

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Bilim ve Ütopya

Ekim 2002 Sayı: 100

Aylık bilim, kültür ve politika dergisi

2.500.000 TL

TROİA

Bir Kent ve Mitleri Yeni Keşifler

Birgit Brandau

Troia: Binlerce yıllık geçmişe sahip ve yakın zamana kadar tüm sırları gün ışığına çıkarılamamış olan gizemli kent.

Arkeologlar bir süreden beri Troia' da yeniden kazılara başladılar; göz kamaştırıcı bulgular ve en yeni tekniklerle. "Kadeş Galibi" romanından tanıdığımız Birgit Brandau yıllarca onları inceledi, görüşmeler yaptı. Ortaya çok önemli, nesnel ve okunması çok keyifli bu kitap çıktı.

Yalnızca Troia' nın ve keşfinin tarihini anlatmakla kalmıyor, arkeolojinin yöntemlerini ve sürpriz araştırma sonuçlarını da açıklıyor.

Çok sayıda renkli ve siyah-beyaz resim, şema ve haritalarla birlikte.

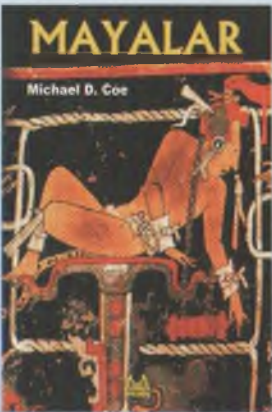

"Troia üzerine yazılmış en iyi popüler kitap"
Prof. Dr. Manfred Korfmann

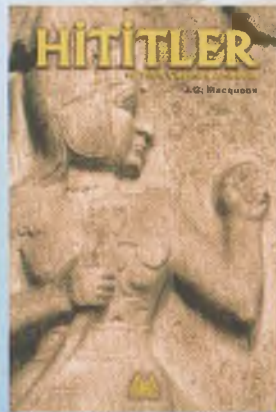
"... arkeoloji onun betimlemeleriyle öyle hayat bulmuş ki, okurken insanın neredeyse atlayıp oraya gidesi geliyor."

Alman Radyosu

Dizinin Diğer Kitapları

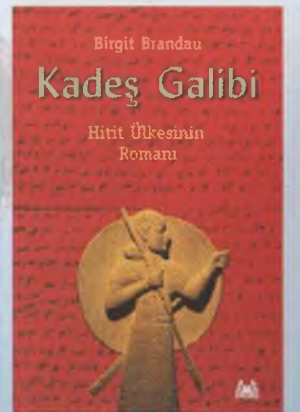
Michael D. Coe

J. G. Macquoen

Richard F. Townsed

Birgit Brandau

Merkez: Örnek Sanayi Sitesi 370.Sok. No: 5 Ostim-ANKARA • Tel: 0 312 354 83 00 • Faks: 0 312 354 83 09 • www.arkadas.com.tr
Mithatpaşa: Mithatpaşa Cad. 28/C Kızılay-ANKARA • Tel: 0 312 444 62 44 • www.arkadas.com.tr
ODTÜ: EBI Alışveriş Merkezi ODTÜ Yerleşkesi Balgat-ANKARA • Tel: 0 312 210 14 70

Bilim ve Ütopya

Ekim 2002 Sayı: 100

S.S.Ütopya Bilimsel ve Kültürel Araştırmalar Yay. ve Üretim Koop. Adına Sahibi ve Sorumlu Yazışmaları Müdürü
Semih Koray
Yayın Yönetmeni
Ender Helvacıoğlu
Yazışmaları
Nalân Mahsereci
Ruken Kızılar
Tanıtım ve Halkla İlişkiler
Ruken Kızılar
İdari İşler
Tuğba Güllirmak
Metin Salık
Montaj
Mutlu Selçuk

Yönetim Yeri ve Yazışma Adresi
İstiklâl Cad. Deva Çıkması
No: 7 / 5 80070 Beyoğlu/İST
Tel-Faks
(0212) 244 23 61
(0212) 244 23 72
e-posta
utopya@bilimutopya.com.tr
www.bilimutopya.com.tr

Ankara Temsilcisi
Serhat Özyar
Ankara Koordinatörü
Feyziye Özberk
Ankara Büro
Meşrutiyet Cad. Konur 2. Sok.
No: 25/24 Özsoy İşhanı
Kat:8 Kızılay
Tel-Faks: (0312) 425 23 99
e-posta: fozberk@ttnet.net.tr
İzmir Temsilcisi
Levent Gedizlioğlu
Tel: (0232) 463 98 57
Faks: (0232) 464 00 75
İzmir Koordinatörü
Savaş Emek
Tel: (0232) 422 52 40
Almanya Temsilcisi
Hayati Gökdemir
Linden Str. 42
71634 Ludwigsburg / Almanya
Tel: 0049 7141 299 1703
e-posta: Varlık@Freenet.de
İsviçre Temsilcisi
Ali Gülsoy
Rappen str. 22 8307 Effretikon
Tel: 0041 79 702 96 47
e-posta: guelsoy@hotmail.com

ABONE KOŞULLARI
6 Aylık: 14.000.000 TL
Yıllık: 27.000.000 TL
Avrupa ve Ortadoğu yıllık: 50 Euro
Amerika ve Uzakdoğu yıllık: 100 \$
Yurtiçi abone bedelleri için
Ruken Kızılar
Posta Çeki Hes. No: 1051162
Tuğba Güllirmak
İş Bankası Beyoğlu Şubesi
Hes. No: 1011 1544292
Yurtdışı abone bedelleri için
Tuğba Güllirmak
İş Bankası Beyoğlu Şubesi
Hes. No (Euro): 1011 3255489
(USD): 1011 3255475
YURTDIŞI SATIŞ FİYATI
Avrupa: 4,5 Euro
Organizatör
Uluslararası Yayıncılık Ltd. Şti.
Basıldığı Yer: Serler Matbaası
Dağıtım: Doğan Dağıtım
ISSN 1301-6717

KAPAK**BİLİM VE ÜTOPYA'NIN 100. SAYISI****Ender Helvacıoğlu**

Bilim ve Ütopya'nın kısa öyküsü

8

Bilim ve Ütopya'nın 100. sayısını değerlendirdiler

Daha yapacak çok şey var! Nice 100 sayılara!

16

Attila İlhan ile söyleşi

'Çağdaşlık ile Batıcılık birbirine zıt süreçler'

26

Doç. Dr. E. İrfan Gökçay

Ulusal kaynaklarımızın toplum sağlığı için kullanılmasında ilke ve politikalar

32

Dr. Erdal Atabek ile söyleşi

Gençlerin ortak sorunu: Toplumsal yaşama katılımın engellenmesi

37

CHP, DSP, DYP, EMEP, HADEP, İP, ÖDP, SP, YP, YTP

Siyasi partilerin gençlik politikaları

40

Doç. Dr. Ali Serdar Fak

Kalp krizi: Nedenleri, müdahale şekilleri ve sonrası

51

Yücel Feyzioğlu

Mısır'da kıtlık insanları nasıl yamyamlaştırdı?

54

Muazzez İlmiye Çığ

Tarihte ilk savaş acıları: Sumer ağrıtları

56

Tartışma / Prof. Dr. Haluk Ertan

Charles Darwin ve biyolojik evrim kuramının farklı algılanışları

59

Tartışma / Prof. Dr. Yaman Örs

Evrimle ilgili temel yanlışlar

64

Tartışma / Vehbi Hacıkadıroğlu

Bilim ve yaratılışçılık üzerine

66

Anadolu'nun Özgün Bitkileri / Hasan Torlak

Balıkesir ve Çanakkale'nin endemik bitkileri

69

Bilim Gündemi

74

Zorunlu Din Dersi / Hasan Aydın

Fârâbî'nin mutluluk kuramı ve kültürel sonuçları

79

Yurdanur Salkın

Değerli arkeolog Hakan Kale'yi sevgiyle anıyoruz

82

Hakan Kale

MÖ 3000'de Anadolu'nun politik coğrafyası

83

Merak Ettikleriniz

88

Yayın Dünyası / Nalân Mahsereci

90

Ömer Tuncer

Nasrettin Hoca, Mevlânâ'nın düşmanı Ahi Evren'le aynı kişi mi?

90

Ödüllü Sözcük Bulmacası / Hikmet Uğurlu

96

38. Uluslararası Tıp Tarihi Kongresi gerçekleştirildi

Uluslararası Tıp Tarihi Cemiyeti'nin (Société International d'Histoire de la Médecine-SIHM) 1924 yılından beri iki yılda bir düzenlemekte olduğu uluslararası kongrelerin 38'incisi ilk kez Türkiye'nin ev sahipliğinde 1-6 Eylül 2002 tarihlerinde İstanbul'da yapıldı.

Dünyanın her tarafından tıp, eczacılık, bilim, felsefe, hukuk, sanat, dil, edebiyat tarihi, tıp etiği araştırmacılarının ilgi gösterdiği bu bilimsel toplantının ana konuları; "Ortaçağ tıbbının yeniden değerlendirilmesi", "Tıp felsefesi", "Sağlık siyaseti ve kurum-sallaşması tarihi", "Tarihsel perspektif içinde Yakındoğu tıbbı", "Tarihte Türk ve Doğu-Batı tıbbi arasındaki ilişkiler", "Tamamlayıcı tıbbın tarihsel kökenleri" şeklinde oluşturulmuştu.

38. Uluslararası Tıp Tarihi Kongresi, beklentiler doğrultusunda, önceki toplantılara kıyasla daha yoğun talep aldı. Kongre, 1 Eylül Pazar akşamı İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde, uzmanlar tarafından hazırlanan "Geçmişten Günümüze Tıp" sergisi eşliğinde bir karşılama yemeği ile Kültür Bakanı tarafından açıldı. 2 Eylül Pazartesi günü yapılan resmi açılış töreni ile bilimsel oturumlar başladı ve dört gün boyunca dört ayrı salonda, çeşitli ülkelerden yaklaşık 350 civarında araştırmacı 400'ü aşkın sözlü, 70'ten fazla poster bildiri sundular. Her gün sabah ve öğleden sonraki ilk oturumlarda ana salonda paneller düzenlendi. İlgi çeken panellerden bazı anekdotlar:

"Tarih ve Sahtecilik" panelinde tarihin gerçeği yazma sorumluluğu üzerinde durularak, yaşananları temize çıkarma, tarihi gerçekler üzerinde bir çeşit sansür uygulama ve benzeri müdahalelerle "değiştirilen" tarih olgusu tartışıldı.

"Eskiçağ Ortadoğu Tıbbı" paneli, MÖ 2110-MS 3 yüzyıl gibi geniş bir zaman dilimine yayılan antik Mezopotamya tıbbının, bu alandaki literatürü dolduran şeytanlar, sihirler, büyücüler, masallardan farklı olarak, gerçek yüzünü ortaya çıkaran çalışmalara yer veriyordu. Panelde antik Mezopotamya tıbbının aslında ne denli mantıklı ve sistematik bir tıbbi bilgisine sahip olduğu, semptomlarına göre hastalık tasnifine yer veren bir

tıp pratiği geliştirdiği, hastalığın evriminde hastanın duyuşsal tepkilerinin önemine dair zengin bir literatüre sahip olduklarını, tedavide oldukça organize bir sistem geliştirmiş oldukları ortaya koyuldu.

"19. yüzyılda Tıbbi Hukuki Uygulamalar, Sağlık Siyaseti Tarihi" panelinde, salgın hastalıklarda alınan halk sağlığı önlemlerinin bilimsel bilgi sınırlarını aşıp, kültürel ön yargıların etkisi altında kalarak, ne denli ırkçı, birey haklarını

tünleştirici ya da Tamamlayıcı Tıp?" isimli bir de panel düzenlendi. Panelde antik uygarlıklardan beri birçok kültürde ele alınmış beden ve enerji psikoterapisinin, bir yandan İslam geleneğindeki tarihi kökleri, öte yandan son çeyrek yüzyılda özellikle ABD'de yapılan çalışmalarda izlediği yükselen grafik ile eriştiği popüleritesi "naturopatik evrensellik" olgusu adı altında tartışıldı.

"Bizans Tıbbı", kongrenin çok bildiri alan bir başka dalıydı ve aynı isimli panelde Ortaçağ, Arap ve Osmanlı tıbbına etkisinden, manastır tıbbına, kadın sağlığı çalışmalarına, tıp literatürüne giren temel yazma eserlerine, Bizans sanatında anatomik fizyonomiye kadar konu, çeşitli kesitleri ile tartışıldı.

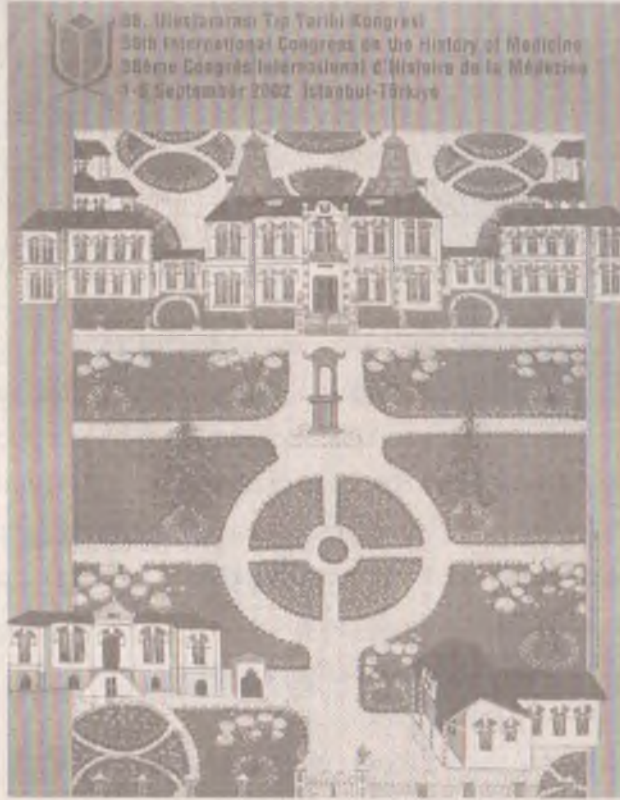
"Türk-İtalyan Tıbbi İlişkileri" paneli kültürler arası etkileşim ve bilgi transferi konusunun ne denli bilgilendirici ve ulusal tıp tarihi literatürünü zenginleştirici bir çalışma yöntemi olduğunu gösterir nitelikteydi. Ülkeler arası ilişkilerin tıbbi bilgi ve uygulamaların üzerinde ne denli önemli rol oynadığı, Kanadalı, Yunanlı, Portekiz, Macar, Bulgar, İngiliz, Fransız, Suriyeli, Türk vd araştırmacıların sundukları bildirilerde de pek çok örneğini ortaya koydu.

"Kuzeydoğu Akdeniz Eczacılığı" konulu panelde daha çok Bizans farmakolojisinin Osmanlı-Rum eczacılığına etkisi, antik Roma ve Bizans'taki tıryak uygulamalarının Osmanlı tıbbındaki uzantıları üzerinde duruldu.

"Tıp Tarihi Eğitimi" başlıklı bir atölye çalışmasında Rusya'da, ABD'de, İngiltere'de ve Türkiye'deki örneklerinden yola çıkılarak, tıp öğrencilerine tıp tarihi öğretimi, yöntemsel ve karşılaştırmalı olarak ele alındı.

Bilimsel programı, sergileri, sosyal, kültürel etkinlikleri ve bunların kitaplarla kalıcı hale getirilmesi ile ilgi çeken 38. Uluslararası Tıp Tarihi Kongresi katılımcıları, iki sene sonra İtalya'da buluşmak üzere güzel anılarla ülkemizden ayrıldılar.

**Dr. Yeşim Işıl Ülman/
Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Deontoloji
ve Tıp Tarihi Anabilim Dalı**

hiçe sayabilen, Pastöryen metodların dışında uygulamalara kapı açabileceği örneklerle tartışıldı.

"Tedavide Çoğulculuk" isimli panelde, 20. yüzyıl başında hekimlerin frakofon toplumlardaki tarihsel örneklerden yola çıkarak, bugün de tıp etiğinin güncel sorunlarından olan, hasta ile ilaç kullanımı olgusu arasındaki aracı rolleri ele alınarak; bu süreçte ilaç endüstrisinin etkisi, bilimsel tıp uygulamaları ile tedavi pratiği arasındaki çelişkiler, basının sağlık haberlerine yaklaşımı ile reçete yazımının rolü ele alındı.

Bildiriler içinde en çok işlenen temalardan biri olan tamamlayıcı (alternatif) tıp konusunda "Çağdaş Tıp Uygulamalarının Gelişen Ufku: Alternatif, Bü-

VII. Türk Tıp Tarihi Kongresi

Türk Tıp Tarihi Kongreleri'nin 7.'si 4 Eylül 2002 tarihinde İstanbul'da Harbiye Askeri Müze ve Kültür Sitesi'nde yapıldı. Bu yıl "38. Uluslararası Tıp Tarihi Kongresi" aynı hafta içinde ve İstanbul'da yapıldığından Türk Tıp Tarihi Kongresi bir gün ile sınırlanmıştır. Böylece katılımcıların aynı zamanda iki kongreyi de izleyebilmeleri ve katılabilmeleri mümkün olmuştur. Türk tıp tarihi kongreleri 1988 yılından beri düzenlenmektedir. 1. Türk Tıp Tarihi Kongresi düzenlenirken saptadığımız amacımızla aynı doğrultuda çalışarak bugünlere kadar geldik. Amacımız: "Türk tıp tarihi konusunda yapılan yeni araştırmaların tanıtılması, bu konuda çalışanların iletişim içinde olabilmelerini sağlamak ve bu konuda araştırma yapan kişilerin çemberini genişletmek". Kongrelerimizi kurum merkezimiz olan İstanbul dışına da çıkardık. Kongremizin 5.'sini Ankara'da ve 6.'sını İzmir'de gerçekleştirdik. Bu yıl ki kongremizde Türkiye'nin 12 şehriden tıp tarihi araştırmacıları ile birlikteyiz. 14 senede önemli bir mesafe alınmıştır, fakat daha çok çalışmamız gerektiğinin bilincindeyiz.

2002 yılı Türkiye'de 14 Mart 1827'de kurulan Çağdaş Tıp Eğitiminin 175. yılıdır. Bu sebeple VII. Türk Tıp Tarihi Kongresi'ni özellikle tıp eğitimine ayırdık. Bu sebeple açılıştan sonraki ilk oturumda bir eğitim paneli düzenledik. Bu panelde 14 Mart 1827'den 1980'lere kadar tıp eğitimimizin önemli devreleri kısaca gözden geçirildi. Tıp eğitiminde: "Tıbhane-i Amire dönemi", Ayten Altındaş, "Galatasaray Tıbbiyesi" Yeşim Işıl Ülman, "Demirkapı Tıbbiyesi Dönemi" Nuran Yıldırım, "Tıbbiyedeki eğitimin Türçeleşmesi" Hüsvre Hatemi ve "1923-1823 dönemi" Aykut Kazancıgil tarafından özetlendi. Amacımız Türk tıp eğitiminin bu gelişme dönemlerinde yapılanlara geniş bir açıdan bakarak bugünkü tıp eğitimi için neler

getirdiğini saptamaktır. 175 yıllık uzun bir dönemde yaşananlar bugünkü tıp eğitiminin düzenlenmesinde nasıl etkili olabilir diyerek, tarihin ileriye yönelik bakışını getirmek istedik. Tıp tarihi eğitimi bu amaçla tıp eğitiminin içindedir. İnsan hayatı için en önemli mesleklerden olan tıp mesleği ve vazgeçilmez elemanı olan hekim, ömrünü verdiği mesleğinin geçirdiği dönemleri ve gelişme çizgisini bilmezse bilincini yitirmiş (bunamış) bir insan gibi olur. Tıp eğitiminde tıp tarihi eğitimi ile biraz olsun bu kavramlar verilmeye çalışıldı, fakat sunumlarda eğitimde tıp tarihinin gerektiği yeri alamadığı belirtildi. Son çıkan tıpta uzmanlık yönetmeliği ile de yılda binlerce mezun veren hekimlerden bu dalda uzmanlık yapma hakkı kaldırıldığı vurgulandı. Türk tıbbının belleğini ve bilincini yitirme yolunda olduğu anlatıldı. Bu sebeple Türk Tıp Tarihi Kurumu'na ve Tıp Tarihi eğitimi verenlere daha fazla görev düşüyordu.

Bir günlük kongremizde 50'den fazla bildiri üç ayrı salonunda sunuldu. Salonlar; tıp eğitimi, tıp yazmaları, hastaneler, Cumhuriyet Dönemi'nde tıp, mitolojiler-efsaneler gibi belli konulara ayrılmıştı. 100'den fazla dinleyici bu üç salondaki konuları izleyebilmek için hızlı bir trafik içindeydiler. Yeni bilgiler ve yeni ufuklar veren bildiriler çoğunlukta idi.

Kapanış oturumunda; 2004 yılında yapılacak olan VIII. Türk Tıp Tarihi Kongresi'nin Sivas ve Divriği'de yapılacağı bildirildi. Anadolu Selçukluları'nın önemli eserler bıraktıkları bu güzel iki merkezde yapılacak olan kongrenin; hem Türk Tıp Tarihi'nin önemli yeni konularına ışık tutacağı hem de muhteşem bir anıtımız olan Divriği Darüüşşifası için ne yapabileceğimizi tartışacağımız bir ortam olacağı saptandı. Gelecek kongrenin amacı, "Divriği Darüüşşifası"...

*Prof. Dr. Ayten Altındaş/ Cerrahpaşa Tıp Fakültesi
Tıp Tarihi ve Deontoloji Anabilim Dalı*

Işık hızının değişebilirliği düşüncesi

Dergimizin Eylül 2002 sayısının "Bilim Gündemi" sayfalarında yer alan bir haber oldukça ilginizi çekti. Tuncay Doğan'ın 8 Ağustos 2002 tarihli Nature dergisinden çevirdiği "Einstein duymasın ama, ışık hızı değişken olabilir" başlıklı haberini Ege Üniversitesi Astronomi Bölümü'nden sayın Renan Pekünlü'ye yorumlatmak istedik. Haberin gerçek olduğunu varsayarak, ışık hızının değişken olması durumunda, ne gibi sonuçlar ortaya çıkabileceğini sorduk. Sayın Pekünlü'nün yanıtını yayımlıyoruz.

Yazıda, ışık hızının "zamanla" değişeceğinden söz ediliyor. Bu görüş, tamamen Büyük Patlama evren modeli çerçevesinde düşünülen bir kişinin görüşüdür. Haberin sahibi Paul Davies, evrenin "yaradılışı" adına nedensellik ilkesini Heisenberg belirsizlik ilkesine sığınarak bir çırpıda söyleyen bir dini bütün "bilim insanı" izlenimi bırakıyor. Işık hızının

değişebileceği düşüncesi kuazarlar bağlamında işlendiği için yeterince kuşku duymaya hakkımız var! Bugün, kuazarların kırmızıya kaymalarının sağlıklı bir uzaklık ölçüğü olamayacağını gözlemlerle kanıtlayan bilim insanları vardır. Gözlemsel kanıtlara karşın, bu gök cisimlerini ısrarla gözlenebilir evrenimizin sınırlarına taşımaya çalışıyorlar. Bu çaba yalnızca Büyük Patlama evren modelinin çökmemesi için yapıyor. Felsefi açıdan, her şeyin değişiyor olması, desteklenebilir bir düşüncedir. Işık hızının sabitliği empirik bir yasadır. Deneyler ışık hızının boşlukta 300.000 km/s olduğuna işaret ediyor. Einstein da bu empirik yasayı, Özel Görelilik Kuramı'nın hipotezi yapıyor ve kuramını bu hipotez üzerine kuruyor. Kuramları çöktürmenin yolu ilk ilke, hipotez ve varsayımlarını sorgulayıp yanlışlığını göstermektir. Özel ve Genel Görelilik Kuramları da Popper'in deyimiyle "yanlışlanabilir". Yanlışlama görevi gözlem ve/veya deneylerin! Işık hızının "zamanla" değiştiğine sağlam gözlemsel kanıtlar bulmadıkça, bu değişkenlik spekülasyon bir önerme olarak kalacaktır. Paul Davies'in sözünü ettiği kuazar gözleminin ne olduğuna ilişkin bilgin yok!

Unutulmamalıdır ki gözlemler de yetmez! Bu gözlemlere getirilen yorumlar, çoğu zaman bilim insanının "inancını" da içermektedir. Bu, saf bilimsel inanç da olabilir, Büyük Patlamacılar'ın durumunda olduğu gibi "dinsel" inanç da! Paul Davies galiba ikinci türe giriyor!

Paleontoloji Stratigrafi Çalıştayı

Jeoloji Mühendisleri Odası ve Paleontoloji Çalışma Grubu 3-7 Ekim 2002 tarihleri arasında "III. Paleontoloji Stratigrafi Çalıştayı" düzenlenmektedir. Çok sayıda üniversitenin katılımıyla gerçekleştirilen çalıştay Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü tarafından desteklenmektedir. Çalıştay'ın oturum başlıkları şöyle: "Prof. Dr. Erol Akyol Oturumu", "Evrin", "Paleontolojide Adlandırma Kuralları", "Toplu Yok Oluşlar", "Omurgalı Paleontolojisi (Alt omurgalılar-Memeliler-Paleoantropoloji)", "Paleoekoloji", "Paleontoloji/Stratigrafi Teknikleri"

Bilgi için: 0312 432 30 85 E-posta: fosilankara@yahoogroups.com, jmo@jmo.org.tr, www.paleontoloji.org

Tourette Sendromu özelinde bir başarı/ sağaltım öyküsü

Bilim ve Ütopya dergisinin Eylül sayısında A. Ş. Demiralp'in yazdığı "Nörologlara, psikiyatristlere ve psikologlara açık mektup" adlı yazıyı görünce; düşüncelerimi yazmam gerektiğine karar verdim. Anladığım kadarıyla yazıdaki ana tema uzmanların, ruh hastalıklarının ya da duygulanım ve davranış bozukluklarının sağaltımında ilaçların mı yoksa psikoterapilerin, çeşitli hasta sağlığı merkezlerinin mi daha etkili olacağı sorunu. Benim dikkatimi çeken nokta daha çok, yazıdaki Tourette Sendromu'yla ilgili bölüm. Genellikle 3-15 yaşları arasında başlayan, en az bir yıldan beri devam eden ve ardışık üç aydan fazla ara vermemiş olması gereken, basit motor ve vokal tiklerle kendini belli eden ileri durumlarda çömelme, zıplama, havlama, patlarcasına küfretme gibi belirtilerle devam edebilen 10 bin de 4-5 çocukta görüldüğü bildirilen bir hastalıktır (M. O. Öztürk, Ruh sağlığı ve bozuklukları, Nobel Tıp Kitabevi, Ankara 2001, s.577). Tikler çeşitlenebilir, duygu durumuna göre şiddetleri artabilir veya azalabilir.

Tourette Sendromu sağaltım görmeden nadiren iyileşen, önemli sosyal ve psikolojik sorunlara yol açan bir hastalık olduğu için, hastalığın acilen tedavi edilmesi gerektiği ve Haloperidol (Norodal, Haldol) kullanılarak yüzde 80 başarı sağlandığı bildirilmektedir (M. O. Öztürk, s.578).

A. Ş. Demiralp yazısında ilaç kullanılmadan düşüncüyü değiştirme terapisiyle Toureteliler'de yüzde 80 başarı sağlandığını bildirmiş.

Tourette Sendromu'nun ilaçlı ve ilaçsız tedavisindeki başarı oranlarının birbirine yakınlığı göz önüne alınca insanın aklında soru işaretleri beliriveriyor. İlaçlı veya ilaçsız tedavi sadece bir tercih meselesi mi? Bildiğim kadarıyla ülkemizde Toureteliler'in sağaltımı ile ilgilenen bir merkez yok. Bu durumda ilaçla (psikoterapi destekli) tedavinin uygulanması kaçınılmaz gibi görünüyor. Çünkü bu hastalık herhangi bir sağaltım olmadan kolay kolay geçmiyor.

Bana Tourette Sendromu tanıdı konana dek yaklaşık bir yıl geçmişti. Tanı konduktan 3-4 yıl sonra iyileşebildim, 4-5 yıl boyunca çeşitli ilaçlar kullandım. Psikoterapi gördüm. Ama bunlardan başka kişilik etkeni ve çevrenin tepkisi de önemli. Ya hep ya hiç di-

ye düşünüyordum: Bu hastalıktan ya kurtulacağım ya da kendime kıyacağım illaki böyle inatçı bir kişiliğe sahip olmak gerekmez. Ama kişiliğin etkisi hastalığın seyrinde önemli bir rol oynuyor: Ya zafer benim olacak ya da depresyonlu bir Toureteli olacaktım. Görüldüğü gibi sadece kişilik etkeni yeterli değil. Çevrenin (okul, aile) önemi yadsınamaz. Çünkü semptomlarınız yüzünden okulda alaya alınabilir, aile içinde bunları kasıtlı yapıyor muş muamelesi görrebilirsiniz. Bu da kişiyi toplumsal ilişkilerden uzaklaştırmaya, kendi içine kapanmaya itebilir, depresyonun eşğine getirebilir. Neyse ki aileniz hekim tarafından bilgilendirildikçe ve okulla uygun görüşme yapıldıkça anlaşma sağlanabilir. Bu zorlu bir anlaşmadır tabi.

Ben bir süre sonra okulu bırakmak zorunda kaldım; sürekli alaya alındığımdan değil ama semptomlarım ağırlaşmaya başlamıştı. Evdeki camları, bardaklar, tabakları kırmaya başlamıştım. Aslında Touretteliler'in bir özelliği de (en azından bir kısmının) obsesif-kompulsif bozukluğa sahip olmalarıdır. Engelleyemediğim birtakım düşünceleri, kırıp dökmeden yatıştıramıyordum. Kırdığım şeyler belli sayıda değilse saatlerce ya da günlerce yatıştıramıyordum. Bir kısır döngü gibi; yapsanız bir türlü, yapmasanız bir türlü. Bütün bunların yanı sıra konuşmanız, okumanız ve heyecanlanmanız da Touretteliler'e özgü bir karakter taşıyor.

Neyse ki, ilaçlara olan inancım (hiç aktsatmadan alıyordum), çevrem, inanmakta güçlük çektiğim sabrı (dışlandığımı anımsamıyorum), psikoterapi vb. sayesinde hastalık bittikten sonraki son 3-4 yıl olumsuz bir durumla karşılaşmadım. Bu son seneler ağlama krizleri, takıntılı düşünceler ve çeşitli tiklerle geçti ama bunların hepsi kontrol altındaydı. Hastalığa özgü değillerdi. Hastalıktan kaynaklanan kaygı kalmamıştı. Şu anda üniversitede psikoloji okuyorum. Görüldüğü gibi sorunlar aşılabılır ve insan başarıyı yakalayabilir.

Yazdıklarımı özetlemem gerekirse Tourette Sendromu'nun aşılamaz bir yanı

yok. En azından ilaç kullanmak, psikoterapi görmek ve en önemlisi ailenin de desteğiyle kendi davranışsal-bilişsel savaşımını vermek, ilerlemenizi sağlayacaktır. Solunum egzersizlerinin de bunda büyük payı var tabi. Spor yapabilirsiniz (ben koşu yapıyordum). Belki yaş faktörü de önemlidir: Ne kadar erken müdahale, o kadar ilerleme! Ama keşke A. Ş. Demiralp'in önerdiği gibi ülkemizde de aynı sorunu olan hastaların bir araya gelip tedavi görebileceği, sosyal yaşamlarını kazanabileceği bir merkez olsa. Böylece yaşam daha rahat olur ve hastalık rahat atlatılır.

NOT: Konu hakkında düşüncelerini yazmak isteyenler için adresimi veriyorum: Sıteler Mah. Teknikkent Sit. H Blok No:5 Yıldırım/Bursa

Emre Ünver

Ankara'da 29 Ekim hazırlıkları

Bugünlerde restorasyon amacıyla üstlerine sürülen yaldız boyayla çok acıklı görünseler de, Ankara'nın ve Ulus Meydanı'nın simgesidir, iki askerin ve Ata'nın heykeli.

Bu Ekim sabahında sadece heykel değil, Ulus'un binaları da çok şey söyler, buralarda dolaşana.

Bu meydanda bir yanda bu ülkenin temellerinin atıldığı ilk Meclis, Ankara Palas, yaşlı ama vakur binalar içimi ürpertir, öte yanda geri kalmışlığımızın, yoksulluğumuzun karanlık yüzü dişlerini gösterir.

Selanik'te, Manastır'da, İstanbul'da yetişen Mustafa Kemal'in doğru mantığının, estetik duyarlılığının izlerini bulurum Ulus'un eski binalarında. Sade ve sağlam, inatçı ve gururludurlar.

Tepede Etnografya Müzesi, aşağıda Opera Binası, Küçük Tiyatro, Merkez Bankası, İş Bankası... Bu ulusun müthiş

mücadelesinin ve zaferinin, yıkılmamış inadının izleri, bu birkaç tarihi yapının pencerelerinde, pervazlarında, kunt yapıları yüzlerinde hâlâ asılı durur sanki.

Ulus'un Cumhuriyet'le yaşatı eski taş binaları, mitolojideki Foniks'i, kendi küllerinden yeniden doğan mucize kuşunu hatırlatır bana.

1920 Ankarası'nın Foniks'idir onlar. 1920'lerde bu küçük Anadolu kasabasının, Ankara'nın, imparator-

Bilim ve Ütopya Kitap Dünyası Fuarı'nda okuyucularıyla buluşuyor

05-13 Ekim tarihleri arasında düzenlenen
Kitap Dünyası Fuarı'nda C Salonundaki
standımızda sizlerle buluşuyoruz.
Yer: Dolmabahçe Kültür Merkezi
Beşiktaş / İstanbul

luklar başkenti İstanbul'a pek ağır başlı bir meydan okuyuşudur onlar.

Ve bu Ekim sabahında sanki hepsi, başlarını çevirir, yerlerinden hafifçe doğrulur, meydanın tam köşesindeki iki katlı taş binayı selamlar.

O binanın pencerelerinin üstünde iki sıra mavi çini, pek ince bir sadelikle durur ve kapının mermer alınlığında kimliği okunur.

II. Türkiye Büyük Millet Meclisi

1923'te mimar Vedat Tek tarafından tasarlanan ve inşa edilen bina, bugün bir cumhuriyet müzesi olarak hizmet verir. Eğer bir gün yolunuz düşerse, içiniz dopdolu çıkarsınız oradan ve belki de farklı bir pencereden bir daha bakarsınız başkente.

Altı yüz yaşındaki bir imparatorluğun zenginliğini, İstanbul'un kıtalar üstü güzelliğini, Topkapı'nın, Dolmabahçe'nin ihtişamını arkalarında bırakıp yoksul Anadolu'da yeni bir devlet kuranların, kendi küllerinden yeniden doğanların meclisidir o.

Tabii ki müzenin asıl ziyaretçileri okul çocuklarıdır. Onlar için çok uzak, sizin için pek de uzak olmayan bir maziyi paylaşmanın verdiği ortaklık duygusuyla girersiniz binadan içeri.

Sadece yetmiş-seksen yıl önce, bu devletin kuruluşuna tanıklık etmiş odaları çocuklarla birlikte gezersiniz.

Bugün gündelik hayatımızın çok tabii gerçekleri olan bir sürü alışkanlığımızın aslında yeni devleti kuranların bize bir armağanı olduğunu hatırlarsınız.

Geçmişte "Muhasebe Odası" olarak kullanılan girişin sağındaki birinci odada, bugün ışıklı panolarda Ata'nın fotoğrafları yer alır ve onun ilkeleri anlatılır.

II. TBMM döneminde "mescit" olan ikinci oda, bugün müzenin "İnkılâplar" odasıdır. Buradaki vitrinlerde, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu, hukuk alanındaki düzenlemeler, giyim ve görünüm değişikliği, uluslararası takvim, saat, tartı ve öl-

çüler, Yeni Türk Harfleri, Soyadı Kanunu, Büyük Nutuk, Onuncu Yıl Nutku, demiryolları, ekonomi, sanayi ile ilgili devrimler, fotoğraflar, yasa önerileri yer almaktadır.

Sağdaki koridorun üçüncü odasında, yani Atatürk döneminde "Zabıt Kalemi" olan odada bugün, tekke ve zaviyelerin kapatılması, Türk Tarih ve Türk Dil Kurumları'nın kurulması, Montrö Boğazlar Sözleşmesi, Türk kadınına seçme ve seçilme hakkının verilmesi ile Ata'nın fotoğrafları ve onun bazı özel eşyaları sergilenmektedir.

Müze'nin giriş katının sol koridorunda da üç oda vardır. Geçmişte, "Kavanin Kalemi" (Kanunlar Kalemi) olan odada, bugün III. Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın ailesi tarafından müzeye bağışlanan bazı anı eşyalar sergilenmektedir.

Bu koridorun ikinci odasında bugün, Cumhuriyet'in ilanından günümüze kadar tedavüle çıkan kâğıt ve madeni paralar ve madalyalar vitrinlerde durur. Hem kâğıt banknotların hem madeni paraların ne kadar kısa sürede tarih olduklarını görmek şaşırtır ve düşündürür sizi, süratle çıkarsınız "Paralar" odasından.

Diğer odada ise, II. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün hayatı, 1938-1950 dönemi olayları kendi sözleri ve fotoğraflarıyla anlatılmaktadır ve adımlarınız sizi artık bu müzenin kalbine doğru götürmektedir.

İşte Meclisin Genel Kurul Salonu'ndasınız. Şimdi artık nefes almaya bile korkarak sessiz soluksuz ve boğazınızda bir yumruyla bakarsınız bu gerçekten mütevazı salona. 1924'ten 1960'a kadar Türkiye Cumhuriyeti'nin karar merkezi olan bu tarihsel mekân bir yandan müthiş sadeliğiyle etkiler sizi bir yandan da sadeliğin altından bile hissedilen derin gururuyla. Riyaset Divanı'nın "Başkanlık Divanı"nın üstünde bir tek cümle yazılıdır. Hani, neredeyse demokrasinin özeti olan o cümle, "Hâkimiyet Milletindir".

Ve sonra Ata'nın sesini duyarsınız Genel Kurul Salonu'nda.

Atatürk'ün, işte tam da bugünlerden yetmiş beş yıl önce 15-20 Ekim 1927'de, okuduğu "Büyük Nutuk" dolar kulaklarınıza.

Mustafa Kemal Atatürk kürsüdedir. Frakı, beyaz gömleği ve sade kravatıyla "Büyük Nutuk"u okumaktadır. Genel Kurul Salonu milletvekilleriyle doludur. İç kapaklarında sararmış harflerle "Maison Psalty, Fabrica de Meubles" yazan tahta sıralardaki yoğun heyecanı, derin soluk alışları duyarsınız. Üst kattaki localara çevirirsiniz bakışlarınızı. Koyu renk şapkalı, döpiyesli hanımlarla göz göze gelirsiniz. Hiç tanımadığınız bu kadınların çok tanıdık gözlerindeki sessiz selamlara sevinçle karşılık verirsiniz. Localardaki büyük elçilerin bakışları ise, kürsüye ve kürsüdeki adamın sesine kilitlenmiştir. II. TBMM'nin Genel Kurul Salonu'nda, yeni devletin cumhurbaşkanı, "Büyük Nutuk"u okumaktadır.

Çıkarsınız II. Meclis Müzesi'nden. Aklınız ve duygularınız hâlâ o günlerde. Tam karşıdaki Ankara Palas'ın merdivenlerinde bir heyecan bir koşuşturma. Beyaz elbiseli garsonlar telaşlı. Atatürk ve arkadaşları öğle yemeğine geliyor olmalı. Belki arkasından bol köpüklü bir yorgunluk kahvesi. Bir fincan gerçek Türk kahvesinin yerini ne tutabilir ki?

Yürürsünüz. Sağda Gençlik Parkı gepgeniş uzanır. Kapısından bakarsınız, havuzun iki kıyısında Hitit Aslanları görünür. Bahçedeki yapay gölde sandallar yüzmekte, ilk yıllarda Cumhuriyet'in yaşam felsefesinin yansıdığı bir "Su Sporları Merkezi" olarak yapılan bu parktan şimdi müzik sesleri gelmektedir.

Ankara, Cumhuriyet'in bir yıldönümü kutlamasına daha hazırlanmaktadır.

Çiğdem Ülker /
Ankara

2002 sonbahar

- **Kapitalizmin Kökenleri** E. M. Wood
- **Her Şey Nasıl Başladı?** N. Buharin / Otobiyografik Roman
- **Devlete Karşı Demokrasi: Marx ve Makyavel Momenti** Miguel Abensour

Hitit uygarlığı, Uluslararası kongreyle bir kez daha dünyaya tanıtıldı

Çorum toprakları üzerinde doğup, Anadolu'da dünyanın ilk organize devletlerinden birini kurmuş olan Hititler'i dünyaya tanıtip, son arkeolojik kazı ve araştırmalarda elde edilen yeni bilgi ve bulguları bilim dünyasına tanıtmak amacıyla yapılan 5. Uluslararası Hititoloji Kongresi Kültür Bakanı Prof. Dr. Suat Çağlayan'ın katılımı ile gerçekleştirildi.

2-6 Eylül 2002 tarihlerinde bildirilerini sunan bilim insanlarına, 7-8 Eylül tarihlerinde Sapinuva (Ortaköy)-Hattuşa (Boğazkale)-Alacahöyük ören yerleri gezdirildi. Bir hafta süren kongreye, Amerika'dan Japonya'ya 20 değişik ülkeden yaklaşık 250 bilim insanı katıldı. Dünyanın en ünlü Hititologlarını bir araya getiren kongrede 99 bildiri sunuldu.

Kongrenin kapanışında Gernot Wilhelm'in oturum başkanlığında 3 yıl sonra yapılacak kongrenin Chicago ve Roma arasında yapılması oylandı. Yapılan oylamada çoğunluk, 2005 yılında kongrenin Roma'da yapılması kararını aldı. 2008 yılında ise kongre tekrar Çorum'da yapılacaktır.

Kongrenin kapanış konuşmasını yapan dünyaca ünlü Hititolog Onofrio Carruba, ilk kez 1990 yılında Çorum'da yapılan kongreye 25-30 kadar bilim adamının katıldığını, aradan geçen sürede bu sayının 250'ye yükseldiğini hatırlattı.

2005 yılı için kongrenin oylanması öncesinde her bilim adamının kulis yaparak kongreyi kendi ülkelerine çekmek istediklerini, bu gelişmenin kongrenin ne denli önem taşıdığının bir göstergesi olduğunu belirten Onorio Carruba, dünyada Hititler'e olan ilginin giderek arttığını, uygarlıkların beşiği Anadolu'nun dünyadaki gerçek konumunu er geç alacağını belirtti.

Peki! Dünyanın bu kadar önem verdiği, Almanya, İtalya, Gürcistan ve hatta Japonya'nın kendi köklerini aradıkları, Es-kiçağ'ın bu en ileri uygarlığını oluşturan Hititler kimlerdir ve neler yapmışlar?

MÖ 1650 ve 1200 yılları arasında Anadolu'da dünyanın ilk merkezi devletini kuran Hititler, çağının en modern, en ileri devletlerinden biriydi. Hititler'i diğer komşularından ayıran en büyük özellik oluşturdıkları uygarlık düzeyidir.

Günümüzden 4 bin yıl önce Hititler, kilometrelerce uzak-tan içme ve kullanma suyunu künklerle getirmişler ve atık su-larını kanalizasyon sistemine bağlamışlardı (Hattuşa'nın bağ-lı olduğu şim-

diki Boğazkale ilçesinde bile hâlâ kanalizasyon sistemi yok-tur) (1). Belediye başkanı şehir kapılarını geceleri kapatarak mühürlüyor ve sabahları mühürlerin kurcalanmamış olduğu anlaşıldıktan sonra şehir kapıları açılıyordu. Evler çok odalı, ev içinde fırın, ocak ve hatta banyo küveti bile vardı (Bu kü-vetlerden biri Boğazkale Müzesi'nde sergilenmektedir).

Hititler, insan yaşamına ve kişilik haklarına büyük önem vermişler, acımasız ve onur kırıcı cezalar vermemişler, diğer uygarlıkların kısas hukukuna karşılık günümüz hukuk düzeni-nin temelini oluşturan tazminat hukukunu uygulamışlardır.

Kölelerin haklarını güvence altına alan, kadına miras hak-kı tanıyan, kraliçeleri uluslararası antlaşmalar dahil her türlü antlaşmalara imza atabilen, Panku adı verilen ve kralları de-netleyen bir meclisi bulunan, bugün NATO antlaşmasının be-şinci maddesini oluşturan, tarihteki ilk yazılı antlaşma özelli-ği taşıyan Kadeş Barış Antlaşması ile Hititler, Anadolu'da bü-yük bir uygarlık düzeyi yakalamışlardır.

Atatürk ve Hititler

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ile birlikte Anadolu ta-rihine büyük önem veren Atatürk, dönemin Amerika Büyü-kelçisi General Charles Sherrill'e "Biz Türkler çok eski ve şe-refli bir milletiz. Bizim ecdadımız milattan 4 bin yıl önce ya-şayan ve yeryüzünün ilk medeni milleti olan Hititler'dir. Bü-tün Asya ve Avrupa uygarlıklarının bu ilk Türkler'den kay-naklandığını iddia etmek hiç de yanlış olmaz" demiştir (2). Yine Atatürk 1929 yılında Ankara'dan İstanbul'a geçerken Bolu Halkevi'nde bir saat mola verir. Atatürk'ün bir yanında Bolu Belediye Başkanı, bir yanında Bolu'da tarih öğretmenli-ği yapan zuhuri danışman, Afet İnan vardır. Atatürk yanındaki tarih öğretmeni zuhuri danışmana dönerek, "Bana Hitit tarihi-ni anlat" der. Öğretmen Hitit tarihini anlatamaz. O zaman Ata-türk yanındaki Afet İnan'a dönerek "Afet sen çık anlat Hitit ta-rihini" der ve Afet İnan tam 40 dakika Hitit tarihini anlatır.

Atatürk, dünyaya uygarlığın Yunanistan'dan değil, Anado-lu'dan yayıldığını ispatlamak çabasıındaydı. Nitekim Alman Prof. Dr. Manfred Korfmann Troya'da 1988'den beri yaptığı kazılarda "Avrupa kültürünün kökeninin Anadolu Uygarlığı olduğunu" ispatladı.

Almanya'da açılan "Troya: Düş ve Gerçek" sergisinde ya-pılan konuşmalarda Troya'nın Yunan değil, Anadolu uygarlı-ğı olduğu, bunun daha önceden yanlış bilindiği, Tro-ya'nın aslında Hititler'in ege-men-

liği altındaki bir krallık olduğu bulundu ve belgeleriyle sunuldu.

5. Uluslararası Hititoloji Kongresi bilim dünyasına yeni bilgi ve bulgular sunmuştur. Çok değerli bilim adamlarımızın özverili çalışmalarıyla kongrede sunulacak bildiriler bilim dünyasına yeni boyutlar kazandırmıştır.

Bu kongreyi ve Hititler'i tanıtabilmemiz Çorum'un önündeki en önemli görev ve sorumluluklardan biridir.

Hitit İmparatorluğu'nun Başkenti Hattuşa 1986 yılında Birleşmiş Milletler'in eğitim, bilim ve kültür kuruluşu olan UNESCO'nun Dünya Kültür Mirası listesine 176 sıra numarasıyla alınmıştır. Çorum'da her kazılan yerden Hitit Uygarlığı'nın bilinmeyen yönleri ortaya çıkmaktadır.

KAYNAKLAR

- 1) Dr. Jorgen Seeher, Hattuşa.
- 2) Burhaneddin Akdağ, Eski Sakarya Milletvekili, Yılların İçinden.

Ali Alakoç

Kaş Kitap Şenliği kitapseverlerle buluşuyor

14-20 Ekim 2002 tarihleri arasında, bu yıl ikincisi gerçekleştirilecek "Kaş Kitap Şenliği", Kaş Belediyesi Toplantı Salonu'nda Kaşlı kitapseverlere merhaba diyecek.

Efsane ile gerçek arası bir kente yolculuk: Troya Sergisi

Anadolu Yarımadası'nın stratejik noktalarından Troya... Anadolu Antik Çağları'nın en alımlı kavşak noktası, kültürel coğrafyamızın ayrıcalıklı çekirdeklerinden biri. Üst üste binen tabakalarla labirente dönüşmüş topoğrafyasında zaman tünelini, köstebek gibi oymuş ve kazılarda çıkarılan buluntularla bir kısmı henüz tamamlanmamış dev bir pazılı andıran Troya, Anadolu tarihinin kilit anlarından birine çöreklenmiş duruyor ve ona dikkatle bakmak tek çıkar yolumuz. Bu görkemli buluntulara tanıklık etmek isterseniz, 4 Ekim 2002-5 Ocak 2003 tarihleri arasında "Efsane ile gerçek arası bir kente yolculuk: Troya" adlı sergiyi gezebilirsiniz.

Yer: Yapı Kredi Vedat Nedim Tör Müzesi (İstiklal Cad. No: 285 Beyoğlu)

Asıl amacı Kaş ve köylerinde öğrenim gören ilköğretim düzeyindeki çocuklara kitap sevgisini ve önemini aktarmak olan etkinlikte, aralarında şair, yazar, akademisyen ve çizerlerin bulunduğu çok sayıda konukla bir hafta boyunca okuyucu-yazar buluşması sağlanacak.

Söyleşi, şiir dinletisi, her yaşta insana açık olan senaryo atölyesi, panel ve karikatür sergileriyle zengin bir program içeren şenlik kapsamında, binlerce çocuğa ücretsiz kitap ve dergi dağıtılacak.

Bilgi için: 0242 836 22 24-836 27 65

XII. Ulusal Psikoloji Kongresi düzenlendi

Ulusal Psikoloji Kongresi, psikoloji alanındaki en önemli bilimsel etkinliktir. Her iki yılda bir Türk Psikologlar Derneği ile üniversitelerin psikoloji bölümlerinin işbirliği ile düzenlenmektedir. Genel teması "Güncel Sorunlar ve Psikoloji" olan XII. Ulusal Psikoloji Kongresi ise 11-13 Eylül 2002 tarihleri arasında Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Kültür ve Kongre Merkezi'nde ODTÜ Psikoloji Bölümü ve Türk Psikologlar Derneği işbirliği ile gerçekleştirildi. Kongre öncesi 9-10 Eylül 2002 tarihleri arasında ise 14 farklı çalışma grubu yer almıştır. Çalışma grupları, alanında uzman olan kişiler tarafından verilen ve psikolojinin klinik psikoloji ve endüstri/örgüt psikolojisi gibi uygulamalı alanlarında katılımcıların bilgi ve becerilerini artırmaya yönelik kongre öncesi etkinliklerdir.

Yaklaşık 470 kişinin katıldığı XII. Ulusal Psikoloji Kongresi'nde 18 konferans, 9 panel, 89 bildiri, 52 poster, 2

söyleşi, 2 toplantı ve 1 mini kurultay yer almıştır. Yurtdışından alanında uzman olan 3 bilim insanı da kongreye davetli konuşmacı olarak katılmışlar ve aynı zamanda bunlardan 2'si çalışma grubu düzenlemiştir. Yurtdışından kongremize gelen araştırmacılarından R. G. Tedeschi travma sonrası gelişim, A. Horne çocuklarda saldırgan davranışların azaltılması ve J. O. Prochaska sağlık psikolojisi alanlarında uzman, dünyaca tanınan bilim insanlarıdır.

Kongrede yer alan konferans, bildiri, panel ve poster sunumlarının içeriğine bakıldığında bunların hem psikoloji içinde geniş bir yelpazeyi temsil ettiği, hem de insan davranışını çalışan sosyoloji, eğitim bilimleri gibi diğer komşu disiplinleri de kapsadığı göze çarpmaktadır. Kongrede sunulan konferans, panel ve bildirilere bazı örnekler:

"Toplumda ve Bireyde Travmanın Dönüşümleri", "Felsefe-Psikoloji İlişkisi Bağlamında Felsefeler, Felsefeciler ve Felsefe Okulları", "Doğu-Batı Kavşağında Benlik: Dengeli Ayrışma-Bütünleşme Modeli", "Şiddetin Psikolojik, Politik ve Hukuksal Boyutları", "Sokak-talar: Sokaktaki Çocuk ve Gençler ile Disiplinlerarası Çalışmalar", "Maçolar Trafikte Ne Yapar?"

Psikoloji alanında yapılan kuramsal ve uygulamalı çalışmaların bir harmonisini içeren XII. Ulusal Psikoloji Kongresi'nde temasına uygun olarak hem dünyadaki hem de ülkemizdeki güncel sorunları kapsayan çalışmalar yer almıştır. Kongre'nin bir diğer önemli özelliği akademisyenlerin çalışmalarının yanı sıra doktora, yüksek lisans ve lisans öğrencilerinin çalışmalarının da yer almasıdır. İçeriği her yıl giderek zenginleşen Ulusal Psikoloji Kongresi'nin 13. 2004 yılında Türk Psikologlar Derneği ve İstanbul Bilgi Üniversitesi'nin işbirliği ile İstanbul'da gerçekleştirilecektir.

Doç. Dr. Belgin Ayyaşık / Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Okurlarımıza

Geçtiğimiz Eylül 2002 tarihli sayımızda ilk bölümünü yayımladığımız Rasih Güven'in "Antik Hint ve Yunan felsefelerinde paralellikler-1" adlı makalesinin bu ay yayınlamayı duyurduğumuz ikinci ve son bölümünü dergimizdeki yazı yoğunluğu nedeniyle önümüzdeki sayımızda yayımlayabileceğiz. Yazının ilgililerine duyurulur...

Bilim ve Ütopya'nın kısa öyküsü

Türkiye aydını, hem kendi Ortaçağını, hem de dayatılan kapitalist Batı modelini aşan, tarihteki tüm ilerici hamleleri miras kabul eden, ama gözlerini geleceğe diken, yepyeni bir uygarlık modelinin nasıl oluşturulacağı sorusuna her alanda yanıt vermek zorundadır. Bilim ve Ütopya bu yanıtın bilim ve düşün alanındaki dergisidir.

Ender Helvacıoğlu

Bilim ve Ütopya nasıl doğdu?

Bilim ve Ütopya, günlük *Aydınlık* gazetesinin pazar eki olarak yayın hayatına başladı. *Aydınlık* 1 Mayıs 1993'te çıkmıştı, *Bilim ve Ütopya* adlı ekin ilk sayısı da 2 Mayıs 1993'te yayımlandı. Bu tarih, deyim yerindeyse, *Bilim ve Ütopya*'nın ana rahmine düştüğü andır; çocuğun doğumu ise daha sonra olacaktır.

Aydınlık'ın eki olarak *Bilim ve Ütopya*

Bilim Eki projesini hazırlayarak *Aydınlık* yönetimine sunan ekip şu isimlerden oluşuyordu: Ender Helvacıoğlu, Serhat Özyar, Savaş Emek, Firdevs Gümüşoğlu ve Çağatay Keskinok. Sonraları bu ekibe Nesrin Timur, Metin Aktaş ve Levent Gedizlioğlu da dahil oldu. Bu 8 kişi *Bilim ve Ütopya*'nın kurucularıdır. Semih Koray, Alâeddin Şenel, Yaman Örs, Ahmet İnam, Eren Omay, Burçay Anger, Doğu Perinçek gibi öğretim

Ender Helvacıoğlu

yardımcısı Filiz Kerestecioğlu'ydu. Kısa bir süre çalışmasına karşın Filiz'in ilk oluşuma katkısı büyüktür. Ender Helvacıoğlu'nun kaleme aldığı editör köşesinin adı başından itibaren "Parantez" olmuştu (bu ismi Firdevs Gümüşoğlu önermişti). Savaş Emek "Ekotopya", Ahmet İnam "Düşten Düşünceye" adlı köşeleri yazıyorlardı. "Bilim Gündemi"ni Serhat Özyar hazırlıyordu. Burçay Anger, Mustafa Arslantunali ve Metin Durgut da sürekli yazarlar arasındaydı.

Çocuk doğuyor...

Bilim ve Ütopya, gazete eki olarak 49 sayı çıktı. Odukça ilgi çekti ve kısa sürede çevresinde geniş bir yazar kadrosu oluştu. Bir yıl sonra *Aydınlık* günlükten haftalık dönüşünce, kurucu ekip, *Bilim ve Ütopya*'yı ayrı, bağımsız bir dergi olarak çıkarma kararı aldı.

Bir gazetenin eki olmak nispeten kolaydır, mali derteriniz yoktur. Fakat bağımsız bir dergi çıkarmanın belki de en önemli sorunu faaliyetin maliyesini oluşturmaktır. *Bilim ve Ütopya*'yı çıkarma kararı alan ekibin sermayesi "0" TL'ydi. Öte yandan "kesinlikle değiştirilemez, değiştirilmesi teklif bile edile-

mez" diye nitelediğimiz bir kararımız vardı: *Bilim ve Ütopya*, herhangi bir sermaye odağının dergisi olmayacaktır. Bu ilkenin zaaf yaratıcı bir unsur değil, tam tersine derginin ve temsil ettiği çizginin sürekliliğinin ve başarısının garantisi olduğu bugün net bir biçimde anlaşılmıştır.

Bu durumda kurucu ekip bir hesap yaptı. İlk üç sayının maliyesini karşıla-

yacak bir birikimle işe başlamak gerekiyordu ve bu da yaklaşık 450-500 aboneye denk gelmekteydi. Yollara düştü ve iki ay içinde henüz çıkmamış olan bir dergiye yaklaşık 500 abone bulundu. Başta kurucular, gazete ekibinin yarattığı çevre ve bazı yazarlarımızın yürüttüğü bu abone kampanyası *Bilim ve Ütopya*'nın ilk birikimini oluşturdu. Burada 1997 yılında kaybettiğimiz Sevgili Mustafa Ürgüplü'yü anmamız gerekiyor. O yıllarda TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası İstanbul Şubesi Başkanı olan Mustafa Ürgüplü, dergimizin 00001 no-

Serhat Özyar

üyesi ve yazarlar da ilk projeye katkı yapanlar arasındaydılar.

Kurucu ekip *Bilim ve Ütopya* adında birleşmişti. Tek farklı öneri Alâeddin Şenel'den gelmişti: *Bilim ve İnsan*. Sonunda *Bilim ve Ütopya*'da karar kılındı.

Ek'in ilk profesyonel kadrosu Yayın Yönetmeni olarak Ender Helvacıoğlu ve

Firdevs Gümüşoğlu ve Nesrin Timur

lu abonesidir ve aynı zamanda abone kampanyasının da şampiyonudur. Kampanya Mayıs 1994'de başlamıştı, 1 Temmuz 1994 tarihinde de *Bilim ve Ütopya*'nın 1. sayısı bayilerdeydi. Çocuk doğmuştu artık...

İlk sayının "Parantez"inin başlığı "Bilim ve Ütopya'nın Sırları"dır. Bu bir anlamda dergimizin manifestosudur. Yan sütunlarda yeniden yayımladığımız bu metinde, *Bilim ve Ütopya*'nın, Türkiye Aydınlanmasının bilim alanındaki meşalesi olacağı, kapitalist-emperyalist sistemin bilim anlayışını eleştireceği ve seçenekler oluşturmaya çalışacağı vurgulanmaktadır.

İlk sayının künyesine bakıldığında kritik görevleri kurucu ekibin üstlendiği görülür: Yayın Yönetmeni: Ender Helvacıoğlu, Ankara Temsilcisi: Serhat Özyar, İzmir Temsilcisi: Savaş Emek, Sorumlu Müdür: Metin Aktaş. Derginin ilk bürosu ise bir yanında Ender'in, diğer yanında Metin'in oturduğu bir masa ve iki iskemleden oluşmaktaydı o günlerde (ben hâlâ o iskemlede oturuyorum).

Ütopya, gerçek oluyor

Çocuk doğmuştu, ama yaşayacak mıydı? İlk 4-5 ayın temel sorusu buydu. Bir hesap yapılmıştı: Derginin kendi kendisini döndürebilmesinin ötesinde sağlam bir çıkış yapabilmesi için 2000-2500 civarı bir bayi satışı, 750-1000 elden satış ve her ay 50 yeni abone gerek-mekteydi. Yani 3500-4000 arası bir net satış. Ülkemizdeki benzer dergilerin satış rakamları düşünüldüğünde bu hedeflere, biraz da alaycı bir ifadeyle "ütopya" diyenler çoğunlukta idi. İlk birikimimiz tamamen derginin baskı ve kâğıt masraflarına ayrılmış, birkaç dost derginin dışında özel bir reklam yapılamamıştı. Yine okur ve yazar çevremize, karşılıksız emeğin gücüne başvurduk.

Çağatay Keskinok

Savaş Emek ve Ender Helvacıoğlu İzmir'de Kitap Fuarı'nda.

İlk sayıda şöyle bir çağrı yayımlanmıştır:

"*Bilim ve Ütopya*'yı bir kampanya ile yaşatacağız. Hep birlikte yükleneceğiz. Okuyacağız, okutacağız, satacağız, abone olacağız, abone ve ilan bulacağız. Zor ama olanaksız değil. *Bilim ve Ütopya*'ya da böylesi yaraşır zaten.

"Hepimiz *Bilim ve Ütopya*'ya abone olacağız.

Bilim ve Ütopya'nın ilk profesyonel ekibi: Ender Helvacıoğlu, Metin Aktaş ve Nalân Mahsereci.

"Her birimiz *Bilim ve Ütopya*'ya en az üç abone bulacağız.

"Her birimiz en az beş kişiye bayiden *Bilim ve Ütopya* aldıracağız."

Bilim ve Ütopya'nın ilk beş sayısının satış rakamlarına bir göz atıldığında, fedakârca çalışmanın ve karşılıksız emeğin gücünü görebiliriz:

Bayi satışı:

1. sayı: 2651
2. sayı: 2913
3. sayı: 2351
4. sayı: 2952
5. sayı: 2166
- Ortalama (ilk 5 sayı): 2607

Elden satış:

- Ortalama (ilk 5 ay): 1415
- Abone (5 ay sonunda):

Yurtiçi: 630

Yurtdışı: 120

Toplam: 750

GENEL TOPLAM (ortalama):

2607+1415+750= 4772

Görüldüğü gibi "ütopya" denen hedefler de aşılmış, *Bilim ve Ütopya* gürbüz bir çocuk olarak yaşamına başlamıştı. Keyfimize diyecek yoktu doğrusu...

Atılım sayısı: Evrim Kuramı

Ve 6. sayıya gelindi. 6. sayıda bir atılım yapmayı düşünmüştük. Serhat ile her zamanki uzun telefon görüşmelerimizden birini yaptık. Evrim Kuramı'nı kapak yapmayı kararlaştırdık. Politik çağrışimleri da olan önemli bir tartışma konusuydu. Bu kapak dosyasını esas olarak başında Serhat'ın bulunduğu Ankara ekibi oluşturacaktı. Gerçekten esaslı bir dosya oluşturdular ve 6. sayı bir özel sayı niteliği kazandı. Şimdi Aralık 1994 tarihli 6. sayının satış rakamlarına bakalım:

Bayi satışı 4187 geldi. Elden satış 2000 rakamına ulaştı. Aralık ayı boyunca 100 yeni abone yaptık. Böylece toplam satışı 7000'i aşmıştı. Havalarda uçuyorduk... *Bilim ve Ütopya*'mız ellerimizde büyüyordu.

Son Sümer Kraliçesi: Muazzez İlmiye Çığ

8. sayıyı da çıkarmıştık. Şubat ayının (1995) bir Cumartesi sabahı Firdevs ile bir yandan kahvaltımızı ediyor, bir yandan da günlük gazeteleri gözden geçiriyorduk. *Cumhuriyet* gazetesinin *Bilim Teknik* ekinde bir yazı ilgimizi çekti. Havva-Adem efsanesinin Sü-

mer kaynaklı olduğunu yazıyordu sanırım. Bunun ne kadar önemli bir konu olduğunu, *CBT*'nin bunu neden küçük bir okur mektubu gibi yayımladığını tartışmıştık Firdevs'le. O sırada telefon çaldı,

Levent Gedizlioğlu

Muazzez İlmiye Çığ, Tatil Kampı'nda şöyleşide (1997).

Ankara'dan Serhat'tı. Yine uzun uzun Şubat sayısını ve gelecek sayıda neler yapabileceğimizi konuştuk. CBT'deki yazı Serhat'ın da ilgisini çekmişti. Mek-tubun yazarı Muazzez İlmiye Çığ'dı, kim olduğunu bilmiyorduk, telefonu da vardı. Telefon edip görüşmeyi kararlaştırdık. 3-4 saat sonra, Firdevs'le beraber, Muazzez Hanım'ın Ataköy'deki evindeydik. Son derece diri ve dinamik bir kadınla karşılaştık. "Çocuklar" dedi, "bu yazı aslında geniş bir çalışmanın parçasıdır, size vereyim, inceleyin". Muazzez İlmiye Çığ bir deryaydı. Elimizde Muazzez Hanım'ın verdiği klasörlerle eve döndük. Bu klasörleri Firdevs'le sabaha kadar çığlıklar atarak okuduğumuzu anımsıyorum. Müthiş bir çalışmaydı: Kutsal kitapların Sümer'deki kökeni. Pazar sabahı Serhat'ı aradım, "kardeşim" dedim, "şahane bir kapak çıkıyor".

Hemen işe giriştik. Firdevs, Feyza (Perinçek) ile birlikte Muazzez İlmiye

1997'de kaybettiğimiz dergimizin abone bulma şampiyonu Mustafa Ürgüplü.

İLK PARANTEZ (TEMMUZ 1994, SAYI: 1)

Bilim ve Ütopya'nın sırları

Ender Helvacıoğlu, Serhat Özyar, Savaş Emek, Firdevs Gümüşoğlu, Metin Aktaş, Çağatay Keskinok, Nesrin Timur, Levent Gedizlioğlu

Bilim ve Ütopya... Gerçek ve Aşk... Birbirleriyle örtüşen iki ilerdir bunlar.

Gerçeği görmek, onu hissetmek o kadar zor değil. Daha doğrusu ihtiyaç burada değil. İnsanlığın itici gücü "merak" varsa içimizde, orasından burasından yakalayabiliriz gerçeği. Bu daha ilk adımdır. Önemli olan ve esas ihtiyaç, tutkuyla sarılmaktır gerçeğe. Onunla bütünleşmektir, bir olmaktır, âşık olmaktır. Gerçeğe âşık olmak, onu her şart altında, sonuna kadar savunma cesaretine, bu enerjiye sahip olmaktır. Artık karnımıza girmiştir gerçek. En az Bruno kadar, Hypatia kadar, Spartaküs kadar, Marx kadar, Turan Dursun kadar tutkuyla sarılmak gerçeğe, ölümü bile aşmak. İşte aşk budur, en büyük aşk budur.

Bilim ve Ütopya gerçeğe âşık olanların dergisi. Âşıklar yarattı bu dergiyi. *Bilim ve Ütopya* da gerçeği savunacağız, aşk ile. Yavaş yavaş tüm topluma bu aşkı aşılamaya çalışacağız, canlandırmaya çalışacağız gerçek aşkını. Gerçekler Toplumundan, en büyük gerçek olan Aşk Toplumuna yol alısta, bir kilometre taşı olacak *Bilim ve Ütopya*.

Birinci sırrı budur dergimizin.

Günümüzde tutukludur gerçek. Medya imparatorları, kapitalizmin hayal tacirleri tutuklanmışlar gerçeği, küçücük kutuların içine koymuşlar, her birimizin odasına yerleştirmişler. Bu aptal kutuları ve odalarımız, hem gerçeğin hem de beyinlerimizin hapishanesi olmuş. Bu tutuklu gerçeği, onların normlarına göre çarpıtılmış gerçeği, gerçekmiş gibi izletiyorlar bizlere. Bombardıman altında beyinlerimiz ve yüreklerimiz.

İnsanlığın büyük zaferi atomu parçalamayı, tarihin en yıkıcı ölüm makinesine dönüştürmüşler. Bunu bize "bilimsel-teknolojik devrim" diye yutturmuşlar.

İnsan türünün sürmesi için vazgeçilmez olan hava ve su gibi unsurları bile kullanılmaz hale getirmişler, gezegenimizin

damını bile delmişler. Bunu da "ilerleme", "büyüme" diye yutturmuşlar.

İnsanı en yakınına, sevgilisine, çocuğuna, komşusuna yabancılaştırmışlar, odasındaki kutuya bağımlı budalalar haline sokmuşlar. Bu da "iletişim devrimi" olmuş.

Bireyi, yüz binlerce insanın çaresizlik içinde öldürülüşünü evindeki koltuğunda naklen izleyecek kadar "soğuk"kanlı yapmışlar, tepkiden arındırmışlar, uyuşturmuşlar, elini kolunu bağlamışlar. Buna da "yeni dünya düzeni" demişler.

Cinsiyetçiliğe, sevgisizliğe, ütopyasızlığa mahkûm etmişler bizleri. İnsanı, insanın kurdu yapmışlar, evrimi tersine çevirip insanı maymunlaştırmışlar. Adına "bireyciliğin zaferi" demişler.

Varolan sistem, dünya kaynaklarının ve insan emeğinin tepesine çökmüş çok küçük bir azınlık ile insanlığın neredeyse tamamına yakını arasındaki derin bir çelişmeyi içeriyor. Medya imparatorlarının işi gücü her gün, her dakika, üstünü örtmeye çalışmaktır bu büyük gerçeğin.

Bilimsel-teknolojik gelişmeleri, çarpıtılmış gerçekleri, ayna gibi yansıtan, hap gibi yutan bir dergi değil *Bilim ve Ütopya*. Tartışan, sorgulayan, insanlığa ne getirip ne götürdüğünü irdeleyen, eleştiren, müdahaleci bir dergi. Sadece eleştiren değil, alternatifler de koyan "nasıl" sorusuna da yanıt arayan bir dergi.

Hey âşıklar! Kurtarın tutuklanmış sevgilinizi, kurtarın tutuklu beyinlerinizi. Budur çağrısı dergimizin.

İşte ikinci sırrı *Bilim ve Ütopya*'nın.

Günümüzde "merak" da tutukludur. Bir yandan kapitalistler, diğer yandan Ortaçağ heveslileri, bizi insan yapan özelliğimizi, merakımızı tutuklamışlar. Sadece tutuklamakla yetinmemişler, idam etmişler, sokak ortalarında vurmuşlar, otellerde diri diri yakmışlar "meraklı"ları. Yobaz sürüleri, 1500 yıl ön-

Prof. Dr. Semih Koray (BİLKOOP Başkanı)

Doç. Dr. Alâeddin Şenel

Prof. Dr. Eren Omay

Çığ ile geniş bir söyleşi yaptı. Ben de klasörlerden kapak dosyasını hazırladım. Gerçekten önemli bir dosya hazırlamıştık: "Kuran'ın yazarı Sumerliler". Bu sloganı Serhat'la tartıştığımızı anımsıyorum. Acaba "incitici" olur mu diye düşünmüştük. Erbakan iktidardaydı, ama halkta tepkiler büyüyor, Aydınlan-

ma ihtiyacı geniş kitleler tarafından kavranmaya başlıyordu. "Vuralım bu gerici- lere!" diye düşündük.

Muazzez İlmiye Çığ'ın çalışmasını kapak yaptığımız 9. sayı (Mart 1995) büyük ilgi çekti, satışımız rekor kırdı. Bayi satışı 6061 gelmişti. Elden satışı- mız 3000'e çıkmıştı ve abone yaşıyor- du. 9. sayının net satışı 11.000'e yaklaştı-

mıştı. Rüya gibiydi... Fakat asıl önemli- si son Sümer Kraliçesi Muazzez İlmiye Çığ'ı keşfetmiştik.

Bilim ve Ütopya artık rüştünü ispat etmiş, kendi kulvarını yaratmış ve bi- lim-düşün alanındaki saygın yerini al- mıştı. İşte *Bilim ve Ütopya*'nın kısa do- ğuş öyküsü böyledir.

cesinden kalma dogmalara mahkum etmeye çalışmışlar in- sanlığı.

Bize bir kitap, üç kitap yetmez. Bizim kütüphanemiz, in- sanlığın yazıyı ve çiziyi keşfettiğinden beri çıkan tüm kitapları kapsıyor. Her gün, her saat çoğalıyor, yenileniyor. Kapısında "özgür düşünce" yazıyor. Bizler ilhamımızı gaip- ten ve gökten değil, hayattan alıyoruz. Merak ediyoruz.

Bilim ve Ütopya, Sivas yangınlarına, karanlıkların binler- ce yıllık yangınlarına karşı bir tavır, bir duruş olarak çıkıyor ay- nı zamanda. Ortaçağ karanlığına geri dönmek istemeyenlerin mücadelesinde meşale olmaya aday bir dergi *Bilim ve Ütop- ya*. Aydınlanmanın dinmeyen ateşi. Ateşi sürekli yeniden keş- fedenlerin dergisi. Meraklıların dergisi, dogmacıların değil.

Kurtarın "merak"ınızı âşıklar!

Üçüncü sırrı da budur dergimizin.

Aşk ve özgürlük... Âşıklar bilir, özgürlük olmadan yitiririz aşkımızı, gerçeği. Gerçek aşkıyla yanıp tutuşanlar, özgürlüğe en büyük değeri biçerler. Tutkuyla sarılmak, boğmak anlamı- na gelmez bizde. "Yüz çiçeğin açması, yüz fikir akımının ya- rışması" en modern ütopyalarından biri değil midir insanlığın? Bizim bahçemizde yüz çiçek açar, yüz çiçeğin kokusu da var- dır bahçemizde. Daha doğruya, gerçeğe ulaşmanın başka yo- lunu bilmeyiz. Bir pranga da biz mi getireceğiz gerçeğe? Ha- yır...

Bu nedenle tartışmacı bir dergi *Bilim ve Ütopya*. Ortaya sorular atan, elbirliğiyle yanıtlar arayan, sayfalarında karşıt fi- kirlerin çarpıştığı, gerçeğe ulaşmanın zor ama tek geçerli yo- lunu bayrak edinen bir dergi. Düzeyli tartışmacıların, birbiri- ni kırmadan, üzmeden, alay etmeden, küfretmeden tartışanla- rın, birbirine, birbirinin düşüncesine sevgilisine yaklaşır gibi iti- na ile yaklaşanların dergisi.

İşte dördüncü sırrı *Bilim ve Ütopya*'nın.

Bilgi insanlığın malıdır, bireyin değil. Çoğu "bilgili" bunu bil- mez. Sanırlar ki, kendileri keşfetmişlerdir gerçeği. Âşık ola- maz böyleleri, çünkü sadece kendilerine âşıktırlar. Ulaştıkları bilginin içeriğini, binlerce, milyonlarca insanın doldurduğunun farkında değillerdir. Bilginin kaynağı birey değildir, toplumsal mücadele ve toplumsal pratiktir. Bunu bilmezler, en büyük ca- hilliktir oysa bu. Giderek dogmatikleşir bilgileri, yerinde sayar. Bilgiyi çoğaltan, yenileyen dinamiğin dışına düşerler. Tepeden

baktıklarının, "sıradan" dediklerinin mücadelesidir aslında bu dinamik. Kitlelerin öğrencileri olmayan, öğretmeni de olamaz.

Böyleleri ulaştıkları bilgiyi satarlar. Bilgiyi "mal" yaparlar. Kimin malını kime satıyorsun, oysa... Kitlelere karşı kıskanç- tırlar, parayı verenin ise düdüğünü çalarlar. Düdük olurlar. Bil- gi iktidarı denilen, aslında bilgi üzerindeki kapitalist hegemon- yanın askeri olurlar.

Bu hegemonyayı kırmaya çalışacaktır *Bilim ve Ütopya*. Sistemleştirdikleri bilginin kaynağının kitleler olduğunu bilinci- ne varmış dervişlerin dergisidir *Bilim ve Ütopya*. Ülkemizin seçkin bilim, düşün ve düş insanlarının kürsüsü olduğu gibi, bilimle profesyonelce ilgilenenler ile amatörce uğraşanlar, öğ- renmek isteyenler, bilgiye aç kitleler arasında bir köprüdür dergimiz. Bilginin ve bilimin sermaye odaklarının değil, tüm toplumun malı olmasını savunmaktır ve bunu gerçekleştirmeye çalışmaktadır.

Kamudan gelen, ama özelleştirilerek çarpıtılmış bilginin, kamulaştırılmasını arzulayanların dergisi *Bilim ve Ütopya*. Ka- mudan aldığını, sistemleştirerek, yani kendi emeğini de kata- rak yeniden ana kaynağına sunanların dergisi. Gerçek bilim emekçilerinin dergisi, halk aydınlarının dergisi.

Beşinci sırrı da budur *Bilim ve Ütopya*'nın.

Bir artı bir, iki etmez *Bilim ve Ütopya*'da. İki'den fazla eder. "Bir elin nesi var, iki elin sesi var" demiş atalarımız ve anala- rımız. İki el, iki elden daha fazla bir şeydir, bir de ses vardır. Bu büyük gerçeği yakalamıştır *Bilim ve Ütopya*. Çıkışının ve yaşamının garantisi budur dergimizin. Kolektif emek... Karşı- lıksız emek...

Bilim ve Ütopya, kişi veya kişilerin, bir sermaye odağının dergisi değil. Toplumsallaştırılmıştır dergimiz. Yazarının, oku- runun, okur yazarının, dostunun, savunanın, eleştirenin, hep-imizin dergisi. Elbirliğiyle yarattığımız, elbirliğiyle yaşatacağı- mız bir dergi. Kolektif emeğin, karşılıksız emeğin, bu en bü- yük gücün dergisi.

Altıncı ve en önemli sırrı da budur *Bilim ve Ütopya*'nın.

İşte yine ellerimizde *Bilim ve Ütopya*'mız. Hiçbiri sır değil aslında anlattıklarımızın. Hepimizin bildiği birlikte oluşturu-duğumuz ilkeler. Bir kez daha derli toplu yazmak istedik, o kadar.

Gelecek ay buluşmak üzere, dostlukla...

Bilim ve Ütopya'nın kulvarı

Bilim ve Ütopya nasıl bir dergidir? Bu soruya daha ilk başta olabildiğince net bir yanıt geliştirdik. 80'li yıllarda *Doğa ve Bilim*, *Bilim ve Sanat* gibi bilim dergileri çıkmıştı. *Bilim ve Ütopya*'nın öncülleri sayılabilecek bu dergileri inceledik; hem örnek aldık, hem de eleştirdik. Öte yandan bilim yayıncılığı alanında rakipsiz bir biçimde süregelen TÜBİTAK'ın yayın organı *Bilim ve Teknik* vardı. *Bilim ve Ütopya*, kendi kulvarını ve genel çizgisini, hatta adını bile, esas olarak *Bilim ve Teknik* dergisini eleştirerek oluşturmuştur. *Bilim ve Teknik* olumlu bir işlev görmekteydi ve hâlâ da görüyor; fakat çok çeşitli nedenler dolayısıyla yapmadığı ve yapamadığı şeyler, yani sınırlılıkları vardı. *Bilim ve Ütopya*, bir anlamda *Bilim ve Teknik*'in sınırının ötesinde, bilim yayıncılığında yeni bir kulvar açmıştır.

Nasıl bir dergi?

Yaptığımız bu inceleme ve eleştiriler, öte yandan *Aydınlık*'in eki olarak çıktığımız sürede edindiğimiz deneyimler sonucunda, "nasıl bir dergi?" sorusuna verdiğimiz yanıtları şöyle formüle etmiştik. Bu formülasyonların sağlamlığı, bugün de aynı canlılıkla geçerli olmalarından anlaşılabilir.

- *Bilim ve Ütopya* herhangi bir sermaye odağının dergisi olmayacaktır. Sermayenin gücüne karşı, kolektif emeğin, karşılıksız emeğin gücünü kanıtlayacaktır. Bu bizi, yoğun reklam, kaliteli bir kâğıt ve baskı, dolayısıyla çok satış olanaklarından uzun süre yoksun bırakabilir; ama dergimizin geleceğini, çizgisini ve sürekliliğini garanti altına almanın gerçek yolu budur.

- Bilim ve teknoloji, kendilerine özgü alanlar olmalarına karşın, toplumsal

ilişkilerden, ideolojilerden ve politika-dan soyutlanamaz. Bu, bilim ile uğraşanlar farkında olsun veya olmasınlar, nesnel bir olgudur. Dolayısıyla *Bilim ve Ütopya* taraf tutacaktır, mücadeleci bir dergi olacaktır, suya sabuna dokunacaktır.

- Değişik fikir akımlarından ve felsefi görüşlerden, farklı politik anlayışlardan bilim ve düşün insanların geniş bir cephe içinde bir araya gelmelerinin şartları vardır. *Bilim ve Ütopya* bir grubun veya az sayıdaki bir yazar topluluğunun dergisi değil, bir **cephe dergisi** olacaktır. Cephe dergisi olması, ilkesiz-çizgisiz olması, "herkesin dergisi" olması anlamına gelmez; tam tersine cephecilik ilkele-rin ve çizginin çok net ve berrak olmasını gerektirir. Sınırları oldukça geniş, ama bir o kadar da kalın ve net bir dergidir *Bilim ve Ütopya*.

- *Bilim ve Ütopya*, esas olarak **Türkiyeli bilim insanlarına dayanacak**, çeviri ve derlemelerden çok, ülkemiz araştırmacılarının özgün çalışmalarına

Prof. Dr. Cemal Yıldırım

birbirlerine seslendikleri akademik ve teknik bir dergi olmayacak, bilimci ile halk, özellikle genç kitle arasında bir **köprü** görevi üstlenecektir. Bilim insanının topluma sesleneceği, iletişim kura-cağı, dolayısıyla ondan da öğreneceği bir **kürsü** niteliğinde olacaktır. Bu nedenle, **sadelige, anlaşılabilirliğe, bilimsellikten ödün vermeyen bir popülerliğe** özen gösterecektir.

Saniyorum, *Bilim ve Ütopya*'nın çıkış sürecinde tespit ettiğimiz ve hâlâ geçerliliğini koruyan bu ilkeler, önemli ölçüde hayata geçebilmiştir. Yoksa dergimizin 100 sayı devam edebilmesine ve giderek gelişmesine olanak yoktu.

Bilim ve Ütopya'nın çizgisi

Geniş cepheciliğin, ilkelerde ve çizgide berrak olunmasını gerektirdiğinden söz etmiştik. *Bilim ve Ütopya*'nın genel çizgisi, çok kısaca, **Aydınlanmacılık**, "hayatta tek gerçek yol göstericinin bilim olduğu" ilkesinin tüm topluma kavratılması ve hâkim emperyalist-kapitalist sistemin bilim anlayışına eleştirel yaklaşma, seçenekler üretmeye çalışma olarak formüle edilebilir. Bu aslında Türkiye'nin emekten yana aydınının çözmesi gereken temel sorunun da formüle edilişidir. Türkiye kendi Ortaça-

Prof. Dr. Şenel Ergin ve Doğu Perinçek

yer verecektir. Dergi giderek dünya evrensel bilim hazinesine Türkiyeli katkıyı örgütmeye yönelecektir.

- *Bilim ve Ütopya* konularını, sadece soyut bilimsel ve teknolojik boyutlarıyla değil; **toplumsal, felsefi ve tarihsel boyutlarıyla** da ele alacaktır.

- *Bilim ve Ütopya*, bilimsel-teknolojik gelişmeleri sadece haber veren, ayna gibi yansıtan bir dergi değil; tartışan, eleştiren, insanlığa ne getirip ne götürdüğünü, kimin çıkarına, ne biçimde kullanıldığını irdeleyen, **sorgulayıcı** bir dergi olacaktır. Öte yandan, sadece eleştiren değil seçenekler de oluşturmaya çalışan, nasıl sorusuna da yanıt arayan bir dergi olacaktır.

- *Bilim ve Ütopya*, cephe dergisi niteliğine uygun olarak, **canlı bir iç tartışma ortamını** yaratmaya çalışan bir dergi olacaktır.

- *Bilim ve Ütopya*, bilim insanlarının sadece kendi aralarında tartıştıkları ve

Prof. Dr. Yaman Örs

Prof. Dr. Ahmet İnam

ğından kurtulmaya çalışmaktadır; yeni-
den ve daha köklü bir Aydınlanma ham-
lesi ülkemizin en temel ihtiyacıdır. Öte
yandan, Aydınlanma mücadelesi verir-
ken, Türkiye'ye kapitalist Batı modeli
dayatılmakta ve tek geçerli yolun bu ol-
duğu söylenmektedir. Oysa günümüzün
Batı'sı artık, Bilimsel Devrim'in, Aydın-
lanma'nın, büyük demokratik devrimle-
rin, sanayi devrimlerinin ileri Batı'sı de-
ğildir. Bugünün Batı modeli emperyalist
ve gerici bir modeldir. Dolayısıyla Tür-
kiye'ye Batı modeli diye dayatılan da
gericilik ve sömürgeleşmek anlamına
gelir. Türkiye Aydınlanmak için, kapita-
list Batı modeline direnmek zorundadır.
Yakın tarihimiz bunu olumlu ve olum-
suz örnekleriyle kanıtlamıştır.

İşte Türkiye aydını, hem kendi Orta-
çağını hem de dayatılan kapitalist Batı
modelini aşan, tarihteki tüm ilerici ham-
leleri miras kabul eden, ama gözlerini
geleceğe diken, yepyeni bir uygarlık
modelinin nasıl oluşturulacağı sorusuna
her alanda yanıt vermek zorundadır. *Bilim ve Ütopya* bu yanıtın bilim ve düşün
alanındaki araclarından biri olmayı he-
deflemiştir. Bilim ve Ütopya Topluluğu,
bu yanıtı katkı yapma konusunda anla-
şmıştır, cephemiz budur. Ama bu yanıtın
nasıl verileceği, hangi temaların ön pla-
na çıkarılacağı, ne kadar köklü verilebi-
leceği, hangi araçların kullanılabileceği,
vb. konularda dergi bünyesinde çok
farklı düşünceler ve yaklaşımlar olabilir;
bu bir zaaf değil, tam tersine dinamizmi
sağlayan ve motor rolü oynayan bir un-
surdur.

Bilim ve Ütopya'nın 100 sayısı kuş-
bakışı gözden geçirildiğinde, ilk 4-5 yıl
Aydınlanma meşalesinin, dinci-şeriatçı
gericiliğe karşı mücadelenin, dogmacılı-
ğa ve hurafeye karşı bilimi ve bilimsel
düşünceyi savunmanın son derece başat
bir tema olduğu hemen anlaşılır. Deyim
yerindeyse *Bilim ve Ütopya*, Aydınlan-
ma mücadelesinin bilim ve düşün ala-
nındaki meşalesi olmuştur. Son 3-4 yıl-
dır ise, kapitalist-emperyalist Batı mo-
delinin, Avrupamerkezci tarih anlayışı-
nın eleştirisi; kendi tarihimizdeki ve ezi-
len dünyanın tarihindeki unutturulmaya
çalışılan büyük ilerici uygarlık hamlele-
rinin bulunup çıkarılması; günümüzde
Batı'nın kendi tarihindeki büyük atılım-
ları da reddettiğinin felsefi ve bilimsel
olarak ortaya çıkarılması; Batı Uygarlı-
ğının genç ve dinamik olduğu dönemde
insanlığa getirdiği kazanımların gerçek
mirasçılarının artık ezilenler ve emekçi-
ler olduğunun vurgulanması gibi tema-
ların ön plana çıktığı görülüyor. Bunlar
tamamen ülkemizin içinden geçtiği top-
lumsal ve politik süreçlerle ilişkilidir.

Ön plana çıkan temalardaki, ağırlık-
lardaki ve vurgulardaki değişiklikler, ya-
zarlarımız ve okurlarımız arasında bazı
tartışmalar ve gerilimler yaratmıyor de-
ğil... Fakat bu tür tartışmaları, 100 sayı-
dır, geriletici değil, tam tersine ilerletici
ve dinamizm katıcı bir unsur haline çe-
virebildik.

Sadece bir dergi değil

Bilim ve Ütopya başından itibaren
sadece bir yayıncılık etkinliği olmadı.

Dergimizin çalışanları, çoğu yazarı, bazı
okurları aynı zamanda "örgütücü" de ol-
dular; birçok etkinlik düzenlediler, bun-
lardan bir kısmı gelenekselleşti de.

Yaklaşık 40 ilde (üç büyük kentte de-
falarca) *Bilim ve Ütopya*'nın yöneticile-
ri ve yazarlarının katıldığı okur toplantı-
ları yapıldı. Bu toplantılarda *Bilim ve
Ütopya* okurlarını yakından tanıma, öne-
ri ve eleştirilerini dolaysız olarak alma
ve tartışma olanağı bulduk. Okurlar da
bu toplantılarla dergiyi yönlendirme fır-
satı buldular.

Bazıları derginin merkezi ve çeşitli
büroları tarafından, bazıları ise dost ku-
rumlarla ve üniversitelerle ortaklaşa,
yüzlerce bilimsel toplantı, konferans ve
panel düzenlendi. En başta evrim kura-
mı olmak üzere bazı temel konularda
düzenli kurslar gerçekleştirildi. *Bilim ve
Ütopya*, bir Aydınlanma ocağı gibi çalış-
tı.

Eğlence ve dinlenme ile bilimsel-
kültürel etkinliği birleştiren, okurlar ile
yazarları yan yana getiren Yaz Tatil
Kamplarımız, bu yıl aksatmış olsak bile,
artık gelenekselleşmiştir.

Ve tabi en önemlisi, dergimizin çalı-
şanlarının, yazarlarının ve dostlarının
örgütlendiği Bilim ve Ütopya Kooperatifi'nin (BİLKOOP) hayata geçirilme-
siydi. Kooperatif, 2. Genel Kurulu'nda
bir karar alarak, derginin sahipliğini de
üstlendi. *Bilim ve Ütopya*'nın önümüz-
deki dönemde yapacağı atımlarda, be-
lirleyici aracın BİLKOOP olduğunu bili-
yoruz.

En çok satan 15 sayı

Bilim ve Ütopya'nın 100 sayısı içinde en
büyük satış rakamına ulaştığımız ilk 15 sa-
yıyı veriyoruz. Bu listeyi, derginin sadece o
ayki satışını değil, daha sonraki satışlarını
da dikkate alarak hazırladık. Çünkü *Bilim
ve Ütopya*'nın çoğu sayısı aylar, hatta yıllar
sonra satmaya devam ediyor. Dikkate aldı-
ğımız bir diğer nokta da, söz konusu sayı-
nın yayınlandığı sırada satışta yarattığı iv-
me. İşte ilk 15:

- Kutsal kitapların kaynakları (Kasım 1995, Sayı: 17): Turan Dursun'un, ölümünden sonra ortaya çıkarılan ve özeti ilk kez dergimizde yayımlanan anıtsal eseri.
- Kuran'ın yazarı Sumeriller (Mart 1995, Sayı: 9): Muazzez İlmiye Çığ'ın daha sonra kitaplaştırdığı incelemesi.
- İbnî Haldun (Mart 1999, Sayı: 57)
- İslam'da ve Osmanlı'da kölelik, cariyelik (Ocak 1996, Sayı: 19).
- Allah'ın evrimi (Ağustos 1995, Sayı: 14): Şükrü Günbulut'un daha sonra kitap olan çalışması.
- Einstein (Nisan 1998, Sayı: 46)

- Deprem (Eylül 1999, Sayı: 63)
- Son kanıtlarıyla evrim teorisi (Aralık 1994, Sayı: 4)
- Binyılın devrimleri (Ocak 2000, Sayı: 67)
- Ömer Hayyam (Aralık 1999, Sayı: 66)
- Tesla (Mart 2000, Sayı: 69)
- Toplumbiliminde ve felsefede başyapıtlar (Şubat 2002, Sayı: 92)
- Aydın metafizikleri (Şubat 1996, Sayı: 20) Doğu Perinçek'in daha sonra kitaplaştırdığı incelemesi.
- Matematik nedir (Temmuz 1995, Sayı: 13)
- Aşk (Temmuz 1998, Sayı: 49)

Bilim ve Ütopya'yı gençler sırtladı

Bilim ve Ütopya'nın 100 sayılıklı süreci içinde daha pek çok şey anlatılabilir: Birinci yıl gecemiz, inişlerimiz-çıkışlarımız, kapaklı dergiye geçişimiz, motor gezilerimiz, konferanslarımız, toplantılarımız, tatil kamplarımız, kriz şartları, atılımlar, uçurumdan dönmeler, vakıf-araştırma merkezi-kooperatif macerası, yazarlarımız, sıkıntıya düştüğümüzde başvurduğumuz (Veysel, Dani, Fikret gibi) dostlarımız, sadece matbacamız değil dostumuz da olan Serdar Ilıcak, ilginç kapak dosyalarımız, tartışmalarımız, kaybettiğimiz arkadaşlarımız, ah o sevgili Serhat'ımız, Hakan'ımız... daha pek çok şey... Ama bu yazının öykü kısmını kuruluşla sınırlamak zorundaydık, yoksa dergi boyutlarını aşacağız. Fakat *Bilim ve Ütopya*'nın

Kiraz Perinçek, Ruken Kızılar ve Nalân Mahsereci (soldan sağa)

ren temel direği.

Ruken Kızılar... 3.5 yıl önce elyazısı bir makalesini değerlendirmemizi isteyerek dergi kapısından girdi ve bir da-

ren, her işin altına giren, geleceğinin çok parlak olduğu ve emin olduğum, *Bilim ve Ütopya* yazı işlerinin vazgeçilmez elemanı. Aynı zamanda Tanıtım ve Halkla İlişkiler sorumlusu. Derginin temel direklerinden biri.

Ozan Yazıcıoğlu... Yıllar önce Nesrin Timur'un çömezi olarak dergi kadrosuna dahil olan, kısa sürede herkesi solayarak Genel Müdürlüğe yükselen, tüm idari işlerimizi üstlenen, kapaklı dergi atılımının mimarlarından çalışkan arkadaşımız. Bugün *Ulusal Kanal*'da çalışıyor.

Kiraz Perinçek... Dergimizin bir dönem Yazışleri Müdürlüğü'nü yaptı. Boğaziçi Üniversitesi Sosyoloji Bölümü mezunu. Yüksek lisansını yaptı, doktora için gün sayıyor. Bugün *Ulusal Kanal*'a, *Aydınlık* dergisine ve tabi ilk gözağrısı *Bilim ve Ütopya*'ya dışardan katkı yapıyor. Her başımız sıkıştığında başvurduğumuz genç arkadaşımız.

Nazlı Demirel... Sempatik ve renkli yazışleri çalışanımız, neşe kaynağımız. İÜ Su Ürünleri Bölümü mezunu. Bugün İÜ Deniz Bilimleri Enstitüsü'nde yüksek lisans yapıyor ve öğretim görevlisi olarak çalışıyor. Türkiye'de üst düzeyde bilim yapılabileceğinin kanıtı olacağına dair verdiği sözü tutacağından hiç kuşumuz yok.

Gülzerin Kızılar... Boğaziçi Üniversitesi İktisat Bölümü öğrencisi. *Bilim ve Ütopya*'ya nasıl girdiğini ve nasıl çık-

tığını bir türlü anlatamadığım, kendi deyim i y l e "antilop" gibi bir genç arkadaş. *Ulusal Kanal*'daki bilim programlarımızın başlatıcı-

Bilim ve Ütopya'nın şu andaki çalışanları: (arka sıra) Metin Salık, Ender Helvacıoğlu, Tuğba Güllümk (ön sıra) Nalân Mahsereci, Ruken Kızılar.

farklı ve başat bir yönü oluşturarak genç arkadaşlarımızdan söz etmemek olmaz. Söz etmezsek ne bilim anlaşılabilir, ne ütopya, ne de *Bilim ve Ütopya*...

100 sayı boyunca (8.5 yıl) pek çok değerli genç arkadaşla birlikte çeşitli düzeylerde çalıştık. Sayıları 35-40'ı aşmıştır sanırım. Ama bazıları var ki, bu dergiye kendi renklerini hiç silinmeyecek biçimde verdiler ve *Bilim ve Ütopya*'yı sırtladılar, bugünlere getirdiler.

En başta **Nalân Mahsereci**... İÜ Eczacılık Fakültesi mezunu. Henüz 7. sayımızda dergi kadrosuna dahil oldu. Bu durumda kuruculardan biri de sayılabilir. Bugün *Bilim ve Ütopya*'nın Yazışleri Müdürü. Derginin, bütün işlerini çekip çeviren, tüm boşlukları dolduran ve yayın yönetmenini giderek gereksizleştir-

ha çık(a)madı. İÜ Felsefe Bölümü mezunu. Kendisini büyük bir hızla gelişt-

Bilim ve Ütopya çalışanları bir kutlamada.

sı. Her şeyi başaracak; ekonomist (hem de Marksist bir ekonomist), iletişimci, televizyoncu, yayıncı, hepsini olacak. Olur da...

Tuğba Gülmurak... En yeni kazancımız. Tüm mali ve idari işlerimizi üstlenen, işbiririci genç arkadaşımız. Sayesinde kriz şartlarında büyüyen borçlarımızı teker teker ödediğimiz gibi, tarihimize ilk kez düzgün bir biçimde maaş almaya da başladık.

Metin Sahik... *Bilim ve Ütopya* kadrosuna en son dahil olan, Nalân'ı, Ruken'i bile "abla" yapan çalışkan kardeşimiz. Derginin eli, ayağı; paketini yaparı, matbaasında sabahlayarı... Geleceğin *Bilim ve Ütopya* Genel Müdürü, gözbebeğimiz...

Ve 100 sayı boyunca bizimle birlikte olan, çalışan, katkı yapan, destek olan daha onlarca arkadaşımız: Deniz Spatar, Semra Önür, Hadiye Gül, Muzaffer Usta, Nimet Arıkan, Melih Yıldırım, Mecit Markoç, Hüseyin Aydın, Canan Taşkın, Emel Akçalı, Nilüfer İlkaya, Ebru Oktay, Bahar Beşlioğlu, Canan Topaloğlu, Martı Şahin ve diğerleri... *Bilim ve Ütopya* onlar sayesinde gelişti ve daha da gelişecek.

Özel bir ütopya

Adım gibi eminim. *Bilim ve Ütopya*'nın 200. sayısında, bu arkadaşlardan biri, belki de bir başkası, bu tür bir yazı yazacak. O yazıda derginin kuruluşundan ve kurucularından taş çatlasa bir-iki paragrafla söz edilecek. *Bilim ve Ütopya*'nın yeni çizgisi, başarıları, hedefleri anlatılacak.

Benim orta vadeli hedefim, derginin 500. sayısını görmek. Hesapladım, 500. sayımız Şubat 2036 tarihine denk geliyor; ben de tam tamına 77 yaşında olacağım. Umarım 500. sayının kutlamasında bana bir konuşma yaptırırlar. Dergiyi nasıl kurduğumuzu anlatırım!

Herkesten sakladığım asıl ütopyam ise 1000. sayıyı görmek. Genç arkadaşların "yeter ama artık" dediklerini duyar gibiyim. Ama onu da hesapladım: 1000. sayı Ekim 2077'ye denk geliyor. Ben de alt tarafı 118 yaşında olacağım. Genetik bilimine güvenim sonsuz. Genç (!) arkadaşlarım Nazlı ile Metin koluma girer kürsüye çıkarılırsa, 1000. sayının kutlamasında da bir konuşma yaparım. Dergiyi nasıl kurduğumuzu anlatırım! Daha sonra Muazzez İlmiye Çığ'ı kürsüye davet ederim. O da Andromeda Uygarlığı'nın Sumer'deki köklerini anlatır! Konuşmasını kapak yaparız!

Daha sonra 2000. sayının kutlamasında...

Nice nx100. sayılara *Bilim ve Ütopya* ya...

Bilim ve Ütopya'nın kayıpları

100 sayı çıkardığımız 8.5 yıl içinde, bazı çalışanlarımızı ve yazarlarımızı kaybetmenin acısını da yaşadık. 100. sayımızda, dergimize büyük emekleri geçmiş arkadaşlarımızı bir kez daha anmak istiyoruz.

- Dergimizin 00001 nolu abonesi ve abone şampiyonu, vakıf-araştırma merkezi-kooperatif girişiminin kurucularından ve ilk yöneticilerinden, TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası İstanbul Şube Başkanı **Mustafa Ürgüplü**'yü 31 Mayıs 1997'de yitirdik.

- Bursa'da dergimiz için iki okur toplantısı düzenleyen dostumuz Bursa Basın İlan Kurumu Başkanı **Yusuf Büyükbasaran**'ı 21 Temmuz 1997'de yitirdik.

- 17 Ağustos 1999 Marmara Depremi'nde, Adapazarı'nda, dergimizin elden satış şampiyonu **Necdet Demirdöğ**er ve eşi **Aynur Demirdöğ**er'i yitirdik.

- Bilim ve Ütopya Araştırma Merkezi Danışma Kurulu Üyesi **Fikret Ersezer**'i 7 Kasım 1999'da yitirdik.

- Bilim ve Ütopya Araştırma Merkezi Danışma Kurulu Üyesi ve yazarımız **Prof. Dr. Nevzat Eren**'i 13 Mart 2000'de yitirdik.

- Bilim ve Ütopya Araştırma Merkezi Danışma Kurulu Üyesi, Altay Spor Kulübü Başkanı **Rıdvan Burteçin**'i 10 Nisan 2000'de yitirdik.

- Özellikle Osmanlıca metinleri dergimiz için çevirip yorumlayan sevgili ağabeyimiz **Sadık Perinçek**'i 13 Eylül 2000'de yitirdik.

- Bilim ve Ütopya Araştırma Merkezi Danışma Kurulu Üyesi **Prof. Dr.**

Neşet Çağatay'ı Kasım 2000'de yitirdik.

- Yazarımız, İÜ Fen Fak. Emekli Öğretim Üyesi **Prof. Dr. Metin Bara**'yı 27 Aralık 2000'de kaybettik.

- Derginin ilk sayılarından itibaren sürekli yazarımız olan, vakıf-kooperatif girişimlerimizin öncülerinden **Nejat Birdoğan**'ı 3 Mayıs 2001'de yitirdik.

- Yazarımız ve dostumuz **Abdullah Rıza Ergüven**'i 16 Ağustos 2001'de yitirdik.

- Bilim ve Ütopya Kooperatifi kurucusu ve Bilim Ütopya İzmir ekibi üyesi **Ruhi Mutlu**'yu 21 Eylül 2001'de yitirdik.

- Yazarımız, danışmanımız, "Anadolu'nun Kayıp Medeniyetleri" başlıklı bölümün hazırlayıcısı, genç arkeolog arkadaşımız **Hakan Kale**'yi 3 Ekim 2001'de yitirdik.

- Yazarımız **Prof. Dr. Korkut Yaltkaya**'yı Ocak 2002'de yitirdik.

- Yazarımız **Prof. Dr. Aykut Baraka**'yı 1 Şubat 2002'de yitirdik.

- Dergimizin kurucularından, ilk sayısından itibaren Ankara Temsilciliğini yapan **Dr. Serhat Özyar**'ı 24 Nisan 2002'de yitirdik.

- Yazarımız, İşçi Partisi Genel Başkan Yardımcısı **Hasan Yalçın**'ı 29 Ağustos 2002'de yitirdik.

Nejat Birdoğan

Konuşma yapan Ruhi Mutlu.

Bilim ve Ütopya'nın 100 sayısını değerlendirdiler Daha yapacak çok şey var! Nice 100 sayılara!

Hazırlayan: Nalân Mahsereci

100. sayıya erişmişken, çoğu dergimizin de yazarı olan ülkemizin değerli aydınlarından *Bilim ve Ütopya*'yı olası eleştiri ve önerilerini de içerecek biçimde kısaca değerlendirmelerini istedik. Bize değerlendirmelerini ileten değerli bilim ve düşün insanlarına teşekkür ediyoruz. Okurlarımız da görecektir ki, yazılanlar, Bilim ve Ütopya topluluğuna hem büyük bir coşku verecek, hem de sorumluluğunu bir kat daha artıracak. *Bilim ve Ütopya*, çalışanları, yazarları, okurları ve dostları ile birlikte çok daha büyük başarılarla imza atacaktır. Daha yapacak çok şey olduğunun bilincindeyiz; önümüzde uzun, zorlu, ama tadına doyumlayacak bir süreç var. Dostlarımızın değerlendirmelerini, soyadı alfabetik sırasıyla okurlarımıza sunuyoruz.

'Aydınlanma sürecinde günceli yakalamak için okunmalı'

Aydınlanma durağan değildir. Bu nedenle, Türkiye'ye ne yazık ki geçen Aydınlanma Çağı'nda, her liselinin, her üniversitenin, her aydının, içinde oldukları Aydınlanma sürecinde günceli yakalamaları, daha çok aydınlanmaları için *Bilim ve Ütopya* dergisini okumaları gerektiğine inanıyorum.

Özgen Acar/ Cumhuriyet gazetesi yazarı

'Bilim, kültür ve siyaseti bir araya getiriyor'

Bilim ve Ütopya'nın 100. sayıya erişmesi sevindiricidir. Az kitap basılan, kütüphaneleri ve içindeki kitapları az sayıda olan, var olan eğitimi ve bilimi ticaret konusu yapmak isteyen, sekiz yıllık zorunlu eğitimi ancak beş yıl önce sü-

gü zoruyla kabul etmiş bir ülkede, böyle bir derginin çıkması yarı-mucizedir. Derginin bir özelliği de bilim, kültür ve siyaseti bir araya getirmek istemesidir. Sanırım aydınlarımız, *Bilim ve Ütopya*'nın üstüne titremeli, sürmesi için ellerinden geleni yapmalıdır.

Prof. Dr. Sina Akşin/ Ankara Üniv. Siyasal Bilgiler Fak.

'Karanlıkların aydınlatılmasında önemli katkısı var'

Bilim ve Ütopya'nın her sayısının karanlıkların aydınlatılmasında önemli katkısı olduğu kanısındayım. Uzun ömürlü olmasını dilediğim *Bilim ve Ütopya*'nın emekçilerini kutluyor ve bu vesileyle meslektaşım ve dostum Dr. Serhat Özyar'ı bir kez daha sevgi ve saygı ile anıyorum. Aybaşlarında merak ve heyecanla beklediğim *Bilim ve Ütopya*'nın okuru ve yazarı olmaktan da onur

duyuyorum. Nice 100. sayılarda buluşmak dileğiyle.

Prof. Dr. Şafak Alpay/ ODTÜ Matematik Bölümü

'Coşkuyla üretilen bir yayın'

Çevreme dikkatlice baktığımda, coşku ile yaratılan etkinliklerin ne yazık ki azaldığını, hatta son yıllarda ortadan kaybolduğunu gözlemlemekteyim. Kuşkusuz ki, *Bilim ve Ütopya* bu gözlemlerinin dışında kalan üretim coşkusunu da ima artırarak sürdüren başarılı bir yayın etkinliği. Yayın ekibini bu başarılarından ötürü yürekten kutlar, okurlarına nice "100. sayı kutlamaları" dilerim.

Prof. Dr. Müh. Ergin Arıoğlu/ İTÜ Maden Mühendisliği Bölümü Emekli Öğretim Üyesi

'Bilimin kimlerin işine yaradığına da ışık tutuyor'

Tarih boyunca bilim "ne?, neden?, nasıl?" sorularına yanıt aramıştır. Bu soruların yanıtları bulunurken de, pek çok konu aydınlanmış, insanın dünyayı anlamasına yardımcı olmuştur. Bilim en çok da dogmalarla çatışmıştır. Yüzyıllar boyunca kimi zaman kan dökülen bu çatışma sonunda, haklılık bilimin olmuştur. Ancak çok önemli bir soru, "Bilim ne içindir?, Kimlerin işine yaramaktadır?" sorusu, ancak bilim felsefesinin sorusu olmuş, çoğu kez de bu sorudan kaçınılmıştır. Oysa bilim, aklın ürünü olarak her soruyu sormakla yükümlüdür. Bilimin kimlerin işine yaradığı sorusu, sosyal sınıfların da çözümlemesi demektir. Onun için de "Bilim sadece

Bilim ve Ütopya'nın Temmuz 1995'deki 1. yaşgünü toplantısından.

olayların ve olguların bilinmesi değil, bunların kimlerin işine yaradığının da bilinmesidir". İşte *Bilim ve Ütopya* dergisi bu farkı ortaya koymakta, bilimin bu önemli sorusuna da ışık tutmaktadır. Daha nice sayılar ve yayım yılları diliyorum.

Erdal Atabek/ Cumhuriyet gazetesi yazarı

'Bir umut ışığı olarak parladı'

Bilim ve *Ütopya* dergisi, bilimin fazla değerli bulunmadığı, bilim alanındaki yayıncılığın çok zayıf olduğu Türkiye'de, bir umut ışığı olarak parladı. Bugün bu alanda biraz daha fazla yayın olmakla beraber, 8-10 sene evveline gildiğinde, hemen hiçbir yayın yoktu. Bu bakımdan ömürlü olup olmayacağı konusunda başlarda kuşku duymakla birlikte, bu dergiyi çok büyük bir memnuniyetle karşılamış, ömürlü olmasını dilemiştik. Aradan bunca zaman geçtikten sonra, 100. sayıya ulaşmasını gerçekten çalışanlarının inanç ve büyük özveriyle açıklayabiliyoruz. Ve bunu başarılarını içtenlikle kutlamak istiyorum.

Prof. Dr. Toktamış Ateş/ İstanbul Üniv. İktisat Fak.

'Yüreği Türkiye için atanların dergisi'

Bilimin toplumun yararına yapılması gerektiği bilincine vardığım zamandan önce ve sonra yerli ve yabancı birçok bilim dergisini okudum ve inceledim. Bu süre içinde, şu ana kadar üniversitede çalışma ve Türkiye'de yapılabildiği kadar bilimsel çalışma fırsatı buldum.

Şunu açıkça söylemeliyim ki, *Bilim ve Ütopya* kadar bilimsel anlamda doyurucu, ortaya koyduğu konuları ayrıntılı araştıran dergi görmedim. Tüm bunların yanı sıra ve belki en önemlisi, *Bilim ve Ütopya*'nın ayakları Türkiye toprağına basan ve yürekleri Türkiye için atan bilim insanlarının yazılarına önem vermesi, onları ortaya çıkarmak

için çaba sarf etmesidir.

Yıllarca Leonardo da Vinci'ye, çok geniş ve farklı alanlarda araştırmalar yapan ve ortaya yeni ürünler koyan kişi olarak saygı duydum. Ebu'l-İzz el-Cezzeri'nin yapmış olduklarını *Bilim ve Ütopya*'dan öğrenince, gerçekten sevinçle karışık bir şaşkınlık yaşadım. Yıllarca ilk ve ortaöğretim sıralarında bizlere öğretilen Türk büyüklerinin ve bilime kat-

maktadır. Dergiye başından beri emek vermiş, bugüne kadar büyük özveriyle getirmiş kişilere sonsuz teşekkür eder, dergiyi daha iyi seviyelere taşımanın sorumluluğunun hepimizin olduğunu belirtmek isterim.

Prof. Dr. Can Ayday/ Anadolu Üniversitesi Uçak ve Uzay Bilimleri Enstitüsü

BILKOOP'un kuruluş kokteylinden.

kı yapanların yanında, Ebu'l-İzz el-Cezzeri'nin adı hiç geçmemişti. Bunun nedenlerini insan düşününce çok iyi anlıyor. Hele şu günlerde insanın geçmişine yabancılaşmasını isteyen, bundan çıkar sağlamayı düşünen yeni düzen yanlıları, bunu çok güzel kullanıyor. Bu ve bu gibi isimleri özellikle unutturmaya ve ortaya çıkartmamaya çalışıyorlar. *Bilim ve Ütopya* ise, bu yanlış anlayışa karşı Anadolu insanının geçmişini bulmasına yardımcı oluyor. Genellikle Anadolu'da yapılmış eski ve yeni araştırmaların su yüzüne çıkartılmasını sağlıyor.

Sonuçta *Bilim ve Ütopya*, bu ülkede yayımlanan, yayın konularının çoğunu bu topraklardan esinlenerek alan, bilimin toplumun yararına yapılması düşüncesinde olan, günümüzde internet yayıncılığına kaçmayan yayın anlayışında bir bilim dergisidir. Bu özelliklerinden hiçbir zaman ödün ver-

meyecektir. Yine bu anlayışta, bu inançta olan insanlara bilgi aktarmaya çalış-

'Bilim ve ütopya sözcüklerinin yan yana gelmesi yeterince baştan çıkarıcı'

Aslında *Bilim ve Ütopya* sözcüklerinin yan yana gelmesi bile yeterince baştan çıkarıcı. Bilimin bilim haline gelmesini sağlayan benim bildiğim üç hareket motoru vardır. Yani bilimle uğraşan insanların üç nedeni vardır. Bunlardan birincisi insanoğlunun yaşamda karşılaştığı zorlukların, sorunların çözümünü amaçladır. İkincisi ise olgu ve nesnelerin içyüzüne duyulan merakıdır. Ama bunlarla çevre tanınıp egemen olunduğunda, o ufukların ardına doğru yaratıcı bir eylem başlar. İnsanoğlu elindeki evren ve yaşamın ötesindeki bir evren ve yaşamı kurgulamaya, yaratmaya, Tanrı'yı oynamaya başlar. Bunu hepimiz yaparız, dilek kipinde konuştuğumuz, "Ah, şöyle olsa!" dediğimiz her an bunu yapıyoruz. Bunu sistemik olarak yapabilmek, yapıldığını görmek bir yandan güzel. Ama bunun bir çengeli de var.

Derginin eski sayılarından beri, arada sırada bu çengele takılan kimi yazıları görebiliyorum. Dedğim bu çengel insanın saygıdeğer bir uğraşı olan aşkın (transendental) etkililiği sonunda ortaya çıkmış olan "bilinmeyene yönelik hazır düşünce kalıpları" diyebileceğim kimi yaklaşımların zaman zaman kimi satırların arasında sezilebilmesi. Metafizik bunlardan bilinen biri. Ama bunun ya-

Bilim ve Ütopya, İstanbul Tabip Odası'nın Basın Sağlık Ödülü'nü iki kez aldı. Yayın Yönetmenimiz Ender Helvacıoğlu ödül töreni sırasında.

nında bilime egemen olup onu dondurarak dogma haline getirmeye çalışan kimi paradigmalara "dogma" gibi kullanılması aynı etkiyi yapıyor ve aynı sonucu doğurabiliyor. Ama demokrasilerde çare tükenmiyor. Yapılabilecek olan hemen alternatif paradigmaya göre yazılmış bir yazıyı onun karşısına çıkarmak. Bu da sıkça oluyor. Benim dediğim "materyalist mistisizm"e karşı daha dikkatli olmak, bilimin bir dogma haline gelmesini engellemek. Ütopya böylece daha doğurgan olacaktır. Daha nice 100. sayılara, 100. yıllara; ütopyaların gerçekleştirdiğini göre göre!..

Doç. Dr. Ali Nahit Babaoğlu/
Psikiyatrist

'Türkiye'de böyle zengin içerikli bir başka dergi yok'

Sebebini bilmiyorum ama, *Bilim ve Ütopya*'yı ilk sayısından itibaren alırım. Hatırlayacağınız gibi, başlangıçta bu dergi daha çok bir gazeteyi andırıyordu, dergi biçimine de sonradan girdi. Şimdi elimizde her bakımdan doyurucu bir dergi var. Bu derginin 100. sayısına ulaşmış olması ayrıca sevindirici. Helvacıoğlu'nun derginin Batı standartlarına ulaşması için gösterdiği çaba, gerçekten övgüye değer. İçeriği açısından bu derece zengin bir dergiye Türkiye'de rastlamak imkânsız görülüyor. Yalnız baştan beri bir noktayı anlayamamışımdır. Bilim ve ütopya; ben şimdiye kadar dergide ütöpik denilebilecek bir yazıya rastlamadım.

Herhalde Helvacıoğlu, ütopya sözcüğünü benim bilmediğim bir anlamda kullanmış. Acaba bilim dışı veya bilim olmayan anlamında mı? Helvacıoğlu niyetinin ne olduğunu açıklarsa, çok sevinirim. Türkiye'ye bu derece ciddi ve akıllı başında bir dergi kazandırdığı için kendisini kutlar, başarılarının devamını dilerim.

Hüseyin Batuhan/ Felsefeci

'Ütopyasız bilim, bilimsiz ütopya olmaz'

Ütopyasız bilim olamayacağı anlayışından yola çıkarak, gittikçe genişleyen bir okuyucu kitlesiyle, kendine güvenmeyen, kendi hedefini kendisi koymayan, kendi gündemini oluşturamayan bir toplumun, izleyici ve taklitçi konumundan öteye geçemeyeceği gerçeğini paylaşıyorsunuz. Bilimsiz ütopyanın ise ham hayal demek olduğunu her sayıda yeniden ortaya koyuyorsunuz. Son iki yıldır iyice derinleşen ekonomik bunalım, yirmi yıldır kendi üretici gücüne dayanmadan, hazırda yeme anlayışının bizi içine düşürdüğü bataktır. Buradan ancak yıllardır acımasızca örselenen üretici güçlerimizin, kol ve kafa emekçilerimizin ortak çabasıyla çıkabileceğimiz açıktır. Oysa ki topluma önderlik yapmaya soyunanların çoğu, yalnızca yeni borçlar alarak ve başkalarını daha iyi iz-

leyip taklit ederek bir yerlere varılabileceğini umuyorlar. Ütopyasız bilim, bilimsiz ütopya olamayacağı gerçeği, sizlerin de çabasıyla denli yaygın ve etkili biçimde benim-senirse, bu

içinde debelendiğimiz bataktan o denli sağlıklı olarak çıkabileceğiz. Bunda sorumluluk hepimizindir.

Bilim ve Ütopya'nın bugünlere gelmesinde emeği olan bütün dostlara saygılarımı sunuyorum. Temele en değerli harcı katanlar arasındaki Serhat Özyar'ı da özlemle, saygıyla, sevgiyle anıyorum.

Prof. Dr. Semih Bilgen/ ODTÜ
Elektrik-Elektronik Fak.

'Aydınlatıcı, başarılı ve ilerici bir yaygın'

Bilim ve Ütopya'nın sürekli bir okuru olarak, bu aydınlatıcı, başarılı ve ilerici yayına uzun yıllar dilerim.

Prof. Dr. Korkut Boratav/ Ankara
Ün. Siyasal Bilgiler Fak.

1. yaşığını toplantısında, soldan sağa Hüseyin Batuhan, Nihat Bozcuk, Yaman Örs ve Ender Helvacıoğlu.

'Bilimsellik, bilinçlenmek, sıcaklık ve dostluğun çatısı'

Bilim ve Ütopya dergisi bugün içeriği, sayfa sayısı ve içindeki yelpazenin genişliği ile büyük gelişme göstermiş olan, bilim ile toplum arasındaki köprüleri sağlamlaştıran yapısıyla, hepimizin "benim de payım var" diyebileceği bir özellik taşımaktadır. Ancak gösterdiği akılcı gelişmeyi anlayabilmek için, 100. sayıya ulaşıldığında geçmişe bakmakta yarar görüyorum. *Bilim ve Ütopya* adıyla hepimizi saran bir yayın olarak yaşamımıza karıştı. Başlangıçta, yayın hazırlıklarında gençlerle kurulan sıcak yakınlıklar, tanımdan zevk aldığımız dostlar ve yapılan özveriler aklıma geliyor. Serhat'ın harekete geçirdiği entelektüel ilgi nedeniyle, dergi için koşuşturan gençler beni en fazla etkileyen şeydi. Bence *Bilim ve Ütopya* bir çatı olup, altında zaman zaman sıcaklık, dostluk, bilimsellik ve bilinçlenmenin parladığı ve bizleri barındırdığı bir mekân, aile benzeri bağlarla da dikkat çeken bir yapı özelliğindedir. Bu özelliği ile diğer yayınlardan önemli bir fark taşıdığı ve adına uygun kimliğini koruduğu ve korumaya devam edeceğine inanmaktayım. Nice yeni sayılarda hep birlikte olmak umuduyla sevgi ve saygılar...

Prof. Dr. Işık Bökesoy/ AÜ Tıp
Fak. Tıbbi Biyoloji Bölümü

'Bilim kültürü geri olan ülkemizde, sürmesi gereken bir yayın'

Bilim ve bilim kültürü bakımından geçmişindeki birikimi, hem tarihsel olarak, hem de bugünkü düzey olarak çok çok geri olan ülkemizde, 100 sayı/ay boyunca düzenli yayınıni sürdüren *Bilim ve Ütopya*'yı ve ona emek verenleri kutluyorum. Bilim ve teknoloji alanını hâlâ büyük boşluklarla doludur ve bu boşlukların ülkemizde her bakımdan ve her sektörde gördüğümüz büyük karadeliklerin başlıca nedeni olduğunu düşünüyorum. Bilim ve Ar-Ge, teknoloji üretimi ve bu kapsamdaki diğer kavramlar, bütün bir düşünce-yaratım-üretim sisteminin birer parçasıdır. Bilimsel düşünce-tartışma-eleştiri-üretim zincirinin, ülkelerin refahına tartışılmaz büyük ekonomik katkıda bulunmasının yanı sıra, siyasal düşünce ve yönetim tarzının rasyonelleşmesinde, bilimselleşmesinde ve demokrasinin gelişmesinde de devrimci bir rol oynadığı tarihsel bir olgudur. Bu bakımdan *Bilim ve Ütopya*'nın yayınıni bundan sonra da başarıyla sürdürmesini önemli görüyorum.

Orhan Bursalı/ Cumhuriyet Bilim Teknik Dergisi Genel Yayın Yönetmeni

'Genç yeteneklerimizi bulun, çıkarın'

Bilim ve *Ütopya* dergisinin 100. sayısı olmuş. Candan kutlarım. Bu dergi ile Sayın Ender Helvacıoğlu ve arkadaşları, gençlerimize büyük bir bilim kaynağı verdiler ve veriyorlar. Din, tarih ve diğer sosyalbilim dalları üzerinde birçok yeni konular ortaya atıldı, bu konular üzerinde tartışmalar oldu. Bunlar gerek gençlerimize, gerek vatandaşlarımıza yepyeni ufuklar, aydınlanma yolları açtı. Böyle bir derginin yayımlanması kadar, tanıtılması da çok önemli idi. Her ikisini de büyük bir başarıyla yürüten bu ekibi ne kadar övsek, ne kadar kutlasak azdır bence. Bu yolda aynı başarıyla yürüterek, daha birçok 100. sayıları çıkarmalarını candan dilerim.

Her yıl yaz aylarında yapılan ve okuyucularla yazarları bir araya getiren *Bilim ve Ütopya* kampları da, benim için

tadına doyulmayacak günlerdi. Oldukça ilkel şartlar altında yaşanmasına karşılık, okuyucularla yazarlar arasındaki o sıcak ilgi, geceleri yapılan aydınlatıcı konuşmalar, o koşula uygun eğlenceler, en lüks otellerin ve tatil köylerinin vereceği rahatlığa bin kat bedeldi.

Muazzez İlmiye Çığ, *Bilim ve Ütopya* Tatil Kampı'nda söyleşi sırasında, 1997.

Önerilerim soruldu. *Bilim ve Ütopya* bugüne kadar genellikle sosyalbilgiler üzerinde durdu. Bundan sonra fen bilgilere de ağırlık vermesini isterim. Ayrıca üniversite gençlerinden master ve doktora tezlerinin özetlerini, araştırma yapanların araştırmalarını da isteyip yayımlamasını öneririm. Bu suretle gençlerimizin neler yaptığını öğreniriz. Onların çalışmaları için de büyük bir teşvik olur bu. Böylece yeni yetenekler de ortaya çıkabilir.

Beni de *Bilim ve Ütopya* çıkarmadımı meydana! Köşemde kendi halimde çalışıp duruyordum. Fakat yazılarımı yayımlatmak için kapı kapı dolaşacak değildim. Ama yıllardan beri üzerinde çalıştığım, belki de atamız çıkabilecek olan Sumerliler'i halkımıza da tanıtmak istiyordum. İşte yedi yıl önce bir gün benim kapım çalınıverdi *Bilim ve Ütopya* tarafından. Artık yol açılmıştı bana. Okuyucuların ilgisi de beni yüreklendirdi. O günden beri yaşama bakmadan durmadan çalışıyorum. O yüzden yetenekli gençlerimize de böyle yollar açılmasını istiyorum. Derginin bunu da başaracağından kuşku yok.

Evet *Bilim ve Ütopya* dergisi, onu kuranlar ve çalıştıranlar! Bugüne kadar amacınızda başarılı oldunuz, bundan sonra da başarılı olacağınıza eminim. Okuyucularımız da sizi destekleyecek ve yaşatacaktır. Hepinizi candan kutlar, başarılar dilerim.

Muazzez İlmiye Çığ/ Sumerolog

'Bilgiyi insanın, toplumun hizmetine sunanların dergisi'

Bilim ve *Ütopya* dergisi gündemine aldığı konularla, oluşturduğu özel dosyalarla, kıskırttığı tartışmalarla, bilginin toplumsal, tarihsel bir varlık olan insan için olduğunu açık seçik bir biçimde göstermektedir. Özellikle son zamanlarda her çeşit bilginin tabanının felsefi bakış açısıyla döşenmesi gerektiğini açıkça ortaya koyan çalışmalara da dergi sayfalarında yer verilmesiyle, toplumun gerçek anlamda bilgi toplumu olmasına destek verildiği görülmektedir. Bilginin peşinde olan ve bilgiyi insanın, toplumun hizmetine sunmaktan kaçınmayan kişi ve kurumları

toplumun belirleyici öğeleri olarak gören *Bilim ve Ütopya*'nın bu tutumunu sürdürmesi en içten dileğimdir.

Prof. Dr. Betül Çotuksöken/ Maltepe Üniversitesi

'Ortaçağ bilim anlayışına karşı, çağdaş bilimi savunan dergi'

Bilim ve *Ütopya* yayın yaşamına başladığından bu yana, çağdaş bilim ve kuramlarının anlatılması ve savunulmasında çok önemli bir işlevi yerine getiriyor. Özellikle 1950'li yıllardan itibaren başlayan eğitimin dinselleşmesi, Ortaçağ bilim anlayışına dönüş sürecinin giderek hız kazandığı bir noktada böyle bir görevi üstlenmek, yürek ve sabır isteyen bir işti. *Bilim ve Ütopya*'yı yöneten ve katkı sağlayanların bu işi en iyi biçimde yerine getirdiklerini düşünüyorum. Uzun soluklu olan bu savaşımın bundan böyle de aynı yüreklilik, sabır ve başarıyla sürdürülmesi gerekliliğini vurgular, başarı dileklerimi iletirim.

Prof. Dr. Mehmet Dağ/ 19 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Başkanı

'Ütopyamız 'tarihle' gerçekleşecek...'

Bilim ve *Ütopya*'nın ilk aylarında; "100. sayıya da ulaşacağız" denseydi, birçokları gibi ben de o günlerin kaos ve gerilim dolu ortamında belki de;

“hoş bir ütopya...” diyebilirdim. Ancak ilerleyen sayılardaki “bilimin yol göstericiliğinden ödün verilmeyen” yayın ilkelere olan bağlılık, bu yöndeki varsa bile tüm tereddütleri sildi götürdü. İşte şimdi sayı numarası artık 100 ve üstelik ilk günlerdeki kaos ve gerilim ortamının da ortadan kalktığını söylemek mümkün değil...

Gelecek 100 sayılar için ise, geride kalan özverili birikimden cesaret olarak söylemek istediğim var: Tarih gerçektir, çünkü yaşanmıştır ve belgelidir. Gelecek ise kuramın dayanakları ne kadar nesnel olursa olsun, bir anlamda ütopyadır. Pe-ki, ütopyalarımızı “gerçekçi” kılabilmeyin dayanağı ne olabilir? İşte bu sorunun da yanıtı elbette ki “tarih”tir; geçmişin yansız, bilimsel ve nesnel algılanması, bilinmesidir. Bunun en etkili ve öğretici okulu ise yanlı ve spekülasyon siyaseti tarihler değil, “insanın akıl, emek ve yaratıcılık birikimlerini bugünlere taşıyan” binlerce yılın uygarlık ve sanat tarihi hazineleridir. Yani, kentsel ve kültürel miras, yaşanmışlığın ve insan ilişkilerinin belgeleri, ustalığın, alın terinin ve tasarım geleneğinin, bugünün ve geleceğin “düşünen ve yaratan insanına” da esin kaynağı oluşturacak, yalın ya da görkemli şaheserleri...

Bu nedenle özellikle *Bilim ve Ütopya*’nın, 100 sayıdır sergilediği duyarlılıktan biraz daha ileri ve yoğun bir derinlikte, çoğu aydınlarımızın ne yazık ki uzun yıllardır bilimsel siyasi kesimlerin eline terk ettikleri “tarihle” daha bir yakından kucaklaşmasını, özellikle aynı tarihin elle tutulur, gözle görülür belgelerini ve tanıklığını yansıtan kültürel mirasın korunması çabalarına “bilimsel katkısını” daha bir yükseltmesini diliyorum. 200. sayının artık ütopya olmadığını da bilerek, bu birikimi ve direnişi bizlere kazandıran tüm *Bilim ve Ütopya* emektarlarına teşekkür ediyorum.

Oktay Ekinci/ Yük. mimar, Cumhuriyet gazetesi yazarı

‘Bilimsel konuları toplumdan soyutlamayan tek yayın’

Bilim ve Ütopya dergisi, ülkemizde çok büyük bir boşluğu doldurmaktadır. Olayların tüm gerçeğini, bilimsel olarak anlatırken, bilimsel konuları toplumdan soyutlamadan veren tek yayın durumundadır. Geçmiş ve geleceği ile, bilimi insan hizmetinde, ülke hizmetinde kullanabilmenin onurunu taşımaktadır. *Bilim ve Ütopya* örnek alınacak bir yayındır. Bilip de susan, bilgisini topluma aktarmayan, yanlışlıklar karşısına

donelerle bile çıkmamayı tercih eden, susmak suretiyle kişisel zarara uğrama riskini göze alamayan, kaynaklarını kullanarak yetiştirdiği ülkesine katkı koymaktan aciz, mesleği ile ilgili konularda bile görüş bildirmekten korkan, hatta doğruları politikacının isteklerine göre değiştirebilen; müstenkif, isminin başında sıfat taşıyan, taşımayan tüm bilim adamlarına da kişilik dersi vermektedir. *Bilim ve Ütopya*’nın geçmişini saygı ile selamlarken, geleceğine de ümitte bakıyorum ve savunduğu en önemli Bilim-Ütopya tezi ile sözlerimi bitiriyorum: “Bilenlerin ahlaklı, ahlaklıların da bilen ve yöneten olduğu bir Türkiye özlemi” ile, saygılar sunuyor, başarılarınızın devamını diliyorum.

Ünal Erdoğan/ EMO Eski Başkanı, enerji uzmanı

‘Bu aşı tuttu, mutlu ve gururluyum’

Yıllar önce başlamış güzel bir iş daha, tüm zorluklara karşı, yaşayıp ayakta kalabildi diye, çok mutlu, gururlu ve umut doluyum. Türkiye’nin bilgili ve dürüst beyinlerinin halka ulaşma kapılarının en önemlilerinden biri olan *Bilim ve Ütopya* dergisi, 100. sayısına erdi. Artık bu aşı tutmuştur. Çünkü bir okur, bir derginin eski sayılarına bakma gereksinimi duyuyor ve gelecek sayıyı sabırsızlıkla bekliyor, amaca ulaşmış demektedir.

S o n d a n bir önceki söz, bilgi ve düşüncenin açık büfesini hazırlayan, bu derginin bir avuç mutlak emekçisine; onların

her biri benim için bir Kartallı Kazım, Arhavi İsmail ve Nene Hatun. Akşam olup, yastığımıza başımızı koyduğumuzda, bugün iyi bir iş yaptım demek istiyorsak, derginin çıktığı her ay başı bayiden iki dergi satın alalım, biri kendimiz, diğeri *Bilim ve Ütopya*’yı hiç görmemiş bir dostumuza veya kütüphaneye hediye etmek için.

Prof. Dr. Haluk Ertan/ İÜ Fen Fak. Biyoloji Bölümü

‘İçerik bakımından Avrupa dergilerinden üstün’

Dünyamız küçük, tarihe daha da küçük; bu küçük gaz tabakası insan eylemi ile oluşmuştur, dünyamızı kaplar. En yenisine noosphere tabakası denmektedir. Yaratıklardan en yüksek sinir sistemine sahip olan insan, Biosphère’deki yarı hayvan, sapiens, faber yaşamları ile yetinmeyerek, kendi eylemiyle yarattığı üst tabakaya sızmış bulunmaktadır; hem de ad değiştirerek... İnsan, yerine ‘olay varlık-être-övénement’.

Hal böyle iken, Marx’ın, hiç de saygı duymadığım, sözde “Efkârı Umumiye” diye küçümsediği çoğunluk, Amerikan şiddet eylemleri korkusu, kapitalizm ölüm döşegi bunalımları ve de liberalizmin sahte-bilim teorileri yüzünden, biosphère’deki Eflatuncu Callypolis kümesinden çıkıp, noosphere’deki tarihsel villasına taşınmayı göze alamamaktadır.

Bir olay-varlık olarak tanımladığımız insan bir eylem olarak: Hadi canım sende, canları cehenneme, gebersinler, deyip geçemez... O halde ne yapmalı? Ortalık aydınlatılmalı ki, gaflet uykusundan uyansınlar. Orta döküntüsü müezzın her sabah bağırır minaresinde:

Soldan sağa Ali Babaoğlu, Serhat Özyar, Alâeddin Şenel, Eren Omay vakıf kurma çalışmalarında bir toplantıda.

“Sela, ya miminin casala, namaz vaktidir ha, gafil olmayın.” Ya bizim, utanç duvarını aşmış basın ne yapar? Dam aktarcısının kızı Taçer Hanım’ın neoliberalizmini yorumlar, Sayın Buşoğlu Buş’un savaş projelerini duyurur, Nuh’un köhne gemisini hatırlatan Avrupa treninin kaçmaması için bütün bağimsızlık yasalarının köküne kibrit suyu serper vs. vs.

İnanılmaz şey ama, aynı ile vaki; bu

basın, basın değil. Mustafa Kemalci Türkiye’de bir güneştir, ısıtır, aydınlatır, devrime yol açar, halk meydanlarını ve seçim sandıklarını molozlardan temizler. Anadolu halkının bin yıllık politik yaşamında görmediği bir oluşumdur. Tehlike çanlarının çaldığı şu tarihsel anlarda bu oluşumun ilerici Türkiye’nin kurulmasına yararı anlaşılsın...

Elimin altında, *Bilim ve Ütopya* dergisinin 99. sayısı var. Daha bu sabah aldım postadan; daha bir yudum bile tatmadan yazılardan, konu başlıkları beni mest etti. 98 ay önceki yaklaşımım da böyle olmuştu zaten, hep hayret ve hayret ve hayranlık... *Bilim ve Ütopya*, olay-varlık insanla, onun kuştüyü yastığı ütopya, bu adı koyan doğrusu çok yaşasın. Marx berisi insan, üretim ilişkileriyle matematik olarak bilime girmişti, üstyapı ilişkilerine psikolojik etki de niçin insanın tarih boyunca alışmış olduğu kuştüyü yastığı aracılığıyla olmasın?

Hayranlığımın sebebi basit bir kıyaslama işi, onu bazı Avrupa dergileri ile ölçtüm; bizimkini içerik bakımından üstün buldum. Sonra ben de yazmaya başladım, çok geçmeden, genç araştırmacılar karşısında nefesimin yetmezliğini hissettim, yazmaz oldum. 100. sayıda da başta Sayın Ender Helvacıoğlu ve diğer yöneticilerle, çok başarılı yazı kadrosunu tebrik etmekle şeref duyarım.

Prof. Dr. Hikmet Gökalp

‘Aydınlanma yolundaki ortağımıza nice 100. sayılar’

Bilim ve Ütopya, ülkemizin popüler bilim platformunun farklı işlevlere sahip önemli ayaklarından biri. Bunlardan, *Bilim ve Teknik* dergisi, ilköğretime yönelik küçük kardeşi *Bilim Çocuk*’la birlikte, bilimi, başta lise ve üniversite çağı öğrenciler olmak üzere tüm aydın kamuoyuna “öğretmeyi”, bu konuda resmi eğitim kurumlarının açıklarını kapatmayı, kendisine temel işlev olarak belirlemiş ve bu kimliğiyle başarılı bir çizgi tutturup büyük bir okur desteği oluşturmuş durumda. Kendine çizdiği misyon

ve bir devlet kurumunca çıkartılıyor olması nedeniyle, kendi politikası olarak politik tartışmalardan kaçınıyor, pozitif bilimle sınırladığı ufkuna politik müda-

Bilim ve Ütopya Tatil Kampı’nda satranç turnuvası, Temmuz 2000.

hale de istemiyor. Ancak, tüm bir bilim tablosunu politikadan arındırmak, üzerine oturduğu siyasi yapıdan soyutlamak da olanaklı değil. Bu tabloya *Bilim Politikası*’nın renklerini, akademik tartışmaları, etik değerlerle ilgili doğru ve yanlışları haftalık *Cumhuriyet Bilim Teknik*’le, alanın yeni aktörü *Hürriyet Bilim Teknik* ekleri veriyor. Kaldı geriye bilimle politikanın içsel etkileşimleri. Resmin bütünü için bu da çok önemli bir katkı. İşte bu boşluğu da *Bilim ve Ütopya*, zengin yazar ve düşünür kadrosuyla dolduruyor. Zaman zaman sivri dili, insanlarda haksızlığa uğramış duygusu yaratsa da, kendini ülkemizde bilim kültürünün

yaygınlaşmasına, gençlerimizin daha bilgili, daha geniş ufuklu olmasına adanmış herkes kendine hoşgörüyü rehber edinmiş olmalı. Bu düşüncelerle, Aydınlanma yolundaki ortağımız *Bilim ve Ütopya*’ya daha nice 100., nice 1000. sayılar diliyorum.

Raşit Gürdilek/ TÜBİTAK Bilim ve Teknik Dergisi Genel Yayın Yönetmeni

‘Okuyanlara engin bir kültür sağlıyor’

Bilim ve Ütopya dergisinin 100. sayıya ulaşması mutlu bir olay. Dergi yayıncılığının zorluğunu yaşayan bir kişi olarak bu “mutlu” olayın anlamını çok daha iyi anlıyorum. Bu iş gerçekten zordur. Başından geçenler bilir. Herkesin de başından geçmeli derim. İşte o zaman, her ay bizlere düzenli dergi ulaştıran bu yiğit insanları, çok daha gerçekçi anlarız. Sonra, her insan yaşamında bir kültür girişimi yaşamalıdır. Bunun keyfini de yaşayanlar bilir.

Bilim ve Ütopya bilimsel bilgilerle dolu bir dergi. Okuyanlara engin bir kültür sağlamaktadır. Ancak, daha güzele gitmenin yollarını aramak da bize düşüyor. Bana göre dergi yazıları çok küçük harfle ve sık yazılıyor. Makaleler çok uzun olmaktadır. Baskı kötüdür. Bunlar okurlarda sıkıntı yaratabilir ve yaratıyor olabilir. En azından ben böyle görüyorum. Bunu açık yüreklilikle söylüyorum. Sırf bu nedenle, derginin çok az yazısını okuyabiliyorum. Önerilerim şudur: Harf karakterleri büyütülmeli, makaleler çok uzun yerine, daha kısa olmalı ve her alandan yazı olmalıdır. Dergide

Genç yaşta yitirdiğimiz yazarımız Hakan Kale (soldan dördüncü), Bilim ve Ütopya Tatil Kampı katılımcılarına İzmir Arkeoloji Müzesi’ni gezdirmişti, Temmuz 2000.

genelde aynı yönde makaleler çıkmaktadır.

Dergiyi çıkaranları yürekten kutluyorum. Yazamadığım için de üzüliyorum. 100. sayı hepimize kutlu olsun. Nice 100 sayılara diyorum.

Prof. Dr. M. Tahir Hatiboğlu/
Tüm Öğretim Üyeleri Derneği
Genel Başkanı

'Çöldeki vahada yetişen nadide bir çiçek'

Batı Uygarlığı'nın Rönesans ve onu Bizleyen Aydınlanma Çağı ile beliren iki önemli özelliği; geleneksel düşünce ve din bağımlılığından kendini arındırmış, özgür düşünceli, medeni cesaret sahibi aydınlar ile doğa olaylarını akla dayalı deneysel yöntemlerle inceleyen bilginlerin ortaya çıkmış olmasıdır. Doğuda ise ne bir Giordano Bruno, ne de bir Galileo, ne de bir Voltaire yetişebilmiştir. Ülkemizde, Mustafa Kemal Devrimi ile gerçekleşen kısa bir "Aydınlanma" döneminden sonra, iktidarı ele geçiren karşıdevrimciler, elli yıldır, çağdaş insan yetiştirme amacından gitgide sapıtılan eğitim politikaları ile ve "Aydın din adamı gereksinmesini karşılıyor" safasasına sığınaarak, açtıkları medrese bountusu okullarda yetiştirdikleri çağdışı kafalarla ülkeyi kuşatma altına aldılar ve ne yazık ki ele geçirme aşamasına da gelmiş bulunuyorlar. Bu ortamda, Aydınlanma felsefesini yol gösterici olarak benimsemiş olan *Bilim ve Ütopya* dergisi, çöldeki vahada yetişen nadide bir çiçeğe benzemektedir. Kıymetini bilelim ve daha nice yüzlerce sayısının çıkmasına elbirliği ile yardım-
cı olalım.

**Prof. Dr. Metin Hotinli/ İÜ Fen-
Edebiyat Fak. Astronomi Bölümü**
Emekli Dekanı

'Gerçeği aydınlatma ve gerçeği savunma çabası'

Ülkemizde basında tekelleşme açısından bir dönüm noktası yaşıyoruz. Aynı zamanda kapitalizmin küresel iktidarı, medyayı tarihini daha önceki dönemlerinde hiçbir egemenin sahip olmadığı olağanüstü etkinlikte bir güç olarak kullanmaktadır. İletişim araçları, gerçekleri karanlığa gömmeyi sağlamaktan başka bir şey yapmaz olmuşlardır. Böy-

le bir aşamada sermayeden bağımsız yayın organlarına büyük gereksinim var. *Bilim ve Ütopya* 100. sayısına ulaşırken böylesine bir gereksinimi önemli ölçüde karşılayan bir geçmişi geride bırakmış bulunuyor. *Bilim ve Ütopya*'ya gerçekleri aydınlatma ve gerçeği savunma yolundaki çabalarının artarak sürmesi için, yürekten başarılar diliyorum.

Prof. Dr. Alpaslan Işıklı/ Ankara
Ünv. Siyasal Bilgiler Fak.

'Ülkenin düşünme yaşamına can veriyor'

İlk sayısından bu yana yazarı olmaktan İgurur duyduğum *Bilim ve Ütopya* dergisi, Türkiye'nin entelektüel yaşamında önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Gi-

Izmir 6. TÜYAP Kitap Fuarı'nda Bilim ve Ütopya standı.

derek kadrosu genişleyip zenginleşen bu önemli derginin önümüzdeki yüzü sayılarda da kokuşmuş görüşlere, beylik anlayışlara meydan okuyan, bu ülkenin düşünme yaşamına can veren özelliğini sürdürmesini diliyorum.

Prof. Dr. Ahmet İnam/ ODTÜ
Felsefe Bölümü

'Batı taklitçiliğine darbe indirdi'

Bilim ve Ütopya'nın 100. sayısı nedeniyle derginin popüler bilim yayıncılığı ve genel olarak bilim çevrelerinde yarattığı etkiyi düşündüğümde, aklıma ilk gelenler şunlar oldu: *Bilim ve Ütopya*, ülkemizde teknisizm ve Batı taklitçiliği derecesine düşürülen yaygın "bilim" anlayışına darbe indirmiş, yaratıcı bir insan faaliyeti olan bilimin bu yönünün yeniden kavranmasına yardımcı olmuştur. Sosyal bilimler, felsefe, tarih ve benzeri

alanlarda Avrupa (ve genel olarak Batı) merkezci görüşlerle yürüttüğü mücadele, bu alanlarda yeni ufuklar açmıştır. Tüm bilim çevre ve insanların bilgi, deneyim ve enerjilerini ülkemizin doğa ve insan zenginliğini inceleme, koruma, eğitime, geliştirme yönünde özendirmiştir. Türkiye'nin bilim alanındaki geçmiş ve mevcut başarılarını (kişi, kurum, uygulama) tanıtarak unutulmuş veya ihmal edilmiş ulusal değerlerimizin farkına varılmasını sağlamıştır. Bütün bunları yurt ve halk sevgisi, çalışkanlık, fedakarlık, dürüstlük gibi çok ihtiyaç duyduğumuz ahlaki değerleri yücelterek, ütopyasız bilim olmayacağı görüşüyle yapmıştır. 100. sayıyı *Bilim ve Ütopya*'nın kurucularından Serhat Özyar'ı anarak kutluyorum.

Doç. Dr. H. Zafer Kars/ SSK Ankara
*Eğitim Hastanesi 2. Nöro-
şirürji Kliniği*

'İbni Haldun'la Bilim ve Ütopya sayfalarında tanıştım'

Bilim ve Ütopya dergisinin ülkemizdeki popüler bilim dergileri arasında özel bir yeri var. Fen bilimlerinin yanı sıra beşeri bilimlere de sayfalarında yer ayırması, onu diğer bilim dergilerinden farklı kılıyor. Örneğin canlıların bir evrim geçirdiklerini ve sonuçta maymunun insana evrimleştiğini 14. yüzyılda savunabilen büyük İslam

bilgini İbni Haldun'la *Bilim ve Ütopya*'nın sayfalarında tanıştım. Bilime geçmiş ve geleceği ile bir bütün olarak yaklaşan *Bilim ve Ütopya*, son yıllarda ülkemiz okuyucusu için vazgeçilmez bir dergi olduğunu kanıtlamıştır. Saygın ve yüksek tirajlı bir bilim dergimizde bilim dışı bilinçli tasarım adını alan bir görüş yayımlanabilirken, *Bilim ve Ütopya*'da evrimi ve bilimi savunan yazıların yayımlanması ayrıca övgüye değer.

Prof. Dr. Aykut Kence/ ODTÜ
Biyoloji Bölümü Öğretim Üyesi

'Bilimin öncü rolüne yeniden kavuşturulması ütopyası'

Okurları, yazarları ve gönüllü dostları dışında, sırtını dayayabileceği hiç kimsenin bulunmadığı aylık bir derginin 100. sayısına ulaşması, o derginin, ülkenin ve halkın ciddi bir gereksinime yanıt

verdiğinin bir göstergesi olarak değerlendirilmelidir. Karşılığında özel çıkarların bulunmadığı bir etkinlik, ancak yöneldiği hedefin toplumsal önemi ve bu hedefe inanmışlık temelinde ayakta durabilir. *Bilim ve Ütopya*'nın hedefi, Türkiye'de ve

Antalya Gazipaşalı okullarımız Bilim ve Ütopya futbol takımı kurmuştu.

dünyada bilimdir; bilimin, geleceğin inşasında toplumsal maddi bir güç haline getirilmesidir; bilimin geleceğine kaynaklık edecek ütopyaların özgürce ve coşkuyla geliştirilmesidir. *Bilim ve Ütopya*'nın temel ütopyası, kapitalizm altında toplumun kıyısına sürülmüş olan bilimin, bu sürgünden kurtarılıp, ülkemizin ve bütün insanlığın yolunu açacak olan öncü rolüne yeniden kavuşturulmasıdır. *Bilim ve Ütopya* dergisi, bu perspektifiyle, gerek ülkemizdeki, gerekse dünyadaki benzer bilim dergilerinden ayrırmakta, bu alanda oynadığı öncü rolü giderek pekiştirmektedir.

Bilim kavramının kendisi ve bilimsel gerçekler, evrenselidir. Bunlar, bütün insanlığın mahdır. Ulusal olansa, ülkenin bilim gündemidir. Bilimin tüm ülke sorunlarının çözümünde bir güce dönüştürülmesi, bilimsel yaklaşımın insanlarımızın tek yol göstericisi haline gelmesi, geleceği kurmada bilim gücümüzün adım adım inşası, ancak ulusal bir bilim gündemi ve politikasının oluşturulmasıyla gerçekleştirilebilir. *Bilim ve Ütopya*, ilk 100 sayısında hep ülke gündemimizin bilim gündemine yüklediği görevleri yakalamaya çalışmıştır. Bilim topluluğu ile ülkenin bütünü arasında bir köprü oluşturarak, bilim-toplum kucaklaşmasını gerçekleştirmeye yönelmiştir. Önümüzdeki sayılarda bu bireşimin daha da pekiştirileceği kuşkusuzdur.

Bilim ve Ütopya dergisinin, 100. sayısına BİLKOOP bünyesinde girmesinden, kooperatifimiz adına ayrı bir kıvanç duymaktayız. BİLKOOP, *Bilim ve Ütopya* dergisinin yarattığı birikim üstünde yükselmiştir. Şimdi, sıra, BİLKOOP'un ülkemizin bilim topluluğu ve Aydınlanmacı güçleriyle dergimiz arasındaki maddi ve düşünsel etkileşimi güçlendirmesindedir.

Biz tarafsız değiliz, bilimden yanayız. "Demokrasi" adına bilimin, bilimdışı görüşlerle "eşit" muameleye tabi tu-

tulmaya çalışıldığı günümüzde, bu sahte eşitliği reddetmek yakıcı bir sorundur. Çağdaş bilim kavramına Bilimsel Devrim'le ulaşmış olan insanlık, bu kavramı henüz kendisine mal edememiştir. Dergimizin 100. sayısıyla birlikte, bilimin insanlığın bütün hücrelerince özümsemediği, bilimin gizilgücünün üstündeki tüm baskılardan kurtarılarak kendisini fışkırtmasına açığa vurduğu bir dünya ütopyasına doğru. *Bilim ve Ütopya* etrafında birleşerek hep birlikte ilerleyelim.

Prof. Dr. Semih Koray/ BİLKOOP
Başkanı. Bilkent Ünv. Ekonomi Bölümü
Öğretim Üyesi, matematikçi

'Zihnini genç tutmak isteyenlerin dergisi'

Bilim ve Ütopya öncelikle bir gençlik dergisidir, çünkü yetişen gencin okul öğreniminde önüne konulmayan tartışma konuları açmaktadır. Kültürümüzün kaynaklarına inmektedir. Bilimdeki gelişmeleri güncel sorular ve cevaplarla tanıtmaktadır. İnsanlığın geleceğine açılan olanakları, uzmanların kalemleriyle işlemektedir. Hiçbir bilincin gerçek temelli ütopyaları olmadan gelişemeyeceği, doğru bir ilkesidir. *Bilim ve Ütopya* bu yönleriyle Babiâli dergiciliği-

Manisa'da Bilim ve Ütopya okur toplantısı.

ne, -dergici devrimcilik de dahil- kapıları kapatmıştır. Bu tutumuyla da, zihnini genç tutmak isteyen herkesin dergisi olmuştur.

Prof. Dr. Uluğ Nutku/ Sivas
Cumhuriyet Ünv. Felsefe Bölümü

'Bilmenin de, hayal kurmanın da sınırı yok'

Türkiye gibi en trajik olayların bile medyatikleştirildiği, magazinleştirildiği bir ülkede, bilim gibi bir konuya el atmak, nesnesinin adına yakışır ağırlıkta bir dergi çıkarıp yaşatmak, kutlanması gereken bir başarıdır. *Bilim ve Ütopya* adı, bilmeye hayal kurma arasındaki görmezden gelinmemesi ve korunması gereken ilişkiyi vurgulayarak; gelecek düşüncesinin hem bilimsel hem siyasal bağlamda içerildiğini anımsatarak, önemli bir bağlantıya dikkat çekiyor elbet. Bu bağlantı, hem gerçeğin araştırılmasının hem de geleceğin kurulmasının kestirilebilir bir soru olduğu inancını dışlar. Bilmenin sınırı olmadığı gibi, hayal kurmanın sınırı da yoktur.

Bilim ve Ütopya, dergi olarak, diyaletik ve tarihsel maddeciliğe bağlı kalmasına rağmen, dogmatik olmaktan, bilimsel paradigmadaki dönüşümleri görmezden gelmekten kaçındı. Yaratılışçılık söylemine ve her türden hurafeciliğe karşı çıkışıyla, önem ve alanında seçkinlik kazandı. Benim dileğim, *Bilim ve Ütopya*'nın ömrünün uzun olması ve artık kitap yayımına da başlamasıdır.

Ahmet Oktay/ gazeteci, yazar

'Yozlaşmış kültür yaşamımızda bir mucize'

Cehenneme çevirdiğimiz bu cennet ülkede, yozlaşmış kültür yaşamımızda bilim, felsefeyi konu alan bir derginin yaşaması, 100. sayıya ulaşması bir mucizedir. Bu düşünceyle *Bilim ve Ütopya*cuları kutlarım. Başarılarının da-

im olmasını dilerim. Kutlamak yetmez. *Bilim ve Ütopya*'ya yardım etmek zorundayız. Yardım etmeliyiz ki, *Bilim ve Ütopya*'nın ışığı güçlensin. Yolun açık olsun *Bilim ve Ütopya*.

Prof. Dr. Eren Omay/ İTÜ
İnşaat Fak.

'Bilim ve Ütopya'mız işini yapıyor'

Bilim ile ütopya. "Bilim" çeşitli bein bölmelerinde, zekâların üst üste koyduğu taşlardan oluşmuş, dizgesel bir bütün; "ütopya" ise, bilimin oyun alanı. Orada bilim gelişiyor, dallanıp budaklanıyor. Zekânın erişemediği duygusal ortamlar orada besleniyor. Bilim insanları orada oyalanıp eğleniyor, yaratıcılıkları katmerleniyor. Bizim *Bilim ve Ütopya*'mız da işini yapıyor, eylemini 100 sayıdır sürdürüyor. Emek verenlerini, yazarlarını, okuyanlarını kutlarım. Nice 100 sayılara, yolları açık olsun.

Prof. Dr. Leziz Onaran/ NÜSED ve Kadın Dayanışma Vakfı Başkanı

'Bilimselliği ve toplumsal sorumluluğu üst düzeyde tutan bir yayını'

Bilim ve Ütopya'nın çıkışının en başından beri, ona değişen aralıklarla katkıda bulunmaya çalışan bir yazarı; sürekli, ancak ayrıntılara incek zamanı bulamayan bir okuyucusuyum. Dergimizle ilgili olarak Nalân'ın bizlerden beklediklerini belirttiği bütünsel ve eleştirel değerlendirmeyi, bu bağlamda kendi açımdan şöyle yapabilirim. *Bilim ve Ütopya*, bilimselliği ve toplumsal sorumluluğu üst düzeyde tutan bir yayındır; buna bağlı olarak da şimdiye dek önemli başarılar sağlamıştır. Bunun yanında onda, son yıllarda giderek artan biçimde genel bir Avrupa/Batı karşıtlığının geliştiğini; bu arada Marksçılığın, siyasal felsefe çıkışlı bir öğreti olarak değil, çağdaş bir bilim dalıymış gibi yorumlandığını görüyoruz. Dergimizin bir düşünce kooperatifi tarafından çıkarılmaya başlanmasının, onu bu ve benzeri açılardan olumlu biçimde etkileyeceğini düşünüyorum.

Prof. Dr. Yaman Örs/ AÜ Tıp Fak. Deontoloji Anabilim Dalı Başkanı

'Gençlerin fiziksel ve ruhsal sorunlarına eğilmeli'

Bilim ve Ütopya son yıllarda gerek baskı kalitesinde, gerekse işlediği konularda gösterdiği çeşitlilik açısından önemli aşamalar kaydetti. Türkiye genelinde önemli bir dağıtım ağını sağlayan derginin bu açıdan çabalarını daha da

arttıracağına inanıyorum.

Her yaşta ve her meslekten okuyucuya seslenecek türden yazılara ağırlık veren derginin, özellikle gençlerin fiziksel ve ruhsal sorunlarına daha fazla yer ayırmasında, her sayıda sağlıkla ilgili konulara eğilmesinde, uzmanların görüşlerine başvurulmasında büyük yarar görüyorum. *Bilim ve Ütopya*'nın izlediği yayın ilkesinden ödün vermeden yoluna devam etmesi çok sevindirici bir olay.

Prof. Dr. Metin Özbek/ Hacettepe Üniv. Antropoloji Bölümü

'Bilim çağını temsil eden bir yayını'

Bilim ve Ütopya dergisinin ilk çıkışında, adı konusunda bazı soru işaretleri vardı kafamda. Bilim sözcüğü, kuşkusuz "cuk" oturuyordu böyle bir dergiye. Ama ütopya, eşitlikçi dünya görüşü karşısındaki çevrelerde, hele sosyalizmin çözülmesinden sonra "sosyalizm bir ütopya"dır" gibi kullanılmaya başlanmıştı o tarihlerde. Öte yandan eşitlikçi dünya görüşünde olan kimselerde, sosya-

kafada her an için taze tutmaya ve bilimi değerlerden soyutlamadan ele almaya insanı yönlendirici bir ad. Böyle bir adı taşıyan ve bu politikayı izleyen bir derginin Türk yazın yaşamına kazandırılması çok iyi oldu.

Bilim ve Ütopya hakkında söyleyeceğim bir diğer konu, bilim başlığıyla ilgili. Zamanımıza bilgi çağı deniyor. Bilimsel olsun, dinsel olsun, her türlü bilginin alınıp satılacak bir meta olarak kullanıldığı bir toplumda, bilgi çağı adı, bu anlayışa uygun düşüyor. Aslında çağımız bilgi çağı olmalıdır. İnsanların sorunlarını, din olsun, öteki bilgi sistemleri olsun, tarihte bir ölçüde çözmeye çalışmış ve büyük ölçüde de çözmemişler. Bilim hem biyolojik bir varlık olarak, hem toplumsal bir varlık olarak insanların sorunlarını çözmeye aday bir bilgi dalı. Yani bilgi çağına karşılık, bilim çağı. Bilim çağını temsil eden yayınlardan biri de, Türkiye'de *Bilim ve Ütopya* oldu.

Bilim ve Ütopya'nın Türk yazınına ve aynı zamanda gençlere, aydınlara, sıradan emekçilere bir diğer yararı da, magazin bilimine karşı, popüler bilimi yaygınlaştırması. Kuşkusuz bilim, geçmişte olduğu gibi zamanımızda da bilginin uzmanlık alanıdır, ama bu alanda uzman olmayan kimseler bilimi bir sihirli kutu gibi görebilirler. Oysa bilimin kitlelerin sorunlarıyla, davalarıyla bağlantısını koparmaması için; bilimsel bilginin kitlelere duyurulması gerekir. Bu bakımdan *Bilim ve Ütopya*, bilimi popülerleştirelim derken, magazinleştiren dergi, gazete ya da gazete eklerine karşı, -Cumhuriyet Bilim

Teknik'i bundan soyutlarım-, magazin yerine popüler bilim anlayışını ciddi bir biçimde savunmuştur. Bu bakımdan Türk okuru *Bilim ve Ütopya*'ya çok şey borçludur ve ileride bunun değerini anlayacaktır.

Son olarak *Bilim ve Ütopya* benim gibi yarı akademisyen, yarı yazar-çizer, ya da aydın olan çevrelere, birikimlerini formüleleştirme, yazıya dökme, bunları davasıyla bütünleştireceği kitlelere, özellikle de bilimsel bir dünya görüşüyle yetişmesini istediği gençlere aktarması bakımından, kışkırtıcı, dürtücü, harekete geçirici olmuştur. Yazılarının hiç değilse yüzde 30'unu *Bilim ve Ütopya* çalışanlarının yönlendirmesiyle yazdığımı da belirtmek isterim. Bu bakımdan da *Bilim ve Ütopya*'ya borçlu olduğumu

Ankara TÜYAP Kitap Fuarı Bilim ve Ütopya standı, Mayıs 2000. Soldan sağa Hüseyin İçen, Ulaş Özer, Serhat Özyar ve Nuri Aytengin.

lizm çözülsün de insanlığın kapitalizme seçenek bir düşünün, bir ütopyasının olması gerekir biçiminde kullanılıyordu. Bu iki görüşün etkisiyle, ütopya moda bir sözcüktü. O yüzden, derginin adında ütopya sözünü çok uygun görmemişim. Bugün anlıyorum ki, o dönemin bir değerlendirmesiymiş, yanlışmış. Çünkü uzun erimde, bilimin yanında ütopya sözcüğü bu nitelikte bir dergiye çok uygun.

Bilim iki biçimde ele alınabilir. Biri si teknolojiye hizmet eden yaniyla, tümüyle değerlerden soyutlanmış bilgiler toplamı olarak. Ötekisi ise, bu bilgilerin insan için, belli bir toplum anlayışı için kullanılması, yani değerlerle bağını koparmamış bir bilim anlayışı. Bu bakımdan ütopya böyle bir dünyanın düşünüyü,

düşünüyorum. 100. sayısına ulaşan bir dergiyle ilgili olarak söyleyebileceğim olumlu şeyler, tabi ki bunlarla sınırlı değil. Zamanım olsaydı da, daha yapıcı veya onarıcı eleştirilerde bulunabilseydim keşke.

Doç. Dr. Alâeddin Şenel /
Siyaset bilimci

'Yaşamın açıklanmasına ve dönüştürülmesine katkıda bulunacak'

Bilim ve Ütopya dergisi kısa vadeli bir tutumla, gelişigüzel hazırlanan, sıradan bir dergi değil. Bu dergi adına uygun bir biçimde, bilgiyi bilimsel düzeyde ele alan ve insanlara ulaştıran bir dergidir. En güç anlaşılır sorunların bile, neredeyse gündelik diyebileceğimiz bir dille incelenmesi, bilginin kitlelere ulaştırılması açısından çok önemlidir. *Bilim ve Ütopya* dergisinin, bu anlayış içinde çok uzun yıllar varlığını sürdüreceğine inanıyorum. *Bilim ve Ütopya* kuşaktan kuşağa geçerek yaşamın açıklanmasına ve dönüştürülmesine katkıda bulunacaktır.

Afşar Timuçin/ Kocaeli Üniv.
Felsefe Bölümü Başkanı

'Bize Marks kadar İbni Haldun'u, Engels kadar Thoreau'yu da verdi'

Bilim ve Ütopya adının bir gün basın tarihinde altın harflerle yazılacağından benim hiçbir şüphem yok. *Bilim ve Ütopya* benim abone olduğum tek dergidir. Ama "Bütün makaleleri okur musunuz?" diye sorarsanız, "Hayır" derim. Aynı şekilde, okuduklarımin hepsiyle de hemfikir değilimdir. Ama *Bilim ve Ütopya* bizim gibi toplumları cendereye alan köhne kültür kalıplarını yıkan, belki de ilk dergidir. Sağdaki yobazları hepimiz biliriz, ya o Amerika'larda, İngiltere'lerde okumuş, taktığı at gözlüklerinin aksettirdiği dünyanın dışındaki her şeyi gerici-lik, irticacı sayan soldaki yobazlar? Onlar daha mı az tehlikeli? *Bilim ve Ütopya* bize Marx'ı verdiği gibi, İbni Haldun'u da verdi; Engels'i verdiği gibi Thoreau'yu da verdi. Gazan mübarek olsun, Sevgili *Bilim ve Ütopya*, nice yıllara.

Sargun A. Tont/ ODTÜ
Biyoloji Bölümü

'Ne zaman başım sıkışsa başvuracağım bir kaynak'

Bilim ve Ütopya, çıktığı günden bu yana benim başucu dergimdir. İnsanlık tarihinin 3000 yıllık kültürel ha-

yatının ana arterlerini öğrenmek isteyen, insanlığın nasıl bir süreçten geçip geçmişten günümüze geldiğinin insansı destanını bilmek isteyenlerin yola *Bilim ve Ütopya* ile çıkmalarının öneririm. *Bilim*

ve Ütopya okudukça sınırlarınızın genişlediğini, bu sayede her geçen gün daha çok bilinmeye komşu olmaktan ötürü, öğrenme merakınızın depreştiğini fark edersiniz. *Bilim ve Ütopya* okumak aydınlık yolun gizemine girmek demektir. Bilginin en büyük güç olduğunu anlar, artık o yoldan geri dönemezsiniz. Ege-men ideolojilerin sizleri yönlendirmesinin baskısını üzerinizden atar, gerçek bilginin ne olduğunu da bu sayede öğrenir, öğrendikçe özgürleşirsiniz. *Bilim ve Ütopya*, benim için bilginin özgün kaynaklarından biridir ve ne zaman başım sıkışsa, başvuracağım kaynakların başında gelir. Türkiye'nin kültürel hayatına yaptığı önemli katkı nedeniyle, her ayın başını sabırsızlıkla bekliyorum. Nice 100 sayılar dileğiyle...

Metin Tükenmez/ Fanatik gazetesi
spor yazarı

'Batı merkezliliğe karşı yaptığı mücadele çok önemli'

Bilim ve Ütopya'nın 99 sayısını da en azından karıştırdım; ilgimi çeken yazılarından çok yararlandım. Bu derginin benim için en özgün yanı, Batı merkezli bilim ve uygarlık anlayışına karşı Türk, İslam ve Doğu'nun, insanlığın ilerlemesi için tarihte yaptığı, bugün yapmakta olduğu ve kuşkusuz gelecekte yapacağı katkılara önem vermesidir. Çünkü, Türk aydınının en büyük kusuru bugünkü Avrupa uygarlığına hayranlıktır. Avrupa hakkında bu yargılar yıkıldıkça, Türkler'in felsefe, bilim, eğitim, sanatta özgün yapıtlar yaratmaları mümkün değildir.

Zeki Sarıhan/ Öğretmen Dünyası
Dergisi Yazı İşleri Yönetmeni

Istanbul TÜYAP Kitap Fuarı'nda Bilim ve Ütopya'nın düzenlediği 'Türkiye Deprem Politikası' konulu panel. Soldan sağa Cemal Gökçe, Çağatay Keskinok, Semih Tezcan, Aykut Barka ve Ender Helvacıoğlu, Kasım 1999.

'Okurlarını bilim ve felsefeye yöneltme misyonu var'

Bilim ve Ütopya dergisini özellikle iki yönden önemsiyorum:

1) Belli bir öğreti ya da ideolojinin dar kalıpları içinde olmaması; dahası değişik görüş ve eğilimleri içeren tartışmalara yer vermesi.

2) Entelektüel değerlerin yozlaşma süreci içine düştüğü günümüzde, okurlarını bilim ve felsefeye yöneltmeyi bir misyon olarak sürdürmesi.

Kanımcı derginin bu iki özelliğinin kültür ortamımızda etkinlik kazanması, toplumun, evrensel değer ve ilkeler doğrultusunda uygarlığa açılma istencini yeşertme açısından kaçınılmaz bir gereksinme, bir zorunluluktur. En azından, aydın kesimin bunun ayırında olduğuna inanmak istiyorum. Bu yolda özverili çabanın sürdürülmesi dileğimle...

Prof. Dr. Cemal Yıldırım/ ODTÜ
Felsefe Bölümü Emekli Öğretim Üyesi

'Ülkemiz bilim ve bilimcilerinin öncü rolünü ortaya koydu'

Bilim ve Ütopya, günlük *Aydınlık*'ın haftalık eki olarak başladığı serüvenini 1994'ten bu yana aylık olarak yaklaşık 10 yıldır sürdürüyor. Uygarlıklar tarihinden tıbbı, astronomiden iletişime, botanikten evrim ve genetiğe, felsefe ve matematikten siyaset ve siyaset tarihi ile birlikte daha birçok konu ve disiplin içerisinde Aydınlanma ve bilimsel öncülüğün meşalesi oldu. Hem toplumbilim ve hem de fenbilimleri alanında, ülkemiz bilim ve bilimcilerinin öncü rolünü ortaya koydu ve koymaya devam ediyor.

Dr. Veysel Yıldız

‘Çağdaşlık ile Batıcılık birbirine zıt süreçler’

Gazi ‘Garplılaşma’ demiyordu, ‘muasırlaşma’ diyordu. Muasırlaşmanın ne olduğunu da söylüyor: ‘Hayatta en hakiki mürşit ilimdir’. Bunu dediği an Aydınlanma geliyor, Fransız İhtilali geliyor. Fransız İhtilali açısından Batı’ya bakmak başka, İngiliz sefirinin empoze ettiklerini yapmak başka.

Attila İlhan ile söyleşi
Söyleşi: Ender Helvacıoğlu

Attıla Bey, sizinle, Batı, Batıcılık, çağdaşlık kavramları, Türkiye yakın tarihinde bu kavramların dönüşümü, bugünkü durum, Batı’yı aşmak mı ya da onun kuyruğuna takılmak mı sorusu; bütün bunları içeren hem kavramsal, hem de tarihsel bir söyleşi yapalım istedik. Bunlar tartışılan, gündemdeki ciddi konular.

- Benim gündemimde 40 senedir var.
- Türkiye’nin gündeminde de 100-150 senedir...

- Türkiye’nin gündeminde Kırım Savaşı’ndan beri var. İlginçtir, kimse üzerinde durmaz. Halbuki tüm Osmanlı Sarayı’nın Bursa ipeklisi yerine, Lyon ipeklisi almaya başlaması, Kırım Savaşı’yla Kırım Savaşı’nda geliyor ya İngilizler, Fransızlar; buradan Rusya’ya gidiyorlar savaş için, biz de onlarla beraber. O arada kaşla göz arasında, bizimkilere bu telkini yapıyorlar, yahut bizimkiler hevesleniyor; heveslenmiş de olabilirler. Çünkü o sıralarda sarayda padişahın annesi ya da eşi Fransız kökenli veya o yandan gelmiş. Özellikle Abdülmecit’de bu çok net. Abdülmecit neredeyse, o dönemin bir Fransız’ı. Bu Cumhuriyet metinlerinde doğru öğretilmemiştir. Bizde Osmanlı deyince, padişahların hepsi sanki Kanuni Sultan Süleyman’mış gibi alınıyor. Öyle bir şey yok, padişahların garip özellikleri var.

- Özellikle Tanzimat’tan sonra...
- Hatta Tanzimat’tan biraz önce başlıyor. İlginç özellikleri var padişahların; bakıyorsun hem Bektaşî, hem mason. Mesela Abdülhamit, opera meraklısı. Abdülhamit deyince, Cumhuriyet nesillerinin aklına son derece gerici bir adam gelir. Öyle bir adam değil. Gericiliği başka. Saddam Hüseyin neden bir katil-

se, Batılılar’ın gözünde; Abdülhamit de ondan “Kızıl”, bu kadar basit. Çünkü Abdülhamit iktidarı sürecinde kök söktürüyor adamlara. Ondan dolayı “Kızıl Sultan” diyorlar. Ama biz, bu perspektifle göremiyoruz. Bize diyorlar ki, “Bu adam çok zalimdi”. Zalim değil, o taraf ayrıca izlenebilir. Meşrutiyet’e taraftardı, değildi; o da tartışılır.

Ben tam bir Cumhuriyet çocuğuyum. Büyük liselerden çıkanlardanım, iyi bir eğitim gördük biz. Fransa’ya gidip bazı şeyleri orada öğrenince, bura-

Attila İlhan ile Ender Helvacıoğlu

lardan da başka birtakım bilgiler edinince, Jöntürkler hakkında çok şüphelenmeye başladım. Jöntürkler acaba Türkiye Cumhuriyeti’ni yahut meşrutiyeti kurmak için mi uğraşıyor, yoksa Batı sermayesinin Türkiye’ye gelip iyice yerleşmesi için öncülük mü ediyorlar? Ahmet Bedevi Kuran’ın *İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler* adlı kitabında vardır. O kadar enteresandırı ki, buradan giden, kaçan güya, bir paşa vardır. Onun bir tane de oğlu vardır, sonradan Türkiye’ye de gelmiştir, adını anımsayamadım; ademi-merkeziyetçiliği savunur. Ademi-merkeziyet ne demek? Osmanlı İmparatorluğu’nun mülkünü federal hale geti-

relim, dağıtalım yani. Fransız burjuvazisi, bunların geçimi için sendika kurmuş. Ahmet Bedevi Bey listesini antetli kâğıdıyla yayımlıyor. Şimdi bunlar, dışarıda inkılapçılık mı yapıyorlardı, ne yapıyorlardı; biraz karışık bir durum...

- İki farklı kanat olabilir mi içlerinde?

- Tabii içinde dürüstler de var. Ama bizim anladığımız manada bir inkılapçılık yok. Şöyle bir mektup okudum, diyor ki, “Namık Kemal ve Ziya Paşa yaz geldiği için bir yazlık tuttular, Paris civarında.” Gayet güzelmiş evleri. Paris’in suyunu beğenmiyorlarmış, buradan Hamidiye suyu gidiyormuş içmeleri için. Ben de Nazım meselesi dolayısıyla oralarda biraz sürünmüşümdür; kendi halimizi düşünüyorum, bir de bunların halini, olacak iş değil. Sonra, bunların hepsi padişaha kızar, giderler. Parasız kalırlar, padişah onlara mektup yazar, para gönderir. Mektubu okudum, diyor ki, “Duydum ki orada fakr-u zarurete düşmüşsün. Ayıp, benim tebaama, ben buna katlanamam. Sana şu parayı göndereyim” diyor. Yani o dönem biraz karışık, incelenmesi lazım.

‘Tanzimat ve Meşrutiyet Sevr’de bitmiştir, Cumhuriyet başka bir süreçtir’

- Peki Mustafa Kemal’in kökleri...
- Oraya getirecektim lafı. Bunu hem yazılarımda, özellikle TRT’deki konuşmalarımda yapıyorum, o daha etkili oluyor. Şunu söylemeye çalıştım halkımıza, en önemlisi aydınlarımıza. Bizde Türkiye’nin yenilenme tarihi; Tanzimat, Meşrutiyet, Cumhuriyet olarak alınır. Tanzimat başlar, Meşrutiyet daha ileriye gider, Cumhuriyet daha da ileriye. Bu san-

'Batı Medeniyeti dedikleri, belirgin insan kastlarının öteki insanlara hâkim olması, onları sömürmesi'.

ki bir sürecin devamı gibi anlatılır. Değildir, çünkü o süreç Sevr'de bitmiştir. Cumhuriyet buna karşı bir süreçtir. Mustafa Kemal Paşa'nın yaptığı, onların yaptığının tam karşıtıdır. Onlar teslim oluyorlardı; Mustafa Kemal Paşa, müdafaa-i hukuk, buna karşı çıktı.

- O zaman şunu mu diyorsunuz, Tanzimat ve Meşrutiyet'e karşıydı Cumhuriyet. Tanzimat'a doğrudur da, Meşrutiyet'e de karşı mıydı?..

- Her ikisine de karşıdır. Meşrutiyet'in şöyle bir görünüşü var: Türkiye'ye anayasayı getirmeye uğraşıyor, ilerici bir tavır içinde görünüyor. Meşrutiyet'i yapanları kurcalayın, iki kanat çıkar. Birisi Paris kanadı, birisi Selanik-Manastır kanadı. Selanik-Manastır kanadı, okuyun Niyazi Berkes'i, ben bu meseleyi kendisiyle de çok konuştum, aslında Bulgar Çentrelist Hareketi'nden mülhem bir hareket. Bulgar Çentrelistler'i çeteci. Dibini kurcalıyorsun, Rusya'daki Narodnikler'in bir yansıması. Bu hareket, silahlı eylemi esas alır ve fedailik ağır basar. Bu Selanik mantığı. Paris'tekiler ise uçuyor, oradaki havanın etkisindeler, demokrasi, hürriyet istiyorlar. Hayrete şayan olan şurası: Bunu elde edebilmek için kendi rejimlerini Batı'ya şikayet ediyorlar. Batı onlara bunu temin etme sözünü veriyor, ama kendi şartlarıyla.

- Bugünkü duruma benziyor biraz...

- Aynı canını. O kadar ilginç bir şey var ki, bunu Cumhuriyet'teki köşemden Türkiye'ye söyledim. Bekliyordum, bir itiraz gelsin diye, gelmedi hiçbir yerden. Şöyle bir şey oluyor, Türkiye'de 1908 inkılabı ilan ediliyor. İnkılap, o da bir tuhaftır ya... Hüseyin Cahit Yalçın hatıralarında yazıyor; öğlen olmuş, Selanik'te hürriyet ilan edilmiş, evin önüne bakıyorlar, hiçbir heyecan, hareket yok. "Ayıp olur, heyecan yapalım" diyor, bir şeyler sağlamaya çalışıyorlar. İlginç olan bu değil, ama. Meşrutiyet hüküme-

ti kurulur; kısa bir süre sonra İtalyanlar Trablusgarp'a saldırır. Bir yabancı ülke, Devlet-i Osmaniye'nin toprağına saldırıyor. Bunun normal neticesi, Devlet-i Osmaniye'nin önce bir nota vermesi. İtalya eğer çekilmezse, harp ilan etmesidir. Ama Türkiye o savaşta asla harp ilan etmemiştir. Hepimize şöyle okutuldu okullarda: Bazı fedakâr subaylarımız gizlice giderek Deme'de savaştı. Bu ne demek yahu? Trablusgarp senin toprağı. Adam oraya saldırmış, sen bu toprağı savunmak zorundasın. Oraya giden subaylar da mütenekkiren gidiyorlar, yani hüviyetlerini saklayarak. Örneğin Mustafa Kemal Paşa, Mustafa Şerif isminde bir gazeteci olarak gidiyor.

- Gizli direniş...

- Evet, gizli direnişe gidiyorlar. Orada Sunûfiler'i desteklemeye, onlarla karıştırmaya çalışıyorlar. Neticede yiyor, İtalya orayı. Neden savaş ilan edilmiyor? Ben bunu kurcaladım, meraklı bir adamım. Karşıma ilginç bir şey çıktı. Çünkü İttihatçılar, Selanik'te, Manastır'da hazırlanırken, bunların alayı mason. Hangi locadalar? O zamanlar Osmanlı'da masonluk yok, İtalyanlar'da var. Meşhur Macedonia Rizorta diye bir locaları var. Jöntürkler o locanın içinde ve İtalyanlar bunlara kolaylık gösteriyor. Rüşvet olarak da Trablusgarp veriliyor. Şimdi bunlar devrimci mi? Memleketi mi kurtarıyorlar? Bir bunların tavrını düşünün, bir de Mustafa Kemal Paşa'nın tavrını.

Batıcılık çağdaşlık mı, yoksa emperyalizmin sultanı altına girmek mi?

- Günümüze yansıyan tartışmalara gelirse, Kemalist Devrim'le, Mustafa Kemal hareketiyle de bağlantılı olarak, şöyle bir tez var: Çağdaşlık Batıcılık'tır.

- Hayır, böyle bir şey yok. Çağdaşlık Batıcılık'tır tezi Tanzimat'tır. Onlar "Çağdaşlık, Batıcılık'tır" diyorlardı. Tanzimat'la ilgili çalışmalara başladığım zaman, dehşet içinde kaldım. Bir de "Koca" demişiz Reşit Paşa'ya, bizi rezil etmiş. Sadrazam olduğu sıralarda, İngiliz sefirinin karısına yazdığı mektuplar var. O mektupları okusanız, dehşete düşersiniz. Diyor ki, "Padişah Reşit'i azletti, huzura çıktım, yerine koydurdum". İş bu halde. Yani Reşit'in oraya gelmesi-gitmesi, İngiliz sefirinin ağzında. Tanzimat-ı Hayriye'de yazılı olan şeyleri, beraber hazırlamışlar. Şimdi o zaman bu ne demek, Batıcılık onların sana yap dediğini yapmak demek.

Halbuki Mustafa Kemal Paşa hiçbir zaman "Garplılaştırma" demiyordu, "muasırılaştırma" demiyordu. Muasırılaştırma, çağdaşlaşma. Çağdaşlaşmanın ne

'Batılılaşma dediğin anda, dilini ve dinini reddetmeyi kabul ediyorsun'.

olduğunu da söylüyor, “hayatta en hakiki mürşit ilimdir” diyor. Bunu dediği andan itibaren Aydınlanma geliyor, Fransız İhtilali geliyor. Fransız İhtilali açısından Batı’ya bakmak başka şey, İngiliz sefirinin sana empoze ettiklerini yapmak başka şey.

Tanzimat’tan itibaren başımıza gelenlere bir bakın. Bir düşünün, 1830’lardan itibaren neler yaşıyoruz, bize kültürlerini nasıl getiriyorlar. Tanzimat’a kadar Osmanlı mülkünün içinde daima misyonerler var, ama hiçbir zaman Tanzimat’tan sonraki kadar çok değil. Tanzimat sonrasında, Anadolu içerisinde yabancı mekteplerin sayısı birdenbire çoğalıyor. Yalnız Sivas ilinde 60 tane olduğunu biliyoruz. Dehşet verici. Demirtaş Ceyhun’un *Haçlı Emperyalizmi* isimli kitabında bunların hepsi rakamlarla vardır. Sonra İstanbul’da gayrimüslim tebaa, o zamana kadar hayatından şikayetçi değil. Fransızlar’a, İngilizler’e, konuştuğum bütün yabancılara söylediğim gibi, Osmanlı tarihinde Hristiyan isyanı yoktur, Müslüman isyanları vardır. Ermeniler bizden şikayetçi ise, niye o zaman isyan etmiyorlardı; hiç etmemişlerdir. Rumlar da etmemiştir. 19. asra gelinceye kadar isyan yoktur. 19. asırda emperyalizm olduğu için isyan vardır. Burada şu ortaya çıkıyor çok net olarak; Garplılaşmak, emperyalizmin sultası altına girmek demek. Nereden çıkıyor? Garplılaşan kim varsa, bunu yapmış da ondan.

‘Batı Uygarlığı, öteki dilleri, dinleri yok etmek demektir’

Çok yıllar sonra, bunun kökenini bir Batılı’nın ağzından okudum. Alphonse de Lamartine, Fransızlar’ın çok önemli şairi, yazarı, aynı zamanda politikacısı. Türkler’le yakın alakası olduğunu çok insan bilmez. Bu adamda bir Türkiye hayranlığı var. Buraya gelmiş, padişahlardan biriyi çok yakın arkadaşlığı var. Ege’de bir çiftlik vermişler, bir zaman buralarda meşgul olmuş. Ölüncüye kadar Osmanlı Saltanatı ona aylık bağlamış, Fransa’da yaşarken de sürekli aylık vermiş. Adamcağız bundan rahatsız olmuş bir zaman sonra; oturmuş bir *Osmanlı Tarihi* yazmış. Bunu da çok az insan bilir. Lamartine’in *Osmanlı Tarihi* Türkçe’ye çevrilmiştir. Bir defa Lamartine iyi bir yazar olduğu için, güzel yazılmış. İkincisi tarih bilgisi çok derin. Üçüncüsü Osman-

lı’yı çok iyi tanıyor. Kitabın içerisinde en çarpıcı yer şu. Diyor ki Lamartine, “Osmanlı sekiz-on tane devleti içeren, çok büyük bir imparatorluktu. Onun kadar büyüğü yoktu. Bu toprakları kaybetmemesi lazımdı. Siz batmamalıydınız, niye battınız? Yanlış bir özelliğiniz var, girdiğiniz yerlerde dilinizi ve dininizi mecbur etmediniz, bu sizin büyük kusurunuz. Eğer onları asimile etseydiniz, emseydiniz; bu taktirde çok büyük bir imparatorluk olarak devam edebilirdiniz”.

‘Sömürge Devri’ne karşı iki önemli hareket: Lenin önderliğindeki sosyalist Sovyet Devrimi, Mustafa Kemal önderliğindeki demokratik ve antiemperyalist Kurtuluş Savaşı’.

Örnek Roma, öncesi Yunan, Yunan’ın öncesi Mısır. Bunlara baktığın zaman ne görüyorsun? Yunan: demokrasi, insan hakları, seçimler oluyor falan. Ama orada bir yurttaşlar var, bir de köleler. Kölelerin hiçbir hakkı yok, bu bir. İkincisi kadınların hiçbir hakkı yok, üçüncüsü melezlerin hiçbir hakkı yok. Bir de koloni halkının hiçbir hakkı yok. Koloniler kim? Karadeniz’de, Akdeniz’de, Anadolu kıyılarında yaşayan bir takım kavimler. Bunlara hâkim olmuşlar; dinlerini, dillerini değiştirmişler.

- *Atina domokrasisi, Atina emperyalizmi yani...*

- Evet, üstelik kast sistemi olan bir emperyalizm. Roma’ya geçiyorsun, o da aynen böyle. Roma-Cermen İmparatorluğu’nda da aynı şey. İngiliz İmparatorluğu’na geçiyorsun, aynı şey. Fransız İmparatorluğu’na geçtiğin zaman, ki o güya insanlara hürriyet getirir, yine aynı şey. Yani Batı Medeniyeti dedikleri aslında, belirgin insan kastlarının öteki insanları sömürmesi ve onlara hâkim olması, dillerini, dinlerini yok etmesi demek. Mantığı bu. Batılılaşma dediğin andan itibaren, dinini ve dilini reddetmeyi kabul ediyorsun.

- *Koloni olmayı.*

- İşte bu kadar basit. Buna mukabil, muasırlaşmak bunun tam tersi. Muasırlaşmak, gelişmiş Batı’da, Batılılar’ın dünyaya hükmedecek kadar güçlenmesini sağlayan sırın ne olduğunu bulup, onu kendi ülkende gerçekleştirmek demek. O ne: bilim. Gazi’nin de başından itibaren koyduğu bu, “hayatta en hakiki mürşit ilimdir” diyor. Bu çok önemli, “hakiki” demiyor, “en hakiki” diyor. Fransız İhtilali’ni örnek aldığını da açıkça söylüyor.

‘Kemalist Devrim ve Sovyet İhtilali, sömürgeler devrine karşı gelişmiş iki önemli harekettir’

Mustafa Kemal Paşa’nın o zaman yapmaya kalkıştığı olay, 20. yüzyılın bence iki çok büyük olayından biri. Öteki Sovyet İhtilali’dir. Artık taa Eski Yunan’dan beri gelen sömürgeler devrine karşı, dünyada bir karşı hareket gelişmiştir. Karşı hareketin bir tanesi sosyalist özelliğiyle Rusya’da verilmiştir, ötekisi demokratik ve antiemperyalist özelliğiyle Türkiye’de. Bu iki önemli olay, bir ara emperyalizm ve

Batı’yı, sadece Kuzey Amerika ile Batı Avrupa’ya sıkıştırmıştır. Delirmek üzereydiler. Eğer Ruslar biraz akıllı olsaydı, işler çok daha başka olurdu.

- *Belki Alman Devrimi olsaydı...*

- Hayır, Almanya’da devrim olamazdı. 2. Enternasyonal’le 3. Enternasyonal’in bölünmesinin, kopmasının nedeni fikir ihtilafı değildir.

- *Ama Rosa Luxemburg’lar...*

- Rosa bağıyor. Spartakistler bağırlar. Ama daha Basel’den itibaren tartışma başlıyor: Kendi içlerinde düşün-

dükleri sosyalizm dünya için geçerli mi, değil mi? 2. Enternasyonal "geçerli değil" diyor. Geçerli değil dediklerinde, Batı işçi sınıfı da "Biz onlardan yararlanıyoruz, bu işi karıştırmayın" diyor.

- Bir ara, 1917-19 arasında Almanya'da ciddi bir hareket var, Rosalar'ın başında oldukları...

- Var tabii. Ben onu inceledim, çünkü benim *Aynanın İçindekiler* romanı kahramanlarından Ahmet Ziya Bey, Spartakist'tir. Onun için Spartakistler'in dibini kurcaladım. Bunlar şöyle koyuyor meseleyi, devrim mutlaka işçi sınıfı tarafından yapılmalıdır, mazlum halklar bu işe karışmamalıdır.

- Onlar 19. yüzyıl Marksisti...

- Halbuki öbür tarafta Rusya gibi bir devde, devrim olmuş. Bu hareketin içinde işçiler yer alıyor, mazlumlar tam yer alıyor. Bunu Galiyef görüyor, öbürleri görmüyor. Galiyef, Lenin, Zinoviyev, üçü görmüş. Bunlar diyor ki, "İş işçilerle bitirmeye kalkarsak, ayvayı yedik. Ne yapacağız, mazlumlara dayanacağız". Onun için Anadolu'ya da destek çıkıyorlar.

- Daha sonraki hareket zaten Çin'de...

- Aynı şey. O zaman Galiyef haklı çıkıyor. Galiyef'in söylediği şu, temel çelişki işçi sınıfıyla-burjuvazi arasında değil. Mazlumlarla emperyalistler arasında.

- Lenin'in de söylediği o.

- Eee tabii, aynı lafı söylüyorlar.

- Ezen ezilen çelişkisi.

- Zaten Lenin vaziyete hâkim olmasa, işler başka türlü olacak. Stalin de kendi mantığı içinde haklı, çünkü bakıyor ki Avrupa karşı. Bir de harp dayatılıyor. İngilizler'le anlaşmazsa, anası ağlayacak. Bunu görüyor, İngilizler'le anlaşılıyor. Tek ülkede sosyalizm deyip, bambaşka bir şey yapıyor, o da işte 80-85 se ne sürebildi ancak.

Türkiye Asyalı mı, Avrupalı mı?

- Peki Attila Bey, çeşitli açılardan bakalım Türkiye halkına. Kültürel, sosyoekonomik, politik açılardan. Günümüzde Türkiye için ne söyleyebiliriz, geleceğe de yansımaları olacak biçimde: Asyalı mı, Avrupalı mı?

- Bu tartışmayı özellikle kışkırtanlardan biri benim. İki de bir televizyonda "Biz Asyalıyız" diyorum. Bu lafı ben

değil, Gazi söylemiş. Çok açık biçimde, "Biz Asyai bir milletiz" diyor, toplu eserlerinde yazılı. Biz Asyalıyız ve Asyalı olmakla iftihar etmeliyiz. Konuştuğumuz Avrupa'nın despotluğu, Asya'da yok. Onlar tersini söylüyor ama, yalan söylüyorlar. Asya'daki imparatorluklarda, onların imparatorlukları gibi bir durum yok.

Alalım bizim Moğol-Türk İmparatorlukları'nı. Tek başına Türk de diye-mezsın, Moğol da. Bir Moğollar'dır aktif olan, bir Türkler. Aralarında kesinlikle böyle bir mevki, mansıb savaşı olmaz. Mevki, mansıb savaşı Asya'da ya akrabalar arasında olur, ya karşıt kavimler arasında. Başka Asya İmparatorlukları'na bakalım. Bir tanesi Selçuklular, bir tanesi Ruslar. Koskoca Rusya Çarlığı. Ve Ruslar zalimlikleriyle meşhurdur. Keser, biçer, atar, duman ederler. Gerek Çarlık, gerekse Sovyet geleneği yaşandıktan sonra, ki 200 senelik zamandır bu aşağı yukarı, onların sınırları içerisinde kalmış Müslüman ülkeler, birden serbest kaldı. Peki dinlerini mi kaybetmişler, dillerini mi, kültürlerini mi? Asyalı bunu yapmıyor.

Gelelim bize. Osmanlı İmparatorluğu, inanılmaz büyüklükte bir imparatorluk. İçinde düşünebildiğin bütün diller ve dinler var. Tek teker serbest kalıyorlar, hangisi dilini, dinini, kültürünü kaybetmiş? Hiçbirisi. Asyalı bunu yapmıyor, Avrupalı yapıyor.

- Bunun nedeni ne?

- Kuzey Afrika'da biz yüzyıllarca hüküm sürmüştük. Fransa 60-70 yıl hüküm sürdü. Git Kuzey Afrika'ya millet Fransızca bilir, Türkçe bilmez. Kafasına vurarak, zorla öğretiyor. Çünkü despot. Seni medenileştirmiyor, köleleştiriyor. Onun kültürünün kurbanısın. Kültürünün kurbanı olarak, kendini yüksek bir mertebeye çıktım sayıyorsun; fakat aslında en alt mertebedesin, çünkü melezsın. Orada vatandaşlık hakkın yok.

Batı'nın mantığı bu. Ortak Pazar'ın da mantığı buydu, Avrupa Birliği'nin mantığı da bu. Kurulurken ben oradaydım. Avrupa Birliği, ilk defa Avrupa Çelik Birliği olarak kuruldu. Kökeni odur, Almanlar'la Fransızlar arasındadır. Almanya'da Konrad Adenauer'dir başlangıçta harekete geçen, Fransa'da da Robert Schumann'dır. İkisinin de partilerine bak, meseleyi şıp diye anlarsın. Schumann'ın partisi, MRP'ydi, Hristiyan Demokrat Partisi. Adenauer'in partisi de Hristiyan Demokrat Partisi. Her ikisi de Vatikan'ın talimatıyla kurulmuştur. Yani bu hareket, bir Katolik hareketi. Dikkat et aldıklarına, bir tek Yunanistan Ortodoks. Onu da bize düşman diye aldılar. Bunlar tamamen Hristiyan mantığı içerisinde, tamamen hâkimiyet üzerinde

beraberlik düşünen ve kendilerinin dışındaki bütün halkları 2. sınıf, 3. sınıf gören, onları kendilerine benzetip, onlarla alay eden kavimlerdir. Asyalılar böyle değildir. Git Japonlar'a, adam gibi adamlardır, ölmeyi bilirler. Zaten Asyalılar ölmeyi biliyor, bunlar bilmez. Bunlar korkar.

Aydınlanma Batı'da, orası ileridir, bilim orada yapılır anlayışı yaygın. Onun için Aydınlanma'nın Batısı'yla, emperyalizmin Batısı'nı iyice ayırmak gerekir.

Bunu açığa çıkarmak gerekiyor, özellikle gençler, aydınlar açısından.

- Ayrı şeyler. Onlar bizim için, Atina sitesinde olduğu gibi düşünüyor. Bir avuç azınlık için mutluluk; geri kalanlar bu saadeti hazırlamak için köpek gibi çalışacak olanlar. Keşifler sırasında neler yaptıklarını hiçbir zaman anlatmazlar. Keşiflerin dibini fırçaladığın zaman, inanılmaz katliamlar çıkıyor.

"Doğu'nun insani özellikleri Batı'dan üstün".

- *Müthiş soykırımlar...*

- Aklın, havsalanın almayacağı şeyler. Fransa'da kaldığım zamanlarda zenci arkadaşlarım oldu. Afrikalı komünist, ama aynı zamanda inanılmaz milliyetçi çocuklardı. Niye milliyetçiler diye kızdım. İki-üç defa FKP'nin içinde onlara nasıl davranıldığını gösterdiler bana. FKP'nin toplantısına gittiğinde, eğer Zimbabveli yahut Senegalli'ysen sana başka türlü muamele yapıyorlar, İngiltere'den geldiysen başka.

Emperyalizmin ürettiği aydın tipi

- *Şöyle bir sav var: Batı Uygarlığı, Batı Uygarlık Modeli aşılamaz. Mazlum denilen ezilen halklar da, bir şekilde bu Batı trenine girmek ve takılmak durumundadır.*

- Tefik Çavdar'ın bir kitabı var, *Osmanlıların Yarı Sömürge Oluşu* diye. Tanzimat sadrazamlarımız meşhurdur; bunlar başarılı devlet adamları diye takdim edilir resmi tarihte: Koca Reşit Paşa, Ali Paşa, Fuat Paşa. Bu sadrazamların hepsi hizmet ettikleri Osmanlı padişahına, birer vasiyetname yazmışlar. Bu vasiyetnamelerden bölümlerini, Tefik Çavdar çıkarmış ortaya. Bir göz atın, dehşet içinde kalıyorsunuz. Neler tavsiye ediyorlar mesela. Bir tanesi diyor ki, "İngiltere Devleti'yle aramızın bozulacağını görmektense, Osmanlı mülkünün bir vilayetini feda etmeyi tercih ederim". Kafa bu. Şimdi ne diyorlar, "Kıbrıs'ı feda edelim, bunlarla bozuşmayalım". Kafa aynı. Bu emperyalizmin ürettiği aydın tipidir. O kadar onlarla özdeşleşmiştir ki, kendi halkını yabancı, aşağı görür. Bir başkası diyor ki, "İngiliz Donanması varken, ayrıca donanma masarifi yapmaya ne ihtiyaç var". Celal Bayar da, "6. filo var, artık o kadar büyük gemilere ihtiyacımız yok" demişti. Sanki babasının donanması. Bu mantık, korkunç bir mantık.

Bütün mesele bunun Tanzimat mantığı olduğunu ve bu mantıkla Osmanlı'nın battığını çocuklara öğretmektir. Mustafa Kemal bunlara şiddetle karşı. Ordu kuruyor adam, yeni baştan. Ve diyor ki, "Bu kurulan ordu, Osmanlı Ordusu değildir, halk ordusudur. Onlar Padişahım çok yaşa diye bağırır, bunlar öyle bağırılmaz". Halk ordusu özelliğini hâlâ koruyor. O özelliğini korumasa, bu son yaptığı jestleri yapamazdı. En son söylediği laflara bak. "Türkiye Avrasya'da bağımsız bir dış politika yapmak istiyorsa, ekonomisi milli olmalıdır" diyor. Bu müthiş bir laf, bu Kuvayı Milliye. Bunu söyleyen Genelkurmay Başka-

nı'nın babası, çarşı terzisidir. Halk çocukları bunlar.

- *60'taki Harbiyeliler...*

- Zaten şunu görüyorsun, Harbiye'ye giden zengin çocuğu var mı? Ben hiç görmedim. Bunu yazıyorum ikide bir, niye Sabancılar'dan biri gitmiyor? Hayır, tenezül etmezler.

Asyalı'nın Batılı'dan kültürel ve insani farkları

Zaten Amerika'nın Türk Ordusu'nda anlayamadığı da bu. "Bunlar ne biçim asker?" diyorlar, çünkü öbürleri böyle değil. Bizim askerler başka türlü. Mehmet Perinçek'in Rusça'dan çevirilerinden birinde okudum, Türkiye'ye gelen Sovyet murahhası Türk Ordusu'nun arasında dolaşıyor. Bakıyorlar, bir yerde askerlere avuç avuç bir şeyler veriliyor, onlar da ceplerine koyup gidiyorlar. "Ne veriyorlar?" diye soruyorlar, "Kavrulmuş arpa". "Niçin?" "İşte, karavana".

'Doğulu insanın zamanla sorunu yok'.

Yiyecek başka bir şey yok. Ama gidiyor, zaferi kazanıyorlar, işte Asya bu. Avrupa bunu yapamaz, bu Balkanlar'da biter. Ve onlar bu taraftan nefret ediyor.

Bu anekdot gibi bir şey ama, belki kullanırsınız. Paris'e ilk gittiğim sıralarda, oranın çapkınlık mahallelerinde, tabii merak edip dolaşıyoruz. Oralarda, Fransız "apache"ları meşhurdur. Bir sürü filmde gördük, apache'lar sert adamlar, olay çıkarıyorlar vs. "Artık buralarda apache'ların hükmü geçmiyor" denildi. Niye? "Cezayirliler geldiler, buralara hâkim oldular; şimdi buraların dayısı Cezayirliler". Şaşırdım, Fransızlar nasıl bunlara bırakır? Dibini kurcaladım, inanılmaz bir şey çıktı. Evet, Cezayirliler duruma hâkim, nasıl hâkim olmuşlar ama? Cezayirliler bıçakla oynuyor, Fransız'ın bıçaktan ödü patlıyor, bıçakla savaştığını bilmiyor. O zaman anladım ben, Türk süngüleri ne yapıyormuş. Kesici alet dehşete düşürüyor Batı'yı. Cezayirliler böyle vaziyete hâkim olmuşlar. Bazen oradan gelen arkadaşlarla ko-

nuşuyorum; bizimkiler oralarda hâkim olmak üzere, gene bıçakla.

Batılı'nın kendine göre tikleri var, Asyalı'nın kendine göre. Asyalı'nın insan özellikleri Batılılar'dan üstün. Bir kere tahammüllü, kesinlikle tahammülsüz Batılı. Kore Savaşı'nda esir düşen Türk askerlerinden karşı tarafa baş eğen yoktur. Taş gibi durmuşlardır. Amerikalılar'ın yarısı, Çin radyolarında kendi memleketlerinin aleyhine konuşmuştur. Türk askeri dayanır, Rus askeri, Çin askeri dayanır; ama Batılılar dayanamaz. Bunu başka türlü ifade edeyim, Doğu Halkları, dünyanın asıl hâkiminin ölüm olduğunu çok erken anlamışlardır.

Batılı ile Asyalı'nın zamanla ilişkisi de farklı

- *Eski felsefelerinden mi geliyor?*

- Bunu çok eskiden biliyorlar. Burası geçicidir, bir müddet yaşayacağız, ne yapabilirsek yapacağız, sonra da ölüp gideceğiz. Ha üç gün sonra, ha üç gün evvel; mesele etmiyorlar. Batılılar ölümle uğraşıyorlar daha, çözemедiler ölümü. Andre Malraux'un bir kitabında, bunu çok güzel yakaladım ben. Malraux da çok güzel yakalamış, hınzır herif. O kitabı henüz Türkçe'ye çevrilmedi, adı *La Fentation de Occident* (Batı Dürtüsü). Bir Çinli aydınla, Bir Fransız aydını mektuplaşıyor; o mektuplardır kitap. Her ikisi birbirinin ülkesini ve özelliklerini tartışıyor. Müthiş bir kitap. Bir yerde Çinli çok güzel diyor: "Sizinle aramızda, çok ciddi bir fark var. Siz orada zamanı yapmaya çalışıyorsunuz. Bizim burada zaman bizi yapar". İşte bütün mesele burada. Doğu halkları zamanla olan ilişkilerini çok farklı hallediyor. Ben bunu bizzat yaşadım. Paris'te metroda durdum, insanlar koridorlarda koşturur. Niye koşturuyorlar? Nereye gidiyor bunlar, yani o telaş ne? Bizde bu telaş yoktur. Anadolu'da randevu nasıl verilir, öğleye doğru kahvelerin orada. Hangi saat, yok. Bizim zamanla meselemiz yoktur, zaman bizi yapar. Tabii bu, bizi geride bıraktırdı.

- *Onu soracaktım, bu avantaj mı, dezavantaj mı?*

- Onların mantığıyla bakarsan, dezavantaj oluyor. Ama uzun vadede bakarsan, önümüzdeki 100 yıl içinde zamanlı kazanacak, bu çok açık görünüyor. Hintliler, Çinliler, İranlılar, bunlar girecek devreye. Batılılar gidiyor çünkü, o kadar kötü gidiyorlar ki, bakıyorsun Senegal bunlara kaç tane gol atıyor. Gidiyorlar, yeniliyorlar, yaşlandılar, çocuk yapamıyorlar. Bir medeniyet bitiyor, bu çok açık görünüyor. Yeni bir medeniyet

geliyor, kimle geliyor, bizimkilerle, zamancılarla.

Bir Fransız arkadaşım vardı Paris'te. İzmir'e geldim, *Demokrasi*'yi çıkarıyorum, gazeteciyim. İzmir'e gelmiş, beni aradı oğlan. Gazetede, "Ağabey bir gavur geldi seni arıyor" dediler, aşağıdan. "Kimmiş?" dedim, "Philip". "Aaa, yukarıya yollayın". Merak ediyor, bir Türk gazetesi nasıl çıkar. *Demokrasi* bayağı iyi bir gazeteydi, her şeyi tamamdı, utanılacak bir şeyi yoktu. Gösterdik, Fransız gazeteleriyle aynı sistemde çıkıyor, yalnız biraz daha küçük. Sabah gazete çıkacak, geç vakit onu bağlıyoruz. Bizim o gazetede bir çaycı vardı. Bu çaycı kim, hiçbirimiz bilmiyoruz, bizim binadan değil. Gece 24.00'de peydahlanır, elindeki askıya doldurmuş bir sürü çayı, gelir. Herkese çaylarını verir. Herkes de çayını alır, içer, iş paydos. Philip çok şaşırdı, dehşet içinde bakıyor. "Gazeteyi sabaha çıkarmayacak mısınız?" diyor. "Evet, çıkaracağız". "Eee, gece yarısını geçti saat". "Tamam". "Eee, niye mola veriyorsunuz?" "Çay geldi, çay içilecek". Çaylar içiliyor, sohbet ediliyor, gazeteyi yine yetiştiriyoruz. Ayrılırken Philip'e onu söyledim. "Aramızdaki fark bu, siz bunu yapmaya cesaret edemezsiniz. Biz bunu yapmaya cesaret ederiz, ondan sonra gazeteyi de yetiştiririz". Doğulu bu.

Batı'nın zalimlikleri

- Bu türden başka kültürel farklar var mı?

- Var tabii, her şey farklı. Oraya ilk gittiğimde şaşıtım şey suydur. Yanında kaldığım kızın küçük bir çocuğu var, daha ufacık. Çocuğa bir şey ikram ettiğim zaman, kafasını iki yana sallıyordu. Bizim Türk çocukları başını yukarı kaldırır. Onlarda hayır, kafayı yana sallamak. Jestlerde bile fark var. Biz kediye "pisi pisi" diye çağırırız, onlar "cri cri" diye. Cri dersen, bizim kediler gelmez, Türkçe biliyor, öbürünü bilmiyor.

Bir de burada yetiştirdiğimiz çocuklar yanlış bilgi sahibi. Batı dediğin zaman hepsini aynı kalıp zannediyorlar; değil, milliyetçilik çok ağır basıyor. Hatta kendi içlerinde ağır basıyor. Fransa'da Güneyli ve Kuzeyli birbirini hiç

sevmez. Ben Marsilya'ya indiğim zaman, Fransızca'yı Paris'te öğrendiğim için "Parigot" dediler bana. Parisli diye, hakaret ediyor. Biliyorsunuz orası eskiden başka bir ülkeydi, sonradan Fransa'ya birleştirildi. Dilleri de farklıdır, Fransızca'yı kötü konuşurlar. Bretonlar var, onların Kürtler'i. Bizde Kürtler nasıl ayrılıyorsa, onlar da öyle ayrılır. Bretonlar Kelt, dilleri tamamen farklı, İrlandalılar'ın dili. Deniz kenarındadırlar, hepsi de gemicidir, genellikle başka ülkelere giderler. Fransız tarihinin gizlenmiş bir tarafını size söyleyeyim. Alman işgalinde, Breton adını verdikleri, Brest havasine özerklik vermişler. Ayrı bir devlet haline gelmiş. Ne yapmışlar, Bretonlar'dan asker toplayıp Doğu Cephesi'nde savaşmışlar. Orada bir meçhul asker heykeli vardır, elinde bayrağı yoktur. Bağışsız olacağız diye kalkmışlar, Alınanlar'a inanmışlar. Fransızlar iktidar olmaz ortalığı dümdüz ediyorlar.

Sonra çok zalimdirler. Türk polisinin zulmünden şikayet ederiz, orada neler gördük biz. Şimdi doğru, bizde yapılamazdı o zaman, NATO aleyhtarı bir miting yapılacaktı, Komünist Parti ilan etti. Yüz bin kişi gelmiş. Çok güçlü zamanı FKP'nin. Biz de yeni böyle şeyleri görüyoruz, merakla gittik. Kızıl bayraklarla yürünüyor, Enternasyonal söyleniyor, burada hayalini göremediğimiz şeyler. "Demokrasi dediğin böyle olur" diye nutuk atıyorduk birbirimize, birden bire atlı polisler çıktı.

- Alın size demokrasi...

- Üstüne yürüdüler kalabalığın. Copa "matraque" der Fransızlar. Onlar bizim kullandığımız Amerikan copları gibi kaçıkmış. Odunun üzerine deri geçirilmiştir, kafana vurdu mu, karpuz gibi yarar. Resmi polislerin elinde matraque-

e'lar, vuruyorlar, hiç şakaları yok. Dehşete düştüm. Bizim polis bu kadarını yapmaz.

İkinci gidişimde, yakalandım. Nezarethanedeyim. Bir Çekoslovakyalı da yakalanmış benim gibi, bizi hangi tevkifhaneye gönderirler, onları konuşuyoruz. İri yarı bir adam girdi, kan revan içinde. Nasıl dövmüşler, biliyor musunuz. Hani insani muamele? Bize ikide bir söylüyorlar ya, insani muamele yapın diye. Yaptıkları muamele bu, ben şahidim. Orada nöbetçi polis, nezarethane'nin içinde bir masa vardır, orada oturur. Çekoslovak dedi ki bana, "Ben Fransız'ı oyalayayım, bulmaca çözüyor inek. Sen de git adamla konuş, niye dövmüşler, kimmiş anlayalım". O polisi meşgul ederken, ben yavaş yavaş yaklaştım adama. Adamın burnu kanıyor çok fena, durdurmaya çalışıyoruz bir yandan. Fransızca "Size yardımcı olabilir miyiz?" dedim. Bana döndü, gözlerini hiç unutmam, masmavi. "Sprechen sie Deutsch?" dedi. Yakalamışlar bir Alman, herhalde pasaportsuz falan, "bize vaktiyle zulüm ettin" diye, Alman diye dövüyorlar. Yıl 1951. Hiç şakaları yoktur.

Bizde demin konuştuğumuz taraf ağır basar. Seni nezarethaneye getirir, sert laflar eder, hatta iki tane de vurur, bir müddet dolanır, gider bir cigara içer gelir. "Karnın aç mı?" diye sorar. Bu bir gerçek, hepimiz yaşadık. Ben tarihe karşı sorumluyum. 1. şubede, hücrede yattığım sıralarda, bir akşamüstü kapım çalındı. Malum hücreler. Parmaksız Hamdi Bey, emniyet amiri, o zamanın meşhur siyasi kısım şefi. "İlhan rahat mısın burada?" dedi. Dedim "Hamdi Bey, ne kadar rahat olunabiliyorsa, işte o kadar rahatım". "Yok yani, canın falan sıkılıyor mu?" dedi. "Sıkılmaz olur mu, ışığım da yoktu, daha yeni yaktılar. Berbat bir yer burası" dedim. "Ben şimdi geleceğim" dedi, kapıyı kapattı, gitti. Polis Kütüphanesi'nde kitap getirdi adam bana ya, kim inanır. *Pardayanlar*'ı bulmuş, üç cilt, yanında ne var biliyor musunuz, gülünecek şey tabii, Polis Enstitüsü'nün dergisi. Bunu bir Fransız polisi yapacak ha, mümkün değil. Görevden alırlar. Diyeceğim, Batı'yla bizim aramızda beşeri ölçülerde de, sosyal ölçülerde de hiçbir benzerlik yoktur.

Polisler, zenci göstericilere karşı işbaşında!

Ulusal kaynaklarımızın toplum sağlığı için kullanılmasında ilke ve politikalar

Kamu yönetiminin mali ve idari bütünlüğü sağlanarak, hizmetlerin kamu tarafından üretilmesiyle, mevcut ulusal kaynaklarımızı etkin biçimde kullanabilir ve tüm yurttaşlarımıza, kullanım sırasında ücretsiz ve tedavi ile sınırlı olmayan kapsamlı bir toplum sağlık hizmeti güvencesi sağlayabiliriz.

Doç. Dr. E. İrfan Gökçay

Türkiye'nin ulusal ekonomisinden sağlık hizmetlerine aktardığı mevcut kaynakların, toplumsal ihtiyaçlarımızı karşılayabilme gücünü artırabilmek için gereken öncelikli düzenlenmeler neler olmalıdır?

Ulusal ihtiyaçlarımızı karşılayacak kamu sağlığı politikalarının amacı; gelire, servetine ve yaşadığı bölgeye bakılmaksızın tüm yurttaşlarımızın sağlığını korumaya, hastalık ve sakatlıklarını tedavi etmeye, düzeltilemeyen sakatlıklarda özgüvenli ve üretken bir yaşam sürdürmelerini sağlamaya, kısacası ulusumuzun dinç, zinde ve üretken olarak yaşamasına hizmet etmelidir.

Bu amacı gerçekleştirirken, mevcut ulusal kaynaklarımızın, toplumsal ihtiyacın en yakıcı olduğu ve toplumsal yararı en fazla sağlayacak alanlarda kullanılması yönünde öncelik ve hedeflerin saptanmasından, uygulanmasına kadar olağanüstü bir kamu disiplini sağlanmalıdır. Toplumsal yararı bilimsel olarak

Sayın İrfan Gökçay, *Bilim ve Ütopya* dergisinin yazarlarından ve sağlık konularındaki danışmanlarından. SSK Okmeydanı Eğitim Hastanesi Başhekimi olan Gökçay, geçtiğimiz ay milletvekili seçimlerine katılmak için bu görevinden istifa etti. Doç. Dr. İrfan Gökçay, İşçi Partisi İstanbul (2. bölge, 2. sıra) milletvekili adayı oldu. Kendisine başarılar diliyor, ulusal ve halkçı bir sağlık politikasının temel ilkelerini ele aldığı makalesini okurlarımıza sunuyoruz.

kanıtlanamayan ve ulusça kabul görmeyen uygulamalar için tek bir kuruşluk kaynak bile harcanmamalıdır. Ulusal ekonomiden, kamu sağlığı için ek kaynak talebinde bulunmak, ancak bu zeminde toplumsal kabul görebilir.

Ulusal sağlık hizmetleri kamu kaynaklarına dayanıyor

Ulusal sağlık harcamalarının yaklaşık yüzde 75-80'i kamu mali kaynaklarından yapılmaktadır. Kamu sağlık harcamalarının 2/3'ü vergilerden, 1/3'ü SSK ve Bağ-Kur sağlık primlerinden karşılanmaktadır. 2000 yılındaki kamu harcamaları 10 milyar dolara yakın büyüklüktedir.

Bu kaynağın yüzde 50'si ilaç başta olmak üzere tıbbi malzeme-cihaz satın alımında, yüzde 10'u Emekli Sandığı ve SSK'nin özel sağlık kuruluşlarına tedavi için yaptığı sevk ödemelerinde, yüzde 10'u tüm kamu sağlık kuruluşlarının işletme ve yatırım harcamalarında,

yüzde 20'si üç yüz bine yakın kamu sağlık personelinin brüt ücretleri için kullanılmıştır. Doğrudan cepten ve özel sağlık sigortaları üzerinden yapılan harcamaların payı yüzde 20-25 seviyesindedir.

Hükümetlerin Dünya Bankası'nın projelerine ve IMF'nin direktiflerine boyun eğen politikaları sürecinde, 1992-2000 yılları arasında ulusal ekonomiden sağlık hizmetlerine ayrılan mali kaynak miktarı gerçek değerlerle ortalama olarak her yıl yüzde 12.5 artmıştır ve bu kaynağın tümüne yakını tıbbi teknoloji ürünleri ithalatı yolu ile ABD ve AB kaynaklı şirketlere aktarılmıştır. Sağlık hizmetleri için kullanılan ulusal kaynaklarımızın ilk 1/3'ü yurtdışından sağlanan tıbbi teknoloji ürünleri (ilaç ve tıbbi malzeme-cihaz) ithalatına, ikinci 1/3 yurtiçi özel şahıs ve kurumlardan sağlanan tıbbi teknoloji ürünleri, tanı-tedavi ve işletme (taşeron) hizmetleri satın alınmasına, son 1/3'ü de kamu sağlık kurumlarının yatırım-işletme giderleri ile sağlık hizmetini tüm topluma götüren, sayısı üç yüz bine yakın sağlık personelinin brüt ücretlerine kullanılmaktadır.

Kamu sağlık yönetimi parçalanmıştır

Türkiye'de sağlık hizmetlerinin ana gövdesi kamu yönetimindeki kaynaklara dayanılarak yürütülmekte ve esas olarak tedavi hizmetleri için kullanılmaktadır. Mevcut durumda kamu kaynakları yö-

netimi iki düzlemde parçalanmıştır.

Mali düzlemde: Hizmetin finansmanı ve üretimi birbirinden ayrılmıştır, aralarındaki bağı hizmet, satın alma ve satma ilişkisi oluşturmaktadır.

İdari düzlemde: Hizmetin finansmanı; Bakanlıklar, Emekli Sandığı, Bağ-Kur, Yeşil Kart, SSK gibi hizmet kapsamı ve harcama yöntemleri farklı olan kurumlar tarafından sağlanmaktadır. Hizmet sunumu; Sağlık Bakanlığı, SSK, Tıp fakülteleri ağırlıklı olmak üzere çeşitli bakanlıklara bağlı sağlık kuruluşları tarafından sağlanmaktadır.

Kaynak kullanımında iki farklı yöntem

Kamu kaynaklarının kullanımı ve hizmet üretiminde iki farklı yöntem uygulanmaktadır.

- Kamu çalışanları, Emekli Sandığı, Yeşil Kart ve Bağ-Kur kapsamındaki otuz milyonu aşan nüfusun tüm tedavi hizmetleri, konsolide bütçe kaynakları kullanılarak, devlet ve üniversite hastaneleri ile özel kuruluşlardan hizmet ve özel eczanelerden ilaç satın alma yöntemi ile sağlanmaktadır.

- Sosyal Sigortalar Kurumu kapsamındaki otuz milyonu aşan nüfusun tedavi hizmetleri, sağlık primi gelirlerinin oluşturduğu mali kaynak kullanılarak, SSK'nın kendi sağlık kurumlarında verilmekte, gerekli olan ilaç ve tıbbi malzeme toplu olarak satın alınmakta ve ortak idari-tıbbi kuralları içinde kullanılmaktadır.

Her iki yöntem nüfus büyüklüğü ve tedavi hizmeti ihtiyaçları birbirine benzer toplum kesimlerine benzer düzeyde yarar sağlarken, konsolide bütçeden yapılan toplam sağlık harcamaları, SSK harcamalarının üç katını aşmaktadır ve bu durum 1992-2000 dönemi boyunca aynı düzeyde seyretmiştir. Harcamalar arasındaki fark ise yalnız 2000 yılında değer olarak dört buçuk milyar dolardır ve aynı yılın kamu yönetimi komutasındaki toplam sağlık harcamalarının yarısını oluşturmaktadır.

Kaynak planlamasında alternatif yarar ifadesi ile söylersek; kaynakların ve hizmet üretiminin tek elden yönetildiği SSK yapısı ve yöntemleri model alındı-

ğında, yalnızca konsolide bütçeden sağlık hizmetlerine tahsis edilen kaynaklar ile yetmiş milyon yurttaşımıza SSK'nın kapsadığı sağlık hizmeti güvencesini sağlamak mümkündür.

Alternatif kaynak kullanım modeli olarak aldığımız SSK'nın, 1980'lerin ortalarından itibaren IMF direktifleri ve hükümetler eliyle mali-idari yapısının tahrip edildiği, yatırım ve personel ambargosu uygulandığı, mali kaynaklarının 1/3'ü ile kurum dışından tedavi hizmeti satın almaya zorlandığını hesaba dahil ederek düşünürsek, halkçı-devletçi politikaları kararlı biçimde uygulayan bir milli hükümetin mevcut kamu kaynakları ile neleri başarabileceğini tahmin etmek güç değildir.

Kamu yönetiminde parçalanmaya son vermek

Kamu yönetiminin mali ve idari bütünlüğü sağlanarak, hizmetlerin kamu tarafından üretilmesiyle, mevcut ulusal kaynaklarımızı etkin biçimde kullanabilir ve tüm yurttaşlarımıza, kullanım sırasında ücretsiz ve tedavi ile sınırlı olmayan kapsamlı bir toplum sağlık hizmeti güvencesi sağlayabiliriz.

Mevcut kaynağın etkin kullanılması durumunda, Türkiye'deki hastane sayısı, yatak sayısı, tıbbi cihaz sayısı, şu anda yaptığı işin iki katını yapabilecek vaziyette. Ama bakıyorsunuz bir yerde kuyruklar bir yerde boş yataklar. Bir yerde bir cihaz, kapasitesinin onda biri

netilmesini gerektirir.

Kamu sağlık teşkilatının idari yapısını düzenleyerek, yetmiş milyon insana, önemli altyapı yatırımlarına girişmeksiniz, tedavi hizmetlerine eşit ulaşılabilme olanağı sağlayabilirsiniz. Bu birleştirme bölgesel zeminde ve nüfus esasına göre yapılmalıdır, kaynaklar ve hizmet üretimi bölgesel zeminde tek elden yönetilmelidir. Teknoloji altyapısı yetersiz olan bölgelerde, ulusal kaynaklarımıza dayanarak kurulmuş, özel tanı-tedavi kuruluşlarının teknoloji olanakları kamu sağlık yönetiminin koordinasyonunda kullanılmalıdır.

Tıbbi teknoloji harcamaları

Kaynaklarımız giderek daha fazla miktarda teknoloji yoğun alanlarda kullanılmaktadır. Kamu sağlık sektörünün parçalanmış yapısı, harcamaların bu yönde kontrol edilemez biçimde büyümesine yol açmaktadır.

Toplam personel sayısının ve gerçek ortalama ücretlerin sabit seyrettiği 1992-2000 yılları arasında, ilaç ve tıbbi malzeme satın alımını karşılamak için, hükümetler her yıl toplam kamu sağlık harcamalarını gerçek değerlerle ortalama altı yüz bin dolar arttırmak zorunda kalmışlardır. Bu zorunluluğun sonucu olarak ilaç ve tıbbi malzeme harcamalarının toplam içindeki payı 1992'de yüzde 28 düzeyinden 2000 yılında yüzde 48'e yükselmiştir.

Bu artışın esas nedeni, ülkemizdeki ilaç ve tıbbi malzeme pazarında, Gümrük Birliği'nin çok yönlü etkileri sonucu, yerli ürünlerin payının cins ve miktar olarak azalırken ithal olanlarının artmasıdır. Hükümetlerin zaten güçsüz olan ilaç ve tıbbi malzeme fiyatlarını kontrol eden mekanizmaları, Gümrük Birliği uygulamalarının ithal ilaç fiyatlarına müdahaleyi güçleştirmesi ile, tamamen işlemez hale gelmiştir. Bu koşullarda SSK'nın, toplu satın

alma, yerli üretileni tercih eden eşdeğer ucuz ilaç uygulaması, ilaç kullanımındaki ortak tıbbi-idari kuralları, dağıtımını kendi ünitelerindeki eczaneler eliyle yapması ve SSK ilaç üretim tesisleri gibi bir kısmı mevcut bir kısmını bu dönemde geliştirdiği araçları kullanarak,

ölçüsünde kullanılıyor bir yerde o cihaz için dokuz ay sonraya gün veriliyor; bu aslında basit bir kapasite kullanım sorunudur. Mevcut altyapının tam kapasite kullanılabilmesi ise, kamunun elindeki bütün sağlık hizmeti olanaklarının birleştirilerek entegre bir teşkilat olarak yö-

1992'den 2000'e gerçek değerlerle ilaç harcamalarındaki artışı yüzde 250 düzeyinde kontrol edebilirken, benzer araçların hiçbirine sahip olmayan konsolide bütçe kurumlarının ilaç harcamaları yüzde 450 düzeyinde artmıştır.

Bu kurumların ilaçta SSK yöntemlerini uygulaması ile, yalnız 2000 yılında tasarruf edebilecekleri kaynak, aynı dönemde sayısı üç yüz bine ulaşan kamu sağlık personelinin brüt ücretleri için yapılan harcamalar büyüklüğündedir.

Tıbbi teknoloji ürünleri ucuzlaştırılabilir

Sağlık hizmetlerinin ihtiyacı olan ilaç, tıbbi malzeme ve cihaz gibi tıbbi teknoloji ürünlerinin sağlanmasında maliyetleri yükselten Gümrük Birliği yükümlülükleri ve İlaçta Patent Anlaşması, askıya alınmalıdır. Tıbbi ithalat ve yabancı yatırım izinleri kamu sağlığının ihtiyaçları ve yerli üretimin geliştirilmesi şartına bağlı olmalıdır. Yurt içinde üretilen malların dışalımını kamu denetimine alınmalıdır. Ulusal ilaç ve tıbbi cihaz-malzeme sanayimize ve ürünlerine etkin destek sağlanarak, yerli üretimin önü açılabilir, böylece kaynaklarımızın yurtdışına akıtılmasına son verilebilir. Bu tedbirler, kamu kaynaklarından teknoloji ürünlerine yapılan harcamaların, merkezi düzeyde belirlenecek fiyat ve satın alma yöntemleri ile kontrol edilebilirliğini sağlayarak; yerli üretim ve gerekli ithalatın planlamasına zemin oluşturulacaktır.

Esas yatırım insan gücüne yapılmalıdır

Sağlık hizmetlerinde, toplumun ihtiyaç ve beklentilerini karşılamak için, insan gücüne dayanan emek yoğun yöntemlerin belirleyici olduğu, ilerlerinde Türkiye'nin de bulunduğu birçok ülkenin uzun yıllara dayalı deneyimleriyle kanıtlanmıştır.

Türkiye'de, mevcut fizik ve teknolojik altyapının tam kapasite kullanılabilmesi, öte yandan tıbbi teknoloji ürünlerinin en başta da ilacın, doğru ve etkin olarak kullanılabilmesi için bile, sağlık ve sosyal hizmetlerde bugünkünün iki katı insan gücünün istihdam edilmesi gerekmektedir. Öte yandan kamu sağlığının ihtiyaçları doğrultusunda ilaç, aşı, serum, tıbbi malzeme vb. araç teknolojisini öğrenmek ve geliştirmek de emek yoğunluğu yüksek faaliyetlerin birikimine dayanmaktadır.

Sağlık hizmeti aslında ilgi ve şefkati toplumsal ölçekte organize etme meselesidir, tıbbi bilgi-teknik ve diğer araçlar bu esas üzerinde yükselir. İnsanlara za-

man ayırma meselesidir. Sağlık personeline özenle çalışabileceği koşullar yaratıldığında, teknolojiyle alınamayacak mesafeler kat edilir. Emek yoğun politikalar pratik olarak şu demektir: Bugün üç yüz bine yakın sağlık personeli çalışıyor Türkiye'de. Bunların büyük bir kısmı hemşire, ebe, sağlık memuru, sağlık teknisyeni, bir kısmı da yardımcı hizmet personeli. Hekim olarak da yaklaşık seksen bin.

Söyle hayal etmek durumundayız: Türkiye sağlık hizmetlerinde toplam bir milyon personel istihdam etmelidir. Hesabımızı buna göre yapacağız. Sağlık meslekleri eğitimi almış, ancak bugün işsiz gezen eğitilmiş gençlerimizden başlayacağız, sağlık meslek okullarında okuyan herkesi istihdam edeceğiz. Ancak ihtiyacı karşılamaya bu da yetmez, Türkiye'nin genç nüfusunu da dikkate alırsak, sağlık ve sosyal destek hizmetlerini istihdam politikaları açısından, potansiyeli dikkatle değerlendirilmesi gereken bir alan olarak ele almalıyız.

Yeni istihdam edilecek personelin ücretleri için gereken kaynağı, kısa vadede gerçekleştirilebilecek dönüşümlerle sağlamak mümkündür. İşçi Partisi'nin Halkçı Devletçi Ekonomi Programı'nın işaret ettiği kaynaklar bir yana, yalnız tıbbi teknoloji ürünleri (ilaç ve tıbbi malzeme-cihaz) ithalatı için yaptığımız yıllık ulusal harcamamızın yüzde 60'ı, kamu sağlık hizmetlerinde çalışan üç yüz bine yakın personelin yıllık brüt ücretleri büyüklüğünde bir kaynaktır.

Bir diğer husus tam gün çalışmadır. Hiçbir kurum, bünyesinde iki farklı piyasaının mevcudiyetinde yönetilemez. Hekimlerimize kamu kurumlarında tam gün çalışacakları koşulları yaratmalıyız. Bu koşulların en önemlisi ülke çapında uygulanacak adil ücret politikasıdır; eşit işe eşit ücretten tutun da ataması, yükseltmesi, yer değiştirmesi dahil adil bir kamu personel rejimi kurulmasıdır.

Mevcut personelin kamu sağlığı ve toplumsal yarar hedefi ile yeniden eğitimini, sürekli eğitimini kurumsallaştır-

mak gerekmektedir; bunun için sağlam kaynaklar ayrılmalıdır. Bu alanda inisiyatif ve kaynaklar bugün sağlık endüstrisinin elindedir. Tıp ve sağlık bilimlerinin "toplumsal yarar" yönünde gelişimi desteklenmemektedir. Tıbbi teknoloji harcamalarının, toplum sağlığında hiçbir karşılığı olmayan artışında bu durumun önemli payı vardır.

Sağlık meslek örgütlerinin toplumsal yarar için mücadele yürütmelerini teşvik edecek tedbirler alınmalıdır. Meslek örgütleri, zorunlu üyelik, mesleki denetim yetkisi, kamu sağlık planlamasına ve denetimine katılım, devlet bütçesinden mali yardım gibi yetkilerle donatılarak güçlendirilmelidir. Üyelerini toplumsal yarar hedefiyle eğitmeleri ve seferber etmeleri, kamu sağlığına yönelecek baskılara direnebilmeleri için güçlendirilmeleri gerekmektedir.

Cumhuriyet devrimciliğinin kamu sağlığı kanunları uygulanmalıdır

Cumhuriyet devrimciliğinin, halkçı-devletçi kamu sağlığı ilkeleri ve uygulama tedbirlerini belirleyen, 1930 tarihli Umumi Hıfzısıhha Kanunu ve 1961 tarihli Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi Kanunlarının gerekleri yerine getirilmemektedir. Kamu sağlığının bu iki temel yasası uygulanmamaktadır. Milli bir hükümetin öncelikle bu yasaları kararlılıkla uygulaması gerekmektedir.

224 sayılı "Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi Hakkında Kanun", sağlık hizmetlerinden yararlanmanın tüm yurttaşlarımız için bir hak olduğunu tanımlayan ilk yasadır. 224, bütün kamu olanaklarını birleştirir, teşkilatı köy ve mahalleden başlatan temel sağlık hizmetleri üzerine kurar; devlet hastanesini de, sağlık ocağını da, SSK'yı da tıp fakültesini de, bölgesel zeminde, sayısı belirli bir nüfusun sağlığını korumaya, iyileştirmeye ve geliştirmeye yönelik ortak bir görev etrafında birleştiren, kaynakların entegre kullanılmasını sağlayan bir hukuktur. Vatandaşların ihtiyacı olan

her türlü sağlık hizmetinden, ilaç ve tıbbi malzeme dahil, ücretsiz olarak yararlanmasını hükme bağlar.

SSK'nın birikimi

Sosyal Sigortalar Kurumu'nun elli yılı aşkın sağlık hizmetleri deneyimi iki konuda çok önemlidir:

Birincisi, Türkiye nüfusunun yarısının tedavi hizmetlerini ulusal sağlık harcamalarının yüzde yirmisini kullanarak karşılamaktadır. Bu başarıyı, kaynakları ve hizmet üretimini tek elden planlayan ve yöneten merkezi yapısı, olanakları ortak kullanabilen entegre işleyişine dayanarak gerçekleştirebilmektedir.

İkincisi, belki de daha önemlisi, SSK'nın varlığı bir görev ile birlikte tanımlanmıştır; kapsamındaki otuz milyon aşan nüfusun her türlü tedavi hizmetini bütün gerekleri ile birlikte sonuçlandırmak. Yaşadığı bütün yıkımlara, hasara ve vatandaşın, çalışanlarının şikayetine rağmen SSK'nın bütünlüğü devam etmektedir; görevi, bütünlüklü yapısını sürdürmesini zorunlu kılmaktadır. Kaynaklarını etkin biçimde kullanmaya mecburdur. SSK'yı yıkmak için IMF yasaları çıkartmak yetmiyor, çöktürmek için görevini iptal etmek ve otuz milyon yurttaşımıza, artık SSK yok başınızın çaresine bakın demek gerekiyor ki, bunu icra etmeye şimdilik kimsenin gücü yetmez. Bir görevinin olması, kurumların sahiplenilmesini getiriyor. Devlet hastanelerinin, sağlık ocaklarının sahibi yoktur, örgütlü halk anlamında. Arkasına örgütlü halk gücünü koyamadığın hiçbir sağlık teşkilatı, engebeli arazilerden geçerken dayanamıyor.

Acil öncelik: temel eğitimin sonuna dek sağlık güvencesi

Ulusal sağlık programının amacı, sağlıklı yaşama hakkından yararlanmada toplumsal kesimler ve bölgeler arasındaki mevcut eşitsizliklerin giderilmesi olmalıdır. Ulusal kaynaklar, eşitsizliklere en kapsamlı ve etkin müdahalenin yapılabileceği alanda yoğunlaştırılmalıdır. Türkiye'nin nüfusunun yarısından fazlası yirmi yaşın altındadır. Yarısı yirmi yaşın altında bir toplum, sağlıklı yaşam için olağanüstü fırsat demektir. Aldığınız her tedbir bundan sonraki elli yılı yüz yılı ilgilendirecektir. Yaşamın en fazla özen gerektiren dönemi, doğum ile on beş yaşları arasında; bu dönemlerini yaşayan çocuklarımız sağlık düzeyleri, kalıcı sakatlıkları ve beslenme düzeylerine bakıldığında, durum endişe vericidir. Büyüme ve gelişmenin gerçekleştiği, olumlu etkilere olduğu kadar olumsuz etkilere de en yüksek duyarlılığını

gösterdiği, doğumdan on beş yaşlarına kadar olan dönemde sağlanan eğitim ve sağlık güvencesi, toplumsal gelişmeyi ve ulusal direnci belirleyici ölçüde etkilemektedir. Türkiye'nin geleceğini, nüfusumuzun yarıya yakınına oluşturan çocuklarımızın ihtiyaçları, ülkemizin bütündeki eşitsizliklerin giderilmesini bekleyemeyecek önceliktedir, kısa sürede tümüyle kamu güvencesine alınması gerekmektedir.

Her türlü sağlık hizmeti, doğumdan sekiz yıllık temel eğitimin sonuna dek, devlet güvencesinde olmalı ve ilaç dahil ücretsiz olarak sağlanmalıdır. Milli bir hükümetin göreve başladığı gün kamu sağlığı için alması gereken ilk karar bu yönde olmalıdır.

Aslına bakarsanız, bu dönemde toplumun öncelik verdiği sağlıktan çok, çocukların eğitim ihtiyacıdır. Bu önceliğe uyulmalı ve sağlık hizmetleri, ulusal eğitimin ihtiyaçlarına göre planlanmalı ve uygulanmalıdır.

Meselenin bu yönüne yoğunlaşabilirsek, okullara da kapsamlı bir kamu sağlığı müdahalesi mümkün hale gelir. Çocuklarımızın ve gençlerimizin, eğitimine, beslenmesine, sporuna, hastalık ve sakatlıklardan koruma-tedavi ve rehabilitasyonuna kadar çok geniş bir ala-

te geçirmekle görevli olmalıdır. Okullarda toplu beslenme programı uygulanmalı, öğrencilerin her gün, yarım kilo süt ve yarım kilo meyve tüketmeleri ücretsiz olarak sağlanmalıdır.

Bu yönde bir programın gerektirdiği kaynağın önemli kısmı mevcut sağlık harcamaları içindedir, diğer kısmını ulusal eğitim bütçesinden karşılamak gerekiyor. İşçi Partisi'nin halkçı devletçi ekonomi programında zecri tedbirler var; nereden buldun kanunu çıkaracağım, hortumcunun malına el koyacağım; bu program toplumun tümünün desteğini alan ve uygulanabilir sosyal politikalarla daha da güçlendirilmelidir. 15 yaş programının bu yönüyle de öncelikler açısından kritik önemi vardır.

Sağlıkta toplumsal yarar kültürü

Sağlık hizmetini hastalık ve tedavi ile sınırlı tutan mevcut sağlık kültürü; "toplumsal yarar" amaçlandığında, sağlığı, hastane polikliniklerinde, koridorlarında aranan bir nesne olmaktan çıkarak, günlük yaşamını düzenlerken yararlanabileceği etkin bir araç olarak tüm toplumun hizmetine sunabilecektir. Sağlık teşkilatının faaliyet alanını hastalık ve tedavi ile sınırlı tutan mevcut sağlık kültürünün bu yönde dönüştürülmesi, sağlık personelinin ufkunu olağanüstü genişletecektir.

Kamu sağlığını başarılı biçimde organize edebilmiş olmak, toplumun kendine olan güvenini ve ulusal direncini f e v k a l a d e olumlu etkilemektedir. Türkiye, çocuklarının, yaşlılarının, hastalarının ve sakatlarının, sağlığı ve huzurunun kamu gü-

vencesinde olduğunu, onlarla ciddiyet ve şefkatle ilgilenildiğini gördüğünde, güven hissettiğinde, bu yöndeki politikalar için gereken kaynakları sağlamak için, bugünden baktığımızda kolayca görülemeyen, olağanüstü fedakarlıkları yapabilecek, küçük ya da büyük ölçekli seferberlikleri gerçekleştirecek birikime ve deneyime hâlâ sahiptir. Aslına bakarsanız, harcama hesaplamalarından çıkarttıklarımızla karşılaştırılamayacak büyüklükteki kaynak buradadır.

na, toplumsal yarar etkinliği çok yüksek kamu müdahaleleri yapılabilir.

Burada okul sağlığı merkezli politikaların ayrıntısına girmek istemiyorum, bir fikir vermesi için ifade ediyorum: Bütün okullarda birer doktor, her sınıfta birer hemşire görevlendirilmelidir. Bu ekip, hastalıklarla uğraşmak ve sağlık eğitimi kılavuzluğu dışında, öğrencilerin büyüme ve gelişmelerini izlemek, zararlı etkilere korumak, destekleyecek tedbirleri almak, ailelerin ve okul yönetimlerinin gücünü bu yönde hareke-

ÖZEL FİRUZKÖY POLİKLİNİĞİ

YURTDIŞINDAKİ BİLİM ve ÜTOPYA OKURU DOSTLARIMIZ

**Protez ve diğer diş tedavileriniz
özel koşullarda ve uluslararası standartlarda yapılır.
Protezleriniz izin sürelerinize uygun olarak,
kısa sürede tamamlanır.**

Bilgi ve randevu için:
Dr. M. Kürşat Bozkurt
Dt. Hakan Tüjen

Ciddi ve sıcak bir çalışma ortamında, hastalarımıza ve dostlarımıza
bizimle birlikte hizmet etmeye gönüllü, genç

GENEL PRATİSYEN ve DİŞ HEKİMİ
arkadaşlar arıyoruz.

Başvuru: Dr. M. Kürşat Bozkurt
Tel: (0212) 423 53 08 - 690 57 47 Tel/Fax: (0212) 423 33 10

Adres: Özel Firuzköy Polikliniği Hasan Önel Cad. No: 70/1 Firuzköy/Avcılar/İSTANBUL
Tel: (90-212) 690 57 47 - 423 53 98 Tel/Fax: 90 -212- 423 33 10
e-posta: firuzkoydis@yahoo.com dthakantujen@yahoo.com

Her kesimden gencin ortak sorunu: Toplumsal yaşama katılımının engellenmesi

İki şey yapılmalı, biri eğitim, biri üretim. Eğitimli üretici insanlar yetiştirmeliyiz. Anahtar kavram budur. Gencin eğer eğitimi yoksa, doğru ve tam bir üretim yapması mümkün değildir. Sadece tüketiciyse, eğitimin de bir önemi yoktur.

Dr. Erdal Atabek'le söyleşi
Söyleşi: Ruken Kızıler

Sayın Atabek, biyolojik ve sosyolojik açılarından bir gençlik tanımı yapar mısınız?

-Biyolojik açıdan gençlik, çocukluktan kurtulup, erişkinliğe geçme dönemidir. Kronolojik olarak ifade edilirse, 12-24 yaş arası. Bunu belirleyen biyoloji de çocuğun artık cinsel üretim

adet kanaması ile cinsel olgunlaşma tamamlanmış olur.

Sosyolojik olarak ise tanım değişiktir. En çok kabul edilen toplumsal tanıma göre genç; henüz ailesinden ayrılmamış, eğitimi bitirmemiş ve sosyal açıdan üretici duruma geçmemiş kişidir. Eğer bir genç, üretici aşamaya geçtiyse,

sosyal açıdan, ekonomik açıdan bağımsızlaşmış ve evini ayırmışsa; o artık erişkin sayılır.

- Bu tanıma göre çalışan gençlikten söz edemiyoruz...

- Bu tanıma çalışan genç girmiyor. Daha doğrusu bu optimal bir tanım tabii. Bırakın genci, çalışan çocuklar var 7-8 yaşında. Elbette onlar da kronolojik olarak genç tanımı

nın içine giriyorlar. Ama sosyolojik olarak Birleşmiş Milletler'in bu tanımında yer almıyorlar.

Endüstri Çağı ve yeni gençlik tanımı

- Gençliğin, sosyolojik olarak baktığımızda, sınırları giderek uzamakta...

- Evet gençliğin sosyolojik sınırları giderek uzamaktadır. Bunun nedeni Endüstri Çağı'dır. Hatta bir yazar, ergenlik deyimi Endüstri Çağı'nın icadıdır demiştir. Endüstri Çağı eğitim süresini uzattı, eğitim süresinin uzaması sosyolojik olarak bir gencin erişkinler arasına katılma süresini uzatmış oldu. Geçmişte baba bir işle, zanaatla meşgul olduğu za-

man oğul çırak olurdu. 10 yaşından itibaren dükkâna gider ve çıraklığa, daha sonra kalfalığa ve ustalığa geçerdi. Ustalığa geçip kendi işyerini kurduğu zaman da erişkin kabul edilirdi. Tabii şimdi eğitim süresi çok uzun. İnsanlar, üniversiteyi de içine katarsak, 25 yaşına kadar üretici olamıyor. Üniversiteden sonraki ek eğitim sürelerini de düşünürsek, bu süre daha da uzuyor. Bence çok uzun bir zaman dilimi.

- Türkiye nüfusunun yüzde 60'ına yakın bir çoğunluğunun 30 yaşın altında olduğu biliniyor. Genç bir toplum olmanızın ne gibi avantaj ve dezavantajları vardır?

- Genç bir toplum olmak, eğitebilirseniz ve çalışmaya olanağı bulabilirseniz avantajdır. Ama eğitemezseniz, çalışmaya olanağı sağlayamazsanız, dezavantajdır. Çünkü o zaman eğitilmemiş genç nüfus herhangi bir işte de çalışmadığı zaman, son derece ciddi sosyal problemler çıkacağı açıktır. Yani nüfusumuzun genç olması, bugün Türkiye için dezavantajdır. Bu tamamen sizin toplum olarak gençliğe nasıl baktığınızla ilgili. Gençliğin geleceği konusunda neler düşündüğünüzü gösteren bir kriterdir. Gelişmiş ülkelerde genç nüfus dezavantajdır.

- Fakat gelişmiş ülkelerde de nüfusun yaşlı olduğunu görüyoruz. Bu da dinamik bir toplum yapısı için bir dezavantaj değil mi?

- Tabii nüfus artış hızıyla bağlantılı bir durum. Hızla artıyorsa, genç nüfusunun artması doğaldır. Gelişmiş ülkelerde nüfus artışı düşüktür. Gelişmemiş ülkelerin sorunu nüfus artışının yüksek olması ve buna bağlı olarak genç nüfusun fazla olmasıdır. Kişi başına düşen gayri safi milli hasılanız, insalara verebileceğiniz eğitim ve istihdam olanağı o

Dr. Erdal Atabek ile söyleşi sırasında.

yapabilme gücüdür. Ergenlik işte tam budur. Yani ergen olduğu bir dönemde çocuk, artık kendisi çocuk yapabilir, diğer bir deyişle cinsel üretici durumuna geçer. Bu beraberinde bir sürü biyolojik değişim getirir. Erkek çocuklarında testosteron üretimi başlar; tüylenme, ses kalınlaşması, boyun erkeğe özgün biçimde uzaması, daha çok omuzların genişlemesi, sakal ve bıyığın çıkması... Kız çocuklarında overlerde östrojen üretimi başlar ve onda da kendisine özgü göğüslerin büyümesi, yağlanma biçiminin değişmesi ve vücut tüylenmesinin değişimi gibi biyolojik birtakım özellikler gösterir. Bunun devamında da kız çocuklarında adet görme dediğimiz bir

ölçüde artmadığı zaman, genç nüfus dezavantaj oluyor. Gençlerimizde görülen çok yaygın karamsarlık bir anlamda buradan kaynaklanıyor. Kaldı ki eğitilmemiş değil, eğitilmiş genç nüfusumuzun bile iş bulma olanağı son derece düşüktür.

12 Eylül ve 'herkes kendi paçasını kurtarsın' ideolojisi

- 12 Eylül 1980 öncesi gençlikle, 80 sonrası gençliği genel eğilim ve nitelikleri açısından karşılaştırabilir misiniz?

- Arada çok büyük fark var. Ama 12 Eylül burada bir aşama, bu 1950'lerden başlayan bir değişimdir aslında. Türkiye 1950'ye kadar ve 1950'den sonra diye iki planda irdelenmelidir. Çünkü 1950 bir anlamda Amerika ile olan ortak sözleşmelerin başladığı tarih. Bu aynı zamanda bizim tüketim dünyasına dahil olmaya başladığımız tarihtir de. Tabii 1950 ile 1980 arasındaki 30 yıl kendini çok hissettirmeden geldi, ama kapitalist sistemin tüketim toplumuna entegre olma modeliyle geçti o 30 yıl. 12 Eylül'den sonra ise Türkiye çok açık biçimde tüketim toplumuna entegre olmuştur. Çok ciddi sonuçları oldu. Gençlik kesiminde çok ciddi dönüşümlere yol açtı. Ve bunların en önemlisi 1950'lerde her türlü çabaya rağmen gençlerde ortadan kaldırılamayan sosyal sorumluluğun 1980'den sonra azalması başarılabilirdi. Ünlü deyimle "siz kendi işinize bakın, kendi paçanızı kurtarın, başkasının durumu sizi ilgilendirmez" ideolojisine gençlik teslim edildi. Oysa 68 kuşağı dediğimiz gençlerin dünya çapında etkili olan eylemleri, 1950 ile 1980 arasındaki gençliğin en belirleyici özelliği idi. Onlar çok yüksek sosyal sorumluluk sahibiydiler ve dünyayı değiştirmeye çalışıyorlardı. Ama bugün gençlerin yalnız kendi koşullarını değiştirmeye çalıştıklarını görüyoruz. Bir genelleme yapılamaz tabii, farklı gençler de var ama; genelde gençliğe gösterilen modelin bu olduğunu görüyoruz. Bu bakımdan çok ciddi farklar var.

- Günümüzde Türkiye gençliğinin temel nitelikleri nelerdir?

- Bu araştırılması gereken bir konudur, hemen söylemek doğru değil. Ama ben gözlemlerimde şunu görüyorum, bir defa büyük ölçüde kentleşme ve kentlerin kalabalıklaşması, gençlerin kimlik arayışlarının uzamasına yol açıyor. Bu süreç gençlerde çok ciddi bir kimlik bunalımı yaratmıştır. Genç kendini tanımlayamıyor. Giderek büyüyen kentlerin ve artan gelir dağılımı uçurumunun neresinde olursa olsun genç kendisini yalnız, toplumdan soyutlanmış ve ne yap-

cağını bilemez durumda buluyor. Ekonomik durumu iyi olan ailelerin çocukları da bu riskin içindedir; yalnız sosyal ve ekonomik düzeyi düşük kesimlerin değil. Üst kesimlerin de büyük bir sorundur kimlik bunalımı. Burada çocukların önüne konulan model tüketim modeli olduğu için, büyük ölçüde değerler değişimi olmuştur. Değerlerin yozlaşması diyebileceğimiz çok ciddi bir durum doğmuştur. Daha önceki üretim değerleri, tüketim değerleri ile yer değiştirmiştir. Bugün toplumun değerlerini, genç kesimi dahil, mal ve para değerleri belirlemektedir. Bunun çok ciddi bir tehlike olduğu görüşündeyim. Bu şekilde genç kendisini üretici olarak görememekte, topluma, insanlığa yararlı olmak gibi bir kaygıdan giderek uzaklaşmaktadır.

- Oldukça olumsuz bir tablo çizdiniz. Bunu değiştirmek mümkün değil mi?

- Bunu değiştirmek için bütün sistemin gözden geçirilmesi lazım. Bugünkü emperyalist-kapitalist modelin toplumların gelişimine nerede yarar sağladığı, nerede zarar verdiği nesnel olarak gözden geçirilmelidir. Bunlar, bugün gelişmiş kapitalist toplumların düşünürleri

daki görüşlere marjinal görüşler olarak bakılıyor. Ama öyle değil. Öyle olmadığı şuradan belli ki, refahın en üst kesimindeki kişiler de son derece mutsuz ve birbiriyle kavgalı, huzursuz bir yaşam sürüyorlar. Toplumun tamamı giderek değersizleştirilmektedir. Televizyon programları tamamen günü geçirme ve basit eğlence, magazin programları ile dolmuştur. Okullarda ezberci eğitimden eleştirel düşünce eğitimi geçiş yapılamamaktadır. Toplumun genelinde de tamamen dışarıya bağımlı bir ekonomi ve dışarıdan gelen değerler egemen olmaktadır. Bunların tümünün değişmesi gerekir, bu da toplumun yapısında bir değişiklik demektir. Bence şu anda yapılması gereken en önemli iş bu konuların tartışılması ve tartışmaların yaygınlaşmasıdır. Herkes kendi durumu ve geleceği hakkında düşünmeye davet edilmelidir.

Johannesburg'da önemli bir zirve yapıldı "Sürdürülebilir Kalkınma" için. Oradan çıkan sonuçlar bizim toplumumuzun o günkü seçim çalışmaları ortasında hiçbir yankı bulamadan geçti gitti. Oysa bu dünyanın geleceği ile ilgilidir ve Türkiye de bu geleceğin bir parçasıdır. Bu açıdan geride olduğumuzu görüyoruz ve entelektüel sermayemizin çok düşük olduğu kanısındayım.

- Türkiye gençliğinin geleneksel niteliklerini kaybettiğini mi söylüyorsunuz?

- Evet. Toplumumuzda gelenekten modernleşmeye giden yol, gelenekten kapitalistleşmeye giden yol olarak tanımlandı da ondan. O bir modernleşme değil, herkesin kendi paçasını kurtarmaya çalıştığı kurtlar sofrası. Değerlerden birkaç örnek vereyim: İnsanlığın geçmişinden bugüne devam eden değerlerinin başında sadakat gelir. Yani aldatılmayacağından emin olmak. Aile içinde, okullarda, toplumda... Bugün toplumumuzda sadakati göremiyoruz. İnsanların ilkelerine, kendine sadık kalması... Peki sadakat ödüllendiriliyor mu? Hayır, diğeri ödüllendiriliyor. İnsanlar üç kuruş fazla aldıkları her yere koşuyorlar.

Bırakın genci, çalışan çocuklar var 7-8 yaşında. Elbette onlar da kronolojik olarak genç tanımının içine giriyorlar.

tarafından ortaya atılan ve tartışılan tezlerdir. Türkiye bunları yeterince tartışmıyor, farkında bile değil. Çünkü yavaş yavaş herkes aynı değerleri ve aynı sistemi benimser görünüyor ve onun dışın-

tarafından ortaya atılan ve tartışılan tezlerdir. Türkiye bunları yeterince tartışmıyor, farkında bile değil. Çünkü yavaş yavaş herkes aynı değerleri ve aynı sistemi benimser görünüyor ve onun dışın-

Güven. Bizim toplumda güvenden eser var mı? Birbirimize güveniyor muyuz? Dürüstlük. Dürüstlük insanların lehine mi, aleyhine mi çalışıyor? Yani sistem dürüst insana mı, dürüst olmaya mı ödül veriyor?

- Peki bu yapıyı onarmak için nereden başlanmalı? Aileler, okul...

- Aileler bugün, sisteme uygun çocuklar yetiştirmek istiyorlar. Aileler tarafından bana sorulan sorulardan biri şu: Siz çocuklara dürüst olmayı öneriyorsunuz, ama çocuklarımız yarın dürüst olurlarsa bu toplumda ne yapacaklar? Düşünebiliyoruz musunuz, insanlar çocuklarının dürüst olmasından korkuyorlar. Çünkü dürüst olmayanların kazandığı o kadar belirgin ki.

- Türkiye gençliğini sosyoekonomik açıdan kaç kesime ayırabilirsiniz?

- Türkiye'de sosyoekonomik ne kadar kesim varsa, o kadar ayırabiliriz. Ama kısaca, okuyan gençlik, çalışan gençlik, kent gençliği, kırsal kesim gençliği gibi bazı ayrımlar yapılabilir.

- Cinsiyetleri açısından bir ayrım yapılabilir mi?

- Tabii. Genç kızlar ve genç erkeklerin koşulları farklı, gösterilen tutumlar farklı. Bu farklılıklar aile içinde de, toplumda da yaşanıyor. Geleneklerden kaynaklanmakta. Bu açıdan geleneklerimiz kentlerde de çok fazla değişmedi. Yani genç kızlardan daha düzenli, itaatli, mazbut, kontrol edilebilir bir yaşam sürmesi istenirken; genç erkeklere daha hoşgörülü, hak tanıyıcı bakılmaktadır. Bu erkek egemen toplumun günümüzde de sürdüğünü göstermektedir.

Gençler toplumsal hayatta söz sahibi olamıyor

- Farklı sosyoekonomik yapılara ayırdığımız gençlerin yaşadıkları ortak ya da kendilerine has sorunları bakımından daha ayrıntılı profillerini çizer misiniz?

- Ben hepsinde ortak olan sorunun toplumsal yaşama katılmalarının engellenmesi olduğunu görüyorum. Yani ister kentte, ister kırsal kesimde yaşasın, toplumsal yaşama gençlerin katılması büyük ölçüde engellenmiştir. Bugün gençlerin kendi duygu ve düşüncelerini ifade edebilecekleri platformlar yok. Gençlik merkezleri yok. Biz gençler için nereleri mekân olarak gösterebiliyoruz? Okul kantinleri ya da kafeler, barlar... Ama bunlar gençleri üretici kılacak mekânlar

değiller. Sanatla, müzikle, tiyatroyla uğraşabilecekleri, heykel yapıp yazı yazabilecekleri, becerileriyle kendilerini var edebilecekleri buluşmalara, merkezlere ihtiyaçları var. Ama Türkiye henüz bunun farkında bile değil. Gençlerimizi yalnız bırakıyoruz. Bugün kendimi geliştirmek için nereye gideyim diyen gencin sorusuna yanıt verecek hiçbir yer yok.

- Bu tip merkezleri nasıl tanımlayabilirsiniz? Kimin öncülük etmesi gerekir?

- Belediyelerin öncülüğünde kurulan özerk merkezler olmalı. Aslında Türkiye'de de belediyelerin yeni yeni böyle çabaları var. Örneğin İstanbul-Kadıköy'de böyle bir merkez var. Daha başlangıç aşamasında. Gençlerin sadece izleyici ve tüketici değil, katılımcı ve üretici oldukları merkezler oluşturulmalı.

Gençlerin işyerlerinde karar aşamalarına, okullarda eğitimde konunun iş-

'Gençlerin sanatla, müzikle, tiyatroyla uğraşabilecekleri, becerileriyle kendilerini var edebilecekleri buluşmalara, merkezlere ihtiyaçları var.'

lenmesine katılımı sağlanmalı. Gerçekte ülkede bir gençlik demokrasisine ihtiyaç var.

Gençlik demokrasisi

- Peki gençler neden söz sahibi olamıyor?

- Biz geriatrik bir toplumuz. Geriatri diye bir kavram var, yaşlıların iktidarı; biz öyle yönetiliyoruz. Gençlere güvenmiyoruz; gençlerine güvenmeyen bir toplum olduk. 12 Eylül'ün yaptığı en büyük kötülüktür bu. Kendi toplumunun gençliğini, topluma jurnallamıştır: Bunlar tehlikelidir, daima göz altında tutulmaları gerekir bakışını yaratıp; anneleri, babaları ihbarcılığa yöneltmiştir. Gençliğine güvenmeyen toplum, kendi geleceğini yok etmiş demektir. Gençlere daha çok katılım, karar ve uygulama hakkı verilmelidir. İşyerlerinde, okullarda, politikada... Sistem gençleştire-

ilmelidir. Bu geriatriden kurtulmak gerekir. Bugün en çok sözü geçen politikacılara bakın, her biri 70'ini geçmiştir. Aralarına genç politikacılar girememektedir.

- Gençliğin bu temel sorunlarının çözümü için ne gibi yaklaşımlar öneriyorsunuz?

- Bence üç yaklaşım şart: Demokratik yapının sağlanması. Yani toplumda yaşayan herkesin, çocuklar dahil, söz ve karar hakkı olması gerekir. Gençlik ve çocuk parlamentoları kurulmalıdır. Bir ülkenin tek bir parlamentosu olmaz. TBMM yasaları yapar ama, çocukların ve gençlerin görüşlerini açıklayacağı il düzeyinde parlamentolar kurulabilir. Bu demokratik yaklaşım, kendi liderlerini, kendi sorunlarını ve kendi tartışmalarını ortaya çıkaracaktır. Son derece yapıcı...

Gençlerin eğitilmesi ikinci önemli şart. Çalışan gençlerin de eğitilmesi gerektiğini söylüyorum. Bu çocukların çalışıyor olması, eğitimlerine engel olmamalıdır.

Son olarak gençlere her alanda çalışma ve üretme olanakları sağlanmalıdır. Bu mutlaka para kazanmak anlamına gelmez. Para alınmadan yapılabilecek pek çok sosyal hizmet vardır. Okulların, gençler için bu tür programları sivil toplum örgütleriyle ortaklaşa düzenlemeleri gerekir. Eğer biz gençlerimizi üretici olarak, daha eğitim aşamasında yetiştirebilirsek, onlardan ileride üretici olarak yararlanma şansımız çok daha fazla olacaktır. Oysa düşünün ki bugün her genç, eğer zorunluluktan çalışmıyorsa, 25 yaşına kadar tüketici durumdadır. Onları çok genç yaşta üretici kılmamız lazım.

- Herkesin üniversite mezunu olması gerekiyor mu sizce?

- Hayır hiç gerek yoktur.

- Gençliğe önem veren ve kazanmaya çalışan bir siyasi parti işe nereden başlamalı?

- Gençliğin araştırılması ve sorunlarının ortaya konmasına ilişkin merkezlerin kurulması ilk yapılacak iş. Çünkü yapılan hiçbir şey bir araştırma bütünlüğünü taşımadığı için sorunlara çözüm getirememektedir. Bizim kaç gencimiz var, kaç okuyor ya da çalışıyor, ekonomik durumları nedir? Daha sonra da onlar için neler yapılmalı? Bence iki şey yapılmalı, biri eğitim, biri üretim. Eğitimli üretici insanlar yetiştirmeliyiz. Anahtar kavram budur. Eğer eğitimi yoksa doğru ve tam bir üretim yapması mümkün değildir. Tüketiciyse, eğitimin de bir önemi yoktur.

Siyasi partilerin gençlik politikaları

Türkiye genç bir ülke. Ülke nüfusunun yarısından fazlası 25 yaşın altında.

Siyasi partilere, gençlik politikalarını, gençliğe neler vaat ettiklerini sorduk.

CHP, DSP, DYP, EMEP, HADEP, İP, ÖDP, SP, YP ve YTP'nin yanıtlarını sunuyoruz.

Türkiye genç bir ülke. Ülke nüfusunun yarısından fazlası 25 yaşın altında. Erdal Atabek'in de vurguladığı gibi bu durum hem bir avantaj olabilir, hem de bir dezavantaj. Bu tamamen, gerek ülke gerekse gençliğin sorunlarına nasıl yaklaşıldığı ve ne tür çözümler üretilebildiğine bağlı. *Bilim ve Ütopya*, geçtiğimiz sayı, genel seçimlere giderken siyasi partilerin bilim politikalarını irdeleyen bir dosya hazırlamıştı. Bu sayıda da partilere, gençlik politikalarını, gençliğe neler vaat ettiklerini sorduk. CHP, DSP, DYP, EMEP, HADEP, İP, ÖDP, SP, YP ve YTP bize konuyla ilgili metinlerini iletiler. Okurlarımızın değerlendirmelerine sunuyoruz.

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)

Gençliğe yönelik projeler

Türkiye ekonomisinin, ülke tarihinde görülmemiş bir küçülme yaşadığı, ekonominin neredeyse tüm kurumlarıyla çöktüğü, buna bağlı olarak halkın iyice yoksullaştığı, halkımızın yüzde 60'lık kesimini oluşturan gençlerin çok büyük bir kısmının işsiz, umutsuz, geleceği karanlık gördüğü bir dönemde yapılacak olan seçim, halkın güvenini yitirmiş olan siyaset kurumu için de büyük önem taşımaktadır. Türkiye halkı bugüne kadar -her seçim öncesi- binlerce vaatle oyalanmış, adeta uyutulmuş, seçimlerden sonra da iktidara gelenlerin vaat ettikleri hiçbir şeyi yerine getirmediklerini görmüştür. Halkımızın siyasete olan güvensizliği, beceriksiz siyaset adamları tarafından körüklenmektedir. Siyaset adeta, sorunlara çözüm üretemeyen bir mekanizma haline getirilmek istenmektedir. Oysa ki, ülkemizin içine girdiği bunalımdan tek çıkış yolu siyasettir. Kurtuluş Savaşı mücadelemizde, M. Kemal Atatürk, askeri zekasının yanında, siyasi dehasıyla da hareketi yürütmüştür. Desteğini halktan almıştır. Desteği, kurduğu partiyle, Cumhuriyet Halk Partisi'yle almıştır. Kurtuluş Savaşı'nı siyaset kurumu yönlendirmiştir.

Cumhuriyet Halk Partisi, yıllardır iktidarda denenmemiş bir parti olarak, gençliğin istihdamı, eğitimi gibi konularla ilgili aşağıdaki projeleri, iktidara geldiğinde uygulayacaktır. Bu projeler, CHP Gençlik Kolları'nın katkılarıyla

oluşturulmuştur.

1) Teknolojik gelişmeyi hızlandıracak Ulusal Yenilik Sistemini (UYS) güçlendireceğiz... İletişim ağlarını ve bilgi otoyollarını geliştireceğiz.

Ulusal yazılım ve bilgi teknolojileri destekli hizmet (ITES) endüstrisinin gelişmesini sağlayarak gençlere yeni istihdam olanakları yaratacağız.

2) Her yıl bir milyon kişiye yeni iş yaratmak en öncelikli, en acil hedefimizdir. Ekonomide sağlayacağımız istikrarlı hızlı büyüme ile her yıl ortalama bir milyon yeni istihdam olanağı yaratacağız. Ek istihdam yaratan işletmeleri destekleyeceğiz.

3) GİP'i, yani eğitilmiş genç işsizler için "Gençlere iş bulma / iş kurma projesi"ni hızla uygulamaya koyacağız. Eğitilmiş Gençlere İş Bulma (Çalışma+Eğitim) Projesi ile üç yıl içinde 150.000 işsiz gencin, bir taraftan çalışırken, diğer taraftan da iş başında kendisine bir meslek ve iş becerisi kazandıracak eğitimi almasını hedefleyeceğiz. Genç İşkur Projesi ile; en az on ortak gencin, ileri teknoloji alanlarında geliştirecekleri projeleri, asgari yüzde 20 özkaynak koşuluyla destekleyeceğiz. İlk aşamada en az 3.000 yeni girişimin yaşama geçirilmesini hedef alacağız. "Genç İşkur Programı"yla iş kurmak isteyen gençlere TÜBİTAK ve KOSGEB üzerinden proje ve danışmanlık hizmeti vereceğiz, finansman desteği sağlayacağız.

4) Sokakta yaşayan çocukları sahip-

leneceğiz. Sokaklarda yaşayan ve çalışan çocuklar için özel hizmet birimleri oluşturacağız.

5) Eğitimi yeniden yapılandıracağız, fırsat eşitliğini sağlayacağız. Bilgi çağının gereklerine uygun, çağdaş, laik, demokratik ve yepyeni bir eğitim sistemi kuracağız. Eğitimde Atatürk ilke ve değerleri ile öğretim birliği anlayışından ödün vermeyeceğiz. Eğitimin her alanındaki eşitsizlikleri ve dengesizlikleri gidereceğiz. Herkese, her yaşta, yeterli, nitelikli ve erişilebilir öğrenim olanakları hazırlayacağız. Öğretmen ve derslik başına düşen öğrenci sayısını, öğretimin her kademesinde azaltacağız. Öğretmensiz sınıf bırakmamak öncelikli hedefimizdir.

Hiç kimsenin, salt yoksulluk nedeniyle eğitimden yoksun kalmasına izin vermeyeceğiz. İlköğretimin ve ortaöğretimin devlet okullarında gerçekten parasız olmasını sağlayacağız. Değişik adlar altında veliden ve öğrenciden zorunlu bağış alınmasını engelleyeceğiz.

İsteyen her yüksekokul öğrencisinin, uygun koşullu "eğitim kredisi" alabilmesini; mali durumu yetersiz olan tüm üniversite öğrencilerine ise karşılıksız "geçim ve eğitim bursu" verilmesini sağlayacağız. Yatılı ve pansiyonlu okul ile parasız yatılı uygulamalarını yaygınlaştıracacağız.

Öğrencilerin barınma gereksinimlerini üç yıl içinde eksiksiz karşılamayı hedef alacağız; yurtlardaki yaşam koşullarını çağdaş düzeye çıkaracağız.

Özel yurtlarda laik cumhuriyet değerlerini ve sağlıklı barınma koşullarını gözetken etkin denetim sağlayacağız. Engelli gençler için yeterli eğitim olanağı, teknik ve mesleki eğitim için fırsat eşit-

liğı sağlayacağız.

"Çağdaş Eğitim Reformu"nu gerçekleştireceğiz. Lisede öğrenim süresini dört yıla, zorunlu eğitimi oniki yıla çıkaracağız. İlk beş yılda devlet ilköğretim okullarının, üç yılda ise devlet liselerinin tüm sınıflarında, bilgisayar donanımını ve internet bağlantısını sağlayacağız.

Mesleki teknik eğitime öncelik vereceğiz.

- Ekonomik kalkınma programımızın gerektirdiği nitelikli işgücünü sağlamak amacıyla, ortaöğretim öğrencilerinin 2/3'ünün mesleki-teknik öğrenime yönlendirilmesini sağlayacağız.

- Mesleki teknik ortaöğretim programlarından ilgili meslek ve teknik yüksekokullarına sınavsız geçilmesini sağ-

layacağız; çağdaş bir belgelendirme ve sertifikasyon sistemi kuracağız.

- Meslek yüksekokullarının yükseköğretim içinde yüzde 11 olan payının hızla yükseltilmesini ve kapasitelerinin artırılmasını hedef alacağız.

Üniversitelerimizi çağdaş dünya üniversiteleri düzeyine çıkaracağız.

Anayasa'da ve yasalarda gerekli değişiklikleri yaparak üniversitelerimizi tek tip yapılanmaya mahkum olmaktan kurtaracağız.

Üniversitelerin çağdaş ve demokratik kurumlar olarak gelişmelerini sağlayacağız. Üniversite içi seçimlerde, araştırma görevlilerinin ve öğrencilerin yönetime katılmalarını sağlayacağız. Gençlerin eğitimlerini, anne ve babaları-

nın cüzdanına bağlı olmaktan çıkaracağız. Her eğitim ve gelir düzeyindeki gencin gidebileceği "Gençlik ve Kültür Merkezleri" kurulması için yerel yönetimleri destekleyeceğiz.

Gençliğin boş zamanlarını değerlendirebilecekleri gençlik merkezleri, spor alanları ve kültür etkinlikleri için gerekli mekanların yapımını önemseyeceğiz. "Toplumsal Kalkınmada Gençlik Kamp-ları" projesine devam edeceğiz.

6) Milletvekili seçilme yaşını 25'e indireceğiz. Gençlik Kollarımız bu projeyi, seçmen profilinin yüzde 70'ini oluşturan gençlerimize, yüz yüze görüşerek anlatacaktır.

(CHP Gençlik Kolları Genel Başkanlığı)

Demokratik Sol Parti (DSP)

Çağdaş Türk gençliği

Yeni bir yüzyılın başında; düşünen, bilgi üreten, sorumluluk duygusu gelişmiş, yeni fikirlere açık, araştırmacı, topluma ve kalkınma sürecine katkı sağlayabilen, özgüvenli ve paylaşımcılığı benimsemiş, zihinsel üretimi yüksek bir gençlik yetiştirilmesi temel amaçlarımızdandır. Bu amaç doğrultusunda çocuklarımızın ve gençlerimizin düşünme, öğrenme ve iletişim alışkanlıklarını geleceğin gereksinimlerine yanıt verecek biçimde değiştirebilmek; yaratıcı, girişimci, esnek, yenilikçi ve sorgulayıcı bir düşünce tarzı geliştirebilmek için bilişim teknolojilerinden yararlanmak "e-Türkiye" projemizin önemli bir hedefidir.

Gençlerimizin serbest zamanlarının en iyi biçimde değerlendirilmesi ve toplumca aranan niteliklere sahip yetiştirilmeleri konusunda üniversitelerimiz ile özel sektör ve hükümet arasında işbirliği sağlanacak, istihdam sorunlarının çözümüne yönelik her türlü çalışmalar ve projeler desteklenecektir.

Yerel yönetimlerin ve özel sektörün gençlere yönelik kültür, sanat, spor, zekâ oyunları, satranç, folklor, okuma ve araştırma alışkanlığı kazandırıcı etkinlikler düzenlemeleri özendirilecektir.

Gençlerimizin zararlı alışkanlıklardan korunması ve onların suça itilmelerini önleyici çalışmalara önem ve öncelik verilecektir. Başarıyla sürdürülmekte olan

uluslararası gençlik değişim programlarının daha çok ülke ve daha çok gencin katılımıyla yapılması için gerekli teşvik önlemleri alınacaktır. Üniversite gençliğinin, yurttaşlık bilinci içerisinde toplumsal kalkınmamıza katkısı adına başlatılan Toplumsal Kalkınmada Gençlik Projelerimizin uygulamaları olumlu sonuç vermiştir. Bu projemizin yaygınlaştırılması çalışmalarına önümüzdeki dönemde de önem ve öncelik verilecektir.

Dar gelirli aile çocuklarının eğitim giderlerine devlet katkısının artırılması yolunda ileri adımlar atılmıştır. Bu konuda en çarpıcı örnek Erken Çocuk Gelişimi Projesi'yle çocuklar arasında fırsat eşitliğinin sağlanmasıdır.

İhtiyaç duyulan yörelerimize çocuklarımızın gelişmeleri için "Süt İçirilmesi Projesi" uygulamaya geçirilmiştir. Çocuk ve Gençlik Merkezlerinin işlerliği ve sayısı genişletilecektir. Okullu olan veya olmayan bütün gençlerin yararlanması için kurulacak olan bu merkezler, gençleri bir araya getiren ve yaşadıkları yöreleri sahiplenmelerini amaçlayan etkinlik düzenlemelerini sağlayacaktır.

Yarınlarımızın güvencesi, Cumhuriyetimizin teminatı olan gençlerimizin; Atatürk ilke ve devrimleri ışığında serbest zamanlarını en iyi biçimde değerlendirmelerine olanak sağlayan ve sivil toplum örgütü olmaları ve Avrupa Konseyi Kararlarında da yer almaları ne-

deniyle önem verdiği-miz gençlik kulüplerinin ilk kez hükümetimiz döneminde kuruluşları ile büyüyüp gelişmeleri için gerekli destek ve yardım sağlanacaktır.

Gençlerimizin sorunlarının, istek ve gereksinimlerinin belirlenmesi ve bunların karşılanması için yapılması gereken çalışmalarla ilgili olarak gençliğe hizmet götür-en kurum ve kuruluş-lar ile gençlerin katılacağı Gençlik Şurası toplanacaktır

Gençlik; eskiyip çürüyene karşı, yeni bir gelecek için birleşmeli

Türkiye 3 Kasım seçimleri sürecine, tam bir uyum içinde hayata geçirilen özelleştirme yasalarını, ülke ekonomisini krizlere sürükleyen IMF programlarını ve milyarlarca dolar dış ve iç borcu ardında bırakarak girdi.

Türkiye işbirlikçi burjuvazisi, başta ABD olmak üzere emperyalist güçlerin Ortadoğu ve Kafkaslar'daki çıkarları gereği yürütülen savaşlarda, Afganistan ve Filistin'de olduğu gibi Irak operasyonu için de efendilerinin hizmetinde olacağını ilan etmekten çekinmemiştir. Seçime giden sürece rengini veren de, yine, aslında ülkede hükümetler tarafından yıllardır uygulanan politikaların devamı olan bu gelişmeler oldu. Ülkeyi işsizliğin, açlığın ve savaşların pençesine atmak, gençliği geleceksiz bırakmak pahasına, emperyalist güçlerin ve ülkedeki bir avuç asalağın çıkarlarını koruyanlarla; bugün kaybettikleri destekle barajın altında kalmaktan korkarak, en kısa vadede 4 milyon yeni oy anlamına gelen gençliği kazanmak için uğraşanlar, aynı sermaye partileridir. Ancak, aynılaşan programlarıyla bütün düzen partilerinin halk ve gençlik önünde vermeleri gereken hesap, gitgide ağırlaşıyor. Burjuva düzen partilerinin gençleri bindirmeye çalışmaktan hiç vazgeçmedikleri savaş arabası, Irak durağına çok yaklaşmış görünüyor. Halkın çoğunluğunun komşu bir halka karşı verilecek bir savaşın karşısında olmasına bakmaksızın, dün Afganistan'da öne sürdükleri gibi yine Türkiye gençliğini emperyalistlerin çıkarları için silah altına almak ve ölmeye göndermek istiyorlar. Bunun için bölge halklarına karşı ve gençliğimiz arasında ırkçı, şoven duyguları kışkırtmaktan ve emperyalistlere yaranma niyetlerini "Türkiye'nin dünya devletleri içinde yerini alması" olarak propaganda etmekten geri durmuyorlar.

Bugün gençlik, neredeyse istisnasız bütün kesimleriyle işsizlik sorunuyla karşı karşıyadır. IMF programlarının ülkeyi sürüklediği kriz, milyonlarca gencin işini ve yakında iş bulma umudunu elinden aldı. Üniversite mezunu gençlerin dahi, uzun yıllar gördükleri öğrenimin sonucu olarak bir iş sahibi olmaları son derece kuşkulu. İşçi gençlerin çoğunun sahip olduğu düşük ücretli, sigortasız, sendikası, ağır çalışma koşulları altındaki işler de, bırakın gençlerin geleceğe güvenle bakmalarını, bugünkü yaşamlarından memnun olmalarını sağlamaktan uzak. Bu durumun sorumlusu düzen partileri ise, IMF politikalarının yarattığı işsizliğin derinleşeceği, eğitimin sadece parası olan azınlığın hakkı olduğu, iş bulamadığı için başka ülkelere gitmeye çalışan gençlerin sayısının arttığı, karın tokluğuna kölelik koşullarında sosyal haklardan yoksun çalışan gençlerin sanayi sitelerini doldurduğu, bunalımların, intiharların, alkol ve uyuşturucu kullanımının yaygınlaşacağı bir ülke için gençlerden oy istiyorlar. Gençlik eğitimsizliğe mahkûm edilmek isteniyor. İl-

köğretimden başlayarak eğitim için toplanan paranın miktarı her geçen yıl artıyor. Bu da, daha geçenlerde bir velinin intiharında görüldüğü gibi, her seferinde daha fazla insanı eğitim hakkından yoksun bırakıyor. Her yıl bir milyonun üzerinde gencin üniversiteye girme hakkını bir kez daha kaybetmesi, her yeni düzenlemeyle eşitsizliği derinleştirilen üniversiteye giriş sisteminin artık kanıksan-

maya başlayan bir sonucu. Bu ÖSS sistemi de, gençliğin geleceğe dair umutlarını yitirip yıkımın eşğine sürüklendikleri en başta gelen sorunlardan biri. Anadilde eğitim hakkına hâlâ kavuşamamış olmak, başta Kürt gençliği olmak üzere tüm milliyetlerden Türkiye gençliği için yakıcılığını koruyor. Yasalar çıkarılsa, hukuki düzenlemeler yapılsa da, üniversitede Kürtçe dersinin açılması için dilekçe veren gençler hâlâ cezaevindedir.

Gençliğin içinde bulunduğu bütün bu durum karşısında Emeğin Partisi ise, Türk ve Kürt gençliğini sömürüntün, yoksulluğun olmadığı, herkesin eğitim sağlık ve sosyal haklardan yararlanabildiği, emperyalistlerle bütün bağımlılık anlaşmalarının iptal edildiği, ülke kaynaklarının halkın çıkarları için kullanıldığı, savaşların ve katliamların olmadığı gerçekten

bağımsız ve demokratik bir Türkiye için saf tutmaya çağırıyor. Türkiye gençliğinin onurlu antiemperyalist mücadele geleceğini bağrında taşıyan Emeğin

Partisi, üniversiteli, işçi, işsiz, köylü Türk ve Kürt gençliğini, 3 Kasım seçimlerinde sermaye programını uygulamak üzere iktidara gelmek isteyen IMF'ci ve savaş partilerine karşı, demokratik bir halk iktidarının kurulması için, DEHAP çatısı altındaki Emek, Barış, Demokrasi bloğunun yanında taraf olmaya çağırıyor.

Emeğin Partisi Türkiye halkının ve gençliğinin en acil talepleri olarak,

- Türkiye topraklarındaki Amerikan üslerinin kapatılmasını;
- Türkiye'nin bütün komşularıyla kardeşçe yaşadığı onurlu bir dış politikayı;
- Savaşların olmadığı bir ülke ve dünyayı;
- Demokratik hak ve özgürlüklerin önündeki bütün engellerin kaldırılmasını ve gençliğin ifade ve örgütlenme özgürlüğünün güvence altına alınmasını;
- Bilimsel üretimin önündeki bütün engellerin kaldırıldığı, bilimsel gelişmelerin halkın yararına kullanıldığı, anadilde, demokratik, parasız ve herkesin yeteneğine göre eğitim alabildiği bir eğitim sistemini;
- Haftada 35 saatlik işgünü, sosyal güvence, insanca yaşayabilecek bir ücret ve çalışma koşullarını;
- Gençliğin sosyal, sportif ve kültürel yaşamını geliştirebileceği olanakların yaratılmasını;
- Ülke sanayisinin geliştirilerek iş olanaklarının yaratılması, işsizliğin yok edilerek gerçek bir iş güvencesinin sağlanmasını;
- Barışı, demokrasiyi ve insanca bir yaşamı savunur ve gençliği bunun için oy kullanmaya çağırır.

EMEP; Türk ve Kürt gençliğinin işçi sınıfı ve emekçilerle birlikte, eskiyen, çürüyen ve yozlaşandan kurtulup yeni olana kavuşmasının yolunun buradan geçtiğine inanır.

(Öznur Oğuz /
EMEP GYK Üyesi)

Halkın Demokrasi Partisi (HADEP)

Tıkanmayı aşmak için siyaset gençleşmeli

HADEP Gençliği bilimsel ve özgür düşüncenin ışığında, ahlakla, sanatla, bilimle, felsefe ile yürüyen çağdaş, demokratik birey ve toplumu yaratmayı kendisine temel şiar edinen bir gençlik örgütüdür. Bundan hareketle demokratik birey ve toplumun yaratılmasında öncülük ve sorumluluk sahibi bir gençlik kuşağını yaratmak bizim temel amaçlarımız arasındadır. Kasım 2002 seçimlerinin de Türkiye'nin önünü açacak sonuçlar doğurması için gençliğin rengini taşıması gerektiğini düşünüyoruz. Tabii partimiz seçimlerden çekildi ve bir çok parti yöneticimiz DEHAP listelerinden milletvekili adayı oldu. HADEP Gençlik kolları olarak seçimlerde DEHAP'ı en üst düzeyde destekleyeceğiz.

Artık gençliğe biçilen kaba anlamda pratikçi rolünün ötesinde düşünce, söz ve irade gücünü yakalaması gerektiğini söylüyoruz. Seçimlerdeki tek işi duvarlara afişler yapıştıran değil çözüm önerileriyle öncü rolünü oynayan bir gençlik kuşağını hedefliyoruz.

Bunun için diyoruz ki HADEP Gençliği salt ütopyaları olan değil;

ütopyalarını gerçekleştiren bireyler topluluğu olarak, sorgulayan, yaratan, alternatif çözüm önerileri ve projeleri ile yürüyor. Bu bağlamda gençlik programımızda birçok konuya ilişkin çözüm önerilerimiz bulunmaktadır.

Bunların hepsini birkaç sayfaya sığdırmak mümkün değil, ama kısa kimi başlıkları formüle etmek istersek şunları söyleyebiliriz:

Siyasetin gençleşmesi

Biz mevcut siyaset krizinin kaynağında, siyasetin halktan kopmasını, elitleşmesini ve gençliğe kapalı olmasını görüyoruz. Siyaset zihinsel ve fiziki olarak yaşlılar tarafından yapılmaktadır. Siyasetin kapıları başta 12 Eylül yasaları ve sonrası devam eden 12 Eylül mantığı ile gençliğe kapatılmıştır. Gençlik sürekli korkulan ve yönetilen olarak görülmüştür. Değişimin ve yeniliğin öncüsü olan gençliğin siyasete yabancı düşmesi beraberinde siyaseti statükocu, değişmeyen, halkın ihtiyaçlarına cevap veremeyen bir noktaya getirmiş ve siyaset kurumu yaşadığı tıkanmayla yüz yüze gelmiştir.

Siyaseti salt lacivert ve siyah takım elbiseli insanların işi olarak gören, bir yandan mevcut durumdan rahatsız, diğer yandan siyasete duyarsız gençliği değiştirmek, siyasetin öznesi haline getirmek için mücadele ediyoruz.

HADEP Gençliği demokratik siyasetin ilkeleri çerçevesinde kolektif, iş bölümüne dayalı, çok sayıda insanın iradesini açığa çıkaran ve verimliliğe dayalı modern öncülüğü savunuyor.

Biz siyasetin gençleşmesini salt birkaç liderin genç olmasıyla sınırlandıran anlayışı reddediyoruz. Siyasetin gençleşmesinin temel yolunun, gençlik kitlelerinin karar organlarına yüzde 40 oranında katılmasının önündeki engellerin kaldırılmasından geçtiğini düşünüyoruz. Bunun için ilk etapta aşağıdaki taleplerimizi sıralıyoruz:

- Milletvekili seçilme yaşını 30'dan 25'e indirilmesi.
- Siyasi partiler kanununun demokratikleştirilmesi.
- Siyaset yasaklarının kaldırılması.
- Öğrenci ve öğretim üyelerinin partilerde yönetici olabilmeleri.
- Liseli gençliğin parti çalışmalarına katılması önündeki engellerin kaldırılması.
- Sayıları 1 milyonu bulan askerlerin oy kullanma yasağının kaldırılması.

Sivil toplum ve gençlik

21. yüzyılda demokrasinin ve özgürlüğün egemen olduğu bir sistemin dalgalanan bayrağında sivil toplum yazmaktadır. Biz 21. yüzyılı bir anlamda sivil toplumun ön plana çıktığı bir yüzyıl olarak tanımlıyoruz.

Sivil toplum örgütlülüğü bireyin toplumsallaştığı, toplumun özgürleştiği birer okul işlevini görür. Toplumun kendi ihtiyaçları temelinde sanatsal, ekonomik, kültürel, sosyal, eğitsel, çevresel kısacası yaşam ve yaşamın var olduğu her alanda yaratacağı kurumlar, insanların hak arama reflekslerinin ve erimeye başlayan dayanışma duygularının geliştiği alanlar olacaktır. Siyaset alanında olduğu gibi bu alanda da gençliğin STK katılımı zayıftır. Bu eksikliği aşmak, Türkiye'nin önünü asıl açacak olan sivil toplumu geliştirecektir.

Sivil toplum örgütleri basitten karmaşığa doğru arttıkça bu durum çok sa-

yıda insanda aydınlanmaya vesile olacak, aydınlanma arttıkça insanlar daha fazla sivil toplum kuruluşu yaratacaklardır.

Ülkemizde ve dünyada insanlığın diyalogunu sağlamak, bir sevgi toplumunu yaratmak ve karşılıklı önyargıları kırmak için, yurtiçi ve yurtdışında benzer alanlarda kurulmuş sivil toplum kuruluşlarının birlikteliğinin oluşması bizim açımızdan oldukça önemlidir.

Bilim ve teknik

Yüzyılımızdaki en büyük devrimler bilim-teknik alanında yaşanmıştır. Bilim ve tekniğin gelişimi kendisiyle birlikte yeni çağın kapısını aralamış, siyasal, sosyal, ekonomik, yönetsel, kısacası yaşamın her alanında yeni düzenlemeleri ve yapılanmaları beraberinde getirmiştir. Denilebilir ki 21. yüzyılın ideolojik kimliği olarak demokrasi, bilimsel ve teknik zemin üzerinden zaferini ilan etmiş ve gelişmeye de bu zemin üzerinden devam edecektir. Biz bu düşünceden hareketle bilimsel ve teknik gelişmeleri takip etmeyi, buna dönük politika belirlemeyi olmazsa olmaz bir nokta olarak görüyoruz.

İnternet ve bilişim teknolojisi bugün sanayi devriminden daha önemli bir noktaya gelmiştir. Bu devrimi kaçırmak uygar dünyanın çok gerisinde bırakacaktır bizleri. Yaşanan bilimsel ve teknik gelişmelerin, sonuç alıcı şekilde gençliğin hizmetine sunulması için gerekli teknik alt yapıyı kullanacak insanı gücün yaratılmasına dönük eğitimlerin ve programların gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Yine bilime yapılan yatırımı insana yapılan bir yatırım olarak görüp, gençlerin eğitilmesi ve yapacakları bilimsel araştırmalar için fon aktarılması gerektiğini düşünüyoruz..

Bilim ve teknik ile en çok ilişkili olan kesim gençliktir. Bu çerçevede bilimsel düşünce ve aydınlanmanın öncülüğüne en yakın kesim de gençliktir. Çünkü birey teknik ile ilgilendiği oranda bilimsel düşünce de beraberinde gelişecektir. Teknik bilimi, bilim de tekniğin gelişimini karşılıklı olarak yaratacaktır.

Biz internet ve bilişim teknolojisini evrensel bir hizmet olarak kabul edilip halka daha kolay ve ucuz tarzda götürülmesi gerektiğini düşünüyoruz.

Eğitim

Eğitim, bireyin çevresini algılama, anlama ve denetlemeye yönelik olarak tek başına ya da bir grup içerisinde sürdürdüğü zihinsel çabadır. Eğitimin temel amacı; düşünme, algılama ve problem çözme yeteneği gelişmiş, demokratik

değerlere bağlı, yeni fikirlere açık, kişisel sorumluluk duygusuna sahip, farklı kültürleri yorumlayabilen ve çağdaş uygarlığa katkıda bulunabilen, bilim ve teknoloji üretimine yatkın ve beceri düzeyi yüksek, üretken, yaratıcı bilgi çağı insanının yetiştirilmesidir. Fakat eğitimin bu önemine karşın Türkiye, nüfusunun yüzde 42'si genç olmasına rağmen Meksika ile birlikte eğitime en az kaynak ayıran ülkedir. Yıllık bütçeden yüzde 2.2 pay ayrılmaktadır. Bu eksiklikleri ortadan kaldırmak, çağdaş, demokratik bir eğitim sistemi oluşturabilmek için Türkiye'de çok yönlü ve geniş kapsamlı eğitim reformu gerçekleştirilmelidir. Bu reform kapsamında;

- Okul öncesi ve ilk öğretim basamaklarını içine alan ve her bir insanın alması vazgeçilmez ön koşul olan temel bir eğitim yaygınlaştırılarak gerçekleştirilmeli ve zorunlu eğitim süresi on iki yıla çıkarılmalıdır.

- Eğitimin her basamağında ve türünde fırsat ve olanak eşitliği sağlanmalıdır.

- Hem demokratik esaslar açısından, hem de bireyin sağlıklı gelişimi açısından herkese anadilde eğitim ve öğrenim hakkı tanınmalı, bunun için gerekli alt yasalar ve maddi zemin hazırlanmalıdır.

- Öğrencilere en az bir yabancı dil öğrenme olanağı sağlanmalıdır.

- Okullarda din kültürü ve ahlak bilgisi dersi zorunlu olmaktan çıkarılmalıdır.

- Mesleki ve teknik eğitim programlarının hazırlanması ve yürütülmesi ile ilgili yerel yapılanmalar güçlendirilmelidir.

- Özellikle üniversiteye giremeyen gençlere kısa yoldan beceri kazandırma ve meslek edindirme etkinlikleri artırılmalıdır.

- Eğitimin kalitesini doğrudan etkileyen fiziki alt yapı, donanım sağlanmalıdır.

- Fiziksel engelli gençlerin üretken olmaları ve beceri kazanabilmeleri için mesleki teknik olanakların bu gençlere de ulaşmasına özel bir önem verilmelidir.

- Üniversiteler çağdaş anlamda özerk bir yapıya kavuşturularak öğrencilerin de üniversite yönetimlerinde temsil edilmesine imkan verici düzenlemeler yapılmalıdır.

- Demokratik, özerk, bilimsel üniversite yapısıyla ters düşen YÖK kaldırılacaktır.

- Bilimsel ve çağdaş eğitim projeleri ile Türkiye'nin eğitim sorunlarına yönelik çözüm önerileri ve politikalar oluşturacak olan Eğitim Politikaları Enstitüsü

kurulmalıdır. Bunun karar ve yönetim mekanizmaları öğrencilerin katılımına açık olmalıdır.

- Bunların hepsinin yapılabilmesi için önümüzdeki üç yıl süresinde GSMH'nin en az yüzde 5'i eğitime ödenek olarak ayrılmalıdır.

Ekonomi

Resmi verilere göre çalışabilen nüfusun yüzde 22'si işsiz olarak görülmekte, fakat işsizlik oranı yüzde 25'leri aşmaktadır. İşsizlik hem ülkenin hem de gençliğin birinci sorunu durumundadır. Türkiye'de 19-28 yaş arası kesimde işsizlik oranı yüzde 50'nin üzerindedir. Üretime en fazla katkı sunabilecek olan toplumsal kesimin üretim dışı kalması Türkiye ekonomisinin temel çıkarmasıdır.

Yine iş sektörünün Türkiye'deki temel bir sorunu ise çocukların çalıştırılmasıdır. Ekim 99 Çocuk İş Gücü Anketi sonuçlarına göre 6-14 yaş grubundaki çocuklar nüfusun yüzde 19'unu oluşturmaktadır. Yani 12 milyon 65 bin çocuk çalışmakta ya da çalışılmaktadır. Ayrıca vergi sisteminde de eşitsizlik mevcuttur. Hem vergi oranları çok yüksektir, hem de herkesten aynı oranda vergi alınmaktadır. Kuşkusuz bunları aşmak gerekiyor.

- Genç teşebbüsçülüğün artırılması amacıyla mekan, ekipman, mali ve ticari destek sağlanarak küçük ölçekli iş ve kooperatif kurmayı planlayan gençleri cesaretlendirmeye öncelik verilmelidir.

- Gençlerin işsizliğini önlemek için mesleki eğitim geliştirilerek, bunun için altyapı yetersizliklerinin giderilmesine dönük gerekli kaynak tahsis edilmelidir.

- Çalışmayan gençleri iş hayatına aktarmak üzere gönüllü çalışma kampları, staj merkezleri, meslek danışmanlığı merkezleri, gençlik eğitim merkezleri gibi kurumsal faaliyetler geliştirilmelidir.

- Üniversiteye giremeyen gençler ile askerlikten dönen gençlerin iş bulmalarını kolaylaştırıcı çalışmalar yapılarak, bunlara meslek danışmanlığı hizmeti etkin bir şekilde verilmelidir.

- Çalışmayan özürli gençliğin istihdamını sağlamak amacıyla, meslek edinme çalışmalarının artırılması yanında, bu gençliği iş hayatına hazırlayacak

özel programlar uygulanmalıdır.

Spor

Gençliğin gelişmesinde ve sosyal yaşama katılmasında belirleyici alanlardan bir tanesi de spordur. Ancak Türkiye'de gerek devlet nezdinde gerekse toplum ve spor federasyonları içerisinde, sporun, bireyin gelişimi üzerindeki etkisinden ziyade giderek bir ticari sektör alanı olarak değerlendirilmesi, geniş gençlik

kesimlerine ve topluma yayılmasını önlemektedir.

Türkiye'de her bin kişiden yalnız 13'ü sporla ilgilenirken, bu oran gelişmiş Avrupa ülkelerinde yüzde 40'a ulaşabilmektedir. Danimarka'da her beş kişiden ikisi spor yaparken, Almanya, Fransa ve İtalya'da her dört kişiden biri aktif sporla uğraşmaktadır.

Türkiye eğitim sistemi içerisinde toplam 50 binin üzerindeki ilk, orta ve lisenin yalnızca 672'sinde bir spor tesisi varken, bunlar da ağırlıklı olarak metropol illerde bulunmaktadır. Demokratik birey olabilmenin tavır ve alışkanlıklarını edinebilmenin bir yönü de, spor yapmanın kendi içerisinde geliştirebileceği dostça oynama, kazanma, takdir etme, kaybetmeyi kabullenme, adil ve eşitlikçi olma gibi olumlu özelliklerin kazanılmasıdır.

Toplum açısından ise spor, gelişen teknoloji, hızlı kentleşme ve artan nüfus yoğunluğunun neden olduğu bunalım ve stresi aşarak sağlıklı birey olabilmenin önünü açmalıdır. Bu çerçevede;

- Spor hizmeti gönüllülük esasına dayalı olarak sivil toplum örgütlerine, merkezi idareden bağımsız oluşan spor kulüplerine ve bu alandaki federasyonlara devredilmeli.

- Yerel yönetimlerin kendi bünyesinde sporu geliştirme birimleri oluşturularak toplumda sporun yayılmasının önü açılmalı.

- Merkezi ve yerel idareler tarafından spora ayrılan bütçe artırılmalı ve ucuz spor malzemesi teşvik edilmeli.

- Spor tesisleri binde 13'lerden yüzde 20'ye yükseltilmeli.

- Sporun toplumda yaygınlaştırılması amacıyla semt spor sahaları, açık spor tesisleri ve çocuk oyun sahaları oluşturulmalı.

- Oluşacak spor federasyon yönetimlerinde yüzde 30 oranında genç sporcu-

ların yer alması sağlanmalı.

Kültür

Demokratik bireyi yaratmanın en önemli yolu olarak kültürel sanatsal etkinlikler geliştirebilmelidir. Kültürler arası değişim, dönüşüm ve kültür alışverişini sağlayacak organizasyonlar gençler arasında yaygınlaştırılmalıdır (her dilde gençliğin kültür festivali gibi). Biz HADEP Gençlik Kolları olarak çok kül-

türlü Türkiye gerçeğinden hareketle ülkemizi bir kültür coğrafyasına dönüştürmenin mücadelesini vermekteyiz.

- Gençliğin kültürel ve sanatsal alanda kendini geliştirme için eğitim olanakları yaratılmalıdır.

- Türkiye'de gençlerin kültürel alanda ihtiyaçlarını karşılamak için sinema, tiyatro, gösteri alanı, eğitim, kurs ve akademi sayısı artırılmalıdır.

- Gençlerin kendi kültürel aktivitelerini gerçekleştirebilecekleri il, ilçe ve köylerde gençlik kültür evleri oluşturulmalı, bu evler aynı zamanda yerel dokuyu da açığa çıkarabilecek kültürel çalışmalar yürütmelidir.

- Genç sanatçıların desteklenmesi için okuma, profesyonelleşme olanakları sağlanmalıdır.

Genç kadın

Bugün dünyada her on kadından yedisi yoksulluk sınırı altında yaşamaktadır. Oysa toplam işgücünün üçte ikisi kadınlardan oluşmaktadır. Biz HADEP Gençlik Kolları olarak toplumun yarısını oluşturan kadınların mevcut siyasal sistem içerisinde eşit ve adil koşullarda yer alabilmesini ve yaşamın her alanında (siyasal, sosyal, ekonomik, kültürel) kadın iradesinin ortaya konulmasını destekliyor ve bunun mücadelesini veriyoruz. Bu amaçla gençlik örgütlenmeleri içerisinde yetersiz olan genç kadın katılımını artırmak için özgün çalışmalar yürütüp, genç kadını örgütlenmemizin temel ayağı olarak görüp bu temelde politikalar üreteceğiz.

Genç kızların çalışma yaşamı içerisinde daha aktif olarak katılmasını sağlamak için yerel yönetimler ve sivil kadın örgütlenmeleri bünyesinde ücretsiz olarak özel beceri ve meslek kurslarının düzenlenmesi gerektiğini düşünüyoruz. Kadına karşı aile içerisinde ve toplumsal yaşamda geliştirilen fiziksel şiddetin karşısında olup, kadının bundan korunabilmesi için yasalardaki boşlukların gerekli yasal düzenlemeler ile kadın lehine düzenlenmesini hedefliyoruz.

Fuhuşun engellenmesi için gerekli yasal düzenlemelerin yapılarak, fuhuşun bir sektör olmaktan çıkartılması, özellikle bu batağa çekilmek istenen genç kızların bilinçlendirilmesi ve toplumsal yaşama kazandırılması için çalışma yürüteceğiz.

Sonuç olarak oldukça önemli bir dönemden geçiyoruz. Yaşanan tıkanmayı aşacak yegane güç değişimin ve yeniliğin ta kendisi olan gençliktir.

(Ahmet Şeker / HADEP Gençlik Kolları Genel Başkanı)

Doğru Yol Partisi (DYP) Türkiye'nin gençlere ihtiyacı var

Hepimiz biliyoruz ki, Türkiye'nin genç ve dinamik beyinlere ihtiyacı var. Gelecekte lider devlet olmayı hedefleyen devletler, yaptıkları yatırımların en büyüğünü insana, geleceklerinin garantisi olan gençlere yapmaktadır. Biz de bu ilkeden yola çıkarak, gençlerin hayallerini gerçekleştirmeleri için her desteği vereceğiz. Şimdi hayatınızın en güzel devresini yaşamaktasınız.

Önünüzde, geleceğinizi belirlemek için seçebileceğiniz onlarca yol var. Sizler şimdi, hayatınızın tümüne etki edecek bir kavşak noktasındasınız. Her birinizin çok güzel hayalleri var. Belki bir mühendis olarak mükemmel eserler meydana getirecek; bütün dünyaya hayranlıkla seyrettireceksiniz. Belki ünlü bir ekonomist olacak ve memleketimizin ekonomik problemlerini bitirerek halkın hayır dualarını alacaksınız. Belki tarihçi olup, geçmişin derinliklerinde kalmış önemli bir gerçeği ortaya çıkaracaksınız. Belki bir matematikçi olup, kendi adınızla anılan bir teoreme, matematik literatürüne geçeceksiniz. Belki de çok zengin bir işadamı olarak, etrafınızdaki fakirlere yardım edeceksiniz. Ama ne olursanız olun, siz her şeyden önce bizim kardeşlerimizsiniz.

1) Çıkarılacak olan "Spor ve Sponsörlük Kanunu" ile; sporla ilgilenen gençlerimize yeterli maddi destek verilerek, spor sakatlıkları ile ilgili sigorta imkânları sağlanacaktır.

2) Lisanslı sporcularımız, sahip olacakları "Sporkart" ile tesislere ve müsabakalara indirimli girebileceklerdir. Ayrıca toplu taşıma araçlarından indirimli yararlanabilecek ve öğrenim bursu almaya hak kazanacaklardır.

3) Gençliğimize, bilhassa üniversite öğrencilerimize, "part time" çalışma olanakları sağlanacaktır. Arzu eden gençlerimizin kendi işlerini kurmaları desteklenecektir.

4) Gençlerimiz için "Teknopark"lar kurulacak; semt sahaları ve spor salonlarının yapımına hız verilecektir. Ayrıca, mevcut spor tesisleri, daha aktif kullanımla gençliğin hizmetine sunulacaktır.

5) İşsiz gençlerimiz için, yoğun eğitimli "Meslek Kursları"mız yaygınlaştırılacak, böylece ülkemizin teknik eleman açığı kapatılacaktır.

6) Modern bilgisayar ortamına alınmış, birbirleriyle online ağ bağlantısı olan semt kütüphaneleri açılacaktır. Her gencimize, bu kütüphanelerde geçerli bir "Kütüphane Kartı" verilecektir.

7) Uzmanlar gözetiminde faaliyet gösteren ve psikolojik olarak sorunlu olan gençlerimize yardımcı olmak amacıyla, "Psikolojik Danışma Merkezleri" açılacaktır.

8) İnternetin daha fazla kullanılabilmesi amacıyla; Telekom'un internet tarifesine, "gençler için yüzde 50 indirim" getirilecektir.

Amacımız Atatürk'ün yolunda güçlenerek, çağa damgasını vuracak bir gençlik yetiştirmektir. Bu yolda ulgulaacağımız programlarımızda, gençlerimize ihtiyacımız olduğunu belirtmek istiyoruz. Gençlerimize, her zaman sonsuz güven duyduğumuzu da bilmenizi isteriz.

Türkiye gençliğinin çıkış yolu var

Mustafa Kemal Atatürk, Cumhuriyet'i gençliğe emanet etmekte çok haklıdır. Ülkemiz gençliğinin köklü bir devrimci geleneği vardır. 1876 devrimimizde Namık Kemaller, 1908'de Jön Türkler, 1920'lerde Mustafa Kemaller, 1960'da Turan Emeksizler, 1968'in devrimci gençleri gibi, ülkemizin derin krizlerden geçtiği, büyük tehditlerle karşı karşıya olduğu günümüzde de bizler, Türkiye gençliği olarak, tarihteki rolümüzü oynayacağız!

Biliyoruz, birçok sorunumuz var! İlkokuldan üniversiteye kadar eğitim paralı. Bunca insan, zaman ve para israfına rağmen ülkemiz diplomalı işsizlerle dolu, geleceğimizi belirleyemiyoruz, beklentilerimiz azaldı. Ama karamsar olmayacağız! Türkiye gençliğinin çıkış yolu var. Türkiye gençliği, kendi kurtuluşunu ülkesinin geleceğini kurarak gerçekleştirecek.

Türkiye'nin geleceğinde gençlik üretecek, milletin hizmetinde olacak ve ürettikleri, toplumun ihtiyaçlarına yanıt verecek. Gençlik farkında olacak; kendi toplumu içindeki yerini, ülkesinin dünyadaki yerini bilecek. Gençliğinden gelen enerjisini, öğrendiklerini toplum yararına değerlendirecek; üretimin her aşamasında kendi varlığını ve önemini kavrayacak. Mutlu olacak, karamsarlığı yırtacak! Öz değerlerini ve kültürünü uygarlığa katkıda bulunacak kadar geliştirecek!

İşçi Partisi'nin felsefesine göre, bir ülkenin en değerli varlığı gençliğidir. Gençliğe yatırım yapmak, ülkenin geleceğini kurtarmak anlamına gelir. Bu nedenle, gençlerin eğitim, spor, sanat, bilim gibi etkinliklerden parasız yararlanması bir devlet ilkesi olmalıdır.

Bu tablo uzak ufuklardaki bir hayal değildir. İşçi Partisi'nin programı bunu gerçek kılıyor. İşçi Partisi, gençliğin acil sorunlarına ilişkin, iktidara geldiğinde uygulamak üzere kısa vadeli bir çözüm programı geliştirmiştir.

1. HALKÇI EĞİTİM

1.1. Parasız eğitim

a) Her yurttaşa, ilkokuldan üniversite sonuna kadar parasız eğitim hizmeti sağlanacaktır. İşçi Partisi iktidarında iç piyasada Türk Lirası egemen kılınarak ve hortumcunun malına el konularak 300 milyar dolar milletin hazinesine ko-

nulacaktır. Bu kaynaklardan ayrılacak payla eğitim de parasız hale getirilecektir.

b) Özel okullar ve vakıf üniversiteleri kamulaştırılacak. Bu eğitim kurumları, eğitim kadrosuyla birlikte devlet okul ve üniversitelerine dönüştürülecektir. Bu yolla eğitimde holdingciliğe ve tarikatçılığa son verilecek, Atatürk'ün Tevhidi Tedrisat (Öğretimin Birliği) sistemi gerçekleştirilerek Cumhuriyet gençliği yetiştirilecek ve fırsat eşitliği sağlanacaktır.

c) İlk, orta ve yüksek öğrenim kurumlarında, öğrencilerden kayıt, harç, yardım ve benzeri adlar altında para alınmayacaktır. Eğitim tamamen parasız hale getirilecektir.

d) Parasız eğitim; öğrencilerin ders araç-gereçlerini, barınma, beslenme, ulaşım ve sağlık hizmetleri gibi ihtiyaçları ile sosyal faaliyetlerini de kapsayacaktır.

1.2. Bilimsel eğitim

a) Türkçemizin kurtuluşu, Türkiye'mizin kurtuluşudur. Yabancı dille eğitime son verilecek, eğitim dili ilkokuldan üniversite sonuna kadar Türkçe olacaktır. İlk ve orta öğrenimde verimli yabancı dil öğretimi gerçekleştirilerek, liseyi bitiren her öğrencinin en az bir yabancı dili iyi derecede bilmesi sağlanacaktır. Meslek liselerinde ve üniversitelerde yabancı dil eğitimi, söz konusu bilim dalı gözetilerek devam ettirilecektir.

Kürtçe öğrenmek isteyen yurttaşlarımız için devlete bağlı kurslarla hizmet verilecektir.

b) Zorunlu 12 yıllık eğitime geçilecektir. İlk ve orta öğrenim kurumlarında bilimsel ve mesleki yönlendirme, ülkenin ihtiyaçlarına ve öğrencilerin yeteneğine göre yapılacaktır. Eğitim sistemi, dershanelere ihtiyaç kalmayacak şekilde yeniden düzenlenecektir.

c) İşçi Partisi iktidarında üniversite ve meslek yüksek okulları sayısı ve niteliği, insan gücü kaynaklarını ekonomik ve sosyal kalkınmanın gereğine ve amaçlarına uygun kullanmak üzere yeniden düzenlenecektir. Üniversiteler, piyasaya adam yetiştiren değil, bilim yapılan ve ülkenin etkin insan kaynağını yetiştiren kurumlar haline getirilecektir. Araştırmaya ayrılan kaynak arttırılacak ve bilim yapılabilmesi için her türlü maddi imkan devlet eliyle sağlanacaktır.

Bu yolla ve araştırma özgürlüğü sağlanarak beyin göçü engellenecektir.

Mesleki eğitim ise meslek yüksekokulları aracılığıyla verilecektir. Bu okullar geliştirilecek ve bu yolla üniversiteye giriş sınavlarındaki yığılmanın önüne geçilecektir. Merkezi üniversiteye giriş sınavı (ÖSS), uygun en kısa zamanda kaldırılacaktır ve üniversiteye girişte öğrencilerin lise eğitimi başarıları ve yeteneklerini ölçebilen yeni bir sistem geliştirilecektir.

d) Bugünkü eğitim sisteminde gittikçe yok olmaya yüz tutan temel bilimler canlandırılacak ve desteklenecektir.

e) Avrupa Birliği'yle eğitim alanında yapılan antlaşmalar iptal edilecektir. Böylece rekabete dayalı ve bilimsellikten uzak Amerikan Modeli Eğitim sisteminden vazgeçilecektir. Bu sistemin getirdiği çan eğrisi not sistemi ve yaz okulları kaldırılacaktır.

f) Türkiye'de eğitim seferberliği başlatılacaktır. Köy enstitüleri modeli geliştirilerek tekrar uygulamaya konacaktır. Böylece bölgeler arası eğitim dengesizliği ortadan kaldırılacaktır. Teorik bilgiyi uygulama ile birleştiren, milli ekonominin üretim faaliyetleriyle iç içe yürüten, hayatın ihtiyaçlarına cevap veren bir eğitim sistemi gerçekleştirilecektir. Bu sayede öğretim ölü bilgiler aktarmacılığından çıkıp öğrencinin kendisini ve çevresini değiştirici bilgi ve becerilerle donatılacaktır. Bu modelde öğrenci, eğitime etkin olarak katılacaktır.

g) Bütün eğitim ve öğretim kurumlarında, öğrenciler ile öğretmenler arasında dayanışma, ortak çalışma ve üretme ortamı yaratılacaktır. Eğitimde öğrencinin notla tehdit yöntemi kaldırılacak, sınavlar eğitimin ne derecede amacına ulaştığını araştıran ve öğrenci-öğretmen ilişkisini geliştiren uygulamalara dönüştürülecektir.

h) İşçi Partisi iktidarında mevcut müfredat yenilenecek ve ders kitaplarındaki bilimsellikten uzak bilgiler düzeltilenecektir. İnsanlığa mal olmuş kültür kaynakları, eğitim programı içinde ağırlıklı olarak değerlendirilecektir. Ders kitapları, devlet eliyle basılacak ve parasız dağıtılacaktır.

1.3. Laik eğitim

a) Tarikat okulları ve yurtları kamulaştırılacaktır.

b) Öğretmen kadrosu Cumhuriyet'in devrimci ideolojisiyle donatılacaktır.

c) Zorunlu din dersleri kaldırılarak, bu konular tarih, sosyoloji, felsefe ve edebiyat dersleri içinde öğretilecektir.

d) Son dönemlerde ülkemizde yaygınlaşan misyonerlik faaliyetleri, laik eğitime büyük bir darbe vurmakta, gençliği vatanına yabancılaştırmaktadır. İşçi Partisi iktidarında eğitim kurumları bu tür faaliyetlerden arındırılacaktır.

1.4. Demokratik eğitim

a) Ortaöğretim kurumlarında ve üniversitelerde öğrencilerin yönetime katılması, Öğrenci Temsil Kurullarıyla sağlanacaktır. Eğitim kurumlarının yönetim organlarında öğrenci temsilcisinin söz ve oy hakkı olacaktır.

b) 12 Eylül rejiminin üniversite ayağı olan YÖK kaldırılacak, yerine tüm eğitim bileşenlerinin temsil edildiği Üniversitelerarası Kurul getirilecektir. Merkezi bir yapıya sahip olacak bu kurulla üniversitelerin bilimsel ve yönetsel özerkliği güvence altına alınacaktır. Yine bu kurul bilimsel, laik, demokratik eğitimin önünü açacaktır.

c) İşçi Partisi'nin iktidarında üniversitelerde huzur ve barış sağlanacaktır:

Cumhuriyet Devrimleri'nin ve laikliğin en önemli savunucusu olan üniversitelerimizde Cumhuriyet Devrimi'nin üzerinde bir kanun olamayacağı bilinciyle,

- Öğrenci kimliği olan herkes okulu-na girecektir.

- Her görüşten öğrenci fikrini özgürce açıklayabilecektir.

- Hiç kimse diğer görüşlere hakaret edemeyecektir.

- Hiç kimse diğer görüşten insanlara şiddet uygulayamayacaktır.

d) Üniversiteler, kendi güvenliğini kendi sağlayacaktır. Polis üniversitede bulundurulmayacaktır.

2. İŞSİZLİK VE İŞÇİ GENÇLİK

1) Türkiye'de işsizlik sorunu en fazla genç nüfusu vurmaktadır. İşçi Partisi'nin işsizliğe çözümü vardır. İşçi Partisi iktidarında iç borçlar ertelenecektir. Önümüzdeki yıl bütçeden, yalnız faiz borçlarına 42 katrilyon lira verilecek. Bu kaynakla 7 milyon işsize iş sağlamak mümkün. 7 milyon insana ayda 500 milyon liradan bir yıl ücretin tutarı 42 kat-

rilyon lira. Demek ki 42 katrilyon lirayı faizciye vermeyecek, yeni iş alanlarına yatıracğıız.

2) Üretimin amacı işletme kârı değil, toplumun kârı olacaktır. Ülkemizin boş yatan, kahvelerde harcanan genç ve dinamik emek gücünü seferber etmek, kalkınmanın anahtarıdır. Tek bir işsiz bırakılmayacak, çalışma çağındaki bütün toplum seferber edilerek milli üretim büyütülecektir. Büyüyen üretim hakça bölüşülecek ve kişi başına düşen gelir artacaktır.

3) İşçi gençliğin çalışma koşulları iyileştirilecek ve sosyal hak ve güvenceler devlet güvencesi altına alınacaktır. 15 yaşından küçükler çalıştırılmayacaktır. Haftalık çalışma süresi 35 saat olacaktır. Yeraltında ve ağır iş koşullarında bu süre daha da kısılır. Bütün çalışanların yılda en az bir ay ücretli dinlenme hakları olacaktır. Asgari ücret 500 milyon liraya yükseltilecektir.

3. KÜLTÜR-SANAT-SPOR

1) Milli kültürümüz ve sanatımız yeniden ayağa kaldırılacaktır. İnsanımızın manevi yönden gelişmesi ve mutluluk kaynaklarımızın zenginleşmesi için sanat ve kültür çalışmasına en geniş olanak sağlanacaktır. Buradan hareketle her eğitim kurumunda sosyal ve kültürel faaliyet imkanları sağlanacak, ilçelerde, beldelerde ve köylerde kültür merkezleri, kütüphaneler, spor salonları

açılacaktır. Gençler, buralarda sadece izleyici ve dinleyici değil, üreten konumunda olacaktır. Bunun sonucunda hem gençliğin günlük yaşantısı zenginleşecek, hem de kültür ve sanat alanında yurt çapında bir atılımın zemini yaratılacaktır.

2) İşçi Partisi'nin izleyeceği kültür ve sanat politikaları sonucunda gençlik, bireysel çıkarıcılık, karamsarlık, neoliberalizm, vatansızlık, uyuşturucu, satanizm gibi kozmopolit emperyalist kültürden arınacak, ırkçı şovenizmin, etnik ben-

merkezciliğin, tarikatçılığın ve hatta falcılık ve büyücülük gibi uygarlık öncesi inançların pençesinden, bağımsızlıkçı, halkçı, laik Cumhuriyet kültürüyle kurtarılacaktır.

4. GENÇLİK VE SİYASET

1) 17 yaşını bitirmiş bütün yuttaşlar seçme ve seçilme hakkına sahip olacaktır.

2) Üniversite ve orta öğrenim öğrencilerinin, siyasal partilerde ve derneklerde örgütlenme siyasal ve kültürel çalışma özgürlükleri güvence altına alınacaktır.

3) Özellikle son yıllarda artan ülkemizin gençliğini vatansızlaştırma misyonuna sahip yabancı güdümlü sivil toplum kuruluşları

kapatılacaktır.

4) Hayatın her alanında ve özellikle doğal afetlerde sosyal dayanışmayı sağlayacak, halkın kaderini paylaşan, karşılıksız emeği temel alan gönüllü gençlik komiteleri kurulacaktır.

5. ENGELLİ GENÇLER

Engelli gençlerimiz, İşçi Partisi felsefesine göre, yardıma muhtaç kimseler değil, ülkemiz ekonomisi ve kültürüne katkıda bulunacak insan kaynağıdır. Engellileri eğitmek, toplumsal hayata yeteneklerine göre her alanda katılmalarını sağlamak, koşulları buna elvermeyenleri sosyal güvenceye kavuşturmak, devletin görevidir. Bu yöndeki çalışmalarda ve engellilere yönelik ayırıcı uygulamaların giderilmesinde, engelli örgütleri her aşamada söz ve karar sahibi olacaktır.

Türkiye’de gençliğin sorunları, emekçilerin ve ezilenlerin yaşadığı sorunlardan ayrı tutulamaz. Sistem kendisini küreselleşme sürecine uyum için yeniden yapılandırırken gençliği de eğitimsizlik ve işsizlik batağı içinde tutmaya devam ediyor. Bu yüzden gençliğin sorunlarının çözümü de köklü bir düzen değişikliğinden geçmektedir. ÖDP, siyaset anlayışı gereği, bu eşitsizlik ve sömürü düzeninin mağdurları tarafından değiştirilebileceğini düşünmektedir. Buna bağlı olarak da bir taraftan sistemin emekçiler ve ezilenler lehine değiştirilmesi için bir iktidar mücadelesi yürütürken diğer taraftan bu kesimlerin kendi geleceklerini kurabilmeleri ve bu değişime kendi renkleriyle katılabilmeleri için kendi inisiyatiflerin geliştirmeleri gerektiğini savunur. Yani ÖDP, gençliğin özgürleşmesinin sadece ÖDP’nin mücadelesiyle olabileceği fikrini yeterli bulmaz. Bunun için gençliğin öz örgütlenmesinin ve mücadelesinin de yaratılması gerektiğine inanır. Bu yüzden de ÖDP içinde gençlerin örgütlenmesi de diğer partilerden farklı olarak bir özerklik taşımaktadır. ÖDP içinde gençler, tüm üyeler gibi, aşağıdan yukarıya bütün karar alma süreçleri içinde yer alır. Partinin bütün kurulları bu hassasiyeti gözetmek ve geliştirmek anlayışıyla örgütlenir. Bize göre, “gençlik bizim

geleceğimizdir” demek yeterli ve inandırıcı değildir. Gençliğin, toplumsal hayattaki sorunlarını çözmek iddiasında olan bir partinin, kendi içinde gençliğin söz ve karar hakkını güvence altına alacak mekanizmalar kurması gerekir. Özet olarak ÖDP’de gençler, diğer bütün sağ ve sol partilerde olduğu gibi bir afiş asma ve bildiri dağıtma aracı değildir. Bu ÖDP’nin hayata ve siyasete bakışının bir sonucudur.

Özgürlük ve Dayanışma Partisi (ÖDP) Onurlu bir gelecek için bu düzen değişmeli

Bu nedenle:

- Gençlerin siyasal, toplumsal ve ekonomik yaşama aktif

katılımlarını engelleyen anayasal ve yasal engeller kaldırılmalıdır. Seçilme yaşı 18’e düşürülmelidir.

- Gençlik ve öğrenci örgütlenmelerinin önündeki engeller kaldırılmalıdır.

- Çalışan gençlerin sosyal hakları ve örgütlenme hakları güvence altına alınmalıdır.

- Herkese eşit, parasız, demokratik, bilimsel ve anadilde eğitim olanakları yaratılmalıdır.

- Eğitimde fırsat eşitsizliği yaratan vakıf üniversiteleri ve özel dershaneler kapatılmalıdır.

- YÖK kaldırılarak üniversite yönetimleri tüm eğitim bakanlıklarının oluşturduğu kurullara bırakılmalıdır.

Yılmaz Eren (ÖDP Ankara İl Yönetim Kurulu Üyesi)

Saadet Partisi (SP)

Gençliğin problemleri ve çözümler

Gençliğin siyasete bakışı: Siyaset kirli iştir. Siyasetçiler dürüst değil, kültürlü değil, ideal sahibi değil. Partiler oy kazanmak, kişiler para kazanmak için siyaset yapıyor. Siyaset meslek haline getirildi. Türkiye’de hiçbir şey değişmez. Bu ülke düzelmez. Partilerin amacı sorun çözmek değil. Siyasi partiler gruplaşmalara neden oluyor. Siyasetçiler istikrarlı değil halka güven vermiyorlar.

A) Yapısal problemler

1) Eğitim

Fiziki imkân problemi: Okullar yetersiz. Sınıflar yetersiz. Sosyal tesis yok. Laboratuvar, kütüphane yetersiz. Ekip ve ekipman eksikliği problemi. Birçok branşta öğretmen eksik.

Eğitim araç gereç problemi: Laboratuvar teknik malzemesi yetersiz. Kütüphane kaynakları yetersiz. Bilgisayar yetersiz.

Eğitim sistemi: Sık sık değişen istikrarsız bir sistem. Çocuklarımız deneme tahtasına döndü. Eğitim sistemi yaz boz tahtası. Bu sistem Afrika ülkelerinde bile yok. Bu sistemle üretemeyen, sadece tüketmeye aday yığınlar yetişir. Gençlerin yaşadığı hayat ve gerçek hayattan uzak bir eğitim sistemi. Hayata uyum sağlayacak pratik bir eğitim sistemi yok.

Taşınmalı eğitim: Taşınmalı eğitim tam bir facia. Çağdaş işkence. Birilerine rant sağlama sistemi.

Kesintisiz eğitim: Teknik eğitimi baltaladı. Eğitime katkı payı adı altında toplanan vergiler nerede kullanıldı? Kimin cebine indi? Sanayi alt yapısı kısa vadede zayıflayacak, vasıfsız işsizler ordusu yetişecek. Üretimi ortadan kaldıracak, mesleklerde yetersiz kalınacak, Türkiye tam bir pazar olacak.

Barınma: Hayat pahalı, ev kiralari yüksek, halkımız açık sınırında. Yurtlar yetersiz, yenileri yapılmıyor. Özel kurumların yolu kesildi. Yurtkur yurtları yetersiz.

Burs: Kriz, burs veren kurumların imkanlarını ortadan kaldırdı. Başbakanlık bursları enflasyon nedeniyle eridi.

Meslek ağırlıklı eğitimin olmayışı: Gençler meslek sahibi olamadığı gibi diplomalı cahil yapılmak isteniyor. Eğitimin kalitesi bilerek düşürülmek isteniyor.

YÖK problemi: Özgür üniversite tarih oldu. Bilimsel özgürlük rafa kaldırıldı. İdeolojik kadrolaşmalar var. Araştırmaya yeterli kaynak ayrılmıyor. Dünya çapında bilim adamı yetiştirme derdi değil, ideolojik kaygılar ön planda. Kraldan fazla kralcılar var. Keyfi uygulamalar,

hukuksuz icraatlarla devlet vatandaş karşı karşıya, öğrenci ve emniyet güçleri yüz yüze getiriliyor.

Harç problemi: Devlet okulları paralı hale getirildi.

Sosyal devlet ilkesi rafa kaldırıldı. Eğitimde eşitlik diye bir şey kalmadı. Birçok gencimiz harç ödeyemediği için kayıt dondurmak ya da okulunu bırakmak zorunda kaldı.

Eğitimde fırsat eşitliği ve özgürlük: Okullar arasında ayrımcılık yapılarak başarıya göre değil, bitirilen okula göre puanlama yapılmaktadır. Meslek liseleri ve imam hatip liselerinin önü kesilmiştir. Özürlü gençlerimiz için yeterli alt yapı oluşturulamamıştır.

Gençler tesadüflerle meslek seçiyor: Üniversite öğrencilerinin yüzde 60’ı okuduğu bölümü isteyerek seçmemiştir. Üniversite mezunları aldıkları eğitim doğrultusunda değil başka alanlarda çalışmaktadırlar.

Kitap ve ders araç gereçlerinin temin problemi: Her yıl kitaplar değişiyor, kitaplar ateş pahası, öğrenciler kitap almaktan yoksun.

2) İstihdam, işsizlik ve sosyal güvence

İşsiz genç sayısı her geçen gün artıyor. Çalışabilir nüfus 24.000.000. Dört gençten biri işsiz. Genel işsiz sayısı 11.000.000. Düşük ücret var, emeğin değeri yok. Asgari ücretli işçi sayısı

2.700.000. Açlık sınırı altındaki nüfus 14.000.000. Asgari ücretten vergi alan, rant gelirinden vergi almayan bir sistem var. Çocuk emeği sömürülüyor, okul çağındaki çocuklar kriz nedeniyle çalışmak zorunda kalıyor. Kayıt dışı çalıştırılma, maliyet yüksek olduğundan kaçak işçi sayısında hızlı bir artış var. Sosyal haklar hiçe sayılıyor. Doktor bekleyen hasta manzaraları Türkiye'yi muasır medeniyetler nezdinde komik duruma sokuyor. Vasıflı işsiz sayısı artıyor. Diplomalı işsizler ülkeden kaçmanın yollarını arıyor. Beyin göçü en büyük kaybımız. Yüzde 61 üniversiteli ülkeyi terk etmek istiyor. Boş vaktin değerlendirileceği, gençlerin sosyal ve kültürel etkinlik yapabileceği tesislerin yetersizliği nedeniyle gençlerimiz kabiliyetlerini geliştirecek imkanlardan yoksunlar. Tarımda çalışan gençliğin hiçbir sosyal güvencesi yok.

3) Gelecek kaygısı ve ümitsizlik

Üniversite gençliğinin yüzde 61'i ülkeyi terk etmek istiyor. Üniversite sınavını birincilikle kazananların yüzde 60'ı ülkeyi terk etmek istiyor. Gençlerimiz okullarını bitirseler de iş bulamıyorlar. Genel gençliğin yüzde 69'u ülkeyi terk etmek istiyor. İnsanın kendisini güvende hissetmiyor. İşsiz kalma endişesi. İnsanca yaşama şart ve imkanları ülkemizde yok.

Ülkemizde gençliğin yetersiz gördüğü konular

Özgürlük aranan ve hayalleri süsleyen. Özgürlük "ben özgürüm" şarkısının mısralarında kaldı. **Demokrasi** masa başında tanzim ediliyor. Seçimler göstermelik, halkın kararına saygı duyulmuyor, mebus pazarları kuruluyor. Siyaset ahlaki dejenere olmuş, kimsenin yüzü bile kırmıyor. Başarılı olmak değil daha az başarısız olmak, daha az batırmak, daha az hortumlamak maharet olmuş. **İnsan hakları**; uluslararası sözleşmeleri süsleyen cümleler. Kaşıkla verilen ardından kepçeyle alınıyor, büyük bir aldatmaca. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin kapılarında hak arayan bir halk manzarası. **Hukukun üstünlüğü** tartışma konusu. Yaptıysam ben yaptım mantığının egemen olduğu, insanların inanç ve felsefi kanaatlerine göre yargılandığı hukuksuzluk düzeni hakim. **Adalet** örümcek ağına döndü, zayıflar takılıyor, güçlüler delip geçiyor. Adaletle güven kalmadı bazı kararlar siyaseti ve rantın etkisiyle alınıyor. Adalet hortumcuların sığınağı olmuş. Simit çalan mahkum, banka hortumlayan özgür kalıyor. **Eşitlik**; güçlü, imtiyazlı ve çıkarı olanın haklı olduğu, diğerlerinin sürülürken bile eşit tutulmadığı sömürü düzeni. Ülke insanın eşitliğini vatandaş olması değil, ekonomik durumu, inanç yapısı, kılık ve kıyafeti belirli-

yor. Ülkemizde herkes eşit ama bazıları daha çok eşit

Parti enflasyonu var, leblebici dükkânı gibi her gün bir parti kuruluyor. Proje partisi değil koltuk partileri, küskünler kulübü. Dış güçlerin tesirinde yeni oluşumlar. Milli olmayan, global sermayenin hizmetkarlığına talip, halkıyla göbek bağı kopuk, emre amade, uşaklığa talip partiler. Gerçek demokrasiden çekinen, kusurlu demokrasi savunucusu, yasakçı zihniyetten yana tavır koyan oluşumlar. Merkezde olma yarışında olan, yaldızlı ifadelerle halkımızı aldatırken güç odaklarına bıyık altından gülen siyasetçiler.

Türkiye gelir dağılımı en kötü 12. ülke. Zambiya, Papua, Yenigine, Nijerya bizden daha iyi. Banka faaliyetleri durmuş, faizler yükselmiş. Yatırımlar durmuş, tesisler satılıyor. Yabancı sermaye endişeli. Enflasyonla, devalüasyonla herkes servetinin yarısını kaybetti, Sabancı'yı bile ağılattılar. Borç faiz sarmalı hızla devam ediyor. Vergiler faizleri karşılamıyor. Alacaklılar tahsildar gönderiyor, tahsildarlar bakan oldu. Yetmedi tahsildarı başbakan yapmak istiyorlar. İntiharlar, cinnetler, şiddetli geçimsizlik, hırsızlık, ahlaksızlık arttı. Ülke insanının yüzde 40'ı açlık sınırında. Türkiye sosyal patlamanın eşiğine geldi. Bin yıllık Anadolu tarihimize ilk kez açlıktan insan öldü, işsizlikten intihar edenler oldu. Binlerce fabrika kapandı.

B) Gençlik çağından kaynaklanan problemler

Psikolojik problemler. Kimlik bunalımı. Yabancılaşma. Kuşak çatışması. Gençler, gençlik dönemlerini yaşamadan yetişkin oluyorlar. Bu problemler gençlik çağında her yerde yaşanabilmesine rağmen, ekonomik kriz ve siyasi kriz nedeniyle sosyal yapıda, aile kurumumuzda ve eğitim sistemimizde meydana gelen kırılmalar, gençlerimizin yaşlarından kaynaklanan problemlerini aşmalarını daha da zor hale getirmiştir. Tüm bunların neticesi olarak gençlerimiz Satanizmin etkisinde kalarak intihar ediyor. Uyuşturucu kullanma yaşı on üçe indi. Alkol kullanma yaşı on bire indi.

Saadet Partisi'nin gençlere sözü

Gençleri oy deposu olarak görmüyorum. Gençliği bir medeniyet temsilcisi olarak görüyoruz. Bu bağlamda gençlerin sorunlarını öncelikli meselemiz olarak değerlendiriyoruz. Çünkü gençlik en büyük zenginliğimizdir.

Saadet Partisi iktidarında hiçbir genç ekonomik sıkıntı çekmeyecektir. Maddi ve manevi sorununda devleti yanında bulacaktır. Hiçbir öğrenci öğretmensiz, okulsuz, laboratuvarsız, kütüphanesiz kalmayacak. Her öğrenci bilgisayarlı eğitimle tanışacak.

Şabloncu, baskıcı eğitim sistemine

son verilecek. Gençler deneme tahtası olmaktan kurtulacak. Sınava değil hayata hazırlanacak. Taşımali işkenceye dönüşen taşımali eğitime son verilecek. 5+3 şeklinde kesintili eğitime geçilecek. Meslek liseleri desteklenecek. Üniversiteye girişte eşitlik sağlanacak. Meslek liseleri ve imam hatipliler diğer liselerle eşit koşullarda sınava girecek.

Hiçbir öğrenci barınma sorunu yaşamayacak. Devlet yurtları modernize edilecek. Yerel yönetim, sivil toplum kuruluşları, özel sektör teşvik edilerek öğrencilerin ekonomik bir şekilde barınmaları sağlanacak. Burs miktarları sadaka olmaktan çıkarılacak. Burs verilen kişi ve burs miktarı artırılacak.

Saadet Partisi iktidarında imkansızlıktan dolayı kimse okulunda olmayacak. Evli öğrencilere, şehit çocuklarına ve özürlülere çift burs verilecek. Bir milyon genç üniversite kapısından dönmeyecek. Eğitimde fırsat eşitliği sağlanacak.

Saadet Partisi iktidarında diplomalı işsiz kalmayacak. Herkes kendi mesleğiyle ilgili alanlarda istihdam edilecek.

YÖK kaldırılacak. Kılık-kıyafete ve kimsenin inancına müdahale edilmeyecek. Üniversiteler evrensel düşüncenin, bilimin merkezi olacak. Öğrenciler üniversite yönetimine, karar alma mekanizmalarına katılacak. Öğrenci dernekleri, kulüpleri desteklenecek. Öğrenciler öğretmenlerden önce emniyet güçleriyle tanışmayacak.

Üniversiteler parasız olacak. Hiçbir öğrenciden harç alınmayacak. Herkes istediği mesleği seçebilecek ve istihdamı bulabilecek.

Gençlerin madde bağımlılığı, sapkın inançlara ve zararlı alışkanlıklara özenmesi, kullanması engellenerek sağlıklı bir beden ve ruh sağlığına kavuşmaları sağlanacak.

Özürlü gençlerin eğitimlerini ve mesleklerini rahat bir şekilde sürdürebilmeleri için gerekli altyapı hazırlanacak. Bütün özürlü gençlerin sosyal güvenceye kavuşmaları ve istihdamları sağlanacak. Özürlülere sağlıklı bir yaşam koşulları hazırlanacak. Sokak çocuklarının, sokakta çalışan çocukların sosyal, kültürel, ekonomik ihtiyaçları karşılanarak hayata kazandırılacak. Tarımda çalışan gençler sosyal güvenceye kavuşturulacak. Çalışan gençler sosyal haklara kavuşacaklar. İşyeri açabilmeleri için kredilerle desteklenecek. Sanayi bölgelerinde spor kompleksleri, kütüphaneler, gençlik evleri açılacak. Evlenecek çiftlere kredi verilecek.

Gençlerin siyasete katılımı sağlanacak. Seçilme yaşı 25'e indirilecek. Saadet Partisi iktidarında hiçbir genç geleceğinden endişe etmeyecek.

(Osman Nuri Kabaktepe / Saadet Partisi Gençlik Kolları Genel Başkanı

Yurt Partisi olarak genç, cesur yurtseverlere sesleniyoruz. Yurt Partisi, "adalet", "eşitlik", "özgürlük" ve "dürüstlük" ilkelere inanan insanların oluşturduğu "Yurttaşlık Hareketi"nden doğmuştur.

Türkiye'de 25 yaş altındaki nüfusun toplam nüfusa oranı yüzde 50'nin üzerindedir. Diğer bir deyişle Türkiye birçok Avrupa ülkesinde olmayan bir genç nüfusa sahiptir. Fakat ne yazık ki gençliğimiz bir yandan büyük bir aidiyet (kimlik) problemi yaşarken, aynı zaman da depolize olmuş durumdadır. Gençliğimiz kimlik problemi içindedir. Çünkü "bizden adam olmaz" söylemleriyle büyümekte olan, "en kolay köşeyi dönme yolları"nın pervasızca gözler önüne serildiği bir dönemi yaşamaktadır. Bu yüzden gençler, gelecekle rinin ellerinden alındığı düşüncesindedir ve haklıdır.

Biz Yurt Partisi olarak yeni bir yurtsever tanımı ortaya koyuyor ve gençlerimize diyoruz ki: Cesaret yurduna sahip çıkma hakkıdır.

Gençlere sesleniyoruz:

Sizin üniversiteye girmek, okumak en büyük hakkınız. Fakat iş bulmak, meslek sahibi olmak, evinize ekmek parası götürmek en büyük önceliğinizdir. Bunun için Yurt Partisi bölge ve havza boyutunda meslek okullarına öncelik verecektir. Böylece üniversite mezunu

Yurt Partisi (YP)

'Bu yurt senin, sahip çık'

ama işsiz ordusunun bir bireyi veya üniversiteye girmemiş boşa gezen yarısız guruhların bir bireyi haline gelmeyeceksiniz.

Tarım bölgelerinde yaşayan gençlerimizin şehirlere göç edip, iki kuruş paraya tamah etmemesi için bölgelerin ihtiyaçlarına göre eğitim kursları hızla açılacak ve eğitilen bu gençlere devlet arazilerinden yer verilmek suretiyle tarım ve hayvancılık yaparak üretken hale gelmeleri, kendilerini geçindirmeleri sağlanacaktır. Esas bel kemiğini teşkil edecek teknisyen sınıfı üretilecektir.

Avrupa'ya, Kuzey Amerika'ya, Avustralya'ya büyük bir beyin göçü söz konusudur. Türkiye'nin en iyi beyinlerinin dış ülkelere göç etmemeleri için, dijital çağda teknoloji üreten bir ülke konumuna ulaşmak üzere geliştirdiğimiz projeler süratle uygulamaya konulacaktır.

Lloyd George 1. Dünya Savaşı'nın hemen sonrasında şöyle demişti: "Türkiye geleceğin ülkesidir". Türk gençliğin-

de bu potansiyel vardır, fakat değerlendirmek için öncelikle devletin tüm kurumlarının "şeffaf"laştırılması gerekmektedir. Açılan ihalelerden tutun, ödenilecek vergilere kadar şeffaflığın sağlanması gerçek e-devlet'in geniş anlamda yürürlüğe konulmasıyla gerçekleşecektir. Bu devletin 24 saat yurttaşın hizmetinde olması, yurttaş odaklı olması demektir.

Biz Yurt Partisi olarak iddia ediyoruz ki e-devlet projesini bugünkü yetersiz ve birbirinden kopuk şekilden çıkarıp Türk Telekom'un alt yapısını geliştirerek gerçek anlamda yurttaşlarımızın hizmetine sunacağız. Bu proje her tür yolsuzluğu önleyeceği gibi, gençlerimize bilişim teknolojileri alanında binlerce iş imkanı sağlayacaktır. Hedefimiz bilgi toplumu yaratarak gençlerimizi başka ülkelere kaptırmamak, kazanmaktır.

Eğitimde tam bir reformu öngörürken, YÖK'ün yapısını tamamen değiştireceğiz.

Onurlu ve temiz Türkiye'yi gençlerimizle beraber inşa etmek için milletvekili seçilme yaşı 25'e indireceğiz. Dernekler ve siyasi partilere üyeliğini engelleyen yasaları kaldırıp, gençliğin ülke sorunlarının çözümüne aktif katkıda bulunmalarına fırsat yaratacağız.

Bunun için tüm yurtsever gençlerimizi çağırıyoruz: "Bu yurt senin, sahip çık."

Yeni Türkiye Partisi (YTP)

Fikir ve proje üreten bir gençlik amaçlıyoruz

YTP Gençlik Kolları Genel Başkanlığı olarak Türkiye'nin dört bir yanına yaptığımız seyahatlerde görüyoruz ki, gençler fikirlerini dile getirmeye aç. Kendilerini dinleyecek, sorunlarını anlatacak ve çözüm noktasında tatmin olabilecekleri bir merci bulamamanın sıkıntısı içerisinde. Gençliklerinden gelen enerjilerini nereye kanallize edeceklerini bilemiyorlar. Kendileri, çevreleri ve toplum için hedef koymaktan uzaklar. Bir güven bunalımı içerisinde. Çözümü hep başkalarından bekliyorlar. YTP Gençliği olarak onlarla yaptığımız tüm görüşmelerde şunun altını önemle çiziyoruz: Çözümü başkalarından beklemeyin. Sorunlarınızı en iyi siz biliyorsunuz ve onları çözebilecek kadar da güçlüsünüz. Başınız dik. Neden haykırmada aciz kalıyorsunuz? Biz taşın altına elimizi koyduk, sizin eliniz neden dışarıda? Siyasi Partilere ve Sivil Toplum Kuruluşları'na üye olun ve aktif görev alın. Sorunlarınızın çözümüne yönelik projeler üretin, o projelere sahip çıkın. Önünüze kısa ve uzun vadeli hedefler koyun, adım adım ilerleyin. Önünüze sayısız engel çıkacaktır, inat edin, yılmayın. Hiçbir çabanız karşılıksız kalmayacak, eninde sonunda, önce kendi yaşamınızı, sonra çevrenizi ve sonra da toplumunuzu

değiştirme gücüne kavuşacaksınız, yeter ki bir yerlerden başlayın.

YTP Gençliği olarak bizler, siyasi partilerin gençlere neler vaat edeceği değil, gençlerin siyasi partilere verebilecekleri ve yönetimde ne gibi etkinliklerinin olabileceği noktasından hareket etmekteyiz. Türkiye'de 1980 sonrasında siyasi partilerde gençler ancak bir kol olabilirdi. Bize göre kol demek itilmişlik demektir. Gençlik Kolları sadece seçim dönemlerinde direklerle bayrak asıp, duvarlara afiş yapıştıran bir hareket olmamalı. Ülkenin sorunlarını çözme noktasında proje üretip aktif bir şekilde rol almalıdır. Madem bu ülkenin geleceği gençlerse, gençler de üzerine düşeni yapmalıdır.

Tüm genç arkadaşlarımıza bir çağrı yapıyoruz: Size gelin partimize illa ki üye olun demiyoruz. Gelin ortak bir platformda birliktelik oluşturalım. Fikirler üretip bunları proje haline dönüştürelim. Kendi sorunlarımıza kendimiz çözüm üretelim. Şimdiye kadar süregeldiği gibi üretilmiş kısır proje ve fikirleri uygulamak zorunda değiliz. Çözüm için fikir ve proje üreten bir gençlik esas amacımızdır. Unutmayın ki balık yemeyi değil, önce balık tutmayı öğrenmeliyiz.

(Halit Ziya Alptekin / YTP Gençlik Kolları Başkanı)

Kalp krizi: Nedenleri, müdahale şekilleri ve sonrası

Kalp krizi ve temelde damar sertliği toplumsal bir sorundur.

Hipertansiyon (yüksek kan basıncı), şeker hastalığı, kolesterol yüksekliği, şişmanlık, spor yapmama ve sigara-tütün kullanımı riski artırır. Hastaneye ulaşıncaya kadar, kalp krizi geçiren kişiye hemen ilk fırsatta 300 mg aspirin çiğnetilmeli; bir süre ağızda tutuktan sonra da az bir miktar suyla yutması sağlanmalıdır.

Doç. Dr. Ali Serdar Fak

(Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi Kardiyoloji Anabilim Dalı Öğretim Üyesi)

Kalp krizi, kalp kasını besleyen atardamarlardan herhangi birinin ani olarak tıkanmasıyla gelişen ve genellikle o bölgedeki kas kitlesinin canlılığını yitirmesiyle sonuçlanan ciddi bir hastalıktır. Kalp krizinin zemininde esas olarak damar sertliği vardır.

Kalbimizin elektrik etkinliğini sağlayabilmesi ve kaşılabilmesi için, sürekli olarak; başta oksijen, glukoz ve diğer bazı besin maddelerinin kalp kası hücrelerine kan yoluyla taşınması gereklidir. Bu kan, atardamarlar yoluyla kalp kasma ulaştırılır. Kalp kasını besleyen damarlara koroner (kalbe ait) arter (atardamar) denir. Koroner arterler doğrudan aortadan (kalpten çıkan ana atardamar) kaynaklanır. Aortadan sol ana koroner ve sağ koroner olmak üzere iki başlıca atardamar çıkar. Her iki atardamar başkaca dallara bölünerek kalbin değişik bölgelerini besler. Bunlardan büyüklüğü ve beslediği kalp kasının kitlesinin önemi itibarıyla, sol koroner arter sistemi daha fazla önem taşır. Bu damarlar damar sertliğinin sıkça görüldüğü damarlardır. Belirli risk faktörleri taşıyan kişilerde bu damarlarda ateroskleroza (damar sertliği) bağlı kalınlaşma ve damar iç çapında daralmalar gelişebilir. Bu daralmayı oluşturan esas olarak damar çeperinde gelişen ve damar boşluğuna doğru büyüyen, içi yağ dolu ince tabakalardır (aterom plağı).

Zamanla bu tabakalarda kireçlenme de görülebilir. Damar iç çapındaki bu daralma başlangıçta herhangi bir işaret veremeyebilir. Ancak, bazen bu daralmaların olduğu yerde ani bir tıkanma ortaya çıkabilir. Bu ani tıkanmanın nasıl birden ortaya çıktığını kısmen biliyoruz; çoğunlukla bu darlık zemininde kanama ve pıhtı oluşmasıyla atardamar tıkan-

attır. Bu noktada oluşacak hasarı ve belki de yaşamsal riski belirleyebilecek birkaç etken söz konusudur. Eğer tıkanıklık çok ani gelişmişse ve o bölgeyi besleyebilecek başka yan damarlar faaliyette değilse, kalp kası haliyle canlılığını daha kısa sürede yitirebilir. Ayrıca, kalp kasında oluşacak hasar, tıkanıklığın yeriy-le de yakın ilişkilidir; tıkanma damarın ne kadar başındaysa ve tıkanan damar anatomik olarak ne kadar büyükse haliyle daha fazla hasar ortaya çıkar. Bu tıkanıklığı oluşturan pıhtı bazen vücudun doğal savunma sistemleriyle kısa sürede eritilebilir; bu durumda kalp krizi gelişmeyebilir. Bu tıkanma, diğer yandan uygulanacak tedaviyle zamanında ve etkili bir şekilde açılabilirse, yine kalp krizi gelişmeyebilir ya da vereceği hasar azaltılabilir.

Diğer yandan atardamarı tıkayabilecek başka mekanizmalar da söz konusu olabilir. Örneğin vücudun bir başka bölgesinde gelişen kan pıhtıcılığı, o bölgeden koparak kan dolaşımı yoluyla koroner arter dallarını ani olarak tıkayabilir. Diğer yandan yine eğilimi olan kişilerde çeşitli stres vb. durumlarda koroner arterde ani büzüşme sonucuyla da tıkanma gelişebilir. Ancak bunlar çok ender rastlanan nedenlerdir. Kalp krizinin en sık nedeni yukarıda anlatıldığı gibi koroner arterin damar sertliği zemininde ani olarak tıkanmasıdır.

maktadır. Ancak bu olayın nedenini yani tetiği çeken etkeni henüz tam olarak bilememekteyiz. Atardamarda gelişen bu ani tıkanma sonucu, o damarın beslediği kalp kası belirli bir süre zarfında canlılığını yitirir. Bu süre genellikle birkaç sa-

Kalp krizinin önemi nedir?

Kalp krizinin elbette ciddi yaşamsal önemi vardır. Öncelikle kalp krizi sırasında kalbin elektrik sistemi de bozulabileceğinden, daha ilk anlarda ani ritim bozuklukları gelişebilir ve ölümle sonuçlanabilir. Diğer yandan hasarlanmış kalbin yeterli görev yapamaması (pompa görevini) nedeniyle aniden ya da çok sonraları kalp yetmezliği gelişebilir. Bu kalp yetmezliği kişinin yaşamını etkileyecek boyutlarda olabilir ve tedavisi genelde oldukça güçtür. Bir diğer önemi de damar sertliğinin ve bu zeminde gelişen kalp krizinin en sık görülen hastalıklardan olması ve en sık ölüme yol açan hastalıkların başında gelmesidir. Hem sıklık ve ölüm riski açısından, hem de daha sonra yol açabileceği kalp yetmezliği vb. sorunlar nedeniyle kalp krizi ve temelde damar sertliği toplumsal bir sorun olarak ele alınmalıdır.

Belirtileri nelerdir?

Kalp krizi genellikle ciddi belirtiler verir. En sık olarak görülen belirtiler; göğüs ağrısı, sırt ağrısı, karnın üst kısmında ağrı, terleme ve bulantı. Bu belirtiler ayrı ayrı olabileceği gibi, birkaçı bir arada da ortaya çıkabilir. Göğüs ağrısı genellikle göğsün orta kısmında (iman tahtasının üzerinde) hissedilir; baskı, sıkışma ya da yanma şeklindedir. Bazen ağrı sol omza, sol kola ya da sol çeneye vurabilir. Sırt ağrısı da benzer nitelikte-

Hem sıklık ve ölüm riski açısından, hem de daha sonra yol açabileceği kalp yetmezliği vb. sorunlar nedeniyle, kalp krizi ve temelde damar sertliği toplumsal bir sorun olarak ele alınmalıdır.

dir; sol kürek kemiği çevresinde ya da tam sırt ortasında olabilir. Bazen karnın üst kısmında dolgunluk, şişkinlik ve geğirme hissi gelişebilir; bazı hastalar bu durumu "hazımsızlık" olarak tanımlayabilirler. Bu belirtiler, tamamen istirahat halinde de gelişebilir. Diğer yandan kalp krizi bazen çok müphem belirtilerle; hatta tamamen sessiz olarak da geçirilebilir. Kalp krizi geçirdiği sonradan yapılan tetkiklerle anlaşılan çok sayıda hasta vardır. Özellikle şeker hastaları ve fazla alkol tüketen kişilerde kalp krizi belirti-

leri hissedilmeyebilir. Diğer yandan ne yazık ki, kalp krizi birkaç dakika içinde ölümle sonlanan bir tablo olarak da karşımıza çıkabilir.

Kalp krizi belirtileri ve sonuçları itibarıyla aslında çeşitli şekillerde karşımıza çıkabilir. Ancak olay her zaman tek bir; kalp kası canlılığını yitirir ve bu duruma bağlı sorunlar ortaya çıkar. Belirtileri bazen çok dramatik, bazen de müphem olabilir.

Kimlerde daha sık görülür, riski artıran etkenler nelerdir?

Kalp krizi temelde ateroskleroz ile ilişkili olduğu için doğal olarak ateroskleroz riski yüksek olan kişilerde daha fazla görülür. Kadınlar cinsiyet hormonları nedeniyle ateroskleroza karşı daha korunaklı olduğundan menopoz öncesine kadar ateroskleroza bağlı hastalıklar kadınlarda daha az görülür; ancak menopoz sonrası bu risk oranı her iki cins için de kabaca benzerdir.

Kalp krizine zemin hazırlayan çeşitli etkenlerin varlığı bilinmektedir. Aslında kalp krizi riskini artıran durumlar bilimsel olarak "değiştirilebilir" ve "değiştirilemeyen" olmak üzere ikiye ayrılır. Bu durumlar "risk faktörleri" olarak adlandırılır ve genel olarak damar sertliği riskini artırır. Ekleme gerekir ki damar sertliği sadece kalp krizi değil, felç (inme), bacak damar hastalığı, böbrek yetmezliği gibi ciddi ve tedavisi zor hastalıklar için de zemin hazırlar. Değiştirme olanağımızın pratik olarak bulunmadığı durumlar (risk faktörleri) şunlardır; aile öyküsü, yaş ve cinsiyet. Ailesel yatkınlığın dışında koroner arter hastalığının yaşla da ilişkisi vardır. Koroner arter hastalığının sıklığı erkeklerde 45, kadınlarda ise 55 yaşından sonra artmaktadır. Diğer yandan değiştirilebilir olarak tanımlanan risk faktörleri hem bireysel hem de toplumsal yönden belki daha fazla üzerine eğilmemiz gereken durumlardır. Bunlar hipertansiyon (yüksek kan basıncı), şeker hastalığı, kolesterol yüksekliği, şişmanlık, spor yapmama gibi hastalıklar/durumlar ve sigara-tütün kullanımı gibi alışkanlıklardır.

Tüm bunlar dolaylı ya da dolaysız olarak damar sertliğini hızlandırır. Yukarı-

da sözü edilen ateroskleroz plakları haliyle yüksek kan kolesterol düzeyi olanlarda daha fazla görülür ve daha hızlı gelişir. Hipertansiyon yani yüksek kan basıncı atardamar çeperindeki basıncı artıracığından damarın iç yüzeyini sıvalayan hücrelerin hasarlanmasına neden olur ve bu hasar zemininde ateroskleroz plağının gelişmesi kolaylaşır. Diğer yandan sigara-tütün kullanımı hem kan kolesterol düzeyini artırır hem de ateroskleroz plağının kanama ve pıhtı gelişmesi ile tıkanması riskini artırır. Elbette şişmanlık da genel olarak hem yüksek kan basıncına, hem de kolesterol yüksekliğine zemin hazırlar ve damar sertliği için bir başka risk faktörü olarak karşımıza çıkar.

Sayılan bu risk faktörleri sayıca ne kadar fazlaysa, kişinin koroner arter hastalığı riski de o kadar fazladır (Şekil 1). Tüm bu durumlar potansiyel olarak tedavi edilebilir; hatta bir kısmı önenebilir durumlardır. Sanırım tek tek bireyler ve toplum olarak bu risk faktörlerini sayıca azaltmanın yolları üzerinde ciddi şekilde durmamız gereklidir. Bilimsel çalışmalar söz konusu risk faktörleri azaltıldığında koroner arter hastalığının ve bu hastalığa bağlı ölümlerin önemli bir şekilde azaldığını göstermektedir. Hipertansiyonun ve şeker hastalığının, kolesterol yüksekliğinin etkili bir şekilde tedavi edilmesi ve titizlikle izlenmesi bu hastaların taşıdıkları riski önemli ölçüde azaltacaktır. Şişmanlığın önlenmesi ve spor yapmanın teşvik edilmesi, elbette bireysel ve özellikle toplumsal temelde ele alınması gereken görevler olmalıdır. Sigara-tütün kullanımı konusunda toplumun bilinçlendirilmesi ve çeşitli yaptırımlarla bu sorununun çözülmesi gereklidir.

Genetik nedenler söz konusu mu?

Kalp krizi için genetik bir yatkınlığın söz konusu olduğu bilinmektedir. Bugün için bu yatkınlık tek bir gen düzeyinde belirlenebilmiş değildir. Ancak ailesel bir yatkınlığın olduğu kesin olarak bilinmektedir. Tam olarak tanımlamak gerekirse, birinci derece akrabalarından kadınlarda 65, erkeklerde ise 55 yaşından önce kalp krizi öyküsü olanların kalp krizi riski göreceli olarak daha yüksektir.

Şekil 1: Sigara, yüksek tansiyon ve yüksek kolesterol düzeyinin koroner arter hastalığı riski üzerine etkileri

Kalp krizi yaşamı tehdit eden, potansiyel olarak önemli ölüm tehlikesi içeren hastalıktır. Yukarıda tanımlanan belirtiler bir efor sırasında değil, istirahatte çıkmış ya da dinlenmeye karşın 5-10 dakikada geçmeyip devam ediyorsa, bu durum bir kalp krizi habercisi olabilir. Kalp krizi düşündüren belirtileri olan hastaya mutlaka en kısa sürede acil müdahale yapılabilir. Hastayı acil müdahale yapılabilir hale getirmek için hastanın durumunu değerlendirilmelidir. Ulaştırmanın acil müdahale yapılabilir bir şekilde (ambulansla) olması elbet önemlidir. Hastaneye ulaşıncaya kadar, kişiye mümkün olan ilk fırsatta (evde-yolda) 300 mg aspirin çiğnetilmeli; bir süre ağızda tutulan sonra da az bir miktar suyla yutulması sağlanmalıdır. Mümkünse kan basıncı bakılmalıdır; eğer büyük tansiyon (kan basıncı) 100 mmHg'nın üzerindeyse göğüs ağrısını gidermek için nitratlı ilaç yararlı olabilir. Ancak kan basıncı düşüğe ya da kişi çok halsiz ve baygın görünüyorsa, dilaltı ilaç kan basıncını daha fazla düşürebilir, verilmemelidir. Hasta rahatlatılmalı, rahat nefes alması sağlanmalı ve panik hali ya-

ratılmamalıdır. Tekrar vurgulanması gereken durum hastanın en kısa sürede acil müdahalenin yapılabileceği bir sağlık kuruluşuna ulaştırılmasının yaşamsal önem taşıdığıdır.

Sonrasında nelere dikkat edilmeli?

Kalp krizi sonrası kişiler genellikle 1 hafta-10 gün içinde hastaneden taburcu edilirler. Daha sonra da 3-4 hafta kadar

Kalp krizi defalarca geçirilebilir. Daha önce kalp krizi geçirmiş bir kişide sonraki krizlerin hem kısa hem de uzun dönemde daha tehlikeli olmaları beklenir.

evde dinlenmek gerekmektedir. Ancak 4 haftanın sonunda normal günlük yaşama ve iş yaşamına başlanması önerilir. Kalp krizi sonuçta damar sertliği zemininde gelişen bir hastalık olduğuna göre; damar sertliği olduğu sürece ileride yeniden tekrarlaması elbette söz konusu olabilir. Bu risk, by-pass ameliyatı ya da

balonla damar açılması işlemi sonrası için de geçerlidir. Söz konusu darlıklara müdahale edilip açılmış olsalar bile aynı yerlerde yeniden ya da başka damarlar- da, başka bölgelerde yeni daralmalar, tı- kanmalar olabilir. Bu nedenle yukarıda söz edilen risk faktörlerinin azaltılması, ortadan kaldırılması çok daha fazla önem taşımaktadır. Bu kişilerin herhan- gi bir yakınmaları olmasa bile, yıllık kontrol altında olmaları gerekmektedir.

En fazla kaç defa kalp krizi geçirilir?

Kalp krizi defalarca geçirilebilir. Daha önce kalp krizi geçirmiş ve kalp kasının bir bölümü zaten hasarlanmış bir kişide, elbette sonraki krizlerin hem kısa hem de uzun dönemde daha tehlikeli olmaları beklenir.

Son olarak kalp hastalıklarına toplumsal bir sorun olarak yaklaşmak zorundayız. İnsanlarımızın ne kadarının spor yaptığı, ne kadarının sağlıklı beslendiği, ne kadarının sigara içtiği ya da ne kadar çocuğun sigaraya başladığı kalp sağlığımızla yakından ilişkilidir. Tıptaki genel kural, burada da geçerlidir; önlemek tedavi etmekten daha kolay, daha ucuz ve daha insancıldır.

AŞK SICAK YENEN BİR YEMEKTİR
TUBA AKYOL

BAHNAME
SEYH MUHAMMED EL NEFZAVI

BEN KENDİMİ AFFEDİYORUM TANRIM YA SEN?
TİJEN KİNO

MOR KİLİT
FUNDA ERTEKİN

TEL: 011-2610-1111
FAX: 011-2610-1112

AY HANIMIN MAYI SÖRETTİ
HERKESİ ÇOK KÜLDÜ.

SUE DENISE BANGA
SBC/ISSA/CISSA

SAAD LAFKIN
 is a writer and editor.

5:15 PM WEDNESDAY

SEÇİMİ ELAVUZU

Dr. Abd al-Latif İbn-Yusuf al Bağdadi yazıyor

Mısır'da kıtlık insanları nasıl yamyamlaştırdı?

'1200-1202 yılları arasında Mısır'da büyük bir kıtlık başgösterdi. Salgın ve bulaşıcı hastalıklar yaygınlaştı, hava bile kirlendi. Yoksul insanlar leş, ceset, köpek ve hayvan dışkıları yemeye başladılar. Bu durum insanları yamyamlaştırdı, çocuklarını pişirip yiyenler oldu.'

Yücel Feyzioğlu

Taa MÖ 5. yüzyılda tarih yazarı Herodotos, Nil'in Mısır'a bir armağan olduğunu yazıyor. "Eğer bu ırmak olmasaydı, ülke Akdeniz kıyılarına dek kızgın bir köz gibi yarılarındaydı" diyor. Bu ülkenin yaşamı yaz aylarında yükselecek Nil'in su seviyesine bağlıydı kesinlikle. Her yıl insanların gözü ırmakta kalır, sıkıntılı bir gerilimle suyun yükselmesi beklenirdi.

Normal olarak su seviyesi haziran sonunda yükselmeye başlar, yaz boyunca devam eder. Eylül ortasında en yüksek seviyeye ulaşır. Ekimin ikinci haftasında sular tarlalara besleyici çamur tabakaları bırakarak çekilir. Bol ürün elde etmek için ırmakın 16 arşın, yani yaklaşık 9 metre yükselmesi şarttır. Bu yüksekliğe Mısırlılar "Sultansuyu" derler. Çünkü ancak o zaman sultanlara verile-

cek vergi ödenebilir. Eğer su seviyesi 10 metreye çıkarsa, iki yıllık ürün elde edilecek demektir. Keyfi yerine gelir insanların. 12 metreye ulaşması, suların tarlalardan çekilmeyeceği, ürün alınmayaacağı anlamına gelir. Su seviyesi 8 metrenin altında kalırsa, düşecektir ürün verimi. 6 metrelik seviye kıtlık demektir.

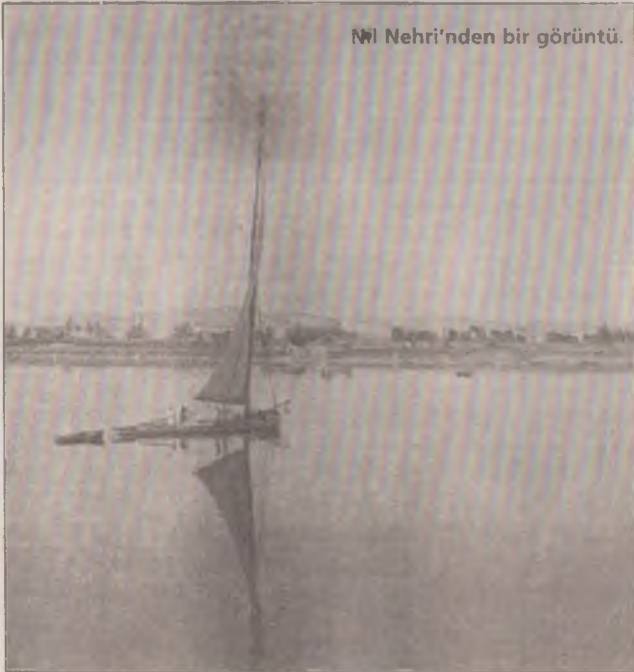
Hekim ve eğitimci **Abd al-Latif İbn Yusuf al Bağdadi** 1204 yılında yayınladığı *Mısır Tarihi* adlı yapıtında şöyle yazıyor: "İslam dininin başlangıcı olan 622 yılından beri Nil yaklaşık 20 kez 7 metreyi bir parmak yukarı çıkmadı. 6 kez 6.5 metrede kaldı ve 1200 yılında seviye daha da aşağı düştü. Ardından korkunç bir açlık felâketi başladı." Şöyle devam ediyor: "1200 yılı Haziranı'nda Nil yüksekliği normaldi aslında. Ama su alışılmadık bir biçimde yeşil

yatlar yükseldi. Halk, tarlalarını bırakarak iş ve ekmek bulma umuduyla kentlere akın etti. Olanagı olanlar ise Mısır'ı terk edip Kuzey Afrika'nın öteki bölgelerine ya da Ortadoğu'ya sığınmayı yeğlediler. Ama çoğunluk Kahire'ye doldu, oysa yokluk her yerden daha yaygındı orada. 1201 yılı baharından itibaren açlığın hangi boyutlara ulaştığını Abd al-Latif çarpıcı bir biçimde yazmış. O yazılardan alıntılar almadan önce, kendisini tanıyalım kısaca.

Kimdi bu ilginç hekim?

Abd al-Latif İbn-Yusuf al Bağdadi 1162 yılında Bağdat'da doğmuş, iyi bir eğitim alarak hekim olmuş, yetenekli bir insandı. Dünyayı gezip görmek, deneyimlerini artırmak istiyordu. 28 yaşına geldiğinde İran, Şam, ve Kahire gezisine çıktı. Şam ve Kahire'de eğitimine devam etti. Al-Ashar Üniversitesi'nde öğretilenlik yaptı. Tam da o sırada yaşanan akıl almaz kıtlığa tanık oldu, gözlemlerini ayrıntısıyla ve ustalıkla kaleme aldı. Açlığa kurban düşen binlerce ölünün Al Maks adında bir yerde toplandığını duyunca, inceleme yapma hırsıyla oraya koştu. Büyük bir tehlikeyi göze alarak iskeletlerin üstünde çalışmaya başladı. Tehlikeyi göze aldı diyoruz; çünkü 987 tarihinde Abbasi Halifesi Abdülmelik, ölen insan üzerinde bıçakla neşter vurulmasını (otopsi yapılmasını) günah sayıp yasaklamıştı. Doktor Bağdadi incelemeler sırasında bir yığın gözlemler elde etti ve en önemlisi de insanın alt çene kemiğinin çift değil, tek olduğunu saptayarak, Bergamalı ünlü hekim Galen'in görüşlerini çürüttü. Ki, Galen'in yazıları 2. yüzyıldan beri tıp dünyasının kutsal kitabı olarak kabul görüyordu. Mısır'daki açlık yıllarından sonra, yeniden geziye çıktı, araştırmalarını sürdürdü. Tarih,

Nil Nehri'nden bir görüntü.

felsefe, ilahiyat, yasa bilgisi, dil ve doğa bilimi üzerine birçok kitap yazdı. İnsan vücudunu anlatan kitabı yüzyıllar boyunca Arap tıp okullarında anatomi kitabı olarak okutuldu. 69 yaşında iken Bağdat'ta öldü.

Açlık insanları nasıl yamyamlaştırdı?

Abd al-Latif Kahire'deki açlık yılını şöyle anlatıyor: "Salgın ve bulaşıcı hastalıklar yaygınlaştı, hava bile kirlendi. Yoksul insanlar leş, ceset, köpek ve hayvan dışkıları yemeye başladılar. Bu durum kısa zamanda insanları yamyamlaştırmaya kadar götürdü. Artık çocukların pişirilip yenmesi seyrek olaylardan değildi. Yetkili bir memurun kızartılmış bir çocuğu bir sepet içinde taşıdığını kendi gözlerimle gördüm. Aynı zamanda bir karı kocayı önüne katmış götürüyordu. Sanıyorum çocuğun anası ile babasıydı. Onlara diri diri yakılma cezası verildi."

Ağır cezalara karşın, yamyamlık Kahire ve tüm ülkede yaygınlaştı. Yamyamlığın nasıl başladığını şöyle saptıyor Abd al-Latif: "Bu çeşit beslenme yöntemi önce büyük bir korku, telâş, ürküntü yarattı. Her yerde günün konusu oldu. Sonra alışmaya başladı insanlar ve yavaş yavaş birçoğu bu iğrenç beslenme yöntemine başvurdu."

"Ambar ve kilerler tertemiz sıyrılmış insan kemikleriyle doldu, çocuk kafaları yüzdü kazanlarda. Birçok aile kız çocuklarını köle olarak satarak, pişirilmekten kurtardıklarını sandılar."

Genel açlık aklın almayacağı seviyeye yükseldi, ölümler kaçınılmaz oldu. "Caddelerden geçtiğimde ölümlerle pençeleşmeyen tek kişi görmüyordum. Her gün Kahire'den 100 ile 500 arasında ölü çıkıyordu" diye belirtiyor Abd al-Latif.

"Kentler sessizliğe gömülmüştü. Bir yolcu büyük bir caddeden geçtiğinde tek canlıya rastlamıyor, kapılarda, avlularda sadece ölümler ve ölü yüzler görüyordu. Kahire'den Şam'a giden ticaret yolu üzerinde bir han vardı. Orada artık insan değil, yırtıcı kuşlarla vahşi hayvanlar vardı, insan cesetlerini didikleyip parçalayan."

"1201 Nisan'ında Nil yine yeşil ve cansız akıyordu. Bu hayra işaret sayılmadı halk tarafından. İki ay sonra rengi duruldu ve su seviyesinde greceli bir

Snefru'nun piramitinin de içinde olduğu ekili tarlalar.

yükselme oldu. Eylül başında 15 arşını geçti (8.15 m.). Böyle kalsa bile "Sultansuyu" seviyesine ulaşmıyordu; ama açlıktan kurtaracak bir seviyeydi. Ne var ki, kısa sürede su yine çekildi. Geride az da olsa bir miktar çamurlu tarla bıraktı; fakat kimsede tohum kalmadığı için ekilemedi. Çok umutsuz girildi ikinci bir açlık yılına. Yoksul insanlar daha az telef oldu bu kez; çünkü telef olacak insan yoktu artık. Bu nedenle yamyamlık azaldı." Mısır'ın halksızlaşmasını şu örnekle anlatıyor Abd al-Latif: "Komşu kentteki hasır ören ustaların sayısı 900'den 15'e inmişti. Öteki mesleklerde de buna yakın sayılar geçerliydi. Çok az bulunmasına karşın buğdayın fiyatı düştü. Çünkü müşterisi yoktu artık."

Açlığı izleyen deprem ve salgın hastalıklar

"Haziran 1200 ile Nisan 1202 yılları arasında 100 binden fazla ölü kayıtlara geçti Mısır'da. Ancak bu sayı, habersiz gömülenlerin, kentlerde ve taşrada pişirilerek yenilen insanların sayısının çok çok altındaydı" diye yazıyor Abd al-Latif.

"1202 yılı, salgın hastalıklarla başladı. Öylesine hızlı yayıldı ki; Mısır köy-

lüsü çift sürerken düşüp ölüyordu. İskenderiye'de bir imam bir günde 700 cenaze namazı kıldırıldığını söylemişti.

"Açlığın ikinci kışında da Nil'den çok az su aktı. Bir kıydan ötekine yürüyerek geçilebilir hale geldi Nil. Şubat 1202'de ırmağın rengi yine yeşile dönüştü ve insanları ürküttü.

20 Mayıs 1202 günü sabahında perişan ve umudunu yitirmiş halk bir darbe daha yedi. Etkisi taa Suriye'den hissedilen şiddetli bir depremle sarsıldı ülke. Binalar temellerinden yarıldı; kapı eşikleri çatladı, çatılar, kirişler insanların başına çöktü. Liman kentleri su altında kaldı, bir yığın gemi kıyılara savrulurken paramparça oldu. Sayısı tespit edilemeyen büyük boyutlarda insan telef oldu. Depremle birlikte Nil en düşük seviyesine indi. Haziran ortasından Temmuz 1202 ortasına dek dört parmak yüksekliğinde aktı. Bir kara düşünce sardı ayakta kalabilenleri. Nil'in kaynağında olağanüstü uğursuzluklar olduğuna inanılıyordu artık."

bilenleri. Nil'in kaynağında olağanüstü uğursuzluklar olduğuna inanılıyordu artık."

"Derken temmuz sonunda suyun seviyesi yükselmeye başladı, kısa sürede bir buçuk metreyi geçerek umut yarattı herkeste. Ve birdenbire su iki gün tümüyle kesildi, aniden yükseldi ardından. Depremın açtığı büyük yarıklara akmış olmalıydı. Kimse bunu bilmiyor, Tanrı'nın insanlığı cezalandırma eylemine bağlıyorlardı. 4 Eylül 1202 günü 8.5 metreye ulaştı su seviyesi. İki gün sonra yeniden yavaş yavaş düştü. Deli etti Mısırlılar'ı. Ve yine yükseliş başladı."

İki yıl sonra ölüm ve açlık bir süre için geride kalmıştı; ne var ki inanamıyordu kimse. Çağlar boyunca bu insanların kaderi hep Nil'e bağlı kaldı; taa ki, 20. yüzyılın başına kadar. Assuan barajını yaparak bu kez Nil'in kaderini onlar ellerine aldılar, her yıl toprakların ihtiyacı kadar "Sultansuyu" akıtmaya başladılar... Bu yüzyılın ortasına doğru ikinci bir baraj daha kuruldu. O çılgın açlık yılları böylece yenilmiş oldu.

KAYNAK

1) "Katastrophen, die die Welt erschütterten", Das Beste, Stuttgart.

Tarihte ilk savaş acıları: Sumer ağıtları

Sumer şehirleri zaman zaman düşmanların saldırısına uğrayıp yakılıp yıkılmış, yağma edilmiş. Sumer ve Akad şairlerinin kaleme aldığı Sumer ağıtlarında, önce Sumer'in nasıl yakılıp yıkıldığı, tanrıların şehirleri nasıl terk ettiği; daha sonra da şehirlerin yeniden yapılması ve tanrıların yerlerine dönmesi ve bunların kutlanması anlatılıyor.

Muazzez İlmiye Çığ

Su sıralarda hazırlamakta olduğum *Sumer Edebiyatı* kitabından "Sumer Ağıtları" bölümü, binlerce yıl öncesinden bugünün yasını tutar gibi. Bu ağıtlar, Sumerliler'in yaşadıkları Irak topraklarında bundan binlerce yıl önce ne savaşlar olduğunu, ne kanlar döküldüğünü, şehirlerin, evlerin nasıl yakılıp yıkıldığını, insanların çektikleri acıları dile getirmektedir. Bu savaşların bir kısmı toprak kazanmak, bir kısmı şan şöret elde etmek veya zengin olmak için çıkarılmış. Sumerliler hep barış istemişler, ama savaştan bir türlü kurtulamamışlar. En az 4 bin yıl sonra bugün de aynı değil mi? Hele şu sıralarda, Sumerliler'in yaşadığı Irak topraklarında yine bir savaş patlayacak gibi. İşte bu ağıtlarda, topsuz, tüfeksiz, füzesiz, bombaşız, uçaksız, tanksız yapılan savaşlarda bile insanların çektiği acıların, yıkıntıların, hiç de bugünden az olmadığını okuyor ve bin yıllara rağmen insanların hiç değişmediğini anlıyoruz.

Ağıtları yazanlar, Sumer ve Akad şairleri

Sumer şehirleri zaman zaman düşmanların saldırısına uğrayıp yakılıp yıkılmış ve yağma edilmiş. Bu olaylardan sonra ülkede yeniden bir canlanma başlamış, başa geçen Sumer önderlerine, ülkeyi yeniden ayağa kaldırmak için büyük görevler düşmüş. Yıkılmış şehirlerin onarılması, savaş sıkıntısıyla morali bozulan halkın canlandırılması, ülkenin askeri ve politik gücünün sağlanması gerekiyor. İşte bu şartlar içinde, Sumer ve Akad şairleri bu olayları acıklı şiirler halinde dile getirmişlerdir ki, bunlara "ağıt" veya "yuğlar" diyoruz.

Bu ağıtlarda önce, Sumer'in nasıl yakılıp yıkıldığı, tanrıların şehirleri nasıl terk ettiği; daha sonra da şehirlerin yeniden yapılması ve tanrıların yerlerine dönmesi ve bunların kutlanması anlatılıyor. Sumer inanışına göre, bu felaketler kendi tanrıları tarafından veriliyor. Tan-

rılar halkın yaptıkları uygunsuzluklar yüzünden onlara kızıyor ve Tanrılar Meclisi'nde onları böyle felaketlerle cezalandırıyorlar.

Şimdiye kadar 5 Sumer ağıdı bulunmuştur. Bunlar Ur, Uruk, Eridu, Nippur, Sumer ve Ur'un yakılıp yıkılmasına ait ağıtlar. Ne yazık ki, bu metinlerin büyük bir kısmı kırık. Bu yüzden birçok kısmının anlaşılması mümkün olmuyor.

İlginç olan, ağıtlar mabetlerde okunurken, bölüm aralarında secde yapılması. Buna Sumer'de "ki.rugu" deniyor.

İlk ağıt, Umma Kralı'nın Lagaş'a saldırısı üzerine yazılıyor

Ağıtların ilk örneğini MÖ 2400 yıllarında yaşayan Lagaş Kralı Urukagina

zamanında buluyoruz. Lagaş ile komşusu Umma şehri arasında bir sınır anlaşmazlığı oluyor. Umma Kralı Lugalzaggesi Lagaş'a saldırıyor ve onun kutsal yerlerini, tapınaklarını yakıp yıkıyor ve yağma ediyor. Urukagina bir arşivcisine bu olayda yakıp yıkılan ve yağma edilen yerlerin bir listesini yaptırmış. Arşivci bu görevi yerine getirirken, olaylardan duyulan üzüntüleri, bunların tanrılar tarafından kendilerine bir ceza olarak verildiğine olan hüznü inancı acıklı bir dille anlatmış.

Bu şiirden bazı satırlar şöyle:

"Ummahlar tapınağı ateşe verdiler...! gümüşü ve değerli taşları yağma ettiler./ Şehir için eyvah! Yüreğim yanı-

yor./ Kentim Girsu için eyvah! Yüreğim yanıyor./ Kutsal Girsu'da çocuklar acı içinde./ Görkemli tapınağın içini yağma ettiler./ Kraliçeyi (tanrıçayı) tapınağın-
dan attılar./ Ey terk edilmiş kentin hanı-
mı! Ne zaman döneceksin?! Bey sarayı-
nı kana buladılar./ Tanrı Enlil'in tapına-
ğında kan döktüler./ Tanrı Ningirsu'ya
karşı günah işlediler./ Onların ellerinde-
ki güç geri alınacaktır./ Bundan Umma
şehri ensisi Lugalzaggesi sorumludur/
Bu günahın vehali de onun tanrıçası Ni-
saba'nın boynundadır."

Bundan sonra, ilk Akad Kralı I. Sar-
gon ve ondan sonra gelen Akad kralları
tarafından Uruk, Ur, Umma, Adab gibi
şehirlere saldırılar yapılmış ve buralar
idare altına alınmıştır. Fakat bu zaman
içinde yazılmış ağıtlar bulunmadı.

Yahudiler'in ağlama duvarı, Sumerler'den kalma

Gutiler'in Sumer'e saldırısı ile ele
geçirdikleri şehirler bir müddet onların
yönetiminde kaldıktan sonra, Uruk'da
krallık kuran Utuhegal onları Su-
mer'den atıyor. Bundan sonra
Ur şehrinde Kral Urnammu ile
3. Ur Sülalesi başlıyor. Urnam-
mu, Ur şehrini başkent yapı-
rak güçlü bir Sumer-Akad
Devleti kuruyor. Bu zamanda
şairler sevinçlerinden tanrıları-
nı, krallarını öven, yücelten şi-
irler, destanlar, efsaneler yaz-
mışlardır.

Fakat bu neşeli, sevinçli
günler pek uzun sürmemiş,
yüzyıla varmadan Sumer'e Su
halkı ve Elamlılar saldırarak
şehirlerini ve Ur'u yakıp yık-
mışlar, Süla'e'nin 4. kuşağı
olan Kral İbbisin'i tutsak ola-
rak götürmüşler. Bu olay Su-
mer şairlerini ve özellikle Nip-
pur Akademisi'nde yetişen, daha önce
Kral Şulgi'yi öven şiirlerin yaratıcısı şa-
irleri çok etkilemiş. Nippur ve Ur şehir-
lerinin kötü kaderi olan yakılıp yıkılma-
larını dile getiren acıklı şiirler yazmışlar.
Fakat bu şiirlerin sonunu, şehirlerinin
yeniden kurtuluşlarını, onarılışlarını
anlatan sevinçli satırlarla bitirmişler.
Daha sonraki yüzyıllarda bu tür şiirler
daha da gelişmiş ve bunlar mabetlerde
Selyokitler zamanına kadar çalgılar eşli-
ğinde söylenmeye başlanmış.

Sumer ve Ur'un yıkılışı için yapılan
ağıtta "Ur'un etrafını çeviren surlar bo-
yunca ağıtlar yakıldı" biçiminde yer
alan cümle, Ortodoks Yahudiler'in Sü-
leyman'ın mabedi duvarında ağlamala-
rının, 4 bin yıl önce başlayan bir gelene-
ğin günümüze kadar sürmesi olduğunu
kanıtlıyor. *Tevrat*'taki Ağıt kitabının da,

Sumer ağıtlarından esinlenerek yazıldığı
anlaşılmaktadır.

Sumer'in kültür şehri Nippur'un yıkılışına ağıt

Önce Sumer'in kültür şehri Nip-
pur'un yıkılışı için yazılan ağıttan başlı-
yoruz. Bu metin üç tablet üzerine yazıl-
mış. Bu üç tableten ancak üçüncüsünün
ilk bölümünde ağıt kısmı var. Diğer tara-
fında, Kral İbbisin'in tutsaklığından 50
yıl sonra, İsin Şehri Kralı İşmedagan ta-
rafından Nippur'un kurtarılışı ve onarı-
lışı büyük bir sevinçle dile getiriliyor.

"Ne zaman yeniden onarılacak?" di-
ye başlayan metin, şöyle devam ediyor:

"Nippur'un törenleri, bayramları
kutlanamıyor artık./ İnsanları yönetmek
için tanrıların kararlar ve emirler verdi-
ği./ oturma yeri olarak kurdukları./ kut-
sal yiyeceklerini paylaştıkları şehir./ ka-
rabaşlı halkın gölgesinde serinlediği
Nippur şehri yıkıldı./ Halkı kırlara ya-
yılmış sığırlar gibi dağıldı./ Tanrıları
artık onlara aldırılmıyor.

Onun dolup taşan büyük kurumları

nasıl yıkıldı, yağma edildi!'"

3. bölüm acı bir soru ile başlıyor:

"Şehir! Ne zamana kadar kızgın be-
yin (Enlil) sana dönmeyecek ve artık ye-
ter kederin demeyecek?! Neden o tuğla-
sını bıraktı vel/ cıvıldaayan kumrularını
yuvalarından kaçırdı?! Neden tatlı mü-
ziğin çalındığı evden uzaklaştı?! Neden
onun me-leri kutsal değilmiş gibi bir ke-
nara atıldı?! Neden bütün ülkede onun
törenleri yapılamıyor?! Neden kaderi il-
gisiz onunla?! Neden o tuğlasından se-
vinci uzaklaştırdı?! Neden onun kalbini
gece gündüz ağıtla doldurdu?! Çünkü o
şehrine karşı acı bir düşmanlıkla hare-
ket ediyor./ Çünkü onun beyi elini kötü
bir rüzgâr gibi ona döndürdü./ Evleri yı-
kıldı, temelleri söküldü, kazma ile altüst
edildi./ kadın ve çocuklar öldürüldü, şe-
hir bir yıkıntı yeri oldu./ Şehrin malları
yağma edildi. Yönetimi karıştı./ Yiyece-
ği, içeceği götürüldü!! Ev'e, Ekur'a acı
bir düşman gibi hareket edildi./ Ve onun
için orada şarkıcıların söylediği tatlı
şarkılar acı ve ağıt içinde onun me-sini
terk etti."

4. bölümde Nippur'un
kurtarılıp yeniden yapıl-
ması umudu ortaya çıkı-
yor. Burada şehir konu-
şuyor:

"Şarkıcıları, şairleri,
saz şairleri onun acı ka-
derini./ ıstırap çeken ru-
hunu./ üzüntü içindeki
kalbini, kutsal yerlerinin/
ve bütün ülkesinin yıkılı-
şını ağıtlarla dile getirdi-
ğinden tüm "karabaşlı-
lar"ın babası, Bey Enlil
ona (şehre) acıdı ve yeni-
den yapılmasını emretti".

5. bölümde şair, önce
Enlil'in şehrin gözyaşları-
nı, ağıtlarını kabul ettiğini

bildiren bir haber veriyor ve Enlil'e dua
ederek yardım etmesini diliyor. Enlil de
şehre acıyacağına ve ilgi göstereceğine,
acılarını sevince döndüreceğine söz ve-
riyor. O neçe ile şehrin başını dik tutaca-
ğını, ona karşı hiçbir kötülük yaptırma-
yacağını garanti ediyor ve böylece böl-
üm bitiyor. 6. bölümde şair şehre ko-
nuşmasını sürdürüyor:

"Onun kurtarılması hakkında uzun
zaman söz verilemeyecek ama./ beyi ona
acıdı ve onu kutsadı "artık yeter" dedi./
ona ruhun neşesini getirdi./ Oğlu güçlü
Ninurta'yı onun koruyucusu yaptı/ Hep-
sinden iyisi de sevgili çobanı (kral) İş-
medagan'a./ kudretli Ekur'u onarmasını
ve ona yakışır bir şekilde düzenlemesini,
düşmanların yaptırmadığı ayin ve tö-
renleri ve dağılmış olan me-leri eski du-
rumlarına getirmesini emrediyor".

harap olmuş, terk edilmiş yatıyor. Niçin
Nippur'un çok olan mabetleri son bul-
du?! Ne kadar daha karabaşlı halk sürü-
necek?! koyunlar gibi ot yiyecek?! he-
dence ve ruhca acı çekecek?! Niçin mü-
zisyenler, saz şairleri/ günlerini yıkılmış
şehirler, dağılmış aileler için sürgünde
ağlamak ve ağıt yakmakla geçirsin?"

2. bölümde şair, Nippur'u konu-
şuyor. O fena kaderi için üzülp kederle-
niyor:

"jin ve törenlerinin kutsallığı yok ol-
du./ halkı öldürüldü./ genç erkekleri ve
kadınları kılıçtan geçirildi./ onun mabe-
di buzağısından ayrılmış bir inek gibi
acı çekiyor./ Şarkıcılarının eski tatlı şar-
kıları, şimdi ağıda döndü./ Tanrı Enlil,
bir zamanlar ülkenin baş tacı olan ma-
bedi Ekur'dan, önderlik yaptığı kara-
başlı halkından yüzünü çevirdi./ Şehir

7. bölümde şair, Enlil'in acıması ile Nippur'un rahata kavuştuğunu, şehirden ağrıları uzaklaştırdığını, onun yerine mutluluğu getirdiğini, onun onarılması için emir verdiğini, bildiriyor. Bundan sonra:

"Yüce ana Ninlil kocası Enlil'e evini onarması için dua ediyor./ Bu iki tanrı konuştuktan sonra/ Enlil tanrıçanın yıkılmış evini eski haline döndürdü./ Gözyaşlarını sevince çevirdi./ Onu dökülen içki kurbanlarının şırıltısı ile kederlendirdi./ bağırdı: "Yeter! Ne zamana kadar süreceksin ağlama?"/ uzun krallık süresiyle onu kutsadı./ Enlil Gışua mabedini kutsadı./ Enlil ve Ninlil ikisi birden Ekur'a kürsülerine kuruldular./ Sofraları yiyecek ve sert içkilerle donatıldı./ Karabaşlıları kendi yerlerine yerleştirmeye karar verdiler./ Enlil her tarafa dağılmış "çocukları annelerinden ayrılmış" olan./ başları nerede rahat oldu ise oraya sığınan halkı, Nippur'a döndürdü".

8. bölümde artık ülkenin büyük şehirlerinin onarılması ele alınmış. Bunlar: Bilgelğin vatani Eridu, kırdan kurulmuş Ur, tanrıların kullandığı Uruk-Kullab, "An'ın kutsal fahişesi gibi gücü sona eren" Zabalam, An'ın "yüce kılıcı" Lagaş, eski zamanlarda kurulmuş olan Girsu, barbar Titmunlar tarafından işgal edilmiş olan Umma, Sumer ve Akad'ın önder şehri Kiş, tatlı su ve bol tahılla takdis edilmiş Mardu, son olarak İşmedagan'ın başkenti olan ve Tanrı Enlil, Enki ve Ninmah tarafından uzun süre devam etmesi öngörülen, güçlü kahrman Ninurta'ya devredilen, "An'ın yüce kızı", ülkenin rüya yorumcusu, muhteşem mabedinde serinleyen ve oğlu Damu'nun yabancı ülkeleri ele geçirmesi gerekli olan tanrıça Ninisinna'nın oturduğu İsin şehirleri sayılmaktadır.

9. bölümde şair, Enlil'in şimdi Nippur'a ve bütün Sumer ve Akad ülkesine getirdiği bolluk ve rahatlık günlerini anlatıyor: Bunlar, Nippur'un başını yüce tuttuğu, Ekur'un bolluk zamanları yaşadığı, Sumer ve Akad'ın genişlediği, evlerin yapıldığı, tarlaların etrafının çevrildiği, tohumların çıktığı, ahırların, ağılların yapıldığı, yokluğun varlığa döndüğü, ülkede adaletin olduğu, koyunların bol kuzu doğurduğu, keçinin çok oğlak yaptığı günler.

10. bölümde onarım konusu genişletilerek devam ediyor. Bu kez İşmedagan tarafından Nippur ve özellikle Ekur'da tanrıların kürsülerine bol bol konan yiyecek kurbanlarının sevinci anlatılıyor.

11. bölümde şair, Enlil'in halkına sağladığı mutlu günleri sıralıyor. Bunlar, insanın arkadaşına fena söz söyle-

meyeceği, oğlun babaya saygı göstereceği, insanlığın hüküm süreceği, saygın kişinin saygın olmayandan saygı göreceği, ağabeyin kardeşten saygı göreceği, güçsüzün güçlüden yakınmayacağı, nezaketin geçerli olacağı, istenilen yere korkusuzca gidileceği, güneşin girdiği ülkeden karanlığın kovulacağı, soluyan varlıkların neşeleneceği, ve acının uzaklaşacağı günler.

Son bölümde İşmedagan'ın acıma ile yaptığı işler anlatılıyor. O merhametli Enlil önünde gözyaşlarını döktükten sonra, dağılmış me-leri düzene koyuyor, bırakılmış törenleri yeniden başlatıyor. Giguana'yı bolluk, rahatlık ve neşe ile dolduruyor. Merhametliliği, insancılığı,

Eski Sumer Şehir Devletleri İlk Süleleler Dönemi adak heykeli, MÖ 3000-2350.

dindarlığı ile memnun ettiği, dualar ve yakarışlar yaptığı Enlil, ona halkının güvenlik içinde yaşayacağı mutlu bir saltanat süresi sağlıyor. Şair, "Büyük dağ, yerin ve göğün hâkimi Enlil'in yüceliği ile halkı gurur duyacaktır" diyerek şiirin sonunu bağlıyor (1).

Ur'un Elamlılar'ca yıkılışı ve karabaşlı halkın acıları

Diğer bir ağıtta Yenisumer çağının başkenti Ur'un, Elamlılar tarafından yıkılıp yıkılması ve 3. Ur Hanedanı'nın son kralı İbbisin'in Elam'a sürgün götürülmesi üzerine yazılan ağıt. Uzunluğu 450 satıra yakın bu ağıttan bazı satırlar:

"Fena bir fırtına zamanı döndürdü./ Ve yok etme kanunu olan kasırğa kükredti./ İyi yöneticilerin günündeki/ Sumer'in eski ve haklı düzenini yok etti./ Ülkenin şehirleri şimdi yıkıntı halinde./ Ağızlar ve başların kan içinde yüzdüğü./ Yıkılmış olan şehirlerde çığlıkların yükseldiği./ Göğün parçalandığı, yerin yarıldığı gün./ gök karardı, ortalık yeraltı dünyasına döndü./ Düzenli yapılmış şehirler çanak gibi parçalandı./ Karabaşlı halk öküzer gibi boğazlandı.

"Fırat ve Dicle Nehirleri'nin suları boşaldı./ Onların kaynakları kurudu./ Tekneler yiyecek taşıyamadı./ Tarlalarda tahıl yerine acı otlar yetişti./ Halkın yiyecek, içeceği yoktu./ Onlar susuzluk-tan kıvranan balıklar gibi can verdi.

"Kuzulayan koyunların/ Ağılları ve ahırları şimdi çöle döndü./ Nerede şimdi kuzulayan koyunlar?/ Kanalların suları acılaştı./ Tahıl tarlalarını ot kümeleri kapladı./ Kırlarda şimdi "acı veren" otlar büyüdü.

"Çobanlar koyunlarını kırlarda süremedi./ Sığırların ağılları boş kaldı./ Onlardan ne süt, ne yağ taşı./ Anne koyun kuzalamıyor./ Kırlarda hoplayıp zıplayan yaban hayvanları ölü şimdi./ Hayvanlar dinlenecek yer bulamıyor şimdi.

"Anneler artık çocuk yapamıyor./ Baba kibarca karısına seslenemiyor./ Sevgili kocasının göğsünde neşelenemiyor./ Çocuklar annesinin ayağında sallanamıyor./ Süt nineler ninni söyleyemiyor.

"Göl yağma edildi, etrafı sızlık/ Bakımlı çiçeklikler ayakla çiğnenmiş/ Güzel meyvelikler, bahçeler sararmış solmuş.

"Tanrıların kanunu ve kararı kaldırılmış oldu./ An ülkesine kızgınlıkla baktı/ Enlil düşmana iyimser baktı/ Nintu kendi işini bıraktı./ Enki akıntılara yeni yol verdi./ An ve Enlil de ona uydu.

"İnsanlar ülkelerinden alınıp/ Düşman ülkelerine sürüldü./ Akşam üstü Su-barlar onlara hakaret etti./ Doğuda Elamlılar onları küçülttü.

"Kralın evi yabancı oldu./ Hükümdar küçümsenerek bakılan yabancı ülkelere gitti./ Yazık! Sumer'in kralı sarayından ayrıldı./ İbbisin Elam ülkesine./ Uzak Anşan sınırına yuvası dağılmış bir kuş gibi./ Yabancı ellere, vatanını asla/ Göremeyeceği yerlere götürüldü.

"Ey Sumer'!! Korku ülkesi! İnsanlar şaşkın ve perişan! Kral gitti. Çocuklar inliyor ağıttan

"İnsanlar ülkelerinden alınıp/ Anneler artık çocuk yapamıyor./ Baba kibarca karısına seslenemiyor./ Sevgili, kocasının göğsünde neşelenemiyor./ Annesinin ayağında çocuklar sallanamıyor./ Süt nineler ninni söyleyemiyor./ Kralın evi yabancı yer oldu./ Hükümdar, küçümsenerek bakılan yabancı ülkelere gitti.

"Nerede bulacağız haklı kararları" (2).

DİPNOTLAR

1) Bu metnin alındığı kaynak: S. N. Kramer, Tarih Sumer'de Başlar, Çev. Muazzez İlmiye Çığ, Ankara 1998, s.212-217.

2) H. Schmöckel, Das Land Sumer, s.78-80.

Charles Darwin ve biyolojik evrim kuramının farklı algılanışları

Prof. Dr. Haluk Ertan

(İstanbul Üniversitesi, Fen Fakültesi Moleküler Biyoloji Anabilim Dalı)

Tartışmanın konusu ilk kez, Sayın Celal Şengör'ün 29 Haziran 2002 tarihli *Cumhuriyet Bilim Teknik* (CBT) dergisinde yazdığı, "Biyolojik Evrim Kuramı'nın Bilimselliği Üzerine" başlıklı denemesinde ele alındı. Denemenin yazılma nedeni, ülkemizde "Adnan Hoca Cemaati" olarak bilinen dinci örgütün, son yıllarda geliştirdiği, TBMM'de kendilerine yakın bazı milletvekilleri aracılığıyla yürüttükleri ev-

rek, görüşlerimi aktarmak istiyorum.

Karl Popper ve evrim kuramı

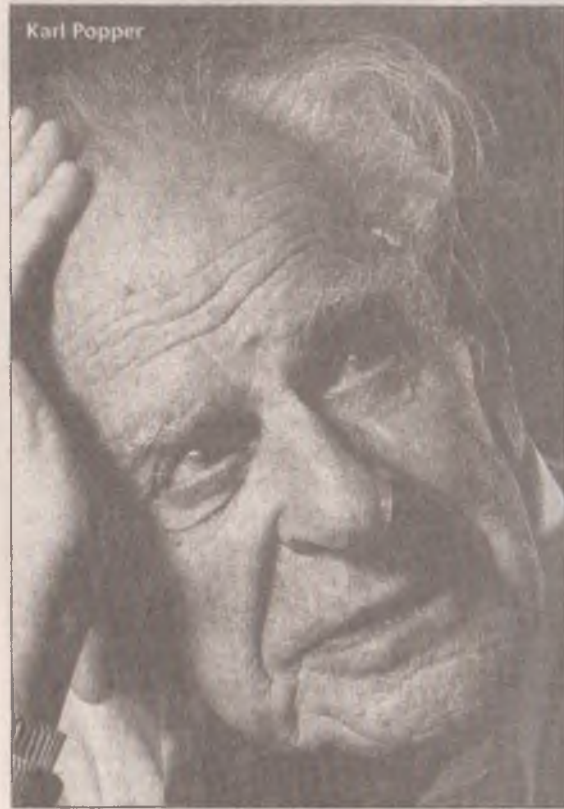
Sigmund Freud (1856-1939), biyolojik evrimin insanlığın düşünce dünyasındaki etkisini şu şekilde ifade etmiştir: "Zamanın akışı içinde insanlık, bilimin ellerinden gelen darbelerle iki kez, nahif öz sevgisinin incinmesinin acısını yaşamak zorunda kalmıştır. Birincisi, Dünya'nın evrenin merkezinde olmadığını, akıl almaz büyüklükte bir dünyalar sistemi içinde bir nokta olduğunu anladığında. (...) İkincisi, biyolojik araştırmalar özel yaratılmışlık ayrıcalığını elinden alıp soy kütüğünü hayvanlar alemine düşürdüğünde." (1)

Charles Darwin ve evrim kuramı söz konusu olduğunda büyük bir bilimsel ve düşünsel devrim ile karşı karşıya olunduğu anlaşılır. Bunun rüzgârından etkilenmemek olanaksızdır. Bugün artık, Charles Darwin (1809-1882) ve Alfred Russel Wallace'in (1823-1913) 1858 yılında Londra'daki ünlü bilim derneği Linnaeus Society'ye, birbirlerinden bağımsız olarak geliştirdikleri, doğal seçmeye dayalı evrim kuramlarına ilişkin makalelerini birlikte sunmalarının üzerinden 143 yıl geçmiştir ve bu süre içinde, kültür ve bil-

ramı diğerine yeğlemek için, yahut bir kuramın diğerinden daha çok olguyu daha kesin bir şekilde açıkladığını savunmak için başvurulacak mantıksal sınama işleminin her türlü oluşsal, psikolojik ve tarihsel sorundan tamamıyla ayırt edilmesi ve ayrı tutulması gereklidir (2).

Sayın Şengör, CBT'deki yazısında, yobazlar dışında, bilgili olması gereken kişiler içinde de, biyolojik evrim konusunda, koyu bir cehaletin olduğunu söylüyordu: "Gelmiş geçmiş en büyük bilim filozofu diye bilinen ve benim de kendisine büyük saygı duyduğum Karl Popper, Darwin'in evrim kuramını bilimsel değil, metafizik bir kuram diye betimleyecek kadar gaflet gösterebilmişti." Gerçekten de Popper, çalışmalarının bir döneminde Darwinizm'in sinanabilir bir bilimsel kuram olmaktan çok, böyle bir kuram için taslak oluşturabilecek nitelikte "metafizik bir araştırma programı" olduğunu düşünür. Yani onun gözünde Darwinizm bir kuram da değildir.

Sayın Şengör'den kısa bir süre için ayrılarak; Popper açısından konuya yaklaşırsa, acaba daha farklı bir çıkarsama yapılabilir mi? Popper'ın Darwin-Wallace kuramını metafizik (bilimsiz) olarak nitelendirmesi, onun kuramı tümünden

rim karşıtı soru önergesi kampanyalarının son örneklerinden biriydi. Daha sonra, bu makalede yer alan bazı "faulleri" gerekçe göstererek, *Bilim ve Ütopya* dergisinin Yayın Yönetmeni Sayın Ender Helvacıoğlu, *Bilim ve Ütopya*'nın Ağustos 2002 tarihli sayısında "Marx, Darwin ve Darwinizm" başlıklı bir karşı yazı kaleme aldı. Son olarak da, Sayın Şengör'ün bu makaleye verdiği "Marx ve Darwin" başlıklı yanıt, geçen ayki *Bilim ve Ütopya*'da yayımlandı. Burada Sayın Şengör'ün belirttiği "Bu yazısıyla Sayın Helvacıoğlu kanımca çok önemli ve çok gerekli bir tartışmayı başlatmış oluyor" saptamasına katıldığımı belirte-

gi dünyasının farklı kesimlerinden insanlar, kendilerince, kuramla ilgili ciltler dolusu değerlendirmeler yapmıştır. Bunların küçük ama çok değerli bir kısmı, özgür düşünceli, cesur ve dürüst insanların elinden çıkmıştır. Geri kalanlar ise, merak duygusunun yarattığı gerçeği bulma çabasından kaynaklanmayan, kökleri genellikle geçmişten gelen kişisel veya toplu çıkarların, önyargıların ya da doğüstü olaylara merakın bir tür dışavurumları olarak kalmıştır. Halbuki, Karl Popper'e (1902-1994) göre, bir ku-

gözden çıkardığının bir göstergesi midir; yoksa kendi felsefi sisteminin ilkelere bağlamında genel bir durum saptaması mı? Örneğin Popper, Aristarkhos ve Copernicus'un Güneş merkezli evren modelinin de, kendi ölçütlerine göre, bilim dışı ya da metafiziksel olarak kabul edilebileceğini söylemesine karşın yine de, kuramın yapmış olduğu bazı ufak öndeyiler ölçüsünde bilimsel; metafizik bir teori olarak anlamsız olmaktan çok uzak; evren için yeni ve cesur bir resim önermekle, yeni bilimin oluşmasına büyük katkıda bulunduğu görüşündedir (3).

Sayın Şengör'ün yazısına devam edelim: "Popper'ın görüşünün temelindeki neden, biyolojik evrimin, tarihsel bir kuram olması nedeniyle, gözlemlerle kontrol edilebilir bir tez olmadığını sanmasıydı." Popper'a göre, "bir kuramın bilimsellik ölçütü onun, yanlışlanabilirlik, reddedilebilirlik ya da (gözlem ve deney sonuçlarıyla, H. E.) test edilebilirlik niteliğidir" (4), halbuki onun için evrim taklit edilemezdi, çünkü biricik, biricik olduğu için de tekrarlanması mümkün olmayan olaylardan meydana gelmişti. Görüldüğü kadarıyla Popper için Darwin-Wallace kuramı, geçmişte meydana gelmiş olguların oluşturduğu, artık donmuş bir bilgi kümesidir. Halbuki Popper bu yargılarda bulunduğu doğa seçilimin hem genetik hem de ekolojik çözümlerinin gerçekleştiği önemli araştırmalar yapılmıştı. Örneğin, 1936 yılında Fransız genetikçi P. L. Heritier'in Roscoff Deniz Biyolojisi Laboratuvarı çatısında yetiştirdiği sirke sineği popülasyonu ile yaptığı araştırmaları; aynı şekilde İngiliz bilimci Kettlewell'in 1950'li yıllardan itibaren İngiliz güve (ya da gece) keleşleri ile ilgili 1848 yılından beri süregelen gözlemlerin doğal seleksiyonla bağlantılı popülasyon genetiği analizleri, bunlara örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca Popper'ın, evrim sorununun çözüm anahtarı olan ve 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlayan moleküler biyoloji devrimiyle ilgili pek güçlü öngörüler yapmadığı da anlaşıyor. Halbuki, insan genomunda diğer canlılara (örneğin, bakterilere veya balıklara) özgü genlerin saptanabileceği veya tür engeli tanımadan tüm organizmalar arasında genetik madde aktarımının yapılabileceğinin ipuçları o zamanlarda belirmeye başlamıştı. Popper'ın, tüm bunları farklı yorumlaması (belki de atlaması) şaşırtıcı bir durumdur. Aynı şekilde Popper'ın, Darwin'in, ünlü kitabının önemli bir bölümünü yapay seçilime dayalı evcil hayvanların ve süs bitkilerinin ıslahı konularına ayırmasının nedenini de gereğince değerlendiremediği

görüldüğü. Çünkü Darwin, büyük olasılıkla, bu test edilebilirlik engelini o günkü olanakların elverdiği en somut ve bilindik bir uygulamayla aşmaya çalışıyordu.

Popper'ın Darwin-Wallace kuramının temel bileşeni olan doğal seçilimi

çağrıştıran bazı görüşleri de dikkat çekicidir. Şöyle ki, Cemal Yıldırım'ın aktardığına göre; Popper için, bilimsel metodun başta gelen amacı, gerçekte, olguların testine dayanamayan birtakım önermeleri ayıklamaktır. Doğada olduğu gibi bilimde de bir seçme ve ayıklama söz konusudur (4).

Tüm bunlar yanında, moleküler biyolojide yaşanan baş döndürücü gelişmeler sonucu elde edilen deneysel bulgular nedeniyle de olsa gerek, yetkin bir felsefeci olan Karl Popper'ın, sahip olduğu özgüvenin getirdiği (ama düşünce tarihinde çok ender olarak karşlaşılan bir yansıması olarak) büyük bir cesaret ve açıklıklilikle, Sayın Şengör'ün yazısında aktardığı görüşlerinden, dikkate değer bir dönüş yaptığı görülmektedir:

"Doğal seçim kuramının sınanabilirliği ve mantıksal konumu hakkındaki düşüncelerim değişti; bu konuda geriye adım atabilme fırsatı bulduğum için de son derece memnunum." (5a)

Bundan iki yıl sonra Popper, daha farklı bir bağlamda, şu görüşleri dile getirir: "Bazıları, tarih bilimlerinin, biricik olayları anlattıkları gerekçesiyle sınınamaz olduğunu düşünebilirler. Oysa biricik olayların anlatımı çoğu kez onlardan denenebilir önbiili çıkarsanarak sınınamaz." (5b)

Marksizm-Darwinizm ilişkisi

Yazının bu bölümünde Sayın Şengör'ün asıl tartışmayı başlatan görüşlerine değinmek istiyorum. Öncelikle CBT'deki makalesinde yer alan tümceyi anımsayalım; "Yobazlar gibi, mesela Karl Marx'ın da Darwin'in görüşlerine duyduğu antipati (ör. Bkz. Yves Christen, 1988 Marx et Darwin, Paris), kendi görüşleriyle Darwinizm'in ters düşmesiydi." Ele aldığı konunun boyutu ve etkileri göz önüne konulduğunda, pek özenle hazırlanmadığını düşündüğüm makaleye eğreti halde yerleştirilmiş bu tümcedeki bulanıklık, Sayın Helvacıoğlu ve Şengör'ün daha sonraki yazılarında irdelenmeye çalışıldı. Fakat kanımca "özensizlik sorunu" ne yazık ki, yeni yazıların kimi bölümlerinde de devam ediyordu. Örneğin yukarıda aktarılan alıntıdaki "antipatinin" gerçek taraflarını anlamak olası mı? Aynı tümce içinde yobazlar var, Karl Marx var, Darwin var, bir de Darwinizm var. Çünkü Marx kendi başına, Darwin'in görüşlerine antipati duyuyorsa başka; Darwinizm'e (Darwin-Wallace evrim kuramı) karşıysa başka; Karl Marx denirken aslında kastedilen Marksizm ve antipati duyulan da Darwin'in görüşleri ya da Darwinizm ise farklı bir tartışma yapılması gerekli-

dir. Bu konu özellikle Marksizm açısından önemlidir çünkü, çok iyi bilinir ki Marksizm, konuları Dünya ve Ay'a benzetilebilecek iki düşünürün iş bölümüne dayalı katkıları ile oluşmuş bir kuramdır. Bu ortak çalışmada Marx (1818-1883), ekonomi-politik, teknoloji tarihi ve matematik alanlarında yoğunlaşırken, Engels (1820-1895) fizik, biyoloji ve teorik doğabilime eğilmişti. Bu durumu verdikleri eserlerde kolaylıkla görmek olasıdır. Bu nedenle, olması gerektiği gibi, Marksizm'in, biyolojik evrim kuramına bakışı, Darwinizm

bağlamında irdelenecekse Marx'tan önce Engels'e danışılması daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Fakat nedense Sayın Şengör'ün her iki yazısında da Marx'ın, özellikle yargılandığı noktalarda, Marksizm'den (yani Engels'ten) soyutlanmış olarak ele alındığı görülür. Sayın Helvacıoğlu'nun yazısında ise, Sayın Şengör'ün doğru olarak saptadığı önemli bir hata olarak, Darwinizm'den Sosyal Darwinizm anlaşılacak, "... Darwin'in görüşleri ile 'Darwinizmi' birbirinden ayırt etmek gerekir." denilmiştir. Halbuki Darwin-Wallace biyolojik evrim kuramına "Darwinizm" adı, bir değerlilik örneği olarak, Wallace tarafından verilmişti.

Sayın Şengör'ün "Marx ve Darwin" başlıklı makalesinde yer alan bir yoruma göre, "Darwin (herhalde Marx olacak, H. E.) ve Engels'in heyecanla karşıladıkları kendilerinin Hegel'den tevarüs (miras alma, H. E.) ettikleri gelişme fikrinin biyolojik bilimlerde de ciddi bir çalışma ile belgelenmiş olması ve Ludwig Feuerbach'dan aldıkları materyalist görüşün bu şekilde çok önemli bir destek kazanmasıydı. Marx/Engels-Darwin ortaklığı kanımca bu noktada bitmektedir." Buradan anlaşılan, Marksizm için Darwinizm'in anlamı payanda olmaktan öte değil, peki ama Marx kendisine "çok önemli bir destek sağlayan" Darwinizm'e neden "antipati" duyuyordu ki, onu daha da yüceltmesi gerekmez miydi? Tabii ki bu önemli kuramcıların yaptığı gerçek işler, etraflarında oluşan zirvalıklardan arındırılıp, değerlendirildiğinde durumun Sayın Şengör'ün saptamasından biraz daha farklı olduğu görülür. Örneğin 19. yüzyılın ikinci yarısına

Marksizm, iki düşünürün iş bölümüyle oluşmuş bir kuramdır.

Bu ortak çalışmada Marx, ekonomi-politik, teknoloji tarihi ve matematik alanlarında yoğunlaşırken, Engels fizik, biyoloji ve teorik doğa bilime eğilmişti. Bu nedenle, Marksizm'in, biyolojik evrim kuramına bakışı, Darwinizm bağlamında irdelenecekse Marx'tan önce Engels'e danışılması daha doğru bir yaklaşım olacaktır.

dönülüp o günler tekrar düşünüldüğünde aslında ortada önemli birtakım şeylerin meydana geldiği hemen anlaşılır. Bunların başında Lamarck (1744-1829), Erasmus Darwin (1731-1802), Hegel (1770-1831) ve Feuerbach'ın (1804-1872) kuramlarının, Charles Darwin, Engels ve Marx tarafından metafizik ve idealist

kabuklarından sıyrılarak, diyalektik-materyalist özlerinin ortaya çıkarılması gelir. Bunun önemsenmesi gerekiyor, çünkü bu sayede doğa bilimlerinin ortaya koyduğu yeni bilgilerin diyalektik niteliği ile, bilimcilerin kullandığı metafizik yöntem arasındaki büyük çelişkinin, bilimsel gelişmelerin karşısına çıkardığı güçlüklerin aşılması sağlanmıştır. Zaten Marx ve özellikle de Engels'in doğa bilimlerine bu kadar önem vermesinin nedeni, Engels'in *Anti Dühring*'in ikinci baskısına yazdığı "Ö n s ö z" den açıklıkla izlenebilir: "Matematik

ve doğa bilimlerini, benim tekrar gözden geçirmemin amacı, pek tabii ki, olayların, görünüşte rastlantıların hüküm sürdüğü 'tarih'te olduğu gibi doğada da sayısız değişmelerin çapraşıklığı içinde aynı diyalektik hareket yasalarının yürürlükte olduğuna -ki bunda, benim, genellikle hiç kuşku yoktur- her konuda emin olmaktır. ... [Benim için], diyalektik yasalarını doğaya uygulamak değil de, tersine bu yasaları doğanın içinden çıkarmak ve geliştirmek söz konusu olabilir." Konuya Darwinizm açısından baktığında kuramcılar arasındaki düşünsel ilişkinin niteliği daha iyi görülür. Evrimbilimci Stephen Jay Gould'a göre, "Darwin doğa açıklamasına tutarlı bir maddecilik felsefesi uygulamıştır". (1)

Olaya teknik yani biyolojik ve felsefi açıdan yaklaşıldığında, Marksizm'in Darwinizm'e bakışı genelde olumludur. Erekbilimin yaratılışçı ve tasarımcı evrim dogmalarını yıkması; genelde diyalektik materyalist yönetime dayanarak yapılandırılmış olması; (Marx'ın daha sonra terk edeceği) tarihsel sınıf mücadelesine doğa bilim içinde bir temel oluşturduğunun sanılması veya tarih ve toplumun yanına doğanın da katılmasına olanak vererek, bu üçlünün tek bir kuram içinde (materyalist tarih anlayışı)

EVEREST

Mehmet Eroğlu

Mehmet Eroğlu'nun 1988-2002 yılları arasında Türkiye'yi, ölüme yatanları, acıları ve 'trajik bir aşkı' anlatan romanı...

ortaklaşa çözümlenebilmesini sağlaması vb. nedenlerden dolayı olumludur.

Marksizm'in Darwinizm'de eleştirildiği noktalar da, olumlu olanlar gibi, nesneldir. Örneğin Marksizm, Malthus'un "Nüfus Kuramı"na ve bunun açılımlarından biri olan; organizmaların hayatta kalabilecek olandan daha fazla yavru meydana getirmesi ve beslenme koşullarının bunu karşılayabilecek hızda yenilenmemesinin doğurduğu "yaşama mücadelesi" olgusuna gereğinden fazla önem verilmesine ve bunun bilinçsizce doğal seçme kuramının içine sokulmasına karşı çıkar. Engels'e göre, "Cansız doğa cisimlerinin karşılıklı etkisi, uyumluluğu ve çatışmayı, bilinçli ve bilinçsiz mücadeleyi olduğu kadar, canlıların bilinçli ve bilinçsiz işbirliğini de içine alır. Demek ki, doğa bakımından bile, yalnızca tek yanlı 'mücadeleyi' bayrak yapmaya izin yoktur. Ama tarihsel evrimin ve karmaşıklığın tüm çeşitli zenginliğini 'varolma mücadelesi' gibi zayıf ve tek yanlı bir deyim altında toplamaya kalkışmak, çok çocukça bir şeydir." (6)

Burada "var olma savaşı" olgusunun Marx ve Engels tarafından, Darwin'in kullandığı ve tanımladığı anlamda, iyi kavranmadığı görülür. Bunda olaya, hatalı olarak, genelde sosyoekonomik açıdan yaklaşımlarının büyük payı vardır. Darwin, "yaşama savaşı"ndan ne anladığını *Türlerin Kökeni*'nde şu şekilde tanımlar; "Bu terimi bir varlığın başkasına bağımlılığını ve yalnız bireyin yaşamını değil (bu çok önemlidir), döl vermedeki başarısını da kapsayan geniş ve metaforik bir anlamda kullanmakta olduğumu belirtmek isterim". Darwinizm için biyolojik evrim süreci, mevcut yaşam koşullarına "en uyumlu" olanın hayatta kalmasıdır. "En uyumlu" çoğu koşulda güçlü olmayı gerektirmez; birçok koşulda fiziksel olarak güçsüz ama örneğin ortamı taklit yeteneği fazla olan bir tür hayatta kalır. En başarılı uyum, daha sonraki kuşaklara daha çok döl vererek başarılı bir üret-

kenlik sergilemektir. Darwin'e göre, iki köpek, besin kıt olduğunda birbiriyle savaşı; çöl bitkisi kurağa karşı savaşı; bitkiler toprakta yer bulmak için türdeşleri ya da diğer bitkilerle mücadeleye girer; hatta kuşlar yoluyla tohumlarını yayan ökseotu, çiçekleri ile kuşları kendine çeken diğer çiçekli bitkilerle mücadele içindedir. Savaşılacak neden çok çeşitlidir. Fakat Engels'in yaşam mücadelesi konusunda ortaya koyduğu bir çekince diğerlerine göre daha önemlidir. Şöyle ki: Engels sanki ileride Sosyal-Darwinizm'in (isim benzerliği dışında Charles Darwin'le ilgisi yoktur) yarata-

lı bir tarzda mı ilerlediği yönünde daha dar kapsamlı tartışmaları vardır. Özellikle son belirtilen noktadaki sorun, diyalektiğin, her olay ve olgudaki gelişmenin, sayıca çoğalmaların birdenbire (sıçramayla) nitelik değişmesini gerektirmesiyle gerçekleştiğini açıklayan "nicelikten niteliğe geçiş yasasıyla", Darwinizm'in saptadığı biyolojik olgular arasındaki uyumsuzluktan kaynaklanır. Darwinizm, evrimin, küçük değişmelerin sürekli ve aşamalı birikimi ile bağlantılı bir sürecin sonunda gelişen olgulara bağlı olduğunu saptayarak (paleontolojik bulgular hariç), diyalektiğin bu

yasasına uymaz. Anlaşılabileceği gibi, iki sistem arasındaki ilişki, diğer görüşlerin aksine, daha önce de vurgulandığı gibi, öznel değil nesneldir.

Sayın Şengör, "Marx ve Darwin" başlıklı yazısında "Marx ve Engels'in Darwin'in eserini daha sonra 'insanlık hakkında acı bir hicviye' diye betimlediklerini" aktarır. Bu tümceyi okuyan kişide, aynı Popper gibi, Marx ve Engels'in de Darwinizm'den umutlarını tamamen kestikleri kanısı oluşur. Sayın Şengör'ün kaynakları içinde gösterdiği bir kitapta olduğunu sandığım (F. Engels; *Doğanın Diyalektiği*) bir metni, başka bir kitaptan (A. Desmond ve J. Moore, 1991, *Darwin-The Life of a Tormented Evolutionist*) aktarmasına bir anlam veremediğimi belirterek konuya esas kaynaktan tekrar yaklaşmak istiyorum:

"En gelişmiş sanayi ülkelerinde, doğa kuvvetlerini irademiz altına aldık ve insanların hiz-

metine verdik; böylece üretimi sınırsız olarak artırdık, öyle ki, bir çocuk, şimdi, eskiden yüz yetişkinin ürettiğinden fazla üretiyor. Sonuç ne oldu? Daima artan aşırı-çalışma ve yığınların gitgide daha fazla yoksulluğu ile her on yılda bir, büyük bir çöküntü. Darwin, serbest rekabetin, yaşama mücadelesinin, iktisatçıların en yüce tarihsel başarı diye kutladıkları mücadelenin hayvanlar dünyasının normal durumu olduğunu tanıtlarken, insanlar konusunda, özellikle kendi

cağı kimi sakıncaları önceden sezmiş gibi, Hobbes'un (1588-1679) "Burjuva Ekonomisi Rekabet Teorisi"nin ve Malthus'un (1766-1834) "Nüfus Kuramı"nın biyolojiye uygulanmasıyla çıkarılabilecek sonuçların tekrar toplumbilime geri döndürülmesinin yanlış olacağını özellikle vurgular (6).

Bunlar dışında Marksizm'in Darwinizm ile ilgili, tür içi rekabet, nüfus aşırılığı veya biyolojik süreçlerdeki bazı değişmelerin aşamalı mı yoksa sıçrama-

yurttaşları konusunda ne kadar acıklı bir hiciv yazdığını bilmiyordu.” (6)

Görüldüğü gibi, buradaki metafor, *Türlerin Kökeni* kitabının biyolojik özü, daha da önemlisi Darwin'in niyeti ile ilgili olmayıp, o günün Britanya İmparatorluğu'ndaki sosyo-ekonomik çarpıklığın başlıca nedeni olan vahşi liberalizmin, rekabet, mücadele gibi en gözde piyasa kurallarının, biyolojik evrimi açıklamakta kullanılması, yürüyen sömürü düzeninin doğal süreçlerle uyumluluğunu çağırışması konusundaki serzeniştir.

Bu alt başlıktaki tartışmayı Engels'in "doğadaki canlıların sonsuz çeşitliğinin kaynağı neydi?" sorusuna verdiği yanıt ile tamamlamak uygun olacaktır. "Bu soru, üçüncü büyük keşifle, ilk kez Darwin tarafından kapsamlı biçimde ortaya konan ve kanıtlanan evrim teorisi ile yanıtlandı. Bu teori ayrıntıları bakımından daha birçok değişmelere uğrayacaksa bile, temel sorunu yeterli olandan da daha geniş ölçüde çözmüştür.” (6)

Yobazlar ve Marksizm

Sayın Şengör "Marx ve Darwin" başlıklı yazısında, "Darwin'den çok eski olan evrim fikrini kucaklaması nedeniyle, doğal seçilimin ya da daha genel anlamda evrimin mutlaka deterministik bir nedene ya da plana göre ilerlemesi gerektiğini düşünmesi ve evrimsel süreçlerde tesadüflerin etkisini kabullenme yönündeki inancından dolayı", onu (Marx'ı) doğa bilimleri açısından dinsel (irrasyonel) inanç sahibi kitlelerle (yobazlarla) aynı safa koyar. Bu can alıcı nokta hakkında makalede iki ek bilginin daha bulunması gerekirdi: Bunlardan ilki: Marx'ın evrimde olması gerektiğine inandığı determinist nedenin niteliği neydi? Bunu bilmenin önemli bir yararı, yobazlar ile Marx arasındaki ortaklık ya da ayrılığın ne olduğunu ortaya çıkarmak olmasın. İkincisi ise bu önemli nokta ile ilgili Marx'a dayanan kaynak ya da kaynakların ne olduğudur? Bunun yerine Marksizm adına Engels'in "doğada rastlantılar ve deterministik neden" konusuna yaklaşımını *Doğanın Diyalektiği* kitabından aktarmak istiyorum:

"Bir şey, bir durum, bir süreç, ya rastlansaldır, ya da zorunludur, ama ikisi birden değildir. O halde her ikisi doğada yan yana bulunur. Doğa her türlü nesneyi ve süreci içerir, bunların bazıları rastlansal, bazıları da zorunludur ve burada önemli olan, iki türü, birbiriyle karıştırmamaktır.” (6)

Evrim sürecinde tesadüfleri kabullenme yönündeki inancı nedeniyle bir

kişiyi, dinsel inanç sahipleriyle aynı gruba koymanın biyolojik bir temeli olduğu düşünülüyorsa, doğal seleksiyonun iki aşamalı özelliği iyi kavranılmamış demektir. Evrim bir amaç ve yön içermeyen, şans ve gerekliliğin bir bileşimidir. Canlı topluluğunun bireylerinde tamamen rastlantısal olarak oluşan çeşitlilik ve bu çeşitlilik içinden mevcut koşula en uygunların seçiliminin işleyişinde gereklilik.

Engels'i okumaya devam edelim:

"Darwin, çığır açan yapıtında, rastlantının var olan en geniş temelinden hareket etti. Tanıtımına, bir tek türden bireyler arasındaki sonsuz rastlansal farklar, yani türlerin karakterlerini parçalayıcaya dek yoğunlaşan ve dolaysız nedenleri ancak çok ender birkaç durumda görülebilen farklar, Darwin'i, biyolojideki tüm düzenliliğin daha önceki temellerinden, yani daha önceki metafizik katlıkları ve değişmezlikleri içindeki türler kavramından kuşku duymaya itti. Ama tür kavramı olmadan tüm bilim bir hiçti. Bilimin tüm dalları temel olarak tür kavramına muhtaçtı: insan anatomisi ve karşılaştırmalı anatomi-embriyoloji, hayvanbilim, paleontoloji, bitkibilim vb., tür kavramı olmaksızın neydiler? Bunların tüm sonuçları, yalnızca şüpheli duruma düşmekle kalmayıp, aynı zamanda doğrudan doğruya bir kenara bırakıldı. Rastlantı, zorunluluğu, o zamana kadar kavrandığı şekliyle yıktı.” (6)

Sayın Şengör ülkemizin evrensel nitelikli yer bilimcilerinden biridir. Felsefeye yakınlık duymasını, kimi "bilimi zayıf" bilim felsefecilerinin olduğu ülkemiz için bir şans olarak görüyorum. Sayın Helvacıoğlu'nun Sayın Şengör'e sorduğu sorunun yarattığı verimli tartışma ortamından cesaret alarak Sayın Şengör'ün bilimde ve yaşamda kendisini hangi felsefe ve mantık

sistemine daha yakın hissettiğini öğrenmek isterdim?

KAYNAKLAR

- 1) S. J. Gould, Darwin ve Sonrası (içinde), TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları, 1998., s. III; VII.
 - 2) T. S. Kuhn, Bilimsel Devrimlerin Yapısı (içinde), Alan Yayıncılık, 1995, 4. Baskı. s.22-23.
 - 3) K. Popper, "Yılmayan Bilim", Galileo'nun Buyruğu (içinde), Der. E. B. Bolles, TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları, 1999, s.47-55.
 - 4) K. Popper, "Bilim Felsefesi: Kişisel Bir Bildiri", Bilim Felsefesi (içinde), C. Yıldırım, Remzi Kitabevi, 1979, s.65; 203-207; 259.
 - 5) W. George, Darwin (içinde), AFA Yayınları, 1986, s.48; 169; 171.
- Kitaptan aktarılan bazı alıntılar tartışmadaki önemleri nedeniyle, asıl şekillerinde aşağıda verilmiştir.
- a) "Nevertheless, I have changed my mind about the testability and the logical status of the theory of natural selection; and I am glad to have an opportunity to make a recantation." Popper, K. R. "Natural Selection and the Emergence of Mind", *Dialectica*, 1978, 32(3-4), s.339-355.
 - b) "It appears as if some people would think that the historical sciences are untestable because they describe unique events. However, the description of unique events can very often be tested by deriving from them testable predictions or retrodictions." Popper, K. R., *New Scientist* dergisine mektup, 1980, Ağustos 20, s.611.
 - 6) F. Engels, *Doğanın Diyalektiği*, Sol Yayınları, 1977, s.53; 252; 277-280; 389-393.

ALFA
www.alfakitap.com

STEPHEN HAWKING
CEVİZ
KABUĞUNDAKİ
EVREN

STEPHEN HAWKING'İN
TÜM DÜNYADA OLAY YARATAN SON KİTABI
TÜRKÇE'DE!

Evrimle ilgili temel yanlışlar

Prof. Dr. Yaman Örs

(AÜ Tıp Fakültesi Deontoloji Anabilim Dalı Başkanı)

Görünüşe göre gittikçe yayılan “postmodern” eğilime bir an için yenik düşseydim, bu yazıma “Bir A. M. C. Şengör klasiği” gibi bir başlık ya da bunun bir benzerini koyardım. Ancak ben yine, “modern” bir düşünür ve yazar olarak bunu yapmıyor, bu bağlamda da doğrudan konunun akademik-bilimsel özüne yönelik bir başlığı yeğliyorum.

Cumhuriyet Bilim Teknik dergisinin en başta gelen köşe yazarı Bay Şengör, *Bilim ve Ütopya*’nın Eylül sayısında bir ay önce Ender arkadaşımızın onun bir yazısıyla ilgili olarak kaleme aldığı yazısına bir yanıt vermiş. Bu üç yazının başlıkları ve kaynakları sırasıyla şöyle: Şengör, “Biyolojik evrim kuramının bilimselliği üzerine” (CBT, Sa.797: 5, 29 Haz. 2002); Helvacıoğlu, “Marx, Darwin ve Darwinizm” (Bilim ve Ütopya, Sa.98: 34-37, Ağustos 2002); Şengör, “Marx ve Darwin” (Bilim ve Ütopya, Sa.99: 2-3). Ben burada temel olarak, evrim kuramı bağlamında Darwin ve Marx’ın söz konusu tartışmada dile getirilen görüşlerini ele almaktan çok, bilimsel felsefe açısından Şengör’ün Darwin’in evrim kuramı konusundaki temel bilimsel (ve felsefi) yanlışını/yanlışlarını ortaya koymak amaçındayım. Ancak yine de, bunu yapmadan önce bu “bilim yazarının” söz konusu tartışmada düşünce ve bilim tarihi, bilim felsefesi alanlarıyla ilgili olarak yaptığı yanlışlara da değinmeden edemeyeceğim.

Söz konusu yazarın *Cumhuriyet* gazetesinin *Bilim Teknik* ekinde az çok ilgilenip okuma gereğini duyduğum birtakım yazılarından, daha doğrusu işlediği konularla ilgili olarak onun başka akademisyenlerle girdiği tartışmalardan çıkarabildiğim bir sonuç var. İleri sürdüğü bir görüşe karşı çıktığı zaman Şengör’ün ilk yaptığı iş şu olmaktadır sanırım: büyük bir hızla ilgili kaynakları açmak ve orada daha önce yazdıklarında karşı çıkılan noktaları kendi açısından destekleyecek “bilgileri” bulmak. Bana göre bu, özünde akademik ya da bilimsel bir tutum değildir ve ancak bir tür “misyoner” tutumu olarak değerlendirilebilir: “Din yayıcıları” gibi onun da, “tek bir doğru vardır ve bu, öteki insanlara ulaştırılmalıdır” gibi bilim ve felse-

fe dışı, hatta karşıtı bir anlayışı benimseydiğini görüyoruz (Buradaki etik sorunu bu yazıda ele almayabiliriz diye düşünüyorum). Bunu dergimizdeki yazısının girişinde açıkça buluyoruz; “... Kütüphanemin bir kesiminin geçici bir süre depolanmış olması nedeniyle bu tartışmaya daha detaylı ve belge yüklü bir yazıyla katılamadığım için üzgünüm...” Oysa kanımca, Şengör yalnız kendi kitaplığındaki kaynaklara başvurmakla kalmasa ve dünyanın ulaşabileceği tüm kütüphanelerinde söz konusu tartışmayla ilgili kaynakları gözden geçirse, sa-

vunduğu görüşlerinde çok büyük bir olasılıkla “bir arpa boyu ileri gidemeyecektir”. Daha da ötesi, bu savunma işini bilime, felsefeye, tarihe kendisi gibi yaklaşan (ödüllü ya da ödüksüz) “bilgi misyonerlerinden” kurulacak (ya da kendi kuracağı) bir takımla da yürütmeye kalkışsa, sonuçta yine, “kayda değer”, gerçekten yeni olan hiçbir düşünce ortaya çıkmayacaktır.

Bunun nedenini görmek de sanırım hiç güç değildir. Bırakalım bilime felsefedeki çok değişik yaklaşımları, bilim tarihinin değişik yorumlanmasını vb., bilim yalnızca bilimsel üretim ve bunun sonunda ortaya konan bilimsel bilgi midir? Bir başka anlatımla bilim etkinliği, onun en başta gelen ürünü de olsa, bilimsel bilgi ile ne ölçüde özdeşleştirile-

bilir? Vurgulamak gerekirse, bilim felsefesi, bilim toplumbilimi gibi yoruma özellikle açık olan alanlarda ya da düzeylerde ise, yerine göre birbirinden çok değişik görüşleri dikkate aldığımızda, salt bilim etkinliğine göre kuşkusuz daha büyük ayrılıklarla karşılaşırız. Ayrıca, başvurduğumuz bilgi ve belgelerin hangisinin hangi bağlamda, nasıl, hangi amaçla düşüncemizi destekleyecek “kanıtlar” olacağı konusundaki ayrılıklara ne diyelim? Çok önemli olarak, onlar düşüncelerimizi çürütecek de olamazlar mı? (Şengör bu yazıyı okuma zahmetine gирerse içinden gelecek bir ses ona, kitaplığında, bir bölümüne katıldığı düşünceleri ve katılmadığı “önemli” noktaları ortaya koyabileceği kaynakları, tarihsel “belgeleri” aramasını söyleyecektir sanırım.)

Yazarımız başka neler söylüyor ki, ben burada bu (ve benzeri) noktalara değinmek gereğini duyuyorum? “Darwin biyolojik evrim fikrini icat etmemiştir. Yaptığı, biyolojik evrime doğal seçme ile bilimsel bir mekanizma bulmuş olmağı. Bu mekanizmanın da herhangi ilahi veya diğer deterministik bir plana göre değil, tamamen tesadüflerin etkisinde geliştiğini vurguluyordu.” Bu alıntıdaki ilk iki tümcede, yazarın kullandığı “fikir icat etmek” ve “bilimsel mekanizma” gibi iki anlatımı burada ayrıca yorumlamaya gerek görmüyorum, bunu okuyucuma bırakabilirim diye düşünüyorum. Bu arada, onun daha sonra kullandığı, “Darwin’in evrimi şansa bırakmış olması” gibi bilimsel-akademik bir düzeyle bağdaşmayan bir anlatım konusunda da, bunu söyleyebilirim. Üçüncü tümce ise, bizi, bu yazıda en temel olarak ilgilendiren noktaya ya da konuya getirmektedir.

Bu tümcede, birbirinden ayrı olarak da ele alınabilecek iki temel yanlış var. Bir kez, “deterministik bir plan”ın “ilahi” olması ve olmaması arasında çok temel bir ayrım var. Birinci durum ancak inanç dizgeleri için söz konusudur. İkincisinin ilke olarak, bilimsellik bağdaşan dünyevi anlayışlar açısından geçersiz olduğunu söyleyebilir miyiz? Onun nerede geçerli nerede geçersiz olduğu ise, gündeme getirilen olgular kümesinde neden-sonuç ilişkisinin ilke ve nicelik yönünden ne ölçüde söz konusu olduğuna, belki daha doğrusu bunun gösterilmesine bağlıdır. Şengör yazısında bu noktayı işlerken, Marx’ın, “evrimin mutlaka determinist nedenleri olması gerektiğine olan iyimser inancı”ndan söz ediyor. Ben, Marx’ın pek anlamlı ol-

mayan biçimde “iyimser” nitelendirilmesiyle anılan bu düşüncesinin tartışılmasını burada bir yana bırakıyorum; bu işi Sayın Helvacıoğlu üstlenebilir. Şengör’ün bu bağlamda aktarılabilecek bir başka anlatımı da şudur: “Darwin’in (teizmle bağlantısı kurulabilecek) bu inanca sırt çevirmesi, Marx’ın tüm determinist/pozitivist/iyimser dünyasını yıkmak demektir. Benim yobazlarla karşılaştığım, Marx’ın bu irrasyonel inancıdır.” Yukarda da belirttiğim gibi Şengör’ün buradaki yanlışlığı, dünyevi diyebileceğimiz determinizmi, (anlatımına çarpıcılık kazandırmak açısından da kaynaklandığını düşündüğüm) “dinsel yobaz inancıyla” karıştırmasıdır. Kanımca bu karıştırma, ruhsal ya da ruhsalbilimsel düzeyde “irrasyonel” bir dürtünün sonucudur ve yazısında Marx için genelde övgülü sözler söylemekteyse de Şengör’ün geleceksel, tutucu felsefeyle bağdaşan felsefi eğiliminin de bir yansımasıdır.

Yukardaki anlatımda söz konusu ikinci yanlış bizim açımızdan bilimsel ve felsefi açıdan daha merkezdedir ve Şengör’ün evrimin (evrimsel sürecin) açıklanmasında Darwin kuramıyla gelen temel yeniliği yanlış algılaması, yanlış yorumlaması, yanlış bilmesiyle ilgilidir. Darwin, belirleyiciliği (“determinizmi”) evrim sürecinin açıklanmasından dışlamış olamazdı. Çünkü, bilimsel felsefenin en önde gelen adı Hans Reichenbach’ın çok açık biçimde ortaya koyduğu gibi o (1), zamanına dek felsefede ve bilimde sürekli olarak savunulageldiği biçimde canlıların varlığını açıklamak konusunda bir niçinselliğe (amaçsallığa, erekselliğe, “teleolojiye”) gereksinimimizin olmadığını; cansız dizgeler için söz konusu olan nedenselliğin ya da neden-sonuç ilişkisinin (dolayısıyla nedensel açıklamanın) burada da yeterli olduğunu göstermiştir. Buna göre, canlıların evriminde, onların dışında (ya da “içlerinde”), doğadaki nedenselliği aşan bir gücün ya da güçlerin varlığı ve buna dayanan bir belirleyicilik söz konusu değildir; canlı dizgeler için, evrim sırasında zamanla ortaya çıkmış olgular (2a) ya da ayıklanmaya uğramış sonuçlar (3) söz konusudur (4). Bir alanda nedenselliğin söz konusu olduğunu söylüyorsak, o zaman bilimsel yönden burada bir belirleyiciliği dışlayamayız. Tam tersine, bunu gündeme getirmiş oluruz, çünkü bu iki doğa ilkesinden ikincisi, birincisinin geleceğe yansımasıdır (5), bizim tarafımızdan da

yansıtılmasıdır. Geçmişteki ve şimdiki olgular için gelecekte de hep bir yinelenmenin, bunların arasında da belli koşullar altındaki bir neden-sonuç ilişkisinin söz konusu olacağını düşünüyorsak, o zaman bir belirleyiciliği de kabul etmiş oluruz.

Yukarda evrim süreciyle ilgili olarak dile getirilenlerin ışığında şu öz denklemini ileri sürmek yerinde olacaktır: Evrim = Değişme + Süreklilik. Burada, denk-

lemdeki değişme ögesinin daha çok, süreçte örneğin yeni özelliklerin, bu arada “eski” türlerden yenilerinin ortaya çıkmasında olduğu ve Darwin’in belirttiği gibi bir raslantısallığa (“Tedadüfe”); sürekliliğin ise belirleyiciliğe dayandırılması gerektiğini söylemek doğru olur (2b). O zaman, en geniş bir kavramsal açıdan, felsefe açısından evrim olgusunun oluşu (“mekanizma”sı) ya da gerçekleşmesi de, şu yalın anlatımla dile getirilebilir: Raslantısallık + Belirleyicilik ≠ Evrim.

Bu arada Şengör’ün yazısında, “Marx ve Engels gibi determinist ve pozitivist iki düşünür” gibi bir anlatımı da görüyoruz (Bunlar ve benzerleri Şengör’ün kendi “yakıştırdığı” anlatımlar değilse, o zaman onun, başvurduğu kaynaklarda verilen “bilgileri” eleştirel bir süzgeçten geçirmeden olduğu gibi aktardığı sonucunu çıkarabiliriz). Burada da felsefe düzeyinde iki yanlış yapılmıştır. Birinci olarak, bir düşünür “determinizmi benimseyen” anlamında “determinist” olabilir; ancak “determinist düşünür” anlatımı, felsefe etkinliğinde sanki bu adı taşıyan bir okul ya da akım varmış gibi yanlış bir izlenim vermektedir.

İkincisi, Marx ve Engels “pozitivist” değil, “materyalist” birer düşünürdü; “pozitivizm” (olguculuk) ve “materyalizm” (maddecilik), felsefede “empirizizm” (duyusalılık) genel kümesinin birer alt-kümesidirler, ama özdeş değildirler. Auguste Comte’un 19. yüzyılın ilk yarısında geliştirdiği “pozitivizmin” yerini 20. yüzyılda Viyana Çevresi’nin “neo-pozitivizmi” (yeni olguculuğu) almıştır ki “determinist” Marksçı düşünürler

Marx’ı, Engels’i ve kendilerini bu akımla hiç bağlantılı görmezler. Yine bu yazısında Şengör, Marx’ın bir “sosyal bilimci” olduğunu söylüyor. Oysa Karl Marx, bir felsefeci, en başta da bir “siyasal felsefeci”dir ve o, toplum bilimleri ile (felsefede ve bu alanda eleştirilecek yönleri bir yana), siyasal öğretisini geliştirmek amacıyla ilgilenmiştir.

Bilimsel felsefe ve ondan yola çıkarak geliştirmeye çalıştığım “temel yöntembilgisi” açısından görüldüğü zaman Şengör’ün “bilimsel” anlayışında özellikle ve ciddi biçimde aksayan yön şudur. O, olup bitenleri, bu arada insan etkinliklerini değerlendirmeye çalışırken, ana kümeleri altkümelere, bunları daha küçük kümelere bölememekte; sonuçta, öylesine varsıl olan dünyayı, kendi algılaması açısından ve kendi kavramsallaştırması yoluyla aşırı yalınlaştırmakta, çorak bir konuma getirmektedir. Bir bakıma bu da, içinde yaşarken ak-kara (arada da “gri”) alanları dışında bir seçeneğin, bir boyutun bulunmadığı bir dünya “yaratmak” demektir.

Bir yandan da bütün bunlar, bilim anlayışında ve felsefede “dogmatizm”le yakından uyushmaktadır ki Şengör’le ilgili olarak bu konuyu dergimizin bir önceki sayısında (6) işlemeye çalışmıştım.

KAYNAKLAR

- 1) H. Reichenbach, (1951) 1966, The Rise of Scientific Philosophy, University of California Press, Berkeley and Los Angeles, s.191-195.
- 2) Y. Örs, 2001, Süreç, Kuram ve Kavram Olarak Evrim, Kaynak Yayınları, İstanbul, a) s.77-78; b) s.65, 66, 79.
- 3) R. Cummins, 1975, “Functional analysis”, The Journal of Philosophy, 72: 741-765.
- 4) Y. Örs, 1991, Is the ‘Biological’ Reducible to the ‘Physical’? An overall critical analysis of the concept of reduction in biology, basılmamış felsefe tezi, ODTÜ, s. 114-115.
- 5) Y. Örs, 1978, “Claude Bernard: son rôle dans l’évolution de la médecine scientifique”, Clio Medica, 13: 63-79.
- 6) Y. Örs, “Bilim üzerine yazılanlarda iki acıklı güldürtü kaynağı: “dogmatizm” ve “postmodern anarşi”, Bilim ve Ütopya, Sa.99: S.82-85, Eylül 2002.

Bilim ve yaratılışçılık üzerine

Vehbi Hacıkadıroğlu

ABD Ulusal Bilimler Akademisi'nin yayımladığı *Bilim ve Yaratılışçılık* adlı kitapçığı, son günlerde TÜBA (Türkiye Bilimler Akademisi) Türkçe'ye çevirterek yayımladı (1). Türkçe önsözde, bu kitapçığın "evrimin bilim dünyası tarafından reddedilmiş bir kuram olduğunu iddia edenlere verilmiş çok kesin bir yanıt" olduğu belirtiliyor.

Bu kitapçığın, eğer aynı değilse, az kısıtlanmış bir biçimi *Bilim ve Ütopya*'da da yayımlanmış ve o zaman da ben bu konuyla ilgili bir yazı yazmıştım. Fakat gerek benim yazım, gerekse o yazıyla ilgili eleştiriler, evrimin ortaya çıkardığı sorunların önemine bakışla öylesine yetersiz kaldı ki, bu yazımla, konunun önemiyle orantılı bir tartışmaya götüren yeni bir yol açmaya çalışacağım.

Dergimizin benim bu çabalarımı gereksiz görmeyeceğini umuyorum. Çünkü bu yeni girişime beni yönlendiren nedenlerden biri yukarıda sözünü ettiğim kitapçığın Türkiye'de yayımlanması ise, ikincisi de dergimizin Ağustos 2002 sayısında çıkan ırkçılık konusundaki yazılar oldu. Nazım Hikmet'in, hele yazıldığı tarih de göz önünde tutulduğunda, son derece ilginç olan yazısının yanında, Sayın Alâeddin Şenel'in, Sayın Prof. Dr. Metin Özbek'in ve Sayın Ender Helvacıoğlu'nun ırkçılık konusundaki aydınlatıcı yazılarını büyük bir zevkle okudum.

Ancak ben bu yazımda şunu belirtmek istiyorum. Bilinç, bilme ve düşünme gibi insana özgü niteliklerden hiçbirini taşımayan, fakat ilerde insanlaşacak olan hayvansal canlıya "primat" adını verirsek, evrim süreci içinde primatlıktan insanlığa geçiş süreci tam bir açıklığa kavuşturulmadıkça, ırkçılık konusunda en değerli bilim insanlarının bile ya-

nılgıya düşmekten kurtulmaları olanaksızdır.

ABD'li bilim insanlarının yanıtı: *Bilim ve Yaratılışçılık*

Sözü geçen kitapçıktan anlaşıldığına göre, bizde olduğu gibi, ABD'de de bilim dışı çevreler, hiç inandırıcı olmayan birtakım gerekçelerle evrim kuramı'na karşı çıkmakta, hatta bu kuramın okul kitaplarından çıkarılarak onun yerine yaratılışçı kuramın öğretilmesini isteyecek kadar ileri gitmektedirler.

Bu türden iddialara karşı, ABD Ulusal Bilimler Akademisi'nin yanıtı, bir yönüyle, son derecede titiz ve inandırıcıdır. Burada niçin "bir yönüyle" demek zorunda kaldığımızı biraz sonra açıklamak üzere, bilim insanlarının bu kitapçıktaki görülen çalışmalarının yoğunluğu ve titizliği karşısında duyduğum büyük hayranlığı belirtmem gerekiyor.

Gerçekten, bu kitapçığı okuyunca, sürekli geliştirilen değişik türden hesaplarla, evrenin yaşının 10-15 milyar yıl arasında olduğunu saptanabildiğini anlıyoruz. Dünyanın ve meteorların yaşı 4.54 milyar yıl olarak saptanmış. İlk canlılar 4 milyar yıl önce, bakteri benzeri canlılar 3.5 milyar yıl önce yaşamışlar.

Gerçek anlamda bilimsel araştırmaların en kaba biçimlerinin bile başlangıcından beri geçen sürenin yalnızca 400

yıl olduğu düşünüldüğünde, evrenin, dünyamızın, dünyamız üzerindeki yaşamın, yaşayanlar arasında insanın ortaya çıkışının ve bu ortaya çıkışlardan beri geçen evrelerin en ince ayrıntılarına dek ve şaşmaz bir kesinlikle saptanacağı günlerin hiç de uzakta bulunmadığı anlaşıyor.

Biyocoğrafyada ortak atadan türeyen yaşamın çeşitliliği üzerine söylenenler daha da şaşırtıcıdır. 250 bin bitki, 100 bin mantar ve 1 milyon hayvan türü tanımlanıp adlandırılmıştır. Sözel geliş, bugün dünyada *Drosophila* cinsinden 2 bin sinek türü varmış. Yalnızca Hawaii adalarında bini aşkın salyangoz ve karayumuşakçası bulunuyormuş.

Bilim ve Yaratılışçılık kitabında, insanın evrimi konusu

Doğal olarak en şaşırtıcı bilgiler insanın evrimi konusunda verilenlerdir.

Ancak benim yukarıda, Akademi'nin yaratılışçılara verdiği yanıtın yalnızca bir yönüyle inandırıcı olduğunu belirtmek gereksinimini duyduğum, tam da insanın evrimi konusunda söylenenlerle ilgilidir.

Kitapçılıkta, "Evrin biyolojisi alanındaki çalışmalar insanın atasal primatlardan oluştuğu sonucuna varmamıza neden olmuştur" deniyor. Anlatılanlara göre, insanın öteki hayvanlarla ortak bir atadan geldiğinden kuşku duymak için bir neden yoktur. Genlerdeki rastlantısal değişimlerden kimilerinin süreklilik kazanması sonucunda gerçekleşen mutasyonlar, yeni türlerin ortaya çıkmasını sağlamaktadır.

Ancak, genlerdeki değişimler sonucunda "bilinçli ve düşünen insanın nasıl ortaya çıktığı" konusunun tam bir açıklığa kavuştuğu söylenemez. Nitekim kitapçıkta, yaratılışçıların her türden karşı çıkmalarına susturucu yanıtlar verilmesine karşın, yapısında "akıllı tasarım" bulunan insanların, evrim yoluyla açıklanamayacağı biçimindeki karşı çıkma yanıtsız bırakılmıştır.

Gerçekte anası da babası da yetkin insanlar olan bir çocuğun, doğumundan kısa bir süre sonra ormanda yitirildiği ve bir hayvan tarafından beslenip büyütüldüğünü varsayarak, bu çocuğun, büyüdüğünde insansal niteliklerden hiçbirini kazanamayıp bir primat olarak kalacağı açıktır. Böyle bir primat, en gelişmiş bir insanın genlerine sahip olmasına karşın, ne konuşabilir, ne düşünebilir, ne de içgüdülerinin yönetimi altında davranmaktan kurtulabilir.

Öte yandan, toplum içinde yetişerek insanlığını kazandıktan sonra toplum di-

şına düşen bir kimsenin, insanca bir yaşam sürdürebilmesi de olanaksızdır. Çünkü bir insanın insanca bir yaşam sürdürebilmesi için kullanmak zorunda olduğu bütün araç ve gereçler, başka insanlarla işbirliği yapmadan elde edilemez. Bu, insanlığımızı da, özgürlüğümüzü de, insanca bir yaşam sürdürebilme olanaklarımızı da, tümüyle topluma, yani çevremizdeki insanlara borçlu olduğumuz anlamına gelir.

Oysa tarih boyunca, başta Hobbes, Locke ve J. J. Rousseau gibi büyük filozoflar olmak üzere hemen bütün düşünürler, insanların yalnız yaşamakta iken tam bir özgürlük içinde bulunduklarını, böyle bir özgürlük başka insanları öldürme özgürlüğünü de içerdiğinden, bu insanların öldürülme korkusundan kurtulmak için bir egemenin koruması altına girmek, yani toplumsal yaşamı kabul etmek zorunda kaldıklarını öne sürmüşlerdir.

İnsanların toplumsal yaşama girmen önce de insan olabileceğini kabul eden bu anlayışın, insanları Tanrının yarattığını, yani yaratılışçılığı kabul etmek anlamına geldiği açıktır. İşte beni büyük şaşkınlık içine düşüren durum, yaratılışçılığın görüşlerini çürütmeyi amaçlayan bilim insanlarının da, dolaylı yoldan da olsa, Tanrının yarattığı insan kavramını kabul etmiş görünmeleridir.

İnsanlaşma genetik gelişmenin bir sonucu mu?

İnsanlaşmayı birtakım organların gelişmesinin ürünü olarak görmeyi başka nasıl açıklayabiliriz? Kitapta, iki milyon yıl önce, *Homo* bireylerinin, modern insanından küçük bile olsa, *Austropithecus*'tan bir buçuk kez daha büyük bir beyin hacmine sahip olduğu belirtildikten sonra, "Erken *Homo*, *Austropithecus*'tan daha büyük beyni ile taş alet ustasıydı" diyor. Bu tümcelerle, önce beyin büyüdüğü, bunun ardında insanlaşma ve alet yapma yeteneğinin geldiği anlatılmak isteniyor.

Biraz sonra, "Belirgin taş aletler, çeşitli insan topluluklarına eşlik etmektedir. Büyük beyninli, günümüzdekine daha yakın türler eski türlere göre daha gelişmiş aletler kullanmışlardır" diyor. Bu tümcenin ilk bölümünde taş aletlerin ancak toplumlar içinde üretilebileceğinin belirtildiği düşünülebilirdi. Ancak, tümcenin ikinci bölümünde büyük beyinlilerin gelişmiş aletler yapabileceği görüşüne geri dönülmektedir. Bütün bunlar ilerde ortaya çıkacak insansal yetenekler için önceden organlar hazırlandığı anlamına gelmez mi? Eğer öyleyse, bu hazırlıkları Tanrıdan başka kim yapabilir?

Oysa gerek insansal, gerek hayvan-

sal yeteneklerden hiçbirisi için önceden hazırlanmış organlara gerek yoktur. Kuşlar yuvalarını, arılar peteklerini özel organlara gerek kalmadan yapıyor. Bir nedenle kollarını yitirmiş insanlar, kalemi ayak parmakları arasına sıkıştırarak yazı yazabiliyor. Özel organlar zor

Jaques Monod (ortadaki) çalışma arkadaşlarıyla.

koşullar altında yapılan işleri kolaylaştırmak için ortaya çıkar. Buna göre, önce beynin büyümesi ardından düşünme çabası değil, önce düşünme çabası, ardından beynin büyümesi ya da önce konuşma çabası ardından gırtlığın gelişmesi ortaya çıkacaktır.

Böylece, kimi insansal niteliklerin genetik gelişmelerin dışındaki birtakım nedenlerle ortaya çıktığı, genetik gelişmenin onların ardından geldiği kabul edildiğinde, bu insansal niteliklerin nasıl ortaya çıktığının ayrı bir açıklamasının yapılması gerekmez mi? Amerikan Akademisi açıklama ortaya koyamadığına göre, onun, insanlaşmayı genetik gelişmenin bir sonucu olarak gördüğü anlaşılır.

İrkçiliğe varan genetik belirlenimci görüşler

Gerçekte insanlaşmayı salt genetik gelişmenin bir ürünü olarak gören çok ünlü bilim insanları da yok değildir. Böyle bir insanlaşma anlayışının, bilim insanını, insanlaşma konusunda ne türden görüşlere yöneltebileceğini görmek için, ünlü Fransız biyoloğu Jaques Monod'un *Rastlantı ve Zorunluluk* adlı kitabından birkaç alıntı yapmak yeterlidir: "Bir kez çevresine egemen olduktan sonra, insanın artık kendinden başka düşmanı kalmıyordu. Doğrudan tür içi ve ölümüne kavga artık insan türünde ayıklanmanın başlıca etmeni olur... Türün hiç olmazsa belli bir gelişme ve yayılma düzeyinden sonra, kabile ya da ırk kavgası, evrim etmeni olarak, önemli bir iş görür" (2).

Bu durumda, yazara göre, insanlığın gelişmesi bilgi ve kültür düzeyinin yükselmesiyle değil, zayıfların ayıklanıp

güçlülerin yaşamda kalmasıyla gerçekleşir ve doğal ayıklanma insanın gelişmesinin zorunlu koşuludur. Yazar bu konuda ırkçılığın en uç görüşlerini kabul etmekten çekinmez:

"Bu ayıklanma baskısı, insanı hangi yönde etkiler? Bunun daha çok zekâ, imgelem, irade ve tutku taşıyan ırkların yayılmasını kolaylaştıracağı açıktır... Herkesin bildiği gibi, istatistikler zekâ bölümü ya da kültür düzeyi ile aile başına düşen çocuk sayısı arasında ters bir karşılıklık bulunduğunu gösteriyor... Bu, en yüksek kalıtsal gizilgücü, göreceli sayıları gittikçe azalan bir azınlığa doğru toplama olasılığı gösteren tehlikeli bir durumdur" (3).

Her şeye karşın sürekli bir gelişme durumunda bulunan insanlığın geleceği konusunda yazarın duyduğu umutsuzluk, sonunda bir çığlığa dönüşür:

"Yakın zamanlara dek görece ileri toplumlarda bile, hem fiziksel hem de düşünsel açıdan az yeterli olanların elenmesi otomatik ve acımasızdı. Çoğu erginlik çağına ulaşamazdı. Günümüzde bu kalıtsal sakatlardan birçokları döl vermeye yetecek kadar yaşıyorlar... Kurgubilim kuruntuları bir yana, insan türünü iyileştirmenin tek bilinçli ve sıkı bir ayıklama uygulaması olabilir... Bunu kim ister, buna kim yürek bulur?" (4).

Amerikan Bilimler Akademisi bu soruyu yanıtlamalı

Şimdi artık sorabiliriz, dünyaca ünlü bir bilim insanının bu görüşleriyle ilgili olarak Amerikan bilim insanları ne düşünüyor? Onlar eğer bu ırkçı görüşleri kabul etmiyorlarsa, evrim konusunda Fransız biyoloğundan hangi noktada ayrılıyorlar? Onlara göre insanlaşma toplumsal bir evrimin ürünü mü, yoksa onlar da insanlaşmanın genetik bir evrim olduğunu kabul ediyorlar mı?

J. Monod'un görüşlerinin kabul edilebilir bir yanı bulunmadığına göre, Amerikan bilim insanlarının bu soruya iki tür yanıtı olabilir: Birincisi, genetik evrimin insanlaşmanın başlamasından hemen önce sona erdiği, insanlaşmanın tümüyle toplumsal bir olay olduğudur. İkincisi ise, kendileri de genetik evrimi savunmaktadır, fakat genetik evrim Monod'un öne sürdüğü ırkçı görüşleri gerektirmez.

Bilim insanlarının yanıtı birinci türdense, evrim kuramını açıklarken bunu önemle belirtmeleri ve toplumsal evrim-

le ilgili olarak benim söylediklerimden çok daha inandırıcı birtakım bilgiler vermeleri gerekir. Eğer ikinci yanıt verirse, bu kez de, toplum dışında büyüyen bir çocuğun, genlerinin bütün yetkinliğine karşın insansal niteliklerden hiçbirini kazanamayışını nasıl açıkladıklarını belirtmeleri gerekir. Her durumda, dünyanın en önemli bilim akademilerinin birinin temsilcilerinin, insanlığın

düşünürler, zihnin de beyin gibi bir genetik evrimin ürünü olduğunu mu kabul ediyorlar? Eğer bunu kabul etmiyorlarsa, zihnin, evrimin hangi aşamasında nasıl ortaya çıktığı konusunun bilim insanlarınca inandırıcı biçimde açıklanmamış olduğu söylenemez mi?

Öte yandan, biyolojik kalıtım ve kültürel kalıtımın, Sayın Alâeddin Şenel'in öne sürdüğü gibi, birbirini etkilemeden

kan Akademi üyelerininkine benzeyen bir ihmalde bulunmuş olmuyor mu? Bu soruyu, kendi düşünceme tam olarak güvenemediğim bir durumla ilgili olarak, Sayın Özbek'in ne düşündüğünü öğrenmek için sorduğumu da belirtmek isterim.

Bu konu üzerinde dirençle durmak-taki amacımın, insanlığın başlangıcının şu ya da bu yoldan mı ortaya çıktığı türünden basit bir merakı gidermeye çalışmakla sınırlı olmadığını hemen belirtmeliyim. İnsanlaşmanın nasıl gerçekleştiği konusu, insanlığın geçmişini ve bu günü anlamak ve gelecek üzerinde kestirimlerde bulunmak bakımından yaşamsal bir önem taşımaktadır.

Gerçekten, insanlığımızı içinde yaşadığımız topluma, yani çevremizdeki insanlara ve insanca yaşama olanaklarımızı da yine o insanlarla yaptığımız işbirliğine borçlu olduğumuzu anlamak, günümüze dek hepimizin zihninde kök

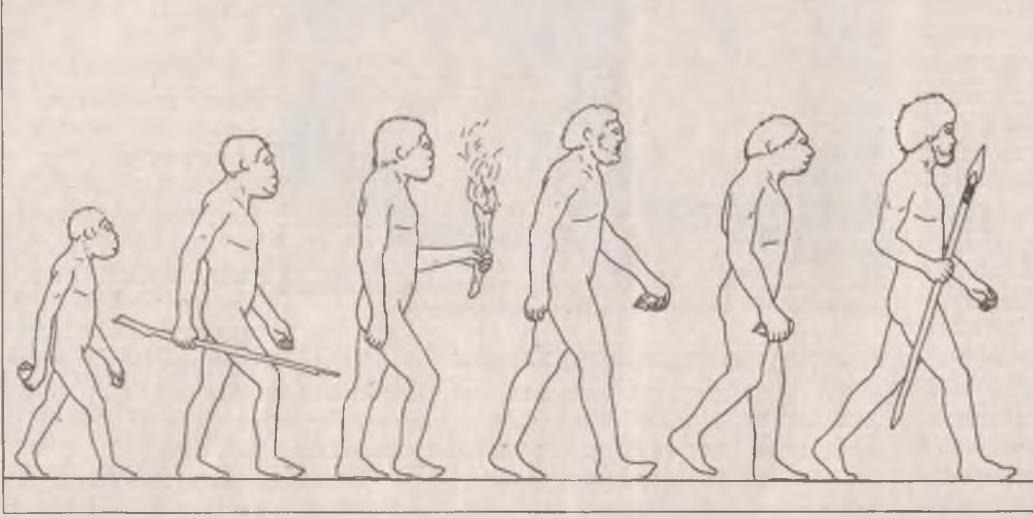
salmış olan "İnsan insanın kurdudur" masalını sorgulamaya başlamamızı sağlayacaktır.

Artık toplumların, yaşamak için başkalarını yok etmek zorunda olan insanlardan oluştuğu inancından kurtulmamız gerekiyor. Çünkü toplumlar, bireylerinin birbiriyle işbirliği yapması sonucunda insanlık, özgürlük ve insanca yaşama olanakları üreten ve üretimini katılımcılar arasında paylaşan kurumlardır. Bu da insanların gerçek çıkarının, başka insanları sömürmekte değil, o insanlarla yaptığı işbirliğini en yüksek verimlilik düzeyine ulaştırarak kendine düşen payı büyümekte olduğu anlamına gelir.

Böyle bir insanlaşma anlayışının, toplumların yetkili kurumlarınca benim-senip, bütün toplum üyelerine, çocukluktan başlayarak öğretilmesi durumunda, insanlığın bundan neler kazanacağı-nın açıklanmasının ayrı bir yazı, hatta kitap konusu olacak kadar önemli olduğu açıktır.

DİPNOTLAR

- 1) Bilim ve Yaratılışçılık -Amerikan Ulusal Bilimler Akademisinin Görüşü-, TÜBA Yayını, 35 s.
- 2) Jacques Monod, Rastlantı ve Zorunluluk, Çev. V. Hacıadoğru, 1997, s.144.
- 3) Age, s.144.
- 4) Age, s.146.
- 5) Ender Helvacıoğlu, "Marx, Darwin ve Darwinizm", Bilim ve Ütopya, Ağustos 2002, S.98, s.37.

belki de en önemli sorunlarından birine önerdikleri çözümün, son derece yetersiz olduğunu kabul etmek gerekiyor.

Bilim ve Ütopya'nın 'İrk ve ırkçılık' dosyasındaki makalelere ilişkin

Şimdi de dergimizde ırkçılıkla ilgili yazılarını gördüğümüz düşünürlerimizin bu konudaki görüşlerini ele alalım. Yazarlarının tümünün ırkçılık karşıtı olduğu açıkça görülüyor. Sözgelisi Nazım Hikmet "Biz kalıtım yoluyla geçen özellikleri inkâr etmiyoruz. Bu özelliklerin bireyle ve ırklara göre değiştiğini biliyoruz. Fakat yine biliyoruz ki, kalıtım yoluyla geçmeyen bir şey varsa, o da beyin içeriği ve düşüncenin akışıdır" diyerek, gerçek ırkçılık karşıtlığının anlamını açıkça belirtiyor. Nazım Hikmet'ten hele bu yazıyı yazdığı tarihte, bundan fazlasını beklemek haksızlık olurdu.

Sayın Ender Helvacıoğlu, Farrington'un *Darwin gerçekte ne söyledi?* adlı kitabında, "Darwin'in zihnin beyinle farkını ayırtlayamadığını, böylece doğal ayıklanma yasasına, insan, toplum, psikoloji ve tarih açılarından geçerlik tanıdığını" eleştirdiğini belirtiyor (5). Ben Farrington'un bu görüşünü ve benzer görüşleri kabul ettikleri açıkça görülen Sayın Ender Helvacıoğlu ve Sayın A. Şenel'e sormak istiyorum: Zihinle beyin farklı şeyler olduğunu kabul eden

birlikte gittiklerini de sanmıyorum. Beyinde zihinle ilgili birtakım merkezler bulunduğuna ve bu merkezlerde bir bozukluk olması durumunda zihinsel işlemlerde de bozulmalar görüldüğüne göre, zihinle beynin gelişmesinin karşılıklı bir etkileşim içinde bulunduklarını kabul etmek gerekiyor.

Bütün sorun, beyinde, ilerde ortaya çıkacak zihinsel gelişmelere bir hazırlık olmak üzere, birtakım merkezlerin oluşmasının olanaksızlığında düğümlenmektedir. Yani bir primat türünün ilerde insanlaşacağını önceden görüp, bunun için gerekli olan biyolojik gelişmeleri hazırlayacak bir yaratıcının bulunduğu kabul edilemez. Önce zihinsel çabalar başlayacak, sonra genlerde bu çabaların verimli olmasını kolaylaştıracak birtakım gelişmeler ortaya çıkacaktır.

Sayın Prof. Dr. Metin Özbek'in yazısından öğrendiğimize göre, ırk sorunuyla ilgili olarak UNESCO 1951 yılında, dünyaca ünlü antropolog ve biyologların imzasıyla bir bildiri yayımlamıştır. Buna göre ırklar, belirgin ve aynı zamanda kalıtsal olan doğal ayıklanma, mutasyon, karışma ve izolasyon gibi faktörlerin sonucunda ortaya çıkan bedensel farklılıklarla simgelenen insan topluluklarıdır.

Böylece bu bilim insanları da, beyindeki merkezler ya da gırtlaktaki ses telleri gibi, düşünsel ya da tinsel olaylarla ilgili oluşumların ırk ayırımından önce gerçekleştiğini belirtmemekle, Ameri-

Balıkesir ve Çanakkale'nin endemik bitkileri

Tanrı Zeus, Çanakkale-Balıkesir arasındaki İda Dağı'ndan izlemiştir Troya Savaşı'nı. İlyada'da, Troya Kralı'nın oğlunun, bir Akha tolgası vasıtasıyla ölümüyle ilgili olarak; "Bir bahçede, meyvesinin ve yaz yağmurunun altında/ Haşhaş çiçeği nasıl yana eğerse başını/ Tolganın ağırlığıyla baş öyle yana düştü" denmektedir. Ne ilginçtir ki, Balıkesir dolaylarında endemik bir haşhaş türü yetişir.

MÖ 1200'ler: Anadolu Yarımadası'nda kurulu, dünyanın iki süper devletinden biri olan Hitit İmparatorluğu aniden yıkılır. Bütün Hitit kent kalıntıları, bu tarihlere ait kalın bir kül tabakası vardır. Söz konusu yıkım, sadece

Hititler değil, bütün Anadolu halkları için geçerlidir. Batıdan doğuya doğru hızlı bir şekilde genişleyen, vahşi bir yıkım başlar. Öyle hızlı ve ani bir yıkımdır ki bu, Anadolu yazılı kaynaklarında işgalle ilgili belgeye rastlamak neredeyse olanaksızdır. Vahşi, göçebe ve savaşçı

kuzey halkları (deniz halkları) Balkanlar'dan Anadolu'ya saldırmışlar, burayı boydan boya tahrip ettikten sonra, Doğu Akdeniz ve Mısır'a dayanmışlardır. Mısır yazılı metinleri bu saldırıdan dehşetle, saldırganların Mısır'dan kovulmalarından ise övgüyle bahsetmektedir. Tarihin gördüğü en vahşi saldırı, belki de ilk dünya savaşıdır bu. Anadolu insanı barbar kabileler tarafından katledilmiş, uygarlık tamamen yok edilmiştir. Öyle etkili bir saldırıdır ki; yıkımdan sonra, Anadolu'da bin yıldan beri kullanılan ve uygarlık ölçütü olarak bilinen yazı ortadan kalkmıştır. Arkeoloji literatüründe "Karanlık Çağlar" olarak adlandırılan dönem, bu yıkımla başlamıştır. MÖ 1200-750 yılları arasında Anadolu kör bir karanlığa gömülmüştür. Yazının olmadığı, kentlerin ortadan kalktığı bu döneme ait ancak ilkel kabilelere özgü basit keramik parçalara ulaşılabilmektedir.

*İda Dağı Zeus'un mu,
Artemis'in mi?*

Kuzey halklarının Anadolu'ya ilk saldırı noktası doğal olarak Kuzeybatı Anadolu olmuştur. Bu bölgede, o zamanın en önemli siyasi ve ekonomik gücü Troya Uygarlığı vardır. MÖ 3200'lerden MS 500'lere kadar 4 bin yıl sürekli iskân edilen antik kent, MÖ 1200'lerde Yunanistan üzerinden gelen vahşilerin saldırısına uğramıştır. İzmirli hemşerimiz Homeros'un *İlyada* ve *Odessa*'sında bu işgal epik ve lirik bir dille anlatılır. Tanrı ve tanrıçalar bu savaşı izlerken, takım tutar gibi iki taraftan birini tutarlar. Tanrılar Tanrısı Zeus, Çanakkale ve Balıkesir arasındaki Kazdağları'ndadır (İda Dağı) savaş süresince. Baştanrı, insanlara benzer duygu, düşünce ve davranışlarıyla, bu dağın 1756 m rakımla en yüksek noktası olan Gargaros'tan (günümüzdeki ismi Kartal Çimeni) savaşı izler. Aslında İda ismi, anatanrıça inancını ifade eder. Roma Dönemi'nde bu dağa

Resim 1: Kazdağı'ndaki Mehmetalan Köyü'nden bir Türkmen ninesi. Bakın hele şu nenenin güzelliğine, daha da güzelleşmiş başındaki Kazdağı çiçeğiyle. Kaynak: Atilla Erden, Anadolu Giysi Kültürü.

"Magna Mater İdae", yani Anatanrıça İda denilirdi. Zeus kültünün, bu inancın üzerine, kuzey halklarından Dor'ların istilasıyla yerleştiği tahmin edilmektedir. Zeus bu dağın en üst noktasına yerleşmesine, dolayısıyla herkesten üstün olduğunu göstermek istemesine rağmen, yöre insanı hiçbir zaman anatanrıça inancından vazgeçmemiştir. Antikçağ'da Kazdağı ve dolayları, bitkilerin ve bereketin tanrıçası olan Kibele ve onun devamı Artemis tapkısının en etkin alanlarındandır. Kazdağı eteklerinde, Altınoluk ile iç içe olan Antandros'da (Anti+andros=Erkek karşıtı) Artemis inancı egemendir. Anatanrıçayı savaş ve kıyımla ortadan kaldırmaya çalışan barbarların tanrılarına karşı, yöre halkının günümüzdeki feminist harekete benzer bir tepki vermiş olması mümkündür. Aksi halde önemli bir antik kenti "erkek karşıtı" olarak adlandırmazlardı. Yöre insanının erkeğe düşman olması mümkün olamayacağına göre, bu tepki ataerkil kültür ve erkek baştanrıya karşı olmalıdır. Günümüzde bile bu tepki yöre kültüründe görülmektedir. Genelde dağların en yüksek doruğu kutsal kabul edilirken, yöre halkı Kazdağı'nın zirvesi Kartal Çimeni yerine, daha aşağıdaki Sarıkız Tepesi'ni inanç alanı olarak görmektedir. Özellikle Türkmen köyleri arasında kutsal bilinen bu tepede, Sarıkız ile ilgili bir de açık hava sunak yeri (türbe) vardır. Yöre insanı bu sunağa gelmekte, Sarıkız Ana'ya mumlar adamakta, bez parçaları bağlamakta, zirve defterine yazılar yazarak Sarıkız'dan sorunlarına çare bulmasını istemektedir.

Sarıkız'ın hikâyesi ve ritüeli ile, Tanrıça Artemis'inki de birbirine çok benzer. Her ikisine de tepelerde tapınılır, her ikisi de bakiredir. Sarıkız'ın ölüm nedeni de bakire olmadığı yönündeki iftiralardır. Dağ, anatanrıça inancıyla ilgili bir yerken; ataerkil kabilelerin işgaliyle anatanrıça zirveyi atatanrıya bırakmıştır. Anatanrıça ikincil konuma düşerek, daha alçak bir tepeye yerleşince, yöre insanı da onu takip etmiştir. (Sarıkız efsane-

sinin kökeninde de, anatanrıçayı baştanrıktan indirmek isteyen ataerkil halkların söylenceleri olduğu düşünülebilir ve şöylece Troya Savaşları'nın olduğu Geç Tunç Çağı'na tarihlenebilir). Zirveye çıkarak Zeus'a yakarmak yerine, Sarıkız Tepesi'ne çıkıp anatanrıçaya (Kibele-Artemis) yakarmıştır. Zira anatanrıça bitkilerin, beslenmenin ve bitkisel ilaçların tanrıçasıdır. Ne istenebilir ki yıldırımın ve şiddetin tanrısından?

Oione ve Sarıkız, yöre kadınlarıyla bitkilerde buluşur

Besleyen ve sağaltan anatanrıçaları ortaya çıkaran ise, önemli bir endemizm merkezi olan Kazdağları'ndaki biyolojik zenginliktir. Kazdağları özgün bitkisel zenginlikleriyle gerek günümüzde ve gerekse Antikçağ'da küskün (erkekler tarafından mağdur edilmiş), ancak üretken ve hastalıkları iyi eden kadınların mekânıdır. Troya Savaşları sırasında zehirli okla yaralanan Paris, Kazdağları'nda yaşayan ve güzel Helene uğruna

kotu) tıbbi potansiyeli olan ve sadece Balıkesir ve Çanakkale'de yetişen (Kazdağı'ndaki Kapıdağ'da ve Zeytinli'nin 5 km yakınında, 600-800 metrelerde) endemik bitkilerimizdendir. Nitekim Batılı bilim adamları, aynı türden *Digitalis purpurea* adlı yüksükotunun kanserli hücreleri tedavi edici etkisini keşfetmiştir. Bu bitkinin kalp kaslarının güçlenmesini de sağladığı belirtilmektedir (2). Tıbbi etkileri araştırılmamış yüzlerce bitkimiz, özellikle endemik bitkilerimiz, Türkiye'nin geleceğini şekillendirecektir. Bu bitkilerden elde edilecek ilaçlar, çok lokal alanlarda yetiştirdiklerinden, gelecekte bizim uluslararası ilaç endüstrisi, gen teknolojisi ve farmakoloji alanında söz sahibi olmamızı sağlayabilecektir, yeter ki koruyalım, yeter ki yaşatalım endemik bitkilerimizi...

Yöre insanı da Kazdağları'ndaki özgün bitkileri hastalıklarını iyileştirmek için toplar. Günümüzde Kazdağı'nın Türkmen kadınları, özellikle yaşlı olanları, yörenin bitkilerini baş tacı ederler (Resim 1) (3). Çünkü onların hepsi birer tanrıcadır; bitkileri onlar tanır, bitkilerden ilaçları damıtarak hastaları sağaltırlar. Başlarına çiçek takarak Kazdağı'na öykünürler, o zaman Anatanrıça İda'dır onlar. Yörenin endemik şakayıkını (*Paeonia masculi* subsp. *hodurii*) kondurur verirler başlarına. Ölmezotlarını veya diğer adıyla altınotunu taktıklarında başlarına; kocamışlıklarını unutturur de ölmeyeceklerini sanırlar; yoksulluktan takamadıkları beşibirliklerin yerine altınotu ile avunurlar. Balıkesir Etnoğrafya Müzesi'ne uğrarsanız (Kuvayi Milliye Müzesi), altınotu süslemeli kadın başlığını görebilirsiniz. Sadece yaşlılar değil, evlenecek genç kızlar da başlarına bitki motifli başlıklar takarlar, botanik bahçesine dönen gelin başlıklarının hepsi, murada ermeden Hakka yürüyen Sarıkız'a adanmıştır, kuru bitkilerden oluşan gelin başlığını takan her genç kız Sarıkız'dır artık...

Her ne kadar Milli Park olması dolayısıyla Kazdağları'ndan bitki toplamak yasaklanmış olsa da, bu yasağa uyulmadığı görülmektedir. Yöre insanını Kazdağları'na çıkmaktan alıkoymak zordur. Sarıkız inancının gücü, insanları bu dağ çıkarmaktadır. Bin bir zorlukla, trak-

Resim 2: *Thymus pulvinatus* (kekik). Kaynak: K. H. C. Başer, F. Satıl, G. Tümen, 'Thymus pulvinatus', Karaca Arboretum Magazine.

terk ettiği karısı Oinone'nin kendisini bitkilerden yaptığı ilaçlarla iyileştirmesi için Kazdağı'na çıkar. Ancak Oinone kendisine ihanet eden kocasını, Kazdağı bitkilerinden yapılmış ilaçlardan mahrum bırakır, Paris bu dağda ölür (1).

Homeros Oinone'nin hangi tür bitkilerden ilaçlar yaptığını bize söylemiyor. Dolayısıyla tıbbi potansiyeli olan bütün Kazdağı bitkilerinin sağaltıcı kadınlar tarafından kullanıldığını öngörebiliriz. Örneğin *Digitalis trojana* (Troya yüksü-

Resim 3: *Abies nordmanniana* subsp. *equi-trojani* (Troya atı köknarı/ Kazdağı köknarı).
Kaynak: Balıkesir broşürü, Balıkesir İl Turizm Müdürlüğü yayını.

törlerle, tozdan heykellere dönmüş insanların Sarıkız'ı gördükten sonra, zirvede bitki toplaması herhalde ritüel bir davranıştır. Zira zirvede karşılaştığımız her köylüye, adaçayı ve kekik gibi Kazdağı bitkilerinin toplanmasının yasak olduğunu hatırlattığımızda, "Hayır için topluyoruz" karşılığını veriyorlar. Yani bitkilerin toplanması kutsal bir amaca özgülenmektedir. İşte size anatanrıça inancı, işte bu inançla bağlantılı bitkisel ritüel...

Sarıkız Tepesi'nin biraz aşağısında, Kapıdağı denen yükseltide, sadece burada yetişebilen ve yok olma tehlikesi altındaki endemik kekiğimiz *Thymus pulvinatus* da bitki toplayıcılarından nasibini almaktadır (Resim 2) (4). Yetiştirme alanı 30 m²'yi geçmeyen, temmuz ve ağustosta çiçeklenen bu kekik türü, Kazdağı'ndan başka yerde yetişmemektedir. Köylüler tarafından çay yapmak

amacıyla köklenerek hasat edildiği için, bitki yok olma tehlikesi altındadır. Bu tür, Anadolu'da yetişen *Thymus* türleri içinde, en dar yayılış alanına sahip olanıdır. Bu yüzden yetiştirme alanı acilen korumaya alınmalıdır. Sarıkız Türbesi'ne çıkarsanız bir gün, zirve defterine şöyle yazın: "Sevgili Sarıkız Ana, benim de sorunlarım var; hastalık, geçim derdi, sevdalık. Ama çok şükür hayattayım. Sen önce çocuklarının ölümüne çare bul, kekiğine sahip çık".

Troya Savaşı'nda rol alan köknar ağacı

Troya'ya girmek isteyen Akhla Ordusu, 10 yıl savaştıktan sonra bu amacına ulaşamayınca tahtadan bir at yapar, bunun içine savaşçıları koyar ve Troya'yı bu yöntemle işgal eder. Ancak söz konusu tahta atı yapmak için savaş alanından bir hayli uzak olan Kazdağı'nda-

ki köknar ağacını kullanırlar. Troya atının yapıldığı Kazdağı köknarının bilimsel adı da *Abies nordmanniana* subsp. *equi-trojani*'dir (Resim 3). *Equus* Latince'de "at" anlamına geldiğinden, Kazdağı köknarının literatürdeki adı aslında "Troya atının köknarı"dır. Anadolu'nun özgün söylencesinin kaynağında, yine Anadolu'nun özgün bir bitkisi bulunmaktadır.

Her ne kadar Akhalar'ın Troya'yı tahta at ile alt ettikleri söylenmekteyse de, Troyalılar'ın bu kadar basit bir numarayı yutmayacakları akla daha yakındır. Köknardan tahta at yapılarak bir ülkenin yok edilmesini, o zamanın ağaçlarla ilgili inançlarına bağlamak daha mantıklıdır. Nitekim Troyalılar'ın çağdaşı olan Hitit Devleti'nin anlaşma metnindeki köknar ağacı ile ilgili hükümler, bu konuda bizlere ipucu vermektedir. Hitit Devleti ile Hurri Devleti arasında yapılan bir anlaşma metninde "Hurriler bu antlaşmanın ve yeminin sözlerine uymazsa, bir köknar ağacı kesilip devrildiğinde artık büyümeyeceği gibi ... biz Hurrileri karımız, çocuklarımız ve ülkemizle birlikte bu köknar ağacı gibi bırak. (Kesilmiş) köknar ağacının nasıl zürriyeti yoksa ... biz Hurrileri ülkemizle birlikte ve çocuklarımızla birlikte zürriyetsiz bırak" (5) denilmektedir. Yukardaki Hitit metninden hareketle; Troya'yı alamayan yağmacı Akhalar'ın en sonunda büyüsel ve simgesel bir yola başvurdukları, mahvetmek istedikleri ülkenin insanlarını yok edebilmek için Kazdağı'ndaki köknar ağaçlarını keserek bunlardan heykeller yaptıkları, daha mantıklı gelmektedir. Zira ülkenin köknarlarının kesilmesi ile bu köknarların yetiştiği topraklardaki insanların yok olması arasında, Hitit inancında paralellik kurulduğu görülmektedir. Troya Bölgesi Hititler'le benzer kültüre sahip, onlara akraba Luviler'in ülkesidir. Belki de Akha Ordusu yerel halkın bu inancını bildiğinden ve onların moralini bozmak istediğinden, Kazdağı'nın köknarlarını keserek, Troya halkına umutsuzluk aşılamayı planlamış olabilir. Diğer bir olasılık da, Troya'yı ele geçiren ve halkını öldüren Akhalar'ın yaptıkları bu soykırımın simgesi ve zaferlerinin sembolü olarak köknar ağacından çeşitli heykeller yapmış olmalarıdır.

Günümüzde yöre insanı endemik Kazdağı köknarının yapraklarını, içtiği çayın içine atar; çayını reçine kokulu içer. Köknar ağacının çayın içine katılması, Antikçağ'dan kalan bir uygulamadır. Zira üreme ve soyun devamı ile özdeşleştirilen bu ağacımızın yaprağının,

çaya sadece koku vermediği, olasılıkla insanların soyunu devam ettirmek iste-
mesiyle ilgili bir uygulama olduğu dü-
şünülebilir.

Troya Savaşı'nda ölen yiğitlerin sembolüdür haşhaş çiçekleri

Troya Savaşı'nın ayrıntılarını öğren-
mek için Homeros'un *İlyada* ve *Odessa*
adlı şaheserlerini okumak gereklidir. *İl-
yada*'da, Troya Kralı'nın oğlunun, bir
Akha tolgası vasıtasıyla ölümüyle ilgili
olarak; "*Bir bahçede, meyvesinin ve yaz
yağmurunun altında/ Haşhaş çiçeği na-
sıl yana eğerse başını/ Tolganın ağırlı-
ğıyla baş öyle yana düştü*" (6) demek-
tedir.

Ne ilginçtir ki, Balıkesir dolayların-
da endemik bir haşhaş türü yetişir. An-
cak Troyalılar'ın kaderine benzer onun
kaderi de. *Papaver somniferum subsp.
pullatum* olarak adlandırılan bu haşhaş
bitkimiz, yok olma tehlikesi altındadır.
Homeros muhakkak biliyordu bu haşha-
şı, yoksa özdeşleştirir miydi ölen insan-
larla bu narin bitkimizi. Hitit dilinde
(muhtemelen ona akraba Troya'daki Lu-
vi dilinde de) "haşşika" olarak adlan-
dırılan haşhaş bitkisinin ismi, 4 bin yıldan
bu yana değişmeyen ender kelimelerden
biridir. Kültürel sürekliliğin önemli gös-
tergelerinden biri olan dil benzerliğinin
temelinde de özgün bitkilerimiz vardır.

Aslında bir gelinciktir haşhaş ve ge-
lincikgiller ailesindendir. Gelincik çiçe-
ği Kibele inancında Attis'in kanlarını
temsil eder. Dolayısıyla ölen genç ve ya-
kışıklı erkeklerin sembolüdür. *İlyada*'da
da bunu görürüz. Sadece haşhaş mı, ba-
harda çevresinde kıpkızıl gelincikler
açan, Burhaniye ve Havran'daki Madra
Dağları'nda yaklaşık 10 kadar Kibele
Açıkhava Sunağı da yok olmak tehlike-
si altındadır. 1999 yılında, halen Ad-
ramytteion kazılarını yürüten arkeolog
Doç. Dr. Engin Beksaç tarafından keşfe-
dilen ve hâlâ koruma altına alınmamış
olan bu açıkhava sunakları dinamitlen-
mektedir. Bunun en hazin örneği Baha-
dınlı Köyü'nün yakınında yer alan De-
dekaya Kibele Açıkhava Sunak' Ala-
nı'dır. Bir gün yolunuz Bahadınlı Kö-
yü'ne düşerse ve Dedekaya Kibele Su-
nağı'nın dinamitlerle parça parça oldu-
ğunu görürseniz, aylardan baharsa ve
kan kırmızıysa tarlalar, bilin ki gelincik-
ler göç yolundadır.

İlyada, botanikçiler için de kılavuz kitap

İlyada'da iris, Tanrı Zeus'un haber-
cisidir. Burada "*Böyle dedi o, yel gibi
giden İris fırladı/ Vardı İda Dağı'nın do-
ruklarından koca Olimpos'a*" dizeleri

vardır. Gerçekten de Kazdağı'nda ende-
mik bir iris (süsen) türü yetişir, *İris ker-
neriana*'dır onun bilimsel adı. Eğer
Kazdağı'nı gezerken bu süsenimize
rastlarsanız, Koca Tanrı Zeus size mut-
laka bir şeyler iletmek çabasında de-
mektir.

Troya Savaşı'nın en yoğun döne-
minde, Zeus'un karısı, kıskanç Hera,
Kazdağı'na çıkar; Zeus'u baştan çıkar-
maktır amacı. Kadınlara hiçbir zaman
hayır diyemeyen Baştanrı Zeus, Kazda-
ğı'nın doruğunda birlikte olur Hera ile.
Homeros *İlyada*'sında şöyle anlatır bu
olayı: "...Böyle dedi, aldı karısını koy-
nuna, sarıldı/ Tanrısız toprak yumuşak
bir çimen saldı/ Taptaze Lotos bir halı
serdi toprakla aralarına/ Safranlardan,
sümbüllerden tatlı bir halı/ Uzanıverdi
ikisi de halının üstüne/ Sardı onu güzel
bir altın bulut/ Buluttan çiğ damlaları
akıyordu pırıl pırıl/ Tanrıların babası
yüksek Gargaros Tepesi'nde/ Koyunda
karısı mışıl mışıl uyuyordu".

İlyada'yı okuyan Alman araştırmacı
Schliemann okuduklarının kılavuzlu-
ğuyla Troya'yı ve Troya hazinesini keş-
fetmişti. Botanik bilimcileri için de baş-
lı başına bir rehber kitaptır *İlyada*. Ne-
den dersiniz, yukarıdaki dizelerde bah-
sedilen safran (çiğdem) ve sümbüller
gerçekten de burada yetişir, hem de en-
demik olarak. Hatta bunlardan birisinin

ismi de Gargaros Tepesi'nin adıyla anı-
lır: *Crocus gargaricus* (Gargaros çiğde-
mi) adlı endemik çiğdem üzerinde se-
vişmiştir Zeus. Ayrıca *Crocus candidus*
ve *Crocus biflorus subsp. nubigena* adlı
endemik çiğdemler de, Kazdağı'nın en-
demik bitkileridir, *Muscari latifolium*
adlı endemik miksümbül de Kazda-
ğı'nın 1100 metrelerinde yetişir. Şimdi
sorarım sizlere, özgün çiçek ve bitki tür-
leri arasında, bin bir çeşit kokuyla çepe-
çevre bir ortamda, yanınızda da sevgili-
niz varsa, ne yaparsınız? Sevişirsiniz el-
bet. Tanrılar tanrısı Zeus bile Kazdağı
florasının bu oyununa gelmişse, siz çiğ-
deme ve sümbüllere karşı gelebilir misi-
niz?

Homeros çiğdem bitkisini şafakla
özdeşleştirir ayrıca, "*Safran urbali şa-
fak da yayılınca denize*" der. Homeros
mutlaka çiğdem bitkilerince zengin, de-
nizi gören ve güneşin en erken görüldü-
ğü bir yerde şafağın sökmesini gözlemiş
olmalıdır. Kazdağı'nın zirvesi bu açıdan
en ideal yerdir.

Keten de, sarıldığı Troyalı savaşçılar gibi can çekiyor

Troya Savaşı'nda ölen Troyalı sa-
vaşçılar keten kumaşa sarılır, cenaze tö-
renleri için hazırlanırlar. *İlyada*'da, Tro-
ya'nın en önemli savaşçısı olarak anlatı-
lan Hektor'un cenaze töreni ile ilgili

Resim 4: *Orchis quadripunctata* (dört noktalı orkide). Kaynak: C. A. J. Kreutz, 'Die Orchideen der Türkei'.

Tablo: Çanakkale ve Balıkesir'in yok olma tehlikesi altındaki endemik bitkileri

Bitkinin bilimsel adı

ÇANAKKALE

Achillea fraasii var. *Trojana*
Allium kurtzianum
Dianthus ingoldbyi
Peucedanum arenarium subsp. *urbanii*
Ranunculus pedatus subsp. *trojanus*
Tripleurospermum baytopianum (10)
Verbascum scamandri

BALİKESİR

Centaurea sericea
Papaver somniferum subsp. *pullatum*
Thymus pulvinatus

Bitkinin Türkçe adı

-
Yabanisoğan
Karanfil
Domuzkuyruğu
Troya düğünçiçeği
-
Eski Menderes sığırkuyruğu

Peygamberçiçeği
Haşhaş
Kekik

Bitkinin yetiştiği yer

Kazdağı, Susuzdağı, 1500 m
Kazdağı, Susuzdağı, mermerli alanlar
Gelibolu, Anzak'ta
Kazdağı, 1500 m
Erenköy, Menderes Dağı
Keşan ve Kadıköy arasındaki Kurudağ'da, 200 metrelerde
Kazdağı'nda

Dursunbey'de

Kazdağı'nda bulunan Kapıdağı'nda, 1500-1600 metreler

olarak ozanımız şöyle der: “İki keten çarşafı bir entari bıraktılar arabada/ Bunlar ölüyü eve götürürken sarmak içindi/ Yıkadı hizmetçiler ölüyü, ovdular yağlal/ Sardılar bir entariye, güzel bir keten çarşafa”. Bir başka dizede de “Kızlar keten giymişlerdi ipince/ Kızlar güzel çelenkler takmışlardı başlarına” denmektedir. Görüleceği üzere keten törensel bir giysidir. Gerek cenaze ve gerekse kutlama törenlerinde keten özellikli bir yer tutmaktadır. Anadolu ve Troya kültüründe keten en önemli giysi hammaddesidir. Zira Anadolu endemik ketenler açısından çok zengindir. Balıkesir'in de endemik bir keteni vardır: *Linum hirsutum* var. *platyphyllum* olarak adlandırılan bu ketenimiz yöre kültürünün itici güçlerinden biridir. Ancak yaşamı tehlikededir onun, kültürünü biçimlendirdiği Troya'nın verdiği mücadele gibi yaşama tutunmak istemektedir. Troyalı yiğitlerin cansız bedenlerini sarıp sarmalayan, Antikçağ kızların güzelliği katan keten yok olursa, Troya kültüründen de bir parça yok olacaktır.

Çanakkale ve Balıkesir yöresi, endemik bitkiler kadar endemik olmayan nadir bitkiler açısından da zengindir. Örneğin yaşam alanı Ege'deki Yunan adaları olan, ülkemizde ise sadece Marmara Adası'nda yetişen bir orkide türü vardır. Orkidenin üzerinde 4 nokta olduğundan botanikçiler ona “dört noktalı orkide” ismini vermişlerdir (*Orchis quadripunctata*) (Resim 4) (7). Ayrıca Türkiye'de İzmir'de yetiştiği bilinen *Orchis lactea* (sütbeyaz orkide), bu ilimiz dışında sadece Balıkesir'in Alibey (Cunda) Adası'nda yaşayabilmektedir.

Bitki adlarında yöreden yansımalar

Çanakkale ve Balıkesir'in endemik bitkilerinden bir bölümü antik Troya

kent ve uygarlığından adlarını almıştır. **Çanakkale:** *Achillea fraasii* var. *trojana*, *Beta trojana* var. *trojana* (Troya pancarı), *Digitalis trojana* (Troya yüksükotu), *Ranunculus pedatus* subsp. *trojanus* (Troya düğünçiçeği), *Sideritis trojana* (Troya yaylaçayı). **Balıkesir:** *Armeria trojana*, *Carduus nutans* subsp. *trojanus* (Troya deve dikenini), *Galium trojanum* (Troya yoğurtotu) bunlardan dır.

Bazı endemik bitkiler, Kazdağı'nın antik dönem ve günümüzdeki adıyla adlandırılmıştır: **Çanakkale:** *Erysimum idaea*, *Jasione idaea* (Kazdağı uyuzotu). **Balıkesir:** *Astragalus idae* (Kazdağı geveni), *Hieracium idae* (Kazdağı mercangüşü), *Hypericum kazdagensis* (Kazdağı koyunkıranı) bunlara örnektir.

Balıkesir'in endemik bitkilerinden biri, bilimsel adını Kazdağı'nın zirvesi olan Gargaros (Kartal Çimeni) yöresinden almaktadır: Bu bitki *Crocus gargaricus*'tur (Gargaros çiğdemi).

Endemik bitkilerden bir bölümü, adını yörenin ırmaklarından almaktadır. **Balıkesir:** *Hieracium scamandris* (Karamenderes mercangüşü), *Verbascum simavicum* (Simav Çayı sığırkuyruğu). **Çanakkale:** *Verbascum scamandri* (Eskimenderes sığırkuyruğu) bu bitkilere örnektir.

Balıkesir endemik bitkilerinden birisi Troya Savaşı'nın önemli kahramanlarından Odysseus'un ismini taşımaktadır: *Centaurea odyssei* (Odysseus peygamberçiçeği).

Tehlikedeki endemik bitkiler

Çanakkale ve Balıkesir'in tehlike altındaki bitkileri Tablo'da gösterilmiştir (8, 9). Tablo'nun incelenmesiyle de görüleceği gibi, Kazdağı'nda yetişen bitkiler yoğun bir tahribatla karşı karşıyadır. Milli Park sınırları içerisinde olmasına

karşın, herkesin kolayca girebildiği ve yok olmak üzere olan endemik bitkilerini toplayabildiği bir dağdır Kazdağı. Hatta bu toplama faaliyeti, evsel tüketimi aşmış, nadir bitkiler pazarda satılır hale gelmiştir. Kazdağı'nın doruğuna adım attığınızda, yasak olmasına rağmen ızgarasını yakmış, rakısını yudumlayan keyif erbabının yanı sıra, torbalarını dağın nadir bitkileriyle tıka basa doldurmuş insanları ve hatta keçi sürülerini bile görebilirsiniz. Bu manzarayı gördükten sonra, diğer milli parklarımızın hali nicedir diye sormadan edemezsiniz.

E-posta: htorlak@hotmail.com

DİPNOTLAR

- 1) Şefik Can, Klasik Yunan Mitolojisi, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1994.
- 2) “Kansere Karşı Yüksükotu”, Cumhuriyet Bilim Teknik dergisi, 16.02.2002.
- 3) Atilla Erden, Anadolu Giysi Kültürü, Ankara, 1998.
- 4) K. H. C. Başer, F. Satıl, G. Tümen, “Thymus Pulvinatus”, The Karaca Arboretum Magazine, TÜBİTAK Yayınları, Haziran 2001.
- 5) Güngör Karağuz, Hitit Devletinin Siyasi Antlaşma Metinleri, Çizgi Kitabevi, Konya, 2002.
- 6) Homeros-İlyada (Çev. Azra Erhat/ A. Kadir), Can Yayınları, 13. Basım, İstanbul, 2002.
- 7) C. A. J. Kreutz, Die Orchideen der Türkei, B. J. Seckel, Netherland, Raalte, 1998.
- 8) Tuna Ekim, Mehmet Koyuncu, Hayri Duman, Zeki Aytaç, Nezaket Adıgüzel; Türkiye Bitkileri Kırmızı Kitabı (Eğrelti ve Tohumlu Bitkiler); Türkiye Tabiatını Koruma Derneği, Van 100. Yıl Üniversitesi, Ankara, 2000.
- 9) P. H. Davis, Flora of Turkey and the East Aegean Islands, Edinburg at the University Press, 1969.
- 10) Bu bitkinin resmi Bilim ve Ütopya dergisinin Ağustos-2002 sayısında, “Türhan Baytop'un Ardından” adlı dosyada yer alan, Prof. Dr. Ekrem Sezik'in yazısı içerisinde yayımlanmıştır.

HAZIRLAYANLAR: Ebru Oktay, Nil Üstündağ, Ayhan Özdemir, Özgür Akarsu, Tuncay Doğan, Bahar Beşlioğlu, Kerem Cığızoğlu, Kürşat Bozkurt, Özge Uzun.

İki yeni Neandertal iskeleti bulundu

Alman Neander Vadisi'nde çalışan paleontologlar, araç-gereçleri ve yanlarında hayvanları ile birlikte buldukları insan iskeletlerinin Neandertal olduğunu belirttiler. İlk kez ortaya çıkarılan bu kemiklerin buraya 150 yıl önce atılmış olduğu anlaşıldı.

1856 yılında taşocağında çalışan işçiler Düseldorf yakınlarında Neander Vadisi yakınlarında bir mağarada, ilk Neandertal kemiklerini buldular. Büyük kemikler saklandı, ama mağaranın içinde kalanlar zamanla vadi tabanının 20 m altında kaldı. İlk insanlara ait kemiklerin bulunmasından birkaç hafta sonra, mağara kapandı ve içindekiler karanlığa gömülmüş oldu.

Şikago Üniversitesi'nden palaentolog Fred Smith ve arkadaşları, iskeletlerin yerini belirleyebilmek için tarihsel kayıtları kullandı. Yeri belirledikten sonra, 4 m aşağıya doğru kazdılar ve kemiklere ulaşılar. Kazılan ilk bölümde orijinal Neandertal'in uyluk kemiği bulundu.

Şu anda ekibin elinde 75 parça var. Bunlar arasında daha önce bulunmuş ilk iskeletin kafatasına ait parçalar da yer alıyor.

Karbon tarihleme yöntemi ile, bulunan Neandertal insanın, yaklaşık 40 bin yıl önce, Buzul Çağı'nda yaşamış olduğu ortaya çıkmıştır. Neandertaller'in Avrupa'ya bundan 120 bin yıl önce geldiği ve 90 bin yıl sonra yok olduğu düşünülüyor. Bu yeni Neandertaller'den alınan DNA örnekleri, Doğu Avrupa'dan gelen Neandertaller'le çok yakın akraba olduklarını gösteriyor. Smith emin olabilir.

Bir Neandertal kafatası.

Amerikan Doğal Tarih Müzesi'nde yer alan, Neandertaller'in günlük yaşamını konu edinen Jay Matternes'in bir illüstrasyonu.

mek için, daha fazla iskelette analiz yapmak gerektiğini söylüyor. Yine de Neandertaller'in çok uzaklara kadar gittiklerini söylemek mümkün.

Smith'in ekibi aynı zamanda taş araç-gereçler ve başka hayvanlara ait oldukları anlaşılan kemikler de buldu. Southampton Üniversitesi'nden arkeolog Clive Gamble bunun çok etkileyici bir buluş olduğunu söylüyor. Bu yeni kanıtlar Neandertaller'in şimdiye kadar bilinenen daha iri yapıları olduğunu gösteriyor.

Eğer araç-gereçler 1856 yılında bulunmuş olsaydı, Neandertal adam hakkında bu kadar çok tartışma olmayacaktı. Çünkü pek çok kişi bulunan bu yeni kemiklerin yaşına inanmayı reddediyor. Bazıları iskeletlerin Napolyon Savaşları'nda ölen Rus askerlere ait olduklarını düşünüyor. Smith'e göre bu iddialar geçersiz ve yeni bulgular belki de ilk insan palaentolojisinin tarihini değiştirecek.

(Nature, 10 Eylül 2002)

Beyin iskemisi hastalığının genetik tedavisi

Çin Halk Cumhuriyeti'nin Tongji Hastanesi'nden uzmanlar, kan damarlarının içindeki büyüme faktörü üzerine eklenen genetik yapısı değiştirilmiş virüslerle farelerin beyin damarlarında oluşan pıhtıları başarılı bir biçimde parçaladıklarını açıkladı. Uzmanlar, beyin

damarlarında emboli geliştiğinde, beynin doğal blokaj sisteminin hassasiyetinin ciddi düzeyde azaldığını saptadılar. Beyin damarlarının içindeki büyüme faktörü üzerine yerleştirilen genetik yapısı değiştirilmiş (modifiye) virüsler, kısa sürede kan dolaşımını engelleyen pıhtı parçacıklarını yıkıma uğratarak kan dolaşımını normale döndürebiliyor. Böylece, zarar gören beyin hücrelerinin onarılması ve pıhtı parçacıklarının kalıcı olarak yok edilmesi mümkün oluyor.

Bugüne kadar yapılan hayvan deneylerinin yüzde 100 başarılı olduğu; önümüzdeki 3 yılda yapılacak klinik çalışmalar ile, milyonlarca beyin iskemisi hastasının yaşamlarına büyük kolaylık getirileceği bildirildi.

(Çin Halk Cumhuriyeti Bilim ve Teknoloji Bakanlığı Haber Bülteni)

Çin'de ilk yerli AIDS ilacı kullanıma girdi

Çin Devleti İlaç İdaresi (CSDA), Kuzeydoğu Farmasötik Ürünler Firması tarafından geliştirilen ülkenin ilk AIDS ilacı olan Qiduofuding'e ruhsat verdi ve ilaç kullanıma sunuldu. CSDA yetkileri, AIDS ilaçları konusunda bugüne kadar bütünüyle ithalata bağımlı olan ülkelerinde, yeni AIDS ilaçlarının geliştirilmesini amaçlayan birkaç projeyi de desteklediklerini belirtti.

(Çin Halk Cumhuriyeti Bilim ve Teknoloji Bakanlığı Haber Bülteni)

Kök hücreler farklı hücreler oluşturmada ne kadar başarılı?

Raporlar, yetişkinlerin kök hücrelerinin her dokuyu tamir etme kapasitelerinin olduğunu ileri sürüyor. Kök hücrelerin kalp hastalığından Parkinson'a kadar her durumda bütün sorunları düzeltecek bir ilaç olabileceği düşüncesine doğru umutlar gittikçe artıyor. Fakat kök hücre çalışmalarındaki son atılımlar, bu iddiaları tartışıyor.

Kaliforniya Stanford Üniversitesi'nden kök hücre biyoloğu Irwing Weissman, "Kan kök hücrelerinin onarım yardımları öne sürülürken sabırsız davranıldığını" söyledi. Weissman'a göre bütün kök hücre deneyleri, klinik potansiyel tedavilerinden önce tekrar edilmelidir. Halihazırda incelemeler yapılmaktadır. Weissman bu çalışmaların uzmanlar tarafından denenmediği ve onaylanmadığı için, endişelendiğini belirtiyor. Bundan dolayı, bu çalışmaların sağlam temelli olmadıklarını söylüyor. Londra'da Kanseri Araştırma Enstitüsü'nden biyolog Tarık Enver'e göre, bilimsel dergilerde yayımlanmış araştırmalarda bile, hata olabilir. Araştırma sahiplerinin makalelerini basma arzuları, belki onların olması gereken titizliklerini korumalarını engelliyor olabilir.

Bilim adamları, bazı hücrelerin birçok doku yapabilme kapasitelerinin olduğu konusunda hemfikir. Fakat bu hücrelerin doğal olarak yetişkinlerden mi elde edileceği, yoksa laboratuvar şartlarında mı üretileceği konusunda farklı düşünüyorlar. Örneğin geçtiğimiz yıl Yale Üniversitesi'nden Diane Krause ve çalışma arkadaşları, kemik iliğinden elde edilen ve normalde sadece kan yapan tek bir kök hücrelerini, karaciğer, akciğer ve deri yapacak yönde değiştirdiler.

Weissman ve çalışma arkadaşları tüm sonuçları tartıştılar. Farklı bir yöntem kullanarak, tek kobaydan kan kök hücreleri izole ettiler ve kobaylara enjekte ettiler. Yeşil floresan proteinle, bu öncü geni izlediler. Üç kobayın kan dokusundan, diğer dokularda sadece sekiz hücre yapıldığını gördüler.

Harvard Tıp Fakültesi'nde kan kök hücreleri üzerinde çalışan Stuart Orkin, tek bir deneyi diğerleriyle kıyaslamının çok zor olduğunu açıkladı. Ona göre transdifferansiyasyon çok abartılıyor. Negatif sonuçlar kök hücre tedavilerini sonlandırmayacak, sadece bir gerçeğin

Bilim insanlarının kök hücrelerinin taşıdığı farklı dokular oluşturma potansiyeline ilişkin endişeleri var.

kontrol edilmesini sağlayacaktır.

Kemik iliğinin diğer hücreleri, başka bir yerde gerçekten çok yöne farklılaşan hücre özelliği kazanabilir. Bu hücrelerden biri Diane Krause'nin sonuçlarını açıklayabilir. Fakat bu kök hücre tiplerinin çok nadir olabileceğine dair bazı şüpheler uyandırmıştır. Bu da onların tedavide kullanımını güçleştirmektedir.

Ayrıca bir seçenek olarak kök hücreler, çok yönde farklılaşan hücre haline laboratuvar da getirilebilir. Minnesota Üniversitesi'nden Catherine Verfaillie, bu yılın erken dönem bulgularını bir görüş fenomeni olarak açıklıyor. Verfaillie, kök hücrelerini kobayların içine aktarmadan aylarca önce, adult kök hücrelerini kültüre etti. Fakat kültüre edilen hücreler, kanser oluşturmada büyük bir risk taşıyabilir ve bir başka deyişle, garip davranışa sahip olabilir.

Şimdi çoğu alanda, kök hücre deneyleri için, daha titiz deneysel standartlar isteniyor. Şimdi geri adım atma ve gösterişli ve kısa vadeli araştırmalardan ziyade, titiz ve uzun vadeli araştırmalara yönelmeye gereksinim var.

(Nature, 6 Eylül 2002)

Haşerelere dirençli pamuk bitkisi geliştirildi

Çin Bilim ve Teknoloji Bakanlığı'nın 1991'de başlattığı "863 Program" kampanyasının hedeflerinden biri de, haşerelere karşı dirençli pamuk türünün

geliştirilmesiydi. Proje, 11 yıldır hükümet tarafından yoğun olarak destekleniyordu.

Çin Biyoteknoloji Enstitüsü ve Çin Tarımsal Bilimler Akademisi uzmanları, önce *Bacillus thuringiensis* adlı bakterinin haşere öldürücü özelliğini veren genleri sentezlediler ve genleri değişime uğrattılar. Daha sonra, özellikleri değiştirilen bu genler, Çin'in Yangtze Nehri Havzası, Sarı Nehir Havzası ve Sincian Uygur Özerk Bölgesi'nde yoğun olarak yetiştirilen pamuk türlerine verildi. Sonuç olarak, Çin dünyada haşerelere karşı dirençli pamuk türlerinin genetik mühendisliği yöntemleriyle yetiştirildiği ve yoğun olarak üretildiği ikinci ülke olarak yerini aldı.

Genetik olarak yapısı değiştirilmiş pamuk üretimi alanındaki çalışmalar, Çin Bilim ve Teknoloji Bakanlığı'nın desteklediği "863 Program", "973 Program" ve "Anahtar Teknolojiler Programı" kapsamında yürütüldü. Biyoteknoloji Enstitüsü ve Bilim ve Teknoloji Bakanlığı'nın yeni pamuk türünün geliştirilmesine ayırdığı özel fonlar kullandı. Çin Halk Cumhuriyeti Tarım Bakanlığı,

projenin uygulanmasını her aşamada denetledi. Enstitü'nün uzmanları, genetik yapısı değiştirilmiş pamuk türünün tarım alanlarına ve doğal dengelere zarar vermemesi konusunda özel bir çalışma yürüttüklerini belirtiyor.

Araştırma sonuçları, yeni pamuk türü-

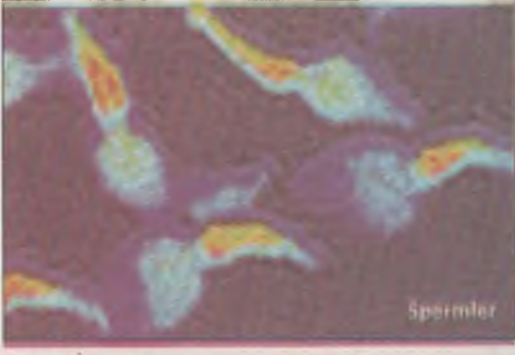
ne eklenen haşere öldürücü protein ile, pamuk bitkisinin en önemli zararlıları olan yuvarlak solucanın yüzde 85, pembe yuvarlak solucanın ve mısır kurdunun ise yüzde 90 oranında yok edildiğini gösterdi. Kimyasal haşere ve zararlı öldürücü ilaçlar ile bu düzeyde korunma sağlanamıyordu. Diğer yandan, yeni geliştirilen pamuk türünde koruyucu ilaç kullanım miktarının, geleneksel pamuk türüne göre yüzde 70 daha az olduğu belirtiliyor.

Yeni geliştirilen pamuk türünü kullanan çiftçilerin dönüm başına 140 yuan (yaklaşık olarak 17 USD) daha az masraf yaptığı ve bu tasarrufun da ulusal ekonomiye yılda 2.4 milyar yuan daha az harcama olarak yansıdığı belirtildi.

(Çin Halk Cumhuriyeti Bilim ve Teknoloji Bakanlığı Haber Bülteni)

Kök hücreler

Sağlıklı spermilerin parmak izi

Araştırmacılar, sağlıklı sperm genetiksel parmak izine sahiptir. Bu bilgi, sağlıklı spermle kusurlu spermi karşılaştırmaya, dolayısıyla kısırlıkta tanı yöntemlerine yardımcı olabilecek.

Detroit Michigan'da Wayne State Üniversitesi'nden Stephen Krawetz ve çalışma arkadaşları, microarray analiz tekniği olarak adlandırılan yöntemle, sağlıklı bir spermde 3000 farklı m-RNA bulundu. m-RNA'lar, DNA protein yaptığı zaman aracı olarak üretilir.

Araştırmacılar, üreme sorunu olan erkeklerde kısırlığa neden olan defektif genlerin ayırt edilmesine yardımcı olabilecek, sağlıklı sperm için altın standart olan m-RNA'ların, genetik parmak izleri gibi, karşılaştırmada yardımcı olacağını umuyorlar. Erkeklerin yüzde 7-10'u kısırdır.

İnsan üremesi ve geliştirilmesi üzerinde çalışan Pennsylvania'da Pittsburg Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden Gerald Schatten "bay doğrunun doğru spermini bulmanın gittikçe daha kolay olduğunu" söylüyor. Ejakulatta sperm parmak izi aramanın invaziv olmayan tekniklerde otomasyon yollarının açıldığını belirtiyor. Buradan elde edilen m-RNA'ların paha biçilmez olduğunu ekliyor.

Son zamanlara kadar sağlıklı spermi belirlemenin en iyi yolu, hız ve şekillerine bakmaktı. Schatten'e göre elle sperm enjeksiyonu gibi yardımcı yenden üreme tekniklerinde, tek bir sperm yumurtanın içine enjekte ediliyor. Bu yöntemde bazı spermiler eskimiş oluyor, hatta anormal spermle bile çalışıldığı oluyor.

Londra Kraliyet Koleji'nde yardımcı üretim öncülerinden Robert Winston tedbirli bir şekilde konuştu: "Microarray analizi, sperm analiz etmek için hızlı

uygulanabilir bir yöntem olamayacak, bunun geleneksel analiz yöntemlerinin yerini alması uzun zaman alacak."

Emrionun erken gelişimi için 3000 m-RNA'nın kodu proteinler için gereklidir. Kravetz'e göre bu son derece ilgi çekici bir olay. İlerde babaya ait olan genin ortaya çıkmasını sağlayacak olan sperm kromozomunu biraz daha ortaya taşıyor ve yumurtada kalsiyum aktivitesine neden oluyor. Bu m-RNA'lar klonlanmış embriyonun hastalığını belki açıklayabilir. Babanın bilgisinden yoksun klonlarda, bir hücre nükleusu yumurtanın içine doğru enjekte ediliyor. Bu nükleus boşaltılmış oluyor. Schatten'e göre, "Eğer biz bu vital m-RNA'ları belirleyebilirsek, bunlara daha fazla yaşayan klon vermek için eklemeye yapabiliriz".

Erkeklerin sperm sayıları dünyanın çoğu bölgesinde azalıyor. Buna çevresel faktörlerin etkisi olup olmadığı tartışılıyor. Kuzey Caroline'de Ulusal Çevresel Koruma'dan David Dix spermilerin parmak izlerini araştırıp öğrenmeyi kullanıyor. Su temizliğinde kullanılan ve tarımsal böcek ilacı üretilen maddelerin, sperm sağlığına etkilerini araştırıyor.

(Nature, 6 Eylül 2002)

Sentetik efedrin üretimi

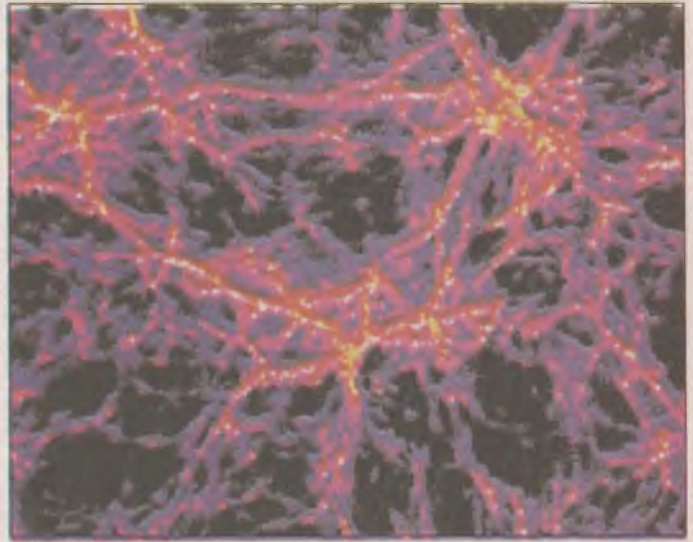
Chifeng Farmasötik Ürünler Grubu Adli Çin Halk Cumhuriyeti firması, uzun AR-GE çalışmalarından sonra, efedrin üretimini tümüyle kimyasal yöntemler ile gerçekleştirdi. Böylece Çin, sentetik efedrinin üretimi konusunda Almanya'nın tekeli kırılmış oldu.

Bugüne kadar Çin'de efedrin üretimi,

"efedra" bitkisinin köklerinden gerçekleştiriliyordu. Bu bitkinin yoğun olarak toplanması ise, ülkenin çayırılık ve meralık alanlarının doğal dengesinin bozulması ile sonuçlanıyordu. Chifeng Grubu'nun efedrin üretimini sentetik olarak gerçekleştirmek için toplam olarak 100 milyon yuan (yaklaşık olarak 14 milyon USD) harcama yaptığı bildiriliyor.

14 milyar yaşındaki kozmik ışık sinyalleri

Bilim adamları, güney kutbundan bir Radyo teleskopla, aşağı yukarı 14

Erken dönemlerdeki evrenin bilgisayar ile oluşturulmuş görüntüsü.

milyar yaşındaki kozmik ışık sinyallerine ulaşılar. Bu buluş evrenin oluşmasına yönelik modern teoriyi onaylıyor görünmektedir.

Şikago Üniversitesi'nden araştırmacılar, National Science Foundation's Amundsen-Scott Station adlı istasyonda, teleskopla, "Büyük Patlama'nın ard ışıması" olarak adlandırılan, Antarktika'daki kozmik mikro dalgaların polarizasyonunu ölçtüler. Bilim adamlarına göre bu polarizasyon aşağı yukarı 14 milyar yıl önce kozmik ışık ve madde iç içe etkileşirken oluştu. Proje yöneticisi John Carlstrom açıklamasında, bu durumun evrenin henüz 400 bin yaşındaki halinin göstergesi olduğunu söyledi. O zamanda madde ve ışık henüz birbirinden ayrılmaya başlamıştı. Carlstrom, bu keşfin farklı sonuçlar getirmesi durumunda, evrenin başlangıcına ilişkin bilgilerin de farklı yorumlanabileceğini belirtti.

(Der Spiegel, 20 Eylül 2002)

Uzayda Hubble'dan daha keskin bir göz

ABD Ulusal Havacılık ve Uzay Yönetimi, Eylül ayının başlarında 2010 yılında tamamlanacak yeni projesini duyurdu. Hubble Uzay Teleskobu, insanı atmosferden kurtararak, nerede olduğunu anlama çabasının önündeki sis perdesini kaldırmıştı. Ancak insan, evreni anlamak için Hubble'ın gösterdiğinden daha da ötesini ve ışığın kendi gözleri ile göremeyeceği dalga boylarında da gözlem yapması gerektiğini anladı. İşte bu proje, böyle bir arzunun ürünü.

Bu yeni teleskop Hubble'ın kütlesinde olmakla beraber, ışığı toplayan aynasının çapı Hubble'ınkinden yaklaşık üç kat daha büyük. Bu ayna sayesinde daha hassas ölçümler yapılabilir. Görsel bölgede 100 kat daha sönük gök cisimleri 400 kat daha sönük gök cisimleri gözlemlenebilecek.

Hubble'dan daha büyük bir yörüngeye oturtulacak olan bu teleskop ile daha uzaklara, dolayısı ile teorik olarak 14 milyar yıl yaşında olduğu söylenen evrenin birkaç 100 milyon yaşındaykenki yapılarına bakılabileceği söyleniyor. İlk gökada ve yıldız oluşumlarını inceleyerek Büyük Patlama Kuramı'nın test edilmesi tasarlanıyor. Ayrıca gezegen oluşumlarının ve evrenin yapılışında, büyük bir payının olduğuna inanılan karanlık maddenin çalışılması düşünülüyor.

Yeni teleskop, Hubble'dan sadece daha büyük değil. Geleneksel teleskopların çoğu gök cismini elektromanyetik tayfın insan gözü ile görülebilir kısmında gözler. Oysa bu teleskop, kırmızı ötede de ışınım alarak görüntü elde edecek. Böylece çok daha

düşük enerji alınabilen gök cisimleri de gözlemlenebilecek. Böylece başlangıcının olduğu varsayılan evrenin ilk yıldızlarının ışığını alabilmek hayal ediliyor.

Yeni teleskopla sadece daha hassas ölçümlerin yapılmasının ötesinde, Hubble'la çekilen birçok fotoğraftan daha iyisinin çekilebileceği söyleniyor. Hubble'la çekilen fotoğraflar kamunun ilgisini çekmiş, evren teknik çalışmalarından sıyrılıp halkın gözünde de, poster olacak kadar somutlaşmıştı.

1990'da tamamlanan Hubble'ın ma-

liyeti iki milyar dolardı. Bu paranın içinde, sorunlu bir doğum gerçekleştiren Hubble'ın tamiri ve geliştirilmesi için harcanan para yok. Ancak, gelişen teknolojiyle yeni teleskobun maliyetinin 825 milyon dolar olacağı tahmin ediliyor. Yörüngeye taşınması için yapılacak masraflar da dahil edilince, tüm maliyetin 1.2 milyar dolar olacağı tahmin ediliyor.

Mühendisliğin gelişimine duyulan güven, Hubble'ın yaşadığı problemlerin çıkmayacağını düşündürüyor. Hubble'ın tek parça halinde olan aynası, uçuş sırasında deforme olmuş ve sonradan özel merceklerle bu sorun çözülmüştü. Elbette bunun için yeni bir uçuş gerekti. Bu sefer yeni teleskop, taşınacağı roketin en ucuna yerleştirilecek. Işık toplayan ayna motorize olmuş 36 parça altıgen aynadan oluşmakta. Böylece her parça bağımsız olarak bilgisayarla kontrol edilerek odaklama işlemi gerçekleştirilebile-

Hubble Uzay Teleskobu, insanı atmosferden kurtararak, nerede olduğunu anlama çabasının önündeki sis perdesini kaldırmıştı.

cek. Böylece Hubble'da yaşanan problemlerin riski, olanaklı en küçük değere çekilmeye çalışıldı.

Yeni teleskop, dünyadan 1.5 milyon km yukarı yerleştirilecek. Bu noktanın seçilmesinin amacı, o noktada Güneş'in çekim kuvveti ile Dünya'nın çekim kuvvetinin birbirini dengelemesi. Böylece teleskop, çok kuvvetli olmayan ve çok yakıt tüketmeyen birkaç roketle rahatlıkla kontrol edilebilecek, teleskobun kararlı bir konumda kalmasını sağlamak daha rahat ve masrafsız olacak.

Maliyetin düşmesi ve üretimde teknik problemlerin riskini azaltmak için, NASA hafif ayna üretim araştırmalarını destekliyor. İlk başta aynanın çapının 790 cm olması düşünülürken, 608 cm'ye düşürülerek hem maliyeti hem de üretilmesi için gereken sürenin kısaltılması amaçlandı. Böylece teleskop 2008'de tamamlanmış olacaktı. Ama NASA'nın hafif ayna üretim araştırmaları gecikmeye uğradığından, teleskobun tamamlanışı 2010'a sarktı. Bir yıl içerisinde, aynanın yapımı için gerekli materyalin ne olacağına karar verilecek. Aday olarak metal ya da özel bir tür cam düşünülüyor.

Böyle bir teleskobun yapımının hayata geçeceğinin duyulması son derece hoş, ancak dikkat edersek bu teleskop için harcanan para 1990'lar öncesinde yapımına başlanan Hubble için harcanandan daha az. Bu düşündürücü. Acaba bunun nedeni uzay araştırmalarında eski Rusya ile ABD arasındaki bir yanılla ideolojik olan, kıyasıya rekabetin çözülmüş olması mı? Bu rekabet uzay araştırmalarını körüklüyordu. Yine de bugün yeni yapılanmalar aynı hızla devam edecek olursa, bir nesil geçmeden, anlam katıp anlam bulduğumuz evrende daha çok şey keşfedeceğe, keşfetmek için de çok şey icat edeceğe benziyoruz.

Suyu temizleyen saflaştırıcı-katil bakteri

ABD'den Çin Halk Cumhuriyeti'ne dönüş yapan bilim adamı Xu Rong, su kaynaklarındaki amonyum nitratı yok eden özel bir bakteri geliştirdi. Rong'un geliştirdiği endüstriyel üretim hattı ile üretilen 1 gr'lık tabletlerde, 1 milyar kadar saflaştırıcı-katil bakteri bulunduğu bildirildi.

1000 m² büyüklüğünde bir balık üretim havuzuna 3-4 cm çapında iki ya da üç tablet atıldıktan 10-20 saat sonra, mantar, amip, oksit, bakteri sporları, maya ve virüsler bütünüyle yok oluyor. Su arıtıcı bakteri tabletlerinin, özellikle balık çiftlikleri için çok uygun bir temizleyici ajan olduğu bildirildi.

Rong aynı endüstriyel üretim hattında, balık üretim havuzları dışında göl ve nehirler, endüstriyel atık su havuzları, kentlerin şebeke suyu havuzları ve karışık yapı atık sular için de temizleyici- arıtıcı ürünler geliştirdi. Rong ve arkadaşlarının basit ve çok ucuz atık su arıtma sistemleri geliştirdikleri bildiriliyor.

(Çin Halk Cumhuriyeti Bilim ve Teknoloji Bakanlığı Haber Bülteni)

Yaşlı baykuşlarda öğrenme sırrının anahtarı sabır.

Yaşlı baykuşların beyni, öğrenmeye uyum sağlıyor

Bir gün artık öğrenemeyeceğinizi düşündünüz mü? Üzülmeyin. Baykuşlarla yapılan yeni bir çalışma, yetişkin beyninin değişikliklere kolayca uyum sağlayabildiğini gösterdi.

Kaliforniya Standfort Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden Brie Linkenhoker ve Eric Knudsen adım adım bir eğitim programı geliştirdiler. Buna göre yetişkin baykuşun duydukları ile gördükleri uyum sağlamadığında, gösterilen cam prizmaları düzeltmesi istenmektedir. Bu araştırmada, yaşlı baykuşların kendilerine garip gelen görsel uyarılarla karşılaşmalarında, beyinlerindeki ses alanlarının mental haritalarını yavaş yavaş yeniden düzenledikleri ortaya çıktı. Görülüyor ki, yaşlı hayvanlarda öğrenme sırrının anahtarı sabır.

Çocukların ana dillerini öğrendikleri yaş, beyin gelişiminde önemli bir dönem. Eğer o dönemde anadillerini öğrenemezlerse, bir daha bunu başaramıyorlar. Bilim insanları bunun nedenini, gençlere göre yaşlılarda beyin gelişiminde bazı döngülerin biraz daha zor olmasına bağlıyor. 1889 yılında Knudsen'in laboratuvarı cam prizmaları kullanarak baykuş gelişiminin kritik dönemini tanımladı. Baykuşun yaşamının ilk ayında, araştırmacılar kuşun tektum koordinatı olarak isimlendirilen görsel alanının haritasını büyük bir başarıyla ve tam olarak gösterdiler. Now Linkenhoker ve Knudsen yaşlı baykuşların tektumlarında esneklik olduğunu saptadı. İkili, ilk

olarak baykuşları küçük görsel kaydırmalara neden olan prizmatik camlara uyumlu hale getirdi. Daha sonra geliştirdikleri yöntemle, kuşların beyin haritalarını çıkardılar.

Bu dereceli yaklaşım yöntemiyle, yetişkin kuşun beyinde büyük değişiklikler olduğunu gördüler. Ama yaşlı baykuşların beyin esnekliği genç olanlarla henüz karşılaştırılmamış durumda.

(Nature, 19 Eylül 2002)

Dinozorlar geceleri de görebiliyordu

240 milyon yıl öncesinde loş ışıktaki görmeyi sağlayan bir proteinin varlığını açığa çıkaran araştırmacılara göre, Triasik Dönem sürüngenleri akşam karanlığında da avlarına yaklaşılabiliyordu.

Bunun gibi bir protein dinozorların atası olan erken Archosaurs'ların gözlerinde de bulunabilir. Rodopsin adıyla bilinen benzer bir protein, insan ve diğer hayvanlarda düşük düzeyli ışıktaki görmeyi sağlamaktadır.

New York Rockefeller Üniversitesi'nden Thomas Sakmar ve arkadaşları, tim-sah, kurbağa ve balıkların bilinen DNA dizilimlerinden hareketle, rodopsinin atalarındaki dizilimlerinin nasıl olabile-

Dinozorların atası olan Archosaurs'lar akşam karanlığında da avlanabiliyorlardı.

ceğini belirleyen bir bilgisayar programı kullandılar.

Sakmar daha sonra nesli tükenmiş genlerden oluşan bir DNA bloğu hazırlayıp, bunu bir maymun hücrelerine yerleştirerek yaşar hale getirdi. Söylediğine göre sistem gayet iyi çalışmıştı.

Baltimore Johns Hopkins Üniversitesi'nden paleontolog David Weishampel'e göre, geleneksel görüşün, daha önce Archosaurs ve onların yakın tarihli uzantıları kuşlar ve kertenkelelerin gün ışığında etkin halde oldukları söyleyebilirken, bugün artık geceleri de rahatça dolaşmış olabileceklerini itiraf etmesi gerekiyor.

Wieshampel, Archosaurs'daki rodopsinin tıpkı kuşlarda olduğu gibi görme üzerinde çok küçük bir rol oynadığına dikkat çekiyor. Protein, insanlarda kı-

zıl ötesiyle ahenkli olan, kuşlarla ise benzer dalga boylarında tepkimeye giren bir yöntem izliyor.

Bu, dünyada nesli tükenmiş bir hayvandan açığa çıkarılıp genetik dizilimi belirlenebilen ilk protein. Kaliforniya Üniversitesi'nden biyolog Caro-Beth Stewart'a göre dünya üzerinde belki de başka bir dizilimi yoktur. Teoriye göre, pek çok dinozordan alınan proteinleri bir araya toplamak mümkün. Ancak bütün bir

göze veya hayvana ulaşmak hâlâ çok zor.

(Nature, 5 Eylül 2002)

Dünyanın ilk Hayvan Kan Hücreleri Tabloları Koleksiyonu

Pekin Hayvanat Bahçesi ve Çin Tıp Bilimleri Üniversitesi'nin birlikte yürüttükleri iki yıllık bir proje tamamlandı. Uzmanlar, Pekin'de yaptıkları açıklamayla, 100'den fazla vahşi hayvan türünün kan hücreleri tablolarını eksiksiz sergilediklerini duyurdu. Kan Hüc-

releri Tabloları Koleksiyonu'nu kullanan Çinli veterinerlerin çeşitli hayvan hastalıklarında koydukları teşhislerin yüzde 95'in üzerinde doğruluk oranına ulaştığı bildiriliyor.

(Çin Halk Cumhuriyeti Bilim ve Teknoloji Bakanlığı Haber Bülteni)

Fârâbî'nin mutluluk kuramı ve kültürel sonuçları

Merhaba sevgili okuyucular. Kimi sözcüklerin insanlar üzerindeki büyümlü bir etkisi vardır; bu etki, sözcüğün içeriminin duygusal boyutlarının olması ve insan yaşamında köklü işlevler yüklenmesiyle ilintilidir. Mutluluk bu türden bir sözcüktür ve insan yaşamının anlamı gündeme geldiğinde, en sık yinelenen ancak buna karşın, duygusal boyutu nedeniyle, içeriğinde en çok bireysel öğeler barındıran ve insanın yaşamdan beklentileri doğrultusunda anlamı biçimlenen bir sözcüktür.

Mutluluk düşüncesinin filozoflardaki yeri

İnsani olan her konuya ilgi duyan filozofların, anılan sözcüğe ilgi duymaları, bireysel içerimleri ağır bassada, ona yüklenen anlamın nesnel dayanaklarını belirlemeye yönelmeleri oldukça doğaldır. Söz gelimi, mutluluğu yaşamın ereği olarak gören ve bunu *daimonum* diye nitelendirdiği gizil iç sesinin "kendini bil" çağrısına kulak vermeye bağlayan Sokrates; mutluluğun anlamını idealar kuramıyla aşkın bir çerçeveye oturtan Platon; onu her varlığın varlık skalasındaki yeri ve işleviyle ilintili gören Aristoteles, bu konuda düşünce üreten ilk filozoflardır. Onların bu çabası Augustinus, Descartes, John Locke, David Hume, J. S. Mill, F. W. Nietzsche vb. düşünürlere örnek olmuş; onlar da anılan konuda düşünceler geliştirmişlerdir. Fakat, Doğu'da yetişmiş Türk asıllı bir filozof olan Fârâbî, mutluluk sözcüğü gündeme geldiğinde, filozoflar arasında özgün bir yere sahiptir. Bunun iki nedeni vardır: ilki, mutluluk konusunda, *Tahsîl es-Sa'ade* (Mutluluğu Kazanma) adlı bir yapıt kaleme almış olması; ikincisi ise, *El-medîne el-Fâzıla* (Erdemli Kent) ve *es-Siyâse el-Medeniyye* (Medeni Siyaset)'de geliştirdiği siyaset kuramının eksenine mutluluğu yerleştirmesidir. Hiç kuşkusuz, siyaset felsefesine ilişkin ütöpik bir kuram geliştiren bir filozofun mutluluk anlayışı, hem siyasetten beklentilerini hem de toplumsal yaşama bakışını aydınlatmada önemli işleve sahip olmaktadır. Öte yandan her filozofun, içinde yetiştiği kültürel çerçeveden (paradigma), toplumsallaşma ve kültürlenme süreciyle etkilendiği; yine

söz konusu kültürel çerçeveye bir yapıt özne olarak yapıtlarıyla katılmak suretiyle onu etkilediği düşünülürse, Fârâbî'nin mutluluk kuramının yaşadığı dönemdeki İslam toplumuna ilişkin kimi ipuçları verebileceğini de söyleyebiliriz. Anılan nedenlerden ötürü, Fârâbî'nin mutluluk kuramı üzerinde durmak, kültür ve düşünce tarihine ilgi duyan birisi için kaçınılmaz olacaktır.

Fârâbî'de mutluluk nedir?

Bir siyaset kuramcısı olarak ünlenen ve Aristotelesçi ve Yeni Platoncu felsefe geleneğine bağlı olan Fârâbî, insanı tıpkı Aristoteles gibi, toplumsal-siyasal bir varlık olarak ele alır. Bu toplumsal-siyasal varlığın amaç değeri olarak da, mutluluğu görür. Acaba, Fârâbî'nin insanın amaç değeri olarak gördüğü mutluluk nedir? Onca mutluluğu ileten araç değerler nelerdir? İnsan mutluluğu nasıl elde etmektedir? Her insanın mutluluğu elde etmesi olanaklı mıdır? Bu soruların yanıtını bulabilmek için, Fârâbî'nin genel felsefesine bakmak gerekmektedir. Çünkü o, mutluluğu, kuramsal felsefesi uyarınca "erekselci doğa ve insan tasarımı" ile bu tasarımlara bağlı, "nefs ve nefsin yetileri öğretisi" çerçevesinde inceler. Onun, erekselci tasarımı ile bu tasarımın yapıtaşları olan nefis ve nefsin yetileri öğretisi, Aristotelesçi ve Yeni

sel nedendir. Fârâbî'ye göre, insan da, ay-altı evrende yaşayan bir varlık olduğundan, onun varlığı da dört nedenle ilintilidir. Ona göre, insanın bedeni, maddesel neden; türsel biçimi olan nefsi, biçimsel neden; nefis ile bedeni birleştiren ya da bir araya getiren, ay-üstü evrene ait göksel cisimlerle ilintili akılsallar da, etkin nedendir. Fârâbî, "etkin neden" anlayışıyla, ay-altındaki tüm varlık nesne ve olayların kaynağını ay-üstündeki göksel varlıklara ilintilendirir. Bu nedenle, insanın gerek maddesi, gerekse

nefsinin ay-üstü kaynaklı olduğunu düşünür. Yani, ay-üstü evrene ait akılsallar, tıpkı diğer nesnelerde olduğu gibi, insanın hem maddesel hem de etkin nedendir. Nasıl ay-altı evrendeki nesnelerin "ereksel nedeni" varsa, aynı şekilde insanın da bir ereksel nedeni vardır. Ona göre, ay-altı evrende yer alan, gerek doğal gerekse yapınusal tüm nesnelerin kendilerine özgü ereği, "iyi" değerini içerir. Bu, Fârâbî'ye göre apaçıktır; çünkü biz, kesme ereğini yerine getiren bıçağa ya da kılıca, susuzluğu gideren suya, besin kaynağı olarak insan ve hayvanların varlığının devamlılığına katkı sağlayan bitkilere vb. "iyi" deriz. İşte, tıpkı diğer nesneler gibi, insanın da, evren içerisinde bir ereği vardır ve bu erek, "en iyi" değerini içeren mutluluktur. Ona göre, insanın mutluluğuna hizmet eden her şey iyi, buna engel olan her şey ise kötüdür. Nitekim Fârâbî şöyle der:

"Mutluluk, salt iyiliktir. Bu mutluluğun başarılması ve elde edilmesi için yararlı olan her şey iyidir; ancak bu iyilik, onların öztünden değil, mutluluk için yararlı olmalarındandır. Herhangi bir şekilde mutluluğa giden yolu tıkayan her şey ise salt kötülüktür."

"Mutluluk, salt iyiliktir. Bu mutluluğun başarılması ve elde edilmesi için yararlı olan her şey iyidir; ancak bu iyilik, onların öztünden değil, mutluluk için yararlı olmalarındandır. Herhangi bir şekilde mutluluğa giden yolu tıkayan her şey ise salt kötülüktür."

Beden-nefis ve akıl yolunda ilerleyen gerçek mutluluk

Fârâbî, "salt iyi" olarak nitelendirdiği mutluluğun nasıl elde edildiğini göstermeye giriştiğinde, "nefs ve nefsin yetileri" öğretisine gönderme yapar. Ona göre, ay-altındaki varlık ve nesneler, biçim ve madde birleşiminden oluşur. Bu birleşim insan söz konusu olduğunda, "beden-nefis" birleşimine dönüşür. Beden

Fârâbî

Aristoteles

ğin aldığı kılıç biçimi, biçimsel neden; ustanın kılıç yapması, etkin neden; kılıcın düşmana karşı kullanılması ise, erek-

elci tasarımı ile bu tasarımlara bağlı, "nefs ve nefsin yetileri öğretisi" çerçevesinde inceler. Onun, erekselci tasarımı ile bu tasarımın yapıtaşları olan nefis ve nefsin yetileri öğretisi, Aristotelesçi ve Yeni Platoncu izler taşır. Fârâbî'ye göre "saltık bir'den" (Tanrı) türeyen (sudûr) ve ay-altı ve ay-üstü diye ikiye ayrılan evrende, ay-altındaki nesnelerin ve varlıkların dört ana nedeni ve bunlarla ilintili ereklere vardır. Bunlar, ilk ifadesini Aristoteles'de bulan, maddesel, biçimsel, etkin ve ereksel nedenlerdir. Söz gelimi kılıcın yapıldığı çelik, maddesel neden; çeliğin aldığı kılıç biçimi, biçimsel neden; ustanın kılıç yapması, etkin neden; kılıcın düşmana karşı kullanılması ise, erek-

önemsizdir; bu önemsizliğin iki nedeni vardır. İlki, maddesel nedenidir, kötülüğü ve eksikliği simgeler. İkincisi ise, nefis kendisini bıraktığında, çözülüp gidecek; çözülen bu parçalar başka birtakım biçimlerle birleşerek, başka varlıklara dönüşecektir ve nihayetinde yok olup gidecektir. Bu durumda, önemsenecek ve dikkate alınacak gelip-geçici olan beden değil, sürekliliği olan nefistir. Çünkü, insan gelip-geçici olan bedeniy-le tanımlanamayacağı gibi, onun mutluluğu da gelip-geçici olan bedene bağlı olamaz. Fârâbî böylelikle, nefis kuramıyla mutluluk arasında güçlü bir ilişki kurar. Bu nedenle onun nefis öğretisini bir parça açmak gerekmektedir.

Her şeyden önce Fârâbî'ye göre, nefsin salt insana özgü olmadığını belirtmek gerekir. O, nefsi öncelikle, ay-üstü ve ay-altı varlıkların nefsleri olarak ikiye ayırır. Ay-üstündeki göksel cisimlere ait nefsler, ay-altındakilerin aksine sürekli edimsel haldedir; bu edimsellik hali, onların sahip olduğu sonsuz mutluluğu imler. Ay-altı evrendeki nefsleri de Fârâbî, Aristotelesçi gelenek uyarınca bitkisel, hayvansal ve insansal olarak üçe ayırır. İnsansal nefis, büyüme, çoğalma ve beslenme yetilerine sahip bitkisel nefis ile, tikellerin bilgisini elde eden ve istençli olarak hareket eden hayvansal nefsin tüm yeteneklerine sahiptir. Ancak insansal nefis, bunların dışında, kendisini yetkinliğe ve en yüksek iyiye ulaştıran akılsal yetiye de sahiptir. Gerçek mutluluk, bitkisel ve hayvansal nefsin yetilerine değil, insansal yeti olan akla bağlıdır. Fakat Fârâbî'ye göre, aklın mutluluğa ulaşması, insan nefsinin diğer yetileriyle yaptığı işbirliğine bağlıdır. Nitekim o, şöyle demektedir:

"İnsan nefsinin yetileri beştir. Bunlar; kuramsal düşünme, eylemsel düşünme, arzu, hayal ve duyum yetileridir. Yalnız insanın düşüneceği ve bilincinde olacağı mutluluk, başka hiçbir yetiyle değil, ancak kuramsal düşünme yetisiyle bilinir. İnsan mutluluğu, etkin akıl tarafından kendisine verilmiş olan ilkeler ve ilk bilgileri kullanmakla bilir. O, mutluluğu bilir, arzu yetisiyle onu ister, eylemsel yetiyle onu elde etmek için gerekeni yapmayı düşünür ve arzu yetisinin araçlarını kullanarak, düşünme yetisi tarafından ortaya çıkarılmış eylemleri gerçekleştirir ve ondaki duyum ve hayal yetileri mutluluğu kazanması için, gerekli eylemlere doğru atılımda düşünme yetisine yardımcı olur..."

Akl, Fârâbî'ye göre, salt insanın değil, ay-üstü evrendeki göksel cisimlerin mutluluğunun da temelinde yer alır; çünkü, onların tümellerin bilgisine sahip olmaları akıl sayesinde ve bu durum,

onların sürekli edimsel halde bulunmalarına neden olduğu için, onların da tinsel haz ve mutluluğunun kaynağıdır. Fakat bu noktada, bir olgunun altını çizmek gerekir. Fârâbî, sırf akla sahip olmanın, mutluluğun önemli bir koşulu olduğunu söylemekle birlikte, bunu yeterli görmemektedir. Ona göre, akıl, mutluluğun aracıdır; mutluluğun kazanılması, kuramsal bilgileri içeren akılsalların elde edilmesiyle ilintilidir. Aklın kuramsal bilgiyi elde etmesi ise, iki yönü bulunan bir işlemdir. İlk yönü, iç ve dış duyularla, maddelerdeki biçimlerin, maddi ilişkilerden bir ölçüde soyutlanması; ikinci yön ise, duysal yetilerden, hayal gücüne oradan da insan aklına ulaşan bulanık duyum izlenimlerinin yani biçimlerin, güneş ışığının nesneleri aydınlatması gibi, etkin akıl aracılığı ile aydınlatılmasıdır. Etkin aklın bu aydınlatma işlemiyle kuramsal bilginin temeli olan biçimler, maddesel ilintilerden tümüyle soyutlanır. Etkin akıl aracılığı ile, bulanıklıktan sıyrılan biçimler, kuramsal bilginin asli ögesi olan akılsallara dönüşürken, insan aklı da, gizil konumdan, edimsel konuma geçer. İnsan aklının, etkin aklın aydınlatmasıyla, gizillikten edimselliğe dönüşümü, Fârâbî'ye göre belli bir mutluluk anını imler. Ancak bu mutluluk, insanın nihai mutluluğu değildir; çünkü,

Bu dünya, Fârâbî'ye göre sadece, nefsi sonsuz mutluluğa hazırlamak için bir araçtır; amaç öte dünyadır. Filozoflar, yöneticiler, peygamberler ve veliler, insanlara öte dünyada elde edilecek mutluluğu anlatan, onları öte dünyaya hazırlayan, etkin akılla ilişki kurup ondan kuramsal bilgileri alan, öğretici ve kılavuzlardır.

söz konusu edimsellik durumu gelip geçicidir, anlıktır. Bunun nedeni, etkin aklın, sürekli olarak insan aklını aydınlatmamasıdır. Etkin akıl, sadece duysal aşamalardan geçen bulanık biçimler akla ulaştıkça, aydınlatma işlevi görür. Buna rağmen, etkin akılla ilişki kurmak, ni-

hai mutluluk olan nefsin ölümsüzlüğüne açılan bir kapıdır.

Fârâbî'de 'etkin akıl' kavramı

Fakat burada, Fârâbî adına sorulması gereken önemli bir soru vardır. Mutluluk, etkin akılla ilişki kurulmasına bağlı olduğuna göre, acaba bu ilişkiyi her insan kurabilir mi? Eğer bu ilişkiyi herkes kuramazsa, onlar mutluluğu nasıl elde edeceklerdir? Fârâbî'nin anılan soruya verdiği yanıtı kendi ağzından dinlemekte yarar vardır:

"İnsanın mutluluğu elde etmesi, ilk bilgileri oluşturan ilk akılsalların etkin akıl tarafından insana verilmesiyle mümkün olur. Bununla birlikte, her insan bu ilk akılsalları alma yatkınlığında yaratılmamıştır; çünkü her insan yaratılışı gereği, eşit olmayan yetenekler ve farklı hazırlıklara sahiptir. İnsanlardan kimileri yaratılışları gereği, ilk akılsalların hiçbirini almaya yatkın değildir. Bazıları da, söz gelimi deliler, onları olduklarından başka türlü kabul ederler. Bazıları ise, onları, nasıl iseler öyle kabul edebilirler. İşte bunların insani yaratılışları sağlıklıdır ve başkalarının değil, yalnızca bunların mutluluğu elde etmeleri olasıdır... İnsanların yaratılışça farklılıkları üzerine söylenenlerin ışığında denilebilir ki, her insan mutluluğun ne olduğunu ve bu konuda neler yapması gerektiğini kendi başına bilemez; onun bu amaç için, bir öğretmen (muallim) ve kılavuza (mürşid) ihtiyacı olur. Bazı insanların, yönlendirilmeye az ihtiyacı olduğu halde, bazılarının daha çok ihtiyacı vardır. Kaldı ki, bir insan, bu iki konuda, yani mutluluk ve ona götüren eylemleri bilmede kendisine kılavuzluk edilse de, dışarıdan bir dürtü ve itici güç olmaksızın kendisine öğretilen ve gösterilen şeyleri yapmayabilir, insanların çoğu bu durumdadır."

Fârâbî, etkin akılla ilişki kurmayı, insansal mutluluğun temelinde yerleştirmekle birlikte, bu ilişkinin insanın nihai mutluluğu olmadığını altını çizer. Ona göre, insanın gerçek mutluluğu, öldükten sonraki yaşamla, yani nefsin ölümsüzlüğü ile ilintilidir. O, insan aklının, bu dünyada gizillikten edimselliğe geçişle, ölümsüzlük arasında güçlü bir bağ kurar. Söz gelimi, göksel varlıklar sürekli edimsel oldukları için, ölümsüz nefslere sahiptirler. Oysa, bitkiler ve hayvanlar, ne gizil ne de edimsel halde akılları bulunduğu için, onların nefsleri ölümlüdür. Ay-altı evrende ölümsüzlüğü yakalayan tek nefis, insan nefsidir. Ancak bu her insanın nefsinin ölümsüzlüğü yakalayacağı anlamına gelmemektedir. Sadece, aklını, etkin akılla ilişki kurmak ya da bir öğretici (muallim) ve kılavuza

(mürîd) bağlanmak suretiyle gizil hal-
den edimsel hale dönüştüren insanların
nefsleri ölümsüzleşir. Aklını, gizlilikten
edimselliğe dönüştüremeyen, yeni ku-
ramsal bilgileri elde edemeyen insanla-
rın nefsleri, tıpkı hayvanların nefsleri gi-
bi yok olur. Bu dünyada, maddi zevklerle-
den ve tutkularından arınarak, kendini bil-
gi elde etmeye ve Tanrısal aydınlanmaya
adayan insanlar, yani filozoflar, veliler,
peygamberler, kısacası seçkinler nihai
mutluluğu nefslerini ölümsüzleştirerek
ikinci bir yaşamda elde ederler. Fârâbî,
böylelikle, hem sıradan insanların mut-
luluğu elde edemeyeceklerini, hem de,
mutluluğun yaşanacağı gerçek yerin bu
dünya değil, öteki dünya olduğunun altı-
nı çizer. Bu dünya, ona göre sadece nef-
si sonsuz mutluluğa hazırlamak için bir
araçtır; amaç öte dünyadır. Filozoflar,
yöneticiler, peygamberler ve veliler, in-
sanlara öte dünyada elde edilecek mutlu-
luğu anlatan, onları öte dünyaya hazırla-
yan etkin akılla ilişki kurup ondan ku-
ramsal bilgileri alan, öğretici (muallim)
ve kılavuzlardır (mürşid). Fakat sıradan
insanlar, gerçek mutluluğu kavramakta
sıkıntı çekerler ve bu dünyadaki hazlara
meylelerler. Oysa Fârâbî'ye göre dün-
yevi hazlar ve tutkular, aldatıcı, sanı

mutluluktur; çünkü gerçek mutluluk sü-
rekli olduğu için, gelip geçici olan mad-
di hazlara bağlanamaz.

Fârâbî'nin bu dünyadaki maddesel
ilişkilerle hiçbir ilintisi olmayan mutlu-
luk kuramının modern insan için bir an-
lamının olduğunu söylemek oldukça
zordur. Fârâbî, kuramının yaşadığı dö-
nemde de, kimilerince anlaşılmaz bulu-
nacağına inanmış olsa gerek ki, madde-
sel olandan soyutlanmış, yani maddi
hiçbir ilintisi olmayan mutluluğun, mad-
di yaşam tarafından tutuklanan insanlar-
ca kavranmasının zor olduğunu kayde-
der. Acaba, hiçbir duygulanım, hiçbir
maddi koşul barındırmayan mutluluk
nasıl bir mutluluktur? Materyalist kafalı
modern bir insan için bu soru anlamsız-
dır. İdealist kafalı birisi için de, olsa ol-
sa, Stoacılar'ın "sonsuz dinginlik" diye
nitelendirdikleri, ne olduğu bilinmeyen
bir durumu ifade edebilir.

Fârâbî'nin mutluluğu, insanın yaşa-
dığı nesnel ilişkilerden ve duygulardan
arındırarak tinsel bir alana, yani öldük-
ten sonraki yaşama taşıması ve maddi
ilişkilere ve duyguların verdiği hazza
dayanan mutluluğu sahte mutluluk ola-
rak görmesi, hem İslam dini hem de İslam
tasavvufcularınca savunulan, insan-

ları bu dünyadan el etek çekmeye yön-
lendiren anlayışın farklı bir dille ifade-
sinden başka bir şey değildir. Fârâbî bir
tasavvufcu değil, bir siyaset kuramcısı
olduğu için, mutlulukla ilgili olarak
ulaştığı söz konusu sonuç, oldukça dik-
kate değerdir. Çünkü siyaset, insanların
maddi ve toplumsal ilişkilerini düzenle-
meye; bir başka deyişle, bu dünyadaki
mutlulukla ilintilidir. Öyle anlaşıyor ki
Fârâbî, siyaset kuramını, insanların bu
dünyadaki ilişkilerini düzenlemekten
çok, öldükten sonra, nefslerinin nihai
mutluluğu elde etmesinin bir aracı ola-
rak görmektedir. Oysa böylesi bir bakı-
şın, insanın yüzünü bu dünya yerine, öte
dünyaya yönlendireceği; bu dünyayı dü-
zenlemeye, tanımaya ve imara yönelik
çabaları olumsuz yönde etkileyeceği or-
tadadır. İslam dünyasında, 12. yüzyıldan
sonra bu dünyayı hiçe sayan ve maddeyi
kötüleyen; hatta bu dünyayı oyun ve eğ-
lenceden ibaret olarak görüp, insanları
maddi olandan yüz çevirmeye çağıran
tasavvufun kökleşmesinde, Fârâbî'nin
mutluluk kuramı da önemli bir işlev
yüklenmiş olmalıdır.

Samsun'dan sevgiler... Gelecek ay
görüşmek üzere...

**Dünya bilimine 7 yıldır
Türkiye'den katkı yapan
bir dergi var:
Bilim ve Ütopya.
Bilimsel-teknolojik
gelişmeleri sorgulayan,
sadece eleştirmeyen;
aynı zamanda
alternatifler de üreten ve
"ütopyasız bilim olmaz"
diyenlerin dergisi
Bilim ve Ütopya...**

**15. Cilt
çıkıyor!**

1 cilt 18.000.000 TL.
Ciltlerin tamamını alana %25 indirim!
Sipariş ve bilgi için Tel: (0212) 244 23 61 - 244 23 72
İzmir'den sipariş için Tel: (0232) 463 98 57

Değerli arkeolog Hakan Kale'yi sevgiyle anıyoruz

Anadolu'nun kayıp uygarlıkları bir yıldır yetim...

Yurdanur Salkın

(Hakan Kale'nin ablası)

Hakan Kale, 25 Haziran 1973'de Denizli'nin Çivril ilçesinde, Fatma ve Mustafa Kale çiftinin 5. çocuğu olarak dünyaya geldi. İlköğrenimini Çivril 30 Ağustos İlköğretim Okulu'nda tamamladı. Daha sonra İzmir Maltepe Askeri Lisesi'ni kazandı. Askeri liseyi bitirdikten sonra, Kara Harp Okulu'na devam etmek istemedi. Çünkü içinde çocukluktan bu yana taşıdığı tarihe olan ilgisi ve bu alanda merak ettikleri, askerliğe ilgisinden daha ağır basıyordu.

Üniversite sınavına girdiğinde tercihlerini birlikte yaptık. Hakan, ısrarla arkeoloji istiyor, ben ise Türkiye'de bu işin geçerli olmadığını, geleceği olmayan bir meslek olduğunu savunarak, bu isteğine karşı çıkıyordum. Sonunda benim dediğim oldu ve Hakan 1992-93 eğitim döneminde, 9 Eylül Üniversitesi Uygulamalı Yabancı Diller Eğitimi Turizm İşletmeciliği ve Deneticiliğini kazandı. Askeri Lise'den İngilizce, bu üniversiteden de Fransızca öğrendi. Bu iki dil Hakan'ın ekmek kapısı olmuştu. İzmir'de pek çok tercüme bürosu ile çalıştı. İçindeki arkeoloji merakı gittikçe artıyordu. Bizlerden habersiz üniversite sınavına girmiş. Ege Üniversitesi Arkeoloji Bölümü'nü kazanıp kayıt yaptırdığında, bizleri aradı.

Artık Hakan'ı, hayatının en zor dönemleri bekliyordu. Ama Hakan, hiçbir zaman bu zorluklardan şikayet etmedi. Konu her açıldığında, tüm zorluklara rağmen mutlu olduğunu, çünkü sevdiği işi yaptığını savunurdu. Yaz tatilini devamlı kazılarda geçirdi. Üstelik bu kazıların çoğuna, karın tokluğuna, beş parasız katılıyordu. Biliyordu ki, ne kadar çok kazıya katılırsa, o kadar çok bilgi birikimine sahip olacaktı. Hakan, hiçbir zaman arkeolojiye bir meslek, bir kazanç kapısı olarak bakmadı. Çünkü arkeoloji onun hayatıyla bütünleşmişti. Harcadığı emekler 1-2 yıl sonra meyvesini vermeye başlamıştı. Hem geniş çev-

Değerli dostumuz, yazarımız arkeolog Hakan Kale'yi, bir yıl önce, 3 Ekim 2001'de, henüz 28 yaşındayken kaybetmiştik. Düşündük ki, bu genç ve değerli kaybımızı, Hakan'ı anmanın en iyi yolu, onun bir makalesini yayımlamak olacak. Yandaki sayfalarımızda okuyacağınız makale, Hakan'ın yayımlanmış en son makalesi. Hakan makalenin girişinde, Anadolu'nun politik coğrafyasını konu ettiği ve MÖ 3000'lerden başlattığı bu çalışmasını, Klasik Dönem'e kadar bir dizi halinde devam ettirmeyi planladığından söz ediyor. "Ölümüyle yarım ve boynu bükük kalmış bir önemli proje daha" diye düşünmeden edemiyoruz. Ardındakilere borç olarak bıraktığı... Derгимizde bir bölümü yayımlanan "Anadolu'nun Kayıp Medeniyetleri" adlı sürekli bölümü gibi yarım... Ablası Yurdanur Salkın'dan, Hakan Kale'nin özgeçmiş bilgilerini istediğimizde, kimi duygularını da dile getirdiği aşağıdaki metni hazırlayıp yolladı. Anadolu'nun uygarlık birikimine kattıklarını bütünüyle ortaya çıkarma aşkının, ardına düşüğü ütopyelerinin, bilime olan inancının ve araştırma ruhunun herkese örnek olmasını dilediğimiz Hakan'ı, sevgiyle anıyoruz.

re edinmiş, hem de arkeolojik bilgilerini artırmıştı.

1999'da Hacettepe Üniversitesi Arkeoloji Bölümü'nde master öğrenimine devam etti. Bir süre sonra ODTÜ Mimarlık Fakültesi'nde Tarihsel Çevre Değerlerini Araştırma Merkezi'nde (TAÇDAM) Araştırma Görevlisi olarak işe başladı. Bu görev Hakan'ı tatmin etmedi. Çünkü onun kafasında çok büyük projeler yatıyordu. İlgi ve merak ettikleri ile üniversitedeki görevi arasında dağlar kadar fark vardı. Hakan, Ön Asya arkeolojisi alanında kendini çok iyi yetiştirmişti. Oysa, ona başka konular veriliyordu. Ne yazık ki ODTÜ'de aradığını bulamadı.

Ölümünden üç gün önce, telefonda bana şunları söyledi: "Abla, ODTÜ'den istifa ettim. 15 Ekim'den itibaren AÜ Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Arkeoloji Bölümü'nde Armağan Erkanal'la birlikte çalışmaya başlayacağım." Kafasındaki projelerin büyük bölümünü tamamladığını, kısa bir süre sonra bunları hayata geçirebileceğini, büyük bir heyecanla anlatmıştı. Yıllardır çektiği sıkıntıların artık bittiğini, bundan sonra kendi yolunda rahatlıkla ilerleyebileceğini söylemişti. O kadar sevinçli ve heyecan-

lıydı ki sesi, hâlâ kulaklarımda duyabiliyorum.

Hakan arkeoloji için 7 yıl boyunca canla başla çalıştı. Arkadaşlarının da dediği gibi, "70 yıllık çalışmayı, 7 yıla sığdırdı." En büyük hayali, doğduğu yer olan Çivril Ovası'nın belli belli höyüklerinde kazılar yapmak ve Beycesultan'la ilgili olarak ortaya attığı tezi ispat etmekte. Hakan, Çivril'in içinde yer aldığı Büyük Menderes Havzası'nın şimdiye kadar savunulanların aksine, ikincil ve edilgen bir bölge değil, birincil ve etken bir bölge olduğu konusunda ısrarlıydı. Üniversite bitirme tezinin konusu, "Yukarı Menderes Havzası ve Çevresinin Prehistorik Yerleşimi" idi. Yüksek lisans tezini de "Batı Anadolu'nun MÖ 2. binde Tarihi Coğrafyası" konusunda hazırlıyordu. Eğer yaşasaydı, inanıyorum ki, Türkiye arkeoloji tarihinin yenisinden yazılmasına katkıda bulunacaktı. Umuyorum gelecekte kardeşim gibi bu işe gönül vermiş, tarihin karanlık bölümlerini aydınlatacak gençler yetişir.

Hakan aramızdan çok genç yaşta ve ani bir ölümle ayrıldı. Biz ailesi olarak eli kolu koparılmış, çaresiz kaldık. Hâlâ yokluğuna alışamadık ve alışamayacağız. Ancak Hakan'la her zaman gurur duyduk ve duyacağız. Annemiz Fatma Kale, Hakan'ın tüm bu çalışmalarında en büyük destekçisiydi. Hakan'ın da dediği gibi, "Ben ne yaparsam yapayım, bu başarıların tek sahibi, bana her zaman güç veren, maddi ve manevi olarak beni hiç yalnız bırakmayan annemdir."

Hakan'ın ölümüyle biz sadece kardeş kaybettik. Ancak Anadolu arkeolojisinin daha çok şey kaybettiğine inanıyorum. Aslında Hakan için söylemek istediğim çok şey var. Ne yazık ki, bunları kâğıda dökmek ve toplamak çok zor. O bizim için hiçbir zaman ölmedi ve ölmeyecek. Biz onu ruhumuzda, canımızda, kanımızda hissediyoruz.

MÖ 3000'de Anadolu'nun politik coğrafyası

MÖ 3. bindeki Anadolu henüz keşfedilmemiştir. Anadolu'da MÖ 3. binden itibaren bölgelerine hâkim merkezi politik güçler ve bunların statü olarak üzerinde yer alan bir büyük krallık var mıdır? Bu makalede incelediğimiz metin grubu, bize sadece keşfedilmeyi bekleyen büyük bir ülkenin varlığını anlatan masal görünümündedir.

Hakan Kale

Klasik Dönem öncesi Anadolu'nun keskin çizgilerle çizilmiş politik coğrafyasını belirlemeksizin, tarih, sanat, dil, din gibi sosyal konularını incelemek havada kalacak bir çabadır. Bu amaçla mümkün olan en eski belgelerden yola çıkarak, Anadolu'nun politik/tarihsel coğrafyasının çıkartılması gerekmektedir. Filolojiden arkeolojiye birçok alanı kapsamaması gereken ve alacağı yolda çok hata içermeye yatkın olan böyle bir çalışma, bu anlamda kaçınılmazdır. Mevcut makaleden başlayarak Klasik Dönem'e kadar devam etmesini planladığımız bu yazı serisinde, detaylara çok fazla girmeden, en eski belgelerden itibaren Anadolu'nun geçirmiş olduğu tarihi süreçleri coğrafya üzerine oturtarak vermeye çalışacağız.

Gerek Anadolu Platosu üzerinde, gerekse sıkı siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel ilişkiler içerisinde bulunduğu Mezopotamya, Suriye, Levant ve Mısır gibi diğer Ön Asya topraklarında devam eden ve gelecekte yapılacak kazılarla Anadolu'nun erken tarihi ile ilgili bilgilerimizin artacağı şüphesizdir. Bu çabalar aynı zamanda mevcut bilgilerimizi değiştirebilir veya onaylayabilir. Fakat en azından eldeki bilgilerle donanarak bu tür gelişmelere ve bunların bizim için ne anlama geleceğine hazır olmamız gerekmektedir.

Kısaltmalar

Bo: Boğazköy; İstanbul ve Berlin envanteri.

CTH: E.Laroche, Catalogues des textes, Paris, 1971.

JCS: Journal of Cuneiform Studies.

Kbo: Keilschrifttexte aus Boghazköi Leipzig and Berlin.

RHA: Revue hittite et asianique

ZA: Zeitschrift für Assyriologie und Vorderasiatische Archäologie.

Hakan Kale'nin bu son makalesi, Arkeoloji ve Arkeologlar Derneği'nin yayını *İdol* dergisinin, Nisan-Mayıs-Haziran 2001 tarihli 9. sayısında yayımlanmıştır. Hakan'ı son makalesiyle anmak istedik; arabaşlıklar tarafımızdan konmuştur.

Akad Hanedanı krallarıyla ilgili çiviyazılı metinlerde kimi izler

Güvenilirliği az olan Dorak Hazinesi'nde bulunmuş altın alınlık üzerindeki Mısır 5. Sülale Dönemi Firavunu Sahu-ri'ye ait kartuş ve Sümer Erken Hanedanlar Dönemi kadar erken bir evreye bile ait çeşitli yazılı belgelerin ele geçebildiği ve coğrafi olarak Kuzey Mezopotamya olarak adlandırılabilir günümüz Güneydoğu Anadolu Bölgesi hariç tutulacak olursa, tüm Anadolu kıtasında MÖ 3. bine tarihlenebilecek hiçbir yazılı belge ele geçmemiştir. Bu gerçek MÖ 3. binde Anadolu'nun tarihi hakkında herhangi bir şeyler söylemenin önünde bulunan en büyük engeldir.

Bununla beraber elimizde, 3. binin son çeyreğinde komşusu Mezopotamya'da hüküm sürmüş Akad Hanedanı krallarıyla ilgili, fakat geç dönemde yazılmış ve çoğunluğu Hattuşas'da ele geçmiş ilginç çiviyazılı metin grupları bulunmaktadır. Bu durumda ister istemez Anadolu tarihi, bu metinlerin incelemesiyle ve içlerinde tarihsel gerçekler bulmaya çalışmakla başlamak durumundadır.

Akad Kralı Sargon'un Buruşhanda Krallığı'na seferi

1) Bunların ilki "Savaş Kralı" (sar tamhari) (1) olarak bilinen bir metindir.

Metne göre Akad Kralı Sargon (yaklaşık olarak MÖ 2334-2279), Orta Anadolu'da yer alan B/Puruşhanda Kralı Nur-Dagal/n'a karşı, bu kentte yer alan tüccarların isteği üzerine sefer düzenlemektedir. Oldukça parçalanmış olan metnin içeriği, muhtemelen Mısır'a

Hattuşas'dan götürülmüş olan El Amar-na'da bulunmuş Akad-ça versiyonundan daha iyi bilinmektedir (2). Bununla birlikte MÖ 1. binde hem Nineve'de hem de Assur'da aynı hikâyeye ait metinler bulunmuştur (3).

Sar tamhari'nin metninin ortaklaşa olarak çıkartılabilecek ana akışı aşağıdaki gibidir (4).

(1) İhtar, Sargon'a bir davette bulunur veya meydan okur veya söz vermektedir.

(2) Şargon askeri sefere çıkmaya karar verir.

(3) Yol çok tehlikeli ve zor olduğundan,

ordu tarafından sefere çıkmaması yönünde uyarılır.

(4) Buruşhandalı tüccarlar yolu ticaret için serbest kılmak üzere sefere çıkmasını ister. Seferi doğrudan veya dolaylı olarak finanse ettikleri izlenimi vardır.

(5) Sargon ikna olur ve istihbarata yol hakkında sorular sorar.

Resim 1: Sargon'a ait olduğu düşünülen bakır kafa.

(6) Birisi -muhtemelen tüccarlardan biri-, zorluklarına değinerek, fakat ülkenin zenginliğine daha fazla vurgu yaparak gerekli olan bilgileri verir.

(7) Şimdi sahne değişmiştir. Konuşmalar Buruşhanda'da geçmektedir: Nur-Dagan sık ormanların ve vazgeçilmez nehrin aşılabilir engeller olduğuna işaret etmektedir.

(8) Birlikleri gerçekten de hiçbir kralın buraya (Buruşhanda'ya) ulaşamadığını ve hiçbir kralın da ulaşamayacağını onaylar.

(9) Fakat konuşma devam ederken, Sargon zaten gelmiştir. Şehri kuşatır, surlarını yarar ve şehre girer.

(10) Bu bölümde iki hasım arasında bir diyalog geçmektedir. Sargon Nur-Dagan'a gururlu sözlerini hatırlatarak meydan okur.

(11) Sahne olarak Sargon, Nur-Dagan'ın karşısında, belki de Tanrı Zababa ile birlikte veya onun kılığında heybetli bir şekilde oturmaktadır.

(12) Af dileyerek ve daha önceki gururlu sözlerini geri alarak Nur-Dagan şehri teslim eder.

(13) Son bölümde zengin şehri zapt ettikten sonra, askerler geri dönmek istemektedir. Sargon Buruşhanda'da 3 yıl 5 ay kaldıktan sonra geri döner.

Naram-Sin'in 17 kralla savaşı

2) İkinci metin grubu Sargon'un torunu Naramsin'in (yaklaşık MÖ 2254-2218) 17 kral ile nasıl savaştığını anlatmaktadır. Olay birbirine benzer, fakat yine de farklı iki metinde geçmektedir. Bunlardan birincisi sadece Hititçe olarak yazılmış olup Hattuşaş korusu içinde yer almaktadır. (Kbo 3.13=CTH 311)

(5). İkincisi ise hem Hititçe, hem de Akadça versiyonlara sahiptir. Birinci Hititçe versiyon Joan Westenholz tarafından "Gula-AN ve Naram-Sin'e karşı on yedi kral" olarak adlandırılan ve muhtemelen Şippar'dan gelme bir metinden bilinen Hititçe- Akadça versiyona oldukça benzer (6). Her iki metinde de geçen ülke (kent) isimleri aşağıdaki gibi listelenebilir:

Kbo 3.13	Gula-AN ve on yedi kral:
GU.SU.A (7)	Gut(i)um
Pakki()	Kakmum
Lullu'i	Lullum
()	Hahhum
Hatti	Turukkum

Kaneş	Kaneş
()	Ammurru
Amurru	Der
Parasi	Arrarites
()	Kassites
Armanu	Meluhha
Sedir Dağları	Aratta
()	Mrahasi
Larak	Elam
Nikki	Apum (?)
Turki	Elli Ülkesi
Kurşaura	Armanu
	Hana

Her ne kadar, beş ortak isim olsa da, iki metnin kapsamı oldukça farklı gözükmektedir. Birinci metinde yani Kbo 3.13'de görülen isimler, daha çok Kuzey Mezopotamya, Suriye ve Anadolu Platosu'nda yer almaktadır (Tabii daha başka yerde geçmediklerinden, nerede oldukları hakkında hiçbir fikir edinemeyeceğimiz olanlar haricindekiler). Eski Babil versiyonu daha geniş bir coğrafyaya yönelik olup genellikle Mezopotamya'nın yakın periferisinde kalan alanları kapsıyor gözükmektedir.

Naram-Sin'in dünya hâkimiyetini nasıl kurduğunu anlatma amacı taşıyor gözüken metinden, bizim için iki önemli isim çıkmaktadır: Kaneş (Kayseri-Kültepe) Kralı Zipani ve Hattili başka bir kralın adı Pamba (8).

3) Bir üçüncü metin grubu yine Naram-Sin'e dair "Cuthean Efsanesi" olarak bilinen hikâyeyi anlatan metindir. Hattuşaş'da tümü parçalanmış Akadça ve Hititçe versiyonları bulunmuştur (9).

Bunların tümü çok parçalı olduklarından, içeriği anlamak için yine daha sonraki Yeni-Asur versiyonuna başvurmak gerekmektedir (10). Metinler "Gula-AN ve on yedi krala" benzer bir şekilde, Naram-Sin'in Tanrılar tarafından yaratılan düşmanlara karşı, neredeyse kozmik bir savaşa tutuşmasını anlatmaktadır. Bu sefer Anadolu'yla ilişkisi oldukça belirgindir; bu efsanede ticaret kolonisi Puruşhanda Naram-Sin'in düşmanları tarafından yağmalanan ilk yer olarak anılmaktadır. Hattuşaş'da bulunmuş Naram-Sin metinlerinin neredeyse tümü, askeri başarıları ve karşılaştığı zorlukları vurgulamayı amaçlıyor gözükmektedir. Bu düşmanların arasında Hatti ve Kaneş'den olanlar da yer almaktadır.

Hurri kökenli iki metin

4) Bir diğer ilgili metin grubu oldukça farklı konu içermektedir; bu bir Hur-

ri ritüelidir (KUB 27.38=CTH 775) (11). Hurrice olması, metni anlaşılması için yeterince güç hale sokmaktadır; fakat yünden bebekler yapmakla ilgili olduğu açıktır. Metinde listelenen bebekler tanrı, tanrılaşmış kralları ve ölümlü yöneticileri içermektedir. Yani bebeklere isim verilmekle, ilgili tanrı veya krala benzetilmektedir. Burada dört eski Akad kralının ismi geçmektedir. Naram-Sin tanrılaştırılmış kralların sonuncusudur. Onu tanrılaştırılmamış olan Sargon, takip etmektedir.

5) İçerisinde eski Akad'a dair referans içeren Hurri kökenli son Hitit metni (CTH 362) (12) Gurparanzah mitidir. Bu oldukça kötü korunmuş öykü, hayali bir Ailunuwa Kralı'nın 60 kral ve 70 kahramanla Agade'ye yürümesini ve orada belki de kral olan Impakru adında birine okçuluk yarışmasında meydan okumasını anlatmaktadır. Uydurma isimlerden Agade'nin (Akad devletinin başkenti) sadece fantastik bir mekân olarak seçildiği anlaşılmaktadır; bununla beraber 60 kral ve 70 kahraman uzak da olsa Naram-Sin'e karşı oluşturulan düşman koalisyonunu hatırlatmaktadır.

Anadolu kentlerine referanslar içeren en eski Sargon metni

6) Konuya değişik bir yön verecek ilginç bir metin Assurlu tüccarların 2. binin başında Anadolu'da kurdukları ticaret ağının merkezi konumunda olan Kaneş Karum'undan gelmektedir. 1958 yılında Kültepe'de bulunan tablet, burada bulunmuş hemen hemen tek edebi tablet özelliğini taşımaktadır. Cahit Günbattı tarafından yayımlanan ve geniş bir şekilde yorumlanan tabletin (13) kısa özeti aşağıdaki gibidir (14).

"Kral, Sargon, Geniş Kareli Akad'ın Kralı, Tanrılarla konuşan güçlü kral. Adad bana güç verdi, doğudan batıya ülkeyi ele geçirdim. Bir günde 70 şehirle savaştım; prenslerini esir aldım ve şehirlerini yerle bir ettim. Gücün Tanrısı Adad ve savaş Tanrıçası İştar'ın huzurunda yemin ederim. Bir gazel (ceylan) gördüm ve nehre bir tuğla attım. Koşarken yazı kayboluyordu, fakat ben yazıyı kaldırdım. Koşum ve ceylanı yakaladım. (Sonra) sudan tuğlayı çıkardım. Adad ve İştar'ın huzurunda, (ona) yemin ederim. Günde 1000 sığır ve 6000 koyun kestim. Önümde göğüs eti yiyen kahramanlarımdan 7000 bini, günde but eti yiyen 3000 keşif askerim, günde kızarmış kısıma kadar alt bacağın üst kısmını yiyen 1000 kadeh taşıyıcılarım (sakilerim) X davet edildi. 7000 kahramanım göğüs eti yedi. Geri kalanlar için yeterli göğüs eti yoktu. Tahtının ... sığırını kestim ve geri kalanlara göğüs eti verdim. Aşçım eti dağıttı. Ceza olarak

100 sığır ve 200 koyun kesti ve hizmetçilerini besledi. Adad ve İştar'ın huzurunda (ona) yemin ederim. 7 yıl, 1 ay ve 15 gün alacaklarımla yemekte kaldım. Ayrılırken akik ve lapiz lazuliden bir ipi bağladım ve ülke boyunca dağıttım. İki kere bozguna uğrattığım Amannum Dağı'nda, ortasında temel çivisi gibi bir heykel diktim. Tukris prensini bir deriyle giydirdim. Hutura'da başlarına

... yerleştirdim. Başlarını bir Alasia (kumaş) ile bir kadının gibi kapladım. Amurru'nunkileri babaları gibi ülkenin ...'ni bitirdim. Kilaru'nunkileri bağlarını bohçayla bağladım. Yine, Kaneş halkını, onların ... salıverdim. Hatu'larınkini, başlarının ortasını yüzdüm. Luhme'ninkini kancalı iğneyi keskinleştirdim, Gutili olanı. Lullum ve Hahhum onların ... zengin ettim. Tablette olanı neden genişletiyim? Anum benim nasıl bir kral olduğumu bilmiyor (ve) aşağı ve yukarı ülkeyi nasıl aldığımı. Adad, kral, sunularımı bol etsin."

Bu oldukça ilginç ve birçok yönden sıradışı olan metin, Akad krallarının Anadolu ile olan ilişkilerine bambaşka bir boyut katmaktadır. Metnin şiirselliği yüksek seviyededir ve maalesef Ön Asya geleneklerinde pek rastlanmayan ve bu nedenle karşılaştırma yapma imkânı vermeyen birçok motif içermektedir.

Bizim için önemli olan özelliklerinin başında, içerisinde Anadolu kentlerine dair referans içeren en eski Sargon metni olması gelmektedir. Bu da diğer metinlerde gördüğümüz referansların çıkış noktasını daha yukarı çekmektedir. Farklı görünmesine rağmen, Sar tamhari ve Naram-Sin'e ait metinlerde görülen genişleme politikalarının aynısı, burada da yansımaktadır. Üstelik bizim için önemli Anadolu kentleri Kaneş, Hatti (Hatu), Lullum, Hahhum, Hutura ve Kilarum gibi tanınmış kentlerin yanında Naram-Sin listesinde geçen Turkis ve Amurru gibi Suriye ve Levant kentlerini sayması, yukarıda incelenen daha geç metinlere bu önemli metni yaklaştırmaktadır.

Yukardaki iki Hurri metninden dolayı, Akad krallarıyla ilgili bu tür efsanevi referansların Hurriiler yoluyla Hititliler'e geçtiği, konuyla ilgili çoğu çalış-

mada bugüne kadar önerilen bir husustur. Fakat eldeki bu metin, Assur Ticaret Kolonileri yazımından da Hititliler'e hatırı sayılır bir yazılı geleneğin geçtiğini düşündürmektedir (15).

Hattuşili I'nın yıllıklarından

7) Akadlı Sargon'un kendisinden 6 yüzyıl sonra bile Hititler arasında ne kadar büyük bir ünü olduğuna ve iyi bilin-

Sargon'u (sağdaki) emrinde bir yöneticisiyle gösteren bir kabartma.

diğine dair çok önemli referans, Eski Hitit tarihinin ana belgelerinden biri olan "Hattuşili I'nın Yıllıkları" olarak bilinen metinlerde açık bir şekilde ortaya konmaktadır. Hem Hitit hem de Akadça versiyonundan oldukça iyi bilinen bu uzun metin, Hitit Devleti'nin kurucusu Hattuşili I'nın ülkesini Kuzey Suriye'ye doğru genişletme çabasındaki askeri seferlerini anlatmaktadır (16). Metinde bizi ilgi-

lendiren kısım Güterbock'un çevirisiyle aşağıdaki gibidir (17):

Hiç kimse Fırat'ı geçmemişti, fakat ben Büyük Kral, Tabarna, onu yayan geçtim ve ordum da (ardımdan?) onu yayan geçti. Onu Sargon (da geçmişti); Hahhumlu orduları yenmişti (fakat) (Hahhum)'a dokunmadı ve onu yakmadı, ne de Gökyüzünün Fırtına Tanrısına dumanını göstermedi. Ben, Büyük Kral Tabarna, Hassuwa ve Hahhum'u yerle bir ettim ve Gökyüzünün Fırtına Tanrısına onların dumanını (gösterdim). Ve Hassuwa Kralı'nı ve Hahhum Kralı'nı bir öküz arabasına koştum.

Bu göndermeden açıkça anlaşılacağı gibi, Hitit kralının kendi ağzından da, Sargon'un kendisinden 6 yüzyıl sonra bile bu uzak medeniyet tarafından gayet iyi bilindiği ve muhtemel Anadolu maceralarının anıldığı ortadır.

Sargon ve oğulları Rimuş ile Manişusu

Metinlerin daha iyi anlaşılması ve tarihsel konteks içine oturtulması için, Akad Hanedanı hakkında bilgilerimizi kısaca tazelemek yerinde olacaktır. Akad Dönemi görece olarak kısa sürmesine (MÖ 2330-2190) rağmen, özellikle kurucusu Sargon ve torunu Naram-Sin başta olmak üzere, karizmatik kralların kısa sürede gerçekleştirdiği askeri ve

idari başarılar nedeniyle, etkileri Mezopotamya Uygarlığı'nın kültürel olarak sona erdiği Hellenistik Dönem'e kadar devam etmiştir. Gerçekten de Akad Hanedanı'nın kurucusu Sargon, tüm Mezopotamya'yı tek yönetici altında toplayarak, hem dünyanın ilk imparatorluğunu kurmuş, hem de bu anlamda çağlar boyu siyasal güçlere örnek teşkil edecek politik bir devrim gerçekleştirmiştir. Bu nedenle ününün, Mezopotamya'nın kültürel ömrünün sonuna kadar devam etmesine şaşırılmamak gerekmektedir. Fakat bu yadsınamaz vaka, bu dönem hakkında çağlar boyunca uydurulan mitlerle gerçekleri birbirinden ayırmamızı güçleştirmektedir.

Sargon tahtı zorla ele geçirmiştir. Asıl ismi "Şarrum-kin"dir. Anlamının "gerçek ya da yasal kral" olması, tahtı zorla ele geçirdiğinin bir diğer kanıtıdır. Nippur'daki Enlil Tapınağı'nda bulunmuş anıtın üstündeki yazıtın Eski Babil kopyasında, Sargon'un atalarına değinilmeden ondan Agade Kralı, Kiş Kralı ve Ülkenin Kralı diye bahsedilir. Tanrıların yardımıyla Uruk'u savaşta yenerek, Uruk Kralı Lugalzagesi'yi yakalamıştır. Sargon'un ilk işinin güney Mezopotamya'yı tamamen ele geçirmek olduğu anlaşılmaktadır. Daha sonra hiç durmaksızın dört bir yöne askeri seferler yapmış olmalıdır. Agade kurmuş olduğu devletin başkentidir. Yeri henüz tam olarak tespit edilememiştir. Fakat Babil yakınlığında olması gerektiği düşünülmektedir.

Sargon'un kuzeye yaptığı seferlerle ilgili olarak, bir yıl ismi Sargon'un Hurri Bölgesi'nde lokalize edilen Simurum'u zapt ettiğini göstermektedir (18). Bu yukardaki 4 ve 5. metinlerdeki Hurri hatırası olarak yorumlanmaktadır (19).

Sargon'dan sonra yerine oğlu Rimuş (yak. MÖ 2278-2270) geçmiştir. Yine Eski Babil metin kopyalarına göre, babasının askeri seferlerini devam ettirdiği anlaşılmaktadır. Fakat ilk işi Sümer ve Akad'daki ayaklanmaları bastırmak olmuştur. Saltanat döneminde Akad siyasal etki alanının Basra Körfezi'nden Suriye ve Levant Bölgesi'ne kadar yayıldığı genel olarak kabul edilmektedir. Kendisine dair Anadolu ile ilgili geç dönemden de olsa herhangi bir metin ele geçmemiştir. Geç tarihli bir metinde Rimuş'un bir saray entrikasında hizmetkârları tarafından öldürüldüğü kaydedilmiştir.

Rimuş'dan sonra tahta kardeşi Manişusu (MÖ 2269-2255) geçmiştir. Bu kralın dönemi de, askeri seferlere devam etmek ve ülkeyi en azından genel çerçevesi içinde tutmaya çalışmak olarak özetlenebilir. Bu kral dönemine ait Ana-

dolu'ya ilişkin önemli bir buluntu, Nusaybin'de bulunmuş üzerinde ismi ve unvanı yazılı bakır bir tabaktır (20). Ayrıca yukarıdaki 4. Hurri metninde Akad kralları arasında, Maniştusu'nun da adı geçmektedir. Yıl isimlerinden de, kuzey bölgesinde aktif olduğunu bildiğimiz Maniştusu'nun bu Hurri metninde isminin geçip aktif olmadığını bildiğimiz Rimuş'un geçmemesi, gözden kaçırılması gereken önemli bir ayrıntı olarak gözükmektedir.

Mezopotamya'nın ilk Tanrı-kralı Naram-Sin

Maniştusu'dan sonra yerini tarihin en renkli kişiliklerinden biri olan, Mezopotamya'nın ilk Tanrı-kralı Naram-Sin almıştır. 37 yıl sürdüğü düşünülen yönetimi Akad Hanedanı'nın her anlamda doruk noktasına çıkışını simgelemektedir. Naram-Sin'in imparatorluğu oldukça geniştir. Yazıtlarında Ebla kentini yok ettiğini söyler. Susa'da bulunan yazıtlı tuğlalar burayı yönettiğinin kanıtıdır. Tel Brak'da 90x85 m boyutlarında dış duvarlarının kalınlığı 10 m'den fazla olan büyük bir yapı, onun adını taşıyan tuğlalarla inşa edilmiştir. Diyarbakır'ın kuzeyinde Pir Hüseyin'de Naram-Sin'e ait bir kabartma ele geçirilmiştir (21).

Nineve'nin 50 km kuzeyinde Basseti Bölgesi'nde bulunan bakır bir heykel altlığı, yine Naram-Sin'e ait yazıt barındırmaktadır. Yazıtta Kral'ın bir yılda 9 zafer kazandığı öne sürülmekte ve Agade kentindeki inşaat işlerinden bahsedilmektedir. Kuşak takmış bir erkek görünümündeki heykeli, Sümer temellerinde bulunanlara benzer bir temel çivisi tutmaktadır. Akad Dönemi'ne ait oldukça ilginç ve neredeyse bu dönemin simgesi haline gelmiş dökme bakır bir kafa, Nivede'de Geç Assur yıkım tabakaları arasında bulunmuştur (22). Akad Dönemi'ne tarihlendiği hemen hemen kesinleşen başın, ilk olarak Sargon'u resmettiği düşünülse de, daha detaylı yapılan incelemeler Naram-Sin'e ait olmasının daha ihtimal dahilinde olduğunu göstermiştir (Bkz. Resim1). Bununla beraber kesinlikle Naram-Sin'e atfedilen ve onun en ünlü anıtı olarak tanımlayabileceğimiz, Susa'da bulunan Zafer Steli'dir. Elamlılar MÖ 12. yüzyılda Babil'i ele geçirdiklerinde, Sargon Steli ve Hammurabi'nin Yasaları gibi bu steli de, ganimet olarak Susa'ya götürmüşlerdir. Stelde Naram-Sin Batı İran'ın orta kesimlerinde yaşayan Lubi kabilesinin Kralı Satuni'ye karşı kazandığı zaferi büyük bir anıtsallık içinde resmetmektedir (Bkz. Resim 2). Sahnenin hâkimi sadece Tanrıların taktığı boynuzlu bir başlık taşıyan Naram-Sin'dir.

Naram-Sin'de büyükbabası Sargon gibi daha geç dönemlerde bir çok efsanevi öyküye konu olmuştur. Kendine güveni ve yaşarken kendini Tanrı ilan etmesi, en baskın kişilik özellikleri arasında sonsuza kadar yaşayacak gözükmemektedir.

Naram-Sin'in kariyerinde kuzey ve batıyla ilgili olabilecek çok sayıda orijinal yazılı kaynak bulunmaktadır. Bunların başında yedi yıl adı, kesinlikle kuzey ve batıya yaptığı seferle ilgilidir (23). Bunlar sırasıyla:

- a) Naram-Sin'in kuzeye sefere gittiği yıl.
- b) Naram-Sin'in Mardaman'ı yerle bir ettiği yıl.
- c) Naram-Sin'in Simurru'm'a sefer yaptığı yıl.
- d) Naram-Sin'in Kirasenwe'de Simurru'm'a karşı savaşta zafer kazandığı ve Simurru'm'un kılıcı ve Arame'nin kılıcı Baba'yı zapt ettiği yıl.
- e) Naram-Sin'in Azuhinnu'm'da Subartu ile savaşta zafer kazandığı ve Dahiş-atal'ı zapt ettiği yıl.
- f) Naram-Sin'in Dicle ve Fırat'ın kaynaklarına ulaştığı ve Senaminda ile yaptığı savaşta zafer kazandığı yıl.
- g) Naram-Sin'in GN ve Abullat'ı zapt ettiği ve Lübnan Dağı'nda sedir kestiği yıl.

(a) genel olarak kuzey seferini, (b, c, d, e) belli Hurri kentlerine yönelik yapılan seferleri belirtmektedir. (f) doğrudan Anadolu'ya girilmesi bakımından önemlidir. (g) ise daha batıya Lübnan'a girilmesini anlatmaktadır. Taşındığı unvan bakımından Naram-Sin'e atfedilecek bir grup Sargonik Krali Yazıtları'nda sadece Hurri kentleri değil, bir Anadolu kenti olduğunu bildiğimiz Hahhum'un da isminin geçmesi hayli ilginçtir (24). Bilindiği gibi Hahhum, Assur Ticarret Kolonileri Dönemi'nde Kaneş'e giden güzergâh üzerinde, Fırat'ı geçişte ana noktalardan biri olan önemli bir Karum/Wabartum olarak gözükmektedir. Buna ek olarak yukarıdaki 7. metinde Hattuşili I'nın Sargon'un Fırat'ı geçişini ve Hahhum'a saldırmasını nasıl hatırlattığını anımsayabiliriz.

Naram-Sin'in oğlu ve ardılı Şar-kali-şari'nin yıl adlarından batıda Amurru kabileleriyle, doğu dağlarında da Guzana/Gutiler tarafından tehdit edildiği anlaşılmaktadır. Buna rağmen Krali Yazıt-

ları'nda, Dicle'nin kaynağında Hahhal-laaş'a ve Fırat'ın kaynağında Niux'a ulaştığını belirtmektedir. Ayrıca Zabalam'daki İnanna Tapınağı için Amanos Dağları'nda sedir kestiğinden de bahsetmektedir (25). Ayrıca yukarıda 4. Hurri metninde ismi geçen Akad kralları arasında da yer almaktadır.

Sümer kral listelerinde Şar-kali-şari'den sonraki krallar hakkında tam bir anarşi hâkimdir. Agade'nin son iki kralı Dudu ve Şudurul Dönemi'nde ülke, Agade çevresindeki bölge ve Diyala düzlüklerine indirgenmiş gözükmektedir. Güneydeki eski Sümer kentleri ve Lagaş bağımsızlığını kazanmıştır.

Anadolu'daki Akad krallarının muhtemel mevcudiyetine dair son yazılı delil Urfa'da bulunmuş, üzerinde Şudurul'un resmi görevlerinden birinin adı kazanmış olan bir ağırlıktır (26). Bu tip standart ağırlığa sahip ağırlıklar, Eski Akad Kralları tarafından ülkeyi sosyo-ekonomik düzene alma çabasının bir ürünü olup, Akad hâkimiyeti görülen yerlerde sıklıkla bulunmaktadır. Urfa'nın kuzeye geçişlerde önemli bir geçiş yeri olması, küçük de olsa bu bulun-
tuyu önemli kılmaktadır.

MÖ 3. binde Anadolu'da politik güçlerin varlığına ilişkin ipuçları

MÖ 3. binin son çeyreğinde, Anadolu, merkezleşmiş politik güçler üretecek kadar güçlü bir yapı göstermektedir. Batı'dan doğuya bu dönem kültür katlarına inen, Troya, Liman Tepe, Beycesultan, Kusura, Konya-Karahöyük, Alacahöyük, Acemhöyük, Kültepe (Kaniş/Neşa), Tarsus Gözlükule vs. kazılarında elde edilen bulgular, sınırlı kazı alanlarına rağmen, en azından 3. binin ortalarından itibaren Anadolu'da merkezleşmiş ve belli bir bölge üzerinde hâkim konuma gelmiş ve hatta katmanlaşmış toplum yapısına sahip politik güçlerin varlığına dair önemli ipuçları sunmuştur. Fakat makalenin başında belirtildiği gibi, yazı henüz kendini göstermemektedir. Gerçi Hitit Dönemi'nde görülen Hiyeroglif yazının prototipi sayılabilecek işaretler, bu dönemin sonunda kendini yavaş yavaş göstermeye başlamıştır (27).

Bu nedenle yine yөнümüзу yukarıdaki belgeleri destekleyebilecek, MÖ 3. binin son çeyreğinde Mezopotamya-Anadolu arasındaki ilişkileri somut hale getirebilecek karşılıklı maddi kalıntılara dön-
mek durumunda kalıyoruz.

Resim 2: Naram-Sin'in Zafer Steli

Bu konu hakkındaki literatür de, yukarıda özetlediğimiz yazılı belge korpusuna dair literatür kadar geniştir. Maalesef tümü de verilse, politik ilişkileri desteklemekten uzaktır. Tümü birden pekâlâ muhtemel dolaylı veya direkt ticaret ilişkileriyle açıklanabilir.

Bunların arasında dikkati en çok çeken buluntulardan biri, Güney Irak'taki Nasiriya'da bulunmuş olan alabaster (su mermeri) bir stelin iki parçasıdır (28). Prof. M. Mellink eseri etraflıca incelemiş ve stelde resmedilen betimlemeler üzerinde Kilikya Bölgesi'ne atfedilecek özellikleri sıralamıştır (29). Savaş esirlerinin üzerindeki teçhizatlar ve zaferi kazananların taşıdığı ganimetlerin özellikleri, kama ve iki kulplu kadeh (tankrat) Kilikya Bölgesi'nde ele geçen maddi kültür kalıntılarıyla bire bir eşleştirebilecek görünümündedir. Kamanın en yakın benzeri Troya II'de bulunmuştur. Tankart Batı Anadolu'dan başlayarak tüm Anadolu Platosu'na yayılmış depasın bir türevidir.

Bunun yanında Anadolu'da yapılan kazılarda, Acemhöyük, Konya Karahöyük, Kültepe, Alacahöyük, Alishar gibi önemli merkezlerin 3. bin tabakalarında, Mezopotamya ile ilişkilendirilebilecek maddi buluntular bulunmaktadır; fakat bunlardan tarihsel çıkarımlar yapmak spekülasyon ötesine geçemeyecek bir çaba gibi gözükmektedir.

Sonuç

Yukardaki metinlerde ismi geçen Puruşhanda, Hatti (Hattuşaş), Kaneş (Kültepe), Hahhum gibi kentler, gerek Assur Ticaret Kolonileri dönemi metinlerinden, gerekse Boğazköy'de ele geçen Hitit arşivlerinden iyi bilinen kentlerdir. Hatta "Assur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde Anadolu'nun Politik Coğrafyası" bölümünde göreceğimiz gibi, geçici olarak "Akkad Korpusu" olarak adlandırabileceğimiz yukardaki metin grubunda, ön planda görülen Puruşhattum'un siyasal olarak özel bir yeri bulunmaktadır. Zira bir tür krallık ve memleket sıfatı olarak görülen matum (çoğulu matu) sıfatını taşıyan Puruşhatta'nın Kralı'nın sıfatı, diğer memleket kralları'nın üzerinde "ruba'um rabi'um"dur (Büyük Kral). Diğer tespit edilen tüm memleket kralları "ruba'um" yani kral unvanını taşımaktadır. Hatta Assur Kralı'nın bile sıfatı sadece "ruba'um"dur.

Assur Ticaret Kolonileri Dönemi sonunda, Anadolu'daki mevcut politik güçleri bir bir ele geçiren, daha sonra Hitit İmparatorluğu'nun doğmasına giden yolu açan Anitta, askeri başarılarının doruğunda güneye yaptığı seferde şöyle konuşmaktadır:

"Savaşa gittiğimizde Puruşhandalı adam bana hediyeler getirdi; bana demirden bir taht ve demirden bir asa getirdi. Fakat ben Neşa'ya geri döndüğümde, Purushandalı Adamı (Kralını) yanımda getirdim. Odaya girdiğinde, O benim sağ tarafımda oturacaktır" (30).

Burada açıkça Anadolu'nun "Büyük Krallığı'nın" Anitta'ya geçmesi ima edilmektedir. Diğer tüccar metinlerinden de Puruşhanda'nın Anadolu'nun diğer politik güçleri arasında özel bir yeri olduğunu biliyoruz. Acaba Puruşhanda'nın bu konumu, Akkad kralı Sargon Dönemi'nden beri devam eden bir konum mudur? Anadolu'da MÖ 3. binin ortalarından itibaren bölgelerine hâkim merkezi politik güçler ve bunların statü olarak üzerinde yer alan bir büyük krallık var mıdır? Puruşhanda Kralı Dur-Dagan, Kaneş (Kayseri-Kültepe) Kralı Zippani ve Hatti Kralı Pamba ismini bildiğimiz ilk Anadolu'lular mıdır?..

Bu ve benzeri sorulabilecek onlarca sorunun yanıtları, ilk olarak Anadolu topraklarında 3. bin kültür katlarına yapılacak sistemli ve geniş kapsamlı kazıların sonuçlarında yatıyor gözükmektedir. Halihazırda yukarıda incelediğimiz metin grubu bize sadece keşfedilmeyi bekleyen büyük bir ülkenin varlığını anlatan masal görünümündedir. Bu masallara inanıp bu önemli dünyayı keşfetmek veya inanmayıp yanlışlığını ortaya koymak istemek, sanırım bizi aynı yere götürecektir: MÖ 3. binde Anadolu'nun keşfi. Bu henüz yapılmamıştır.

DİPNOTLAR

- 1) Hititçe fragmanlar için bkz. CTH 310. Fragmanlar Güterbock tarafından etraflıca incelenmiştir (1934: 86-91) ve (1969) başka bir fragman da Bo 68/28 (CTH 310.5) olup, daha sonra Kbo XXII6 olarak yayımlanmıştır.
- 2) Westenholz, 1997, text 22, s.105.
- 3) Westenholz, 1997.
- 4) Vanstiphout, 1998, s.574-575.
- 5) Güterbock, ZA 44, s.66-80.
- 6) Westenholz, 1997, Metin 17.
- 7) Güterbock bunun Cutha olarak indirgenebileceğini önermiştir (ZA 44, s.69). Fakat Van De Mieroop Gutium ile de eşleştirmenin mümkün olacağını söylemektedir (Van De Mieroop, 2000).
- 8) Metin için bkz. Güterbock tarafından incelenen (1938: 67-76) CTH 311.
- 9) Westenholz, Legends, Metin 21A ve 21B.
- 10) Van De Mieroop 2000, s.140.
- 11) Martino 1993, s.121-134.
- 12) Ünal 1994, s.852-853.
- 13) Günbattı 1997, s.131-155.
- 14) Mieroop, 2000, s.146-148 (Makalenin yazımı esnasında, Günbattı'nın ilgili çalışması elde olmadığından, yukarıdaki bölüm Mieroop'un editasyonundan serbest çeviriyle yapılmıştır).
- 15) Mieroop, 2000.
- 16) Sommer & Falkenstein, 1936.
- 17) Güterbock, 1964, s.1-6. Ayrıca tarihsel içeriğiyle ilgili olarak Güterbock, 1983, s.24.

18) Hallo, 1978, s.71-83.

19) Westenholz, 1998, s.9.

20) Nagel, 1970, s.195.

21) İstanbul Yakın Doğu Müzesi 1027. Unger, 1934, s.39.

22) Frankfort, 1996, s.84-85.

23) Westenholz, 1998, s.10-11.

24) Michalowski, 1986, s.4-11.

25) Franye, 1984, s.23-27.

26) Westenholz, 1998, s.18.

27) Alp, 1994. Sedat Alp bu eserinde Karahöyük'de bulunduğu işaretlerden yola çıkarak, konunun detaylı bir çalışmasını yapmaktadır.

28) Klähn, 1982, Resim 22, 23 ve 24. Aynı eserde geçmiş çalışmalara dair geniş referans bulunmaktadır.

29) Mellink, 1963.

30) Bryce, 1998, s.41.

KAYNAKLAR

- 1) Trevor Bryce, "The Kingdom of the Hittites", Clarendon Press-Oxford New York, 1998.
- 2) D. R. Frayne, "Notes on a New Inscription of Şar-kali-şarri", Annual Review of the Royal Inscriptions of Mesopotamia Project 2, 1984, s.23-27.
- 3) Cahit Günbattı, "Kültepe'den Akadlı Sargon'a Ait Bir Tablet", Archivum Anatolicum (Emin Bilgiç Anı Kitabı), 3. Baskı, 1997, s.131-135.
- 4) H. G. Güterbock, JCS 18, 1964.
- 5) H. G. Güterbock, "Hittite Historiography: A Survey; History, Historiography and Interpretation: Studies in Biblical and Cuneiform Literatures", H. Tadmor and M. Weinfeld, edit. Jerusalem: Magnes Press, Hebrew University, 1983.
- 6) W. W. Hallo, "Simmurum and the Hurrian Frontier", RHA 36, 1978.
- 7) J. Börker-Klähn, "Alt Vorderasiatische Bildstelen und Vergleichbare Felsreliefs, Mainz, 1982.
- 8) S. de Martino, "KUB XXVII 38: Ein Beispiel kultureller und linguistischer Überlagerung in einem Text aus dem Archiv von Boğazköy", SMEA 31, 1993.
- 9) M. Mellink, "An Akkadian Illustration of a Campaign in Cilicia?" Anatolia VII, 1963, s.101-115.
- 10) P. Michalowski, "The Earliest Hurrian Toponymy: A new Sargonic Inscription", ZA 76, 1970, s.4-11.
- 11) W. Nagel, "Eine Kupferschale mit Inschrift des Königs Manistusu", Acta Praehistorica et Archaeologica, 1970, s.195.
- 12) F. Sommer-A. Falkenstein, "Die hethitisch-akkadische Bilingue des Hattusili I (Labarna II)", Abhandlungen der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, Philologisch-Historische Abteilung, Neue Folge 16, 1936.
- 13) Naab-Unger, "Die Entdeckung der Stele des Naramsin in Pir Hüseyin" IAMN Vol. XII, İstanbul, 1934, s.39.
- 14) Ahmet Ünal, "Hethitische Mythen und Epen", Texte aus der Umwelt des Alten Testaments Band III, Lieferung 4, Gütersloh, 1994, s.852-853.
- 15) H. L. J. Vanstiphout, "Comparative Notes On Sar tamhari", XXXIV. Uluslararası Assiri-yoloji Kongresi, Ankara, 1998.
- 16) J. Westenholz, "Legends of the Kings of Akkade", Winona Lake, 1997.

Bruselloz hastalığı nedir?

İstanbul'dan Yılmaz Büyükdag'ın sorusunu İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi Enfeksiyon Hastalıkları ve Klinik Mikrobiyoloji Anabilim Dalı öğretim üyesi Prof. Dr. Haluk Eraksoy yanıtladı.

Bruselloz, *Brucella* adı verilen bakterilerin oluşturduğu bir enfeksiyon hastalığıdır. İnsandaki belirtileri arasında ateş, terleme, halsizlik ve eklem ağrıları başta gelir. Bruselloz aslında, besicilik ve hayvancılıkta önemli ekonomik zararlara yol açan bir hayvan hastalığıdır. Bu tipte, hayvanlardan insanlara da geçebilen enfeksiyon hastalıklarına tıpta zoonoz denmektedir.

Bruselloz, Malta Ateşi olarak da bilinir. Brusellozun belirtilerinin ilk ve kesin tanımlamasını 1860'ta, o sırada İngiliz yönetimi altında olan Malta'da, kendisi de hastalığa yakalanan J. A. Marston yapmıştır. 1887'de hastalığın etkeninin bir bakteri olduğunu ilk kez gösteren ise yine Malta'daki İngiliz deniz üstünde görevli Sir David Bruce (1855-1931) olmuştur.

Bruselloz; sığır, koyun, keçi, domuz ve köpek gibi memelilerde dölyatağı ve meme enfeksiyonu, gebe hayvanlarda düşük (yavru atma) ve süt veriminde azalmaya yol açmaktadır. *Brucella* bakterileri hastalıklı hayvandan sağlıklı hayvanlara doğrudan doğruya ya da yemleri aracılığıyla hızla bulaşır. Vücutlarına mikrop girmiş, yani enfekte olmuş hayvanlar sağlıklı görünseler bile, sütlerinde çok sayıda bakteri barındırabilir.

Bruselloz, hayvandan insana doğru-

dan bulaşabilirse de, en yaygın bulaşma yolu süt ve süt ürünleri aracılığıyla. Bakterilerin deriden doğrudan doğruya girmesine hedef olan kişiler, genellikle hastalıklı hayvanlara temas eden veteriner, kasap, mezbaha işçisi ve çoban gibi meslek sahipleridir. Kan nakli dışında insandan insana bulaşma söz konusu değildir.

Hastalığın dağılımı

İnsanda bruselloz, hayvan brusellozunun denetim altına alınmadığı ülkelerde ve bu arada ülkemizde de yaygın bir enfeksiyon hastalığıdır. Brusellozla başta Akdeniz ülkelerinde olmak üzere, dünyanın dört bir yanında karşılaşmaktadır. Bruselloz başka enfeksiyon hastalıklarına oranla çok seyrek olarak ölüme neden olur. Ancak dünyada her yıl 500 bin kişi hastalığa yakalanmakta ve bu yüzden işgücü kayıpları ortaya çıkmaktadır.

Ülkemizde her yörede görülebilmekle birlikte brusellozun Diyarbakır, Konya ve Antalya'da daha yaygın olduğunu gösteren veriler vardır. Yaz aylarında kırsal kesimlere gezi olanaklarının artması, enfekte süt ve süt ürünleriyle karşılaşma olasılığını da artırmakta ve hastalık bu mevsimde daha sık görülmektedir. Her yaştan ve cinsiyetten insan, bruselloza yakalanabilirse de, hastalığa en çok 15-35 yaşlarında rastlanır.

Bakterilerin türleri

Brucella bakterilerinin insanda en şiddetli enfeksiyon yapan türü, daha çok koyun ve keçilerde görülen *Brucella melitensis*'tir. Bunu sırasıyla daha çok sığırlarda görülen *B. abortus* ve domuzlarda görülen *B. suis* izler. Köpeklerde görülen *B. canis*'e bağlı bruselloz insanda seyrek olur ve daha hafif seyreder.

Bakterilerin canlı kalabildiği besinler

Sütün kaynatmadan içilmesi ve özellikle taze peynir yenilmesi brusellozun önemli bir bulaşma yoludur. Et ürünleri genellikle pişirildiğinden ve ette bakteri sayısı az olduğundan, önemli bir bulaşma yolu değildir. Fakat sıcak yaz günleri hayvanlardan sağılan sütlere herhangi bir ısıtma uygulanmadan peynir mayası eklenir ve böylece elde edilen peynir taze olarak tüketilir. *Brucella* bakterileri böyle elde edilen peynirde iki ay, tereyağında dört ay kadar canlı kalabilmektedir. Ayrıca yüzde 10 tuz içeren salamura peynirde 45 gün, yüzde 17 tuz içeren ise bir ay yaşayabilir. *Brucella* bakterilerinin dondurmada bir ay, şehir şebeke suyunda 80 C'de 56 gün, insan idrarında yedi gün canlı kalabildiği gösterilmiştir.

Hastalığın belirti ve bulguları

Brucella bakterilerinin alınıştından hastalık belirtilerinin başlamasına değin geçen süre genellikle 2-3 haftadır. Hastalığın çoğunlukla ıveğenimsi bir gidişi vardır. Hastalarda genellikle öğleden sonraları şiddetlenen halsizlik, kas ve eklem ağrılarıyla birlikte ateş olur. Gece

'Kuşlar: Kanatlı Uygarlık' filminin düşündürdükleri

Sorularımızı İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Dinçer Gülen yanıtladı.

Kuşlar kaçarlı gruplar halinde göç eder? Bu sayının bir anlamı var mı?

Kuşlar belli sayılarda bireylerden oluşan popülasyonlar halinde göç edecek diye bir kavram yoktur. Göç eden türlerde sayısal çokluk genellikle türün bireysel büyüklüğü ile ters orantılıdır (küçük türler daha büyük popülasyonlar oluştururken, büyük türler için popülasyon sayısı daha düşük olabilir). Bazı durumlarda göç için geç kalmış bireylerin bile tek başlarına bu yolculuklara çıktıkları gözlemlenmiştir.

Neden güneydeki kuşlar kuzeye, kuzeydekiler ise güneye göç ediyor?

Kuş göçleri bilim adamları tarafından kesin olarak aydınlatılmış bir fenomen değildir. Fakat kesin olarak güneydeki kuşlar kuzeye, kuzeydekiler ise güneye göç ediyor diye bir genelleme yapmak da mümkün değildir. Örneğin leylek

(*Ciconia ciconia*) kuzeyden güneye ve güneyden kuzeye göç ederken, ak gerdanlı ötlege (Sylvia communis) göçünü Kuzey Yarımküre'de tamamlar. Göç temel olarak birbiriyle ilişkili 4 unsura bağlıdır: "Uygun sıcaklık", "besin yeterliliği", "üreme aktivitesi", "gün süresinin uzunluğu". Bu 4 unsurun sağlanamaması göçü başlatır ve bu 4 unsurun sağlandığı coğrafik bölge ise göçü bitirir. Bu 4 temel unsur kesinlikle göç fenomenini açıklamak için yeterli değildir.

yarısından sonra ateşin bol terlemeyle düşmesi dikkat çekicidir. Bir hafta-10 gün böyle ateşli bir dönemin ardından 3-5 günlük bir ateşsiz dönem başlar. Sonra hastalık yeniden ateşli bir döneme girer. Dalgalanmalar gösteren ateş hastalığa damgasını vurur. Karaciğer ve dalak büyür. Eklem ağrıları ve bel ağrısı şiddetlenir.

Bu belirtiler tanı konulmamış hastalarda aylarca sürebileceği gibi bir süre sonra kendiliğinden de ortadan kalkabilir. Hastalığın süregelen bir biçim gösterdiği durumlarda halsizlik, sinirlilik, uykusuzluk, kas ve eklem ağrıları ve baş ağrısı olabilir.

Kimi hastalarda *Brucella* bakterilerinin iskelet sisteminde oturmasıyla eklem yangısı (artrit) ve omur yangısı (spondilit) gibi komplikasyonlar ortaya çıkabilir. Daha seyrek görülen komplikasyonlar arasında beyin zarı yangısı (menenjit), kalp kapak yangısı (endokardit), erbezi yangısı (orşit) sayılabilir.

Tanı ve tedavi

Brusellozun tanısı için *Brucella* bakterilerinin kandan üretilmesi (kan kültürü) ya da hastanın kanında bu bakterilere karşı oluşmuş özgül antikorların gösterilmesi gerekir.

Tanısı konulan hastalara genellikle altı hafta süren ikili antibiyotik tedavisi uygulanır. Tedaviye yanıtın izlenmesinde kanda antikorların düzeyinin izlenmesinin bir değeri yoktur. Bu antikorların sahneden çekilmesi kimi kez üç yılı bulabileceğinden, kanda hâlâ saptanmaları, hastalığın sürmekte olduğunu göstermez.

İlkokula gitme yaşı neden 7'dir? Diğer ülkelerde durum nasıl?

*İzmit'ten Baran Konca'nın yönelttiği soruyu
pedagog Tanzer Yılmaz yanıtladı.*

Soruya eğitime başlama yaşı olarak bakarsak, eğitim bizde sadece okuma-yazma, matematik, fen, sosyal gibi alanların öğretilmesi olarak anlaşılmaktadır. Fakat eğitim çok kapsamlı bir konu. Pek çok ülkede

örneğin Hollanda'da, eski Sovyetler Birliği'nde, Batı'daki hemen bütün ülkelerde eğitim serüveni 3-4 yaşlarında başlıyor, okul önce-

si eğitim adı altında. Fakat okul öncesi eğitim, bizde anlaşıldığı gibi çalışan annenin mesai saatleri içerisinde çocuğunu park ettiği bir otopark olarak düşünülmemektedir. Okul öncesi eğitim, çocuğu okul olgunluğuna getirecek; ince devinsel kas gelişimi, büyük motor gelişim, sağ-sol, üst-alt kavramları, göz-el koordinas-

yonu, işitsel ayırtılma gibi çocuğun okula başarılı bir adım atabilmesi için gerekli yetinin oyun atmosferi içerisinde verilmesidir. Fakat ülkemizde okul öncesi eğitimin önemi henüz anlaşılmış değil. Çocuğun okuma-yazmayı öğrenmesi ise çok zor ve karmaşık bir işittir. Çocuğun bilişsel açıdan belirli bir düzeye ulaşması gerekir. Bundan önce oku-

ma-yazma öğretmeye başlamak çok ciddi sakıncalar doğurur. Çocuk henüz hazır olmadığı için başarısız olacaktır, başarısız olduğu için duygusal kırıklıklar yaşayacaktır ve okul fobisi geliştirebilecektir, vs. Bunun için eğitim değil, fakat okuma-yazma öğretimi için 7 yaş son derece yerindedir.

Kuşların tüylerinin renklerinde, yaşadıkları coğrafyanın hakim renkleri etkili mi?

Kuşlardaki renk, tüyler içerisinde yer alan ve oluşumları sırasında depolanan pigmentler veya tüylerin yapısal özelliği nedeniyle ışığı kırma ve yansıtmasına bağlı olarak meydana gelir. Diğer omurgalılarda olduğu gibi, bunlarda da en yaygın olarak bulunan pigmentler karotenoidler ve melaninlerdir. Genellikle lipokromlar olarak adlandırılan karotenoidler suda erimezler. İpokromların kırmızı renkli olanlarına zooerythrin (hayvansal kırmızı), sarı renklerine de zcoxanthin (hayvansal sarı) denir. Melaninler de, eumelanin ve phaeomelaninler olmak üzere iki gruba ayrılırlar. Eumelaninler, siyahtan koyu kahve rengine, phaeomelaninler ise aşağı yukarı beyazımsı bir renkten kırmızımsı kahverengine kadar olan değişik renklerin ortaya çıkmasına neden olurlar. Kuşlardaki mavi, yeşil ve diğer bazı parlak renkler ise tüylerin üzerindeki mikroskobik ince levhacıklarla ışığın kırılması ve yansıtması sonucunda meydana gelirler. Örneğin, bazı kuşlardaki mavi renk, ışık tayfındaki tüm renklerin tüyler tarafından absorbe edilmesi ve yalnız mavi rengin yansıtılmasıyla ortaya çıkar.

Kuşların birçoğunda renkler iç ve dış etkenlere bağlı olarak genetik kontrol altındadır. Örneğin, eğer kırmızı renkler

içeren bir kuş birkaç yıl süre ile kafeste saklanırsa, kırmızı renklerin sarıya dönüştüğü görülür. Kafes kuşlarındaki bu tip renk değişiklikleri besin çeşidiyle ilgilidir. Hormonlar da kuşlardaki renk değişikliğinde önemlidirler. Özellikle eşeyssel dimorfizm görülen türlerin erkek ve dişi bireylerindeki renk farklılığı eşeyssel hormonlardan kaynaklanır, örneğin, horozlardan sağlanan testosteron hormonu bir tavuğa enjekte edilirse, tüy şekli ve renklerinin horozlara benzer bir şekle dönüştüğü gözlenir. Oksidasyon ve tüylerin aşınmasına neden olan birçok diğer etken ise, tüylerdeki renk değişikliğini sağlayan dış etkenlerdir. Özellikle karotenoidler güneş ışığında kolaylıkla solarlar. Kuşlardaki renk, bulunduğu çevreye uyma, karşı eşeylerin birbirlerini tanıması ve üreme mevsiminde erkek kuşların dişilere kur yapması sırasında önemlidir. Ayrıca tüylere renk veren pigmentler, tüyün dayanıklılığını artırır, güneş ışınlarından ısı depolar ve zararlı ultraviyole ışınlarının vücudunda girmesini engeller. Bu durumda tropikal türlerin niye daha renkli ve canlı renklere sahip olduğu kısmen açıklama getirilebilir, ancak anlaşılabileceği gibi renklenme beslenme ile de yakından ilişkilidir. Yaşadıkları coğrafyanın hakim renkleri kuşlarda bazı türlerde etkili olabilir, bu duruma mimikri denir. Tamamen gizlenmek amaçlı olarak bu durum ortaya çıkar.

Nasrettin Hoca, Mevlânâ'nın düşmanı Ahî Evren'le aynı kişi mi?

Ömer Tuncer

Cuha nedir, biliyor musunuz? Mustafa Nihat Özön'ün Osmanlıca sözlüğünde "yalancılık ve ikiyüzlülükte ün salmış bir Arap" diye açıklanıyor. 13. yüzyıl Anadolu'sunda ise şarlatan, şaklaban, maskara, komik anlam-larında kullanılıyor.

Mevlânâ'nın Cuha'sı, Nasrettin Hoca mı?

Prof. Mikâil Bayram'a göre Mevlânâ, Mesnevî'sinde bir düşmanını "yılan", "ejder", "Ahî", "Cuha", "muhan-nes/alçak, korkak, namert, eşcinsel" di-yerek kötülemekte, onun yaşamına iliş-kin kimi "hikâye"ler anlatmaktadır. Adı-nı anmaz, yalnızca "Cuha" der.

Sözelimi, Mesnevî, II. Cilt, 308-310. sayfalardaki öykünün adı, "Babası-nın cenazesi önünde ağlayan çocuk ve Cuha'nın hikâyesi" başlığını taşıyor. Öykü özetle şöyle:

"Hey baba... Seni nereye götürüyor-lar?.. Daracak bir eve gidiyorsun. İçinde ne kilim ne hasır var!.. Gece, lamba yok!.. Gündüz aş yok, ekmek yok!.. Ne dam var, ne eşik, ne komşu!.." deyince Cuha, "Vallâhî onu bizim eve götürü-yorlar" der. "Baksana bizim evi tarif ediyor!.."

Mesnevî V. Cilt, 879-880. sayfalarda da Cuha'nın kadın kılığında kadınlar meclisine girmesi ve edep dışı davranış-larda bulunması anlatılmaktadır. Mesne-vî IV. Cilt, 1115-1121. sayfalarda ise, Cuha'nın karısının Kadî ile arasında ge-çen gizli aşk serüveni komik bir dille an-latılmaktadır. Mesnevî V. Cilt, 883-884. sayfalarda ise bu kez "adamın biri" diye anlatılır, evine yarım okka (bir okka 1283 gr.) et getirmiş. Ancak akşam ye-meğinde eti göremeyince, karısına sor-muş. Karısı "kedi yedi" deyince de tut-muş kediyi tartmış. Kedi yarım okka ge-lince, "Bu, kediyse et nerde; etse kedi nerde?.." diye sormuş.

Selçuk Üniversitesi Tarih Bölümü Başkanı Prof. Dr. Mikâil Bayram, işte bu benzeşmelerden ve daha birçok ta-nıklıktan ve aynılıktan yola çıktığı *Tari-hin Işığında Nasreddin Hoca ve Ahî Ev-ren* adlı kitabında, halkın ağızında günü-müze değin gelen Nasrettin Hoca'nın, Mevlânâ'nın düşmanı Şeyh Nasîrû'd-Din Ebü'l Hakayık Mahmud b. Ahmed el-Hoyî, yani Ahî Evren olduğunu söy-lüyor.

Gerçekten Ahî Evren ve Babai ardılı Ahî örgütünü, 13. yüzyıl Anadolu'sunda

Mevlânâ'ya karşı savaşım içinde görü-yoruz. Bu öyle kıran kırana bir savaşım ki, Ahîler 1247'de, belki de Şeyh Nasî-rû'd-Din'in de içinde bulunduğu bir komployla Mevlânâ'nın Şeyhi, Şems-i Tebrîzî'yi öldürürler. Bu komplonun içinde Mevlânâ'nın öz oğlu Alaüd-Din Çelebi de vardır.

Şeyh Nasîrû'd-Din ve Alaüd-Din Çe-lebi, bundan sonra artık Selçuklu Baş-kenti Konya'da tutunamaz ve Kırşehir'e çekilirler. 1261 yılında Mevlânâ'nın da onayıyla, Kırşehir Emiri Nurettin Caca tarafından kanlı bir baskınla öldürülür-ler. Mevlânâ'nın öfkesi öyle bir öfkedir ki, Konya'ya getirilen oğlu Alaüd-Din Çelebi'nin cenaze namazını kıldırma-yı reddeder.

Mevlânâ ile Ahî Evren arasındaki ayrılık, hem sınıfsal hem düşünsel

Mevlânâ ile Ahî Evren, Şeyh Nasî-rû'd-Din'in arasındaki ayrılık çok tem-el bir ayrılıktır. Her şeyden ön-ce sınıfsaldır. Ahîler, aristok-ratlardan yoksuldur ve aşağılanan bir kesimdir. Mevlânâ bu yüzden alaylı bir dille "Cuha" diyerek Şeyh Nasîrû'd-Din'in evi-nin fakirliğini alaya al-maktadır.

Bu kadarla kalsa iyi: Mesnevî'nin bir başka ye-rinde (IV. Cilt, s. 567-570), onun "pis"liği ile alay eder. Bilindiği gibi Ahî Evren, debbağlar piri-dir, debbağdır. Günümüze "tabak" olarak gelmiş olan bu meslek, son derece kö-tü kokan atölyelerde yapı-lır. Bunu anımsatarak aşağılamak için Mevlânâ, ya-nılıp aktarlar çarşısına gi-den "debbağ"ın, alışı-k ol-madığı misk ve ıtır koku-larından dolayı düşüp ba-yıldığını ve tanıyan biri çı-kıp köpek pisliği koklatm-caya değin ayıtlamadığını anlatarak, onu alaya alır.

Mevlânâ'nın Şeyh Na-sîrû'd-Din'i aşağılaması, hem sınıfsal, hem de düşün-seldir. Çünkü Ahî Evren'in içinde bu-lunduğu tasavvuf düşüncesi, Mevlâ-nâ'nın karşısında olduğu ve Allah'ı ev-renin her parçasında, her maddesinde arayan bir dünya görüşü geliştirmişti

(Seyr-i Sülûk-i Âfâkî / Ruhun Nesnel yolu). Bu nedenle de maddeyi dışlamaz, dünyevîdir. Oysa Şems'in ve Mevlâ-nâ'nın geliştirdikleri tasavvuf düşünce-sine göre, Allah, yalnızca insanın "kendi benî"nde olabilir. İnsan ancak kendi içi-ne dönerek ona ulaşabilir (Seyr-i Sülûk-i Enfusi/ Ruhun Öznel yolu).

Baba İlyas ve ardılları Hacı Bektaş Veli, Taptuk Emre, Yunus Emre, Şeyh Nasîrû'd-Din Mahmud, yani Nasreddin Hoca, birinci yolu seçmiş olan Sûfî-ler'dir. Bu ayrım, siyasal çizgilerine de-ğın yansıyacak ve 13. yüzyıl Anado-lu'sunun temel dünya görüşü ayrımını oluşturacaktır.

Mevlânâ, son
(VI.) cildinin
başında,
Mes-

Nasreddin Hoca'nın eve getirdiği etin hesabını eşinden, 'Bu, kediyse et nerde; etse kedi nerde?..' diye sorduğu ünlü hikâyesi, Mesnevî'nin V. cildinde de geçiyor.

nevî'yi, birileriyle mücadele etmek amacıyla yazdığını söylemektedir. Bu mücadele Anadolu'da 13. yüzyılda orta-ya çıkan Türkmencilik akımıyla müca-deledir.

Mevlânâ'yı (sağda) şeyhi Şems-i Tebrizî ile gösteren bir minyatür.

Nasrettin Hoca'nın (Ahî Evren'in) yaşamının ana hatları

Ahî Evren Şeyh Nasrî'd-Din Ebü'l Hakayık Mahmud b. Ahmed el-Hoyî'nin, yalnızca Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sinde değil, kendi kitaplarında, *Letaif-i Hikmet* ve *Letaif-i Gıyasiyye*'de de bugüne değin ulaşmış Nasrettin Hoca hikâyelerine benzer hikâyeler görüyoruz.

Sözelimi suya düşen birine "Ver elini" diye bağırın insanları görünce, "O hiç kimseye hiçbir şeyini vermez" diyerek "Al elimi" diye seslenmesi, *Letaif-i Hikmet*'te aynen vardır.

Prof. Mikâil Bayram'ın bu kanıtlarını, Mevlânâ'nın "uhrevî" bir yaşamı öneren düşünce dizgesinin karşısına, bir halk insanı olarak Nasrettin Hoca'mızın bildiğimiz, ayakları yere basan yaşam biçimini koyarak güçlendirebilir, fıkralarında karşısındaki Mevlânâ tarzı "yüce"liklerle dalga geçişiyle pekiştirirsek, *Tarihin Işığında Nasreddin Hoca ve Ahî Evren* başlıklı kitabında öne sürdüğü gibi, her ikisinin aynı kişi olduğunu anlayabiliriz.

Bu durumda Nasrettin Hoca'nın yaşamının pek çok ayrıntısı da ortaya çıkar. 1171'de Azerbaycan'ın Hoy kentinde doğduğunu, ilk eğitimini Azerbaycan'da yaptığını, gençliğini Horasan ve Maverâünnehir'de geçirdiğini ve oradaki bilim adamları ve mutasavvıflarla ilişki içinde olduğunu biliyoruz. Bu arada debbağlığı da öğrendiğini, kendine meslek olarak seçtiğini anlıyoruz.

1204 yılı dolaylarında Bağdat'a geldiği, Şeyh Evhadü'd-Din-i Kirmani ile tanışıp ona bağlandığı anlaşılıyor. Sonra Şeyh Evhadü'd-Din ve kızıyla birlikte Kayseri'ye gelip yerleşmiştir. Burada Şeyh Evhadü'd-Din-i Kirmani'nin kızı Fatma Hatun ile evlendiğini ve Bağdat'ta üyesi olduğu Fütüvvet teşkilatları-

na benzer bir kuruluşu Kayseri'deki esnafla birlikte oluşturduğunu ve buna Türkçe olarak "Ahî Teşkilatı" denilmeye başlandığını anlıyoruz.

Mikâil Bayram'a göre, debbağlık yapıyor olması, onun yılan derisi gereksemesini karşılamak için yılanlara ilişkin

bilgisinin oldukça iyi olduğunu, bu yüzden de "evren" yani yılan, ejder adıyla anılmaya başlandığını gösteriyor. Hekimlikle yılan ilişkisi, onun hekimlikle de ilgilendiğini gösteriyor. Bu arada hekim ve araştırmacı yanı, İbn-i Sina ile ilgilenmesini ve düşüncelerinden etkilenmesi sonucunu doğuruyor. Daha sonra İbn-i Sina'nın kitaplarına yazılmış bir reddiyeye karşı Müsari'ül-Müsari adıyla bir reddiye yazdığını, bir yapıtım da çevirdiğini biliyoruz.

Hace Nasuri'd-Din'in karısı Fatma Hatun'un Anadolu Bacıları (Bacıyan-ı Rûm) örgütünün başı olduğunu, kocası-

nın 1261'de öldürülmesinden sonra, 20 yılı aşkın Hace Bektaş'ın Sulucakarahöyük'deki dergahının iç işleri sorumlusu olarak yaşadığını anlıyoruz.

13. yüzyıl Anadolu'suna Türkmen Sûfiler'le gelen ekin dizgesi

Mevlânâ, ataerkil ekinel yapının savunucusudur. Bu yüzden, Türkmenler'in kadınlarını da adamdan saymalarını anlayamaz. Cuha'nın karısıyla ilişkisini alaya alır. Hace Nasuri'd-Din'in, Hace Bektaş ve Taptuk Emre'nin de içinde bulunduğu Türkmen geleneğinde kadının da insandan sayılmasını aşağılar.

Kitabı okuyunca, *Bilim ve Ütopya* dergisinin 98. sayısında anlatmaya çalıştığım 13. yüzyıl Anadolu'sunu daha derinden anlıyor insan. Bulutların üstündeymişçesine dünyaya bakan Mevlânâ'yı, ayakları sapasağlam yere basan Türkmen Sûfiler'ini, inanç dizgelerinin içinde de olsa güncel doğrunun akışkanlığının nasıl yaşam ilkesi haline getirildiğini... 13. yüzyıl Anadolu'sunda yepyeni bir ekin dizgesinin koca bir yeraltı nehri gibi birdenbire yeryüzüne çıkmış olduğunu apaçık görebiliyoruz.

Anlıyoruz ki Anadolu'nun 13. yüzyılı, Türkmen Kocası Hace Nasreddin'in kolaylıkla gülüp geçilemeyen tragedyasının Baba İlyas'lar, Hace Bektaş'lar, Taptuk Emre'ler, Yunus Emre'ler, Ahî Edebalı'lar tarafından paylaşılmalarıyla oluşmaktadır.

Ve 13. yüzyılda Haçlı Seferleri nedeniyle Anadolu'da bulunan Avrupalı şövalyelerin derinlerdeki, cömertçe paylaşılmış bu tragedyadan paylarına ne düştüğünü, ülkelerine ne götürmüş olabileceklerini, bunların Avrupa'da hangi olaylara yol açmış olabileceğini sordumuzda, yüzeysel sezinlemelerimiz bile inanılacak gibi değil!..

Son yıllarda Batı dünyasında pek moda olan, yaldızlı esrarengiz, yarı gizli bir yaşam biçimi sanılan Sûfilîğin, hiç de onların sandığı gibi, çözüldüğünde el çırpılacak yalınkat bir "puzzle" olmadığını, düpedüz topraktan fıskırdığını, gereksemeler üzerine kurulduğunu görüveriyoruz.

Mikâil Hoca'ya "ellerine sağlık" demek geliyor insanın içinden. Bağımsız, önyargısız, "gerçekleri ortaya çıkarırsam ne olur" kaygısına kapılmadan, bilim insanına yakışır bir araştırma olmuş doğrusu... Yaptığı, yapacağı her yeni çalışmayla Anadolu insanının 13. yüzyılına tuttuğu ışığı geliştiriyor, genişletiyor Mikâil Hoca... Ufkumuzu genişletecek yeni araştırmalar, yeni kitaplar, yeni yapıtlar bekliyoruz ondan.

Prof. Dr. Mikâil Bayram'ın 13. yüzyılı aydınlatan bazı kitapları

- Bacıyan-ı Rûm (Anadolu Selçukluları Zamanında Genç Kızlar Teşkilatı), Konya, 1987.
- Ahî Evren ve Ahî Teşkilâtı'nın Kuruluşu, Konya, 1991.
- Şeyh Evhadü'd-Din Hâmid El-Kirmanî, Konya, 1993.
- Ahî Evren, Tasavvufi Düşüncenin Esasları, Diyanet Vakfı Yayını, Ankara, 1995.
- Ahî Evren, İmânın Boyutları (Metalî'ül-İmân), 1996.
- Tarihin Işığında Nasreddin Hoca ve Ahî Evren, İstanbul, 2001.

Not: Bu kitaplardan bir tek Diyanet Vakfı Yayını olanı her yerde bulmak olanaklıdır. Bunun dışındakileri sağlayabilmek için, Konya Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'ne doğrudan mektup yazmak gerekiyor.

Türkiye, Batı ve Batıcılık

Yazıldıkları tarihler, biri 1965, biri de 1926 olan, ama ele aldıkları konuyla, tam da günümüze ışık tutan iki kitap yayımlandı geçtiğimiz günlerde.

Biri Niyazi Berkes'in, birinci baskısını Yön Yayınları'ndan 1965 tarihinde yapmış olan *Batıcılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler* adlı kitabı. Niyazi Berkes, bu çalışmasında Türkiye'deki düşün buhranından en fazla etkilenen "Batıcılık" ve "ulusçuluk" kavramları üzerinde duruyor; bunların siyasi ve ekonomik süreçler içindeki değişimlerini tespit ediyor ve Türk toplumunun karşılaştığı sorunlarla olan ilgisini ortaya koyuyor. Yazar, "Batıcılık" ve "ulusçuluk" kavramlarının günümüzde ulaştığı anlam konusunda, görüşlerini şöyle dile getiriyor: "Bugün Batıcılık, ulusal varlığı satılığa çıkarmak, ulusçuluk geleneğine yapışmak anlamlarına sokulmuştur. Bu anlamlarıyla bunlar dıştan birbirlerine karşı gibi gözükürler. Oysa bugünkü şartlar altında birbirlerinin tamamlayıcısıdır. Özel teşebbüsçü Batı medeniyetçisi ortaya aynı zamanda gerici geleneklerin timsali olarak çıkıyor. Batıcılık da, ulusçuluk da, bu kitapta görüleceği gibi, başlangıçlarından bu sonuca kadar Türk aydınının elinde peykilik (uyduculuk) ve gerici denizinin yüzüne çıkamamıştır. Peşinden sürükledikleri olayların etkisiyle gerçek milliyetçiliğin ve modernleşmenin birleştirici ve ilerletici anlamlarını bulamamışlardır."

Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın getirdiği milliyetçilik, Batılılaşma ve devrimcilik anlayışlarını tekrar canlandırıp toplumcu açıdan daha yeni bir anlayışa varmak zorunda olduğumuzu belirten Berkes, çıkar yolun, Batıcılığı Batı'dan bağımsız olmak şekline, milliyetçiliği devrimcilik yoluna çevirmekte olduğuna dikkat çekiyor.

Türkiye'nin baş davasının Batılılaşmak değil, Batılılaşmamak olduğunu kaydeden yazar, yeni baskısını Kaynak Yayınları'nın yaptığı kitabını şu tespitle noktıyor:

"Batılılığın ve Batılılaşmanın bugün bir anlamı kalmıştır. O da şu: Batıcılık geri kalmış toplumların aydınlarının, kendi toplumlarının kalkınamaması gerçeğinin karşısında, ilerlemiş toplumları görmekten gelen aşağılık duygusunu hafifletmek için yapıştıkları bir hayal, bir toplumsal sakatlığın aydınlar arasında nükseden bir görüntüsüdür. Toplumculuk açısından Batıcılık; İslamcılık, Osmanlıcılık, Türkçülük kadar usulü, yönü, akıbeti bilinmeyen anlamsız bir söz-

cüktür. Batıcılık hiçbir yerde gerçekleşmemiş, sadece gericiliğe yarayan, bir birinci aydın ütopyasıdır!"

Arnold Toynbee'nin 'Batılı' Türkiye'si

İkinci kitap, ünlü İngiliz tarihçi Arnold Toynbee'nin 1926'da kaleme aldığı *Türkiye ve Avrupa* adlı çalışması. Türkçe'de ilk baskısını 1971 yılında yapan kitabın ikinci baskısı Örgün Yayınevi tarafından geçtiğimiz ay yapıldı. Yazar Toynbee, "Batılılaşma yolundaki Türkiye'nin" kitabının başlıca konusunu oluşturduğuna söylüyor. İyi niyetli bir çabanın ürünü olmakla ve Türkler'e ilişkin Batılı önyargıları da değiştirmeyi hedeflemekle birlikte, çalışma temelde Türkiye'nin "Batı Uygarlığı'nın bir parçası olduğunu" Batılılar'a göstermeyi hedefliyor.

Yazar 1926'lıların Türkiye'sinde bir yabancı gözlemcinin ilgisini çeken her şeyin temelinin bazı Batılı etkilere kadar izlenebileceğini savlıyor. "Bunlar Batılı etkilerden doğmamışlarsa bile, Batılı etkilere karşı bir tepki olarak ortaya çıkmışlardır" diyor. Ancak Türkiye'nin "Batı uluslarına tek başına karşı durarak, onların yaşayış düzenini uygulayarak, Batı topluluğuna kendisini eşitlik temelinde kabul ettirdiğini" de belirtiyor.

Toynbee, Batılılar'ca Türkiye'nin Avrupa'nın büyük devletlerinin ticari, ekonomik, siyasi ve askeri sömürme çalışmalarının bir alanı olarak görüldüğünün de farkında. "Bu Batı dünyasının sınırları dışında öyle bir alan ki, üzerinde Batılılar zaman zaman birbirleriyle tehlikeli bir şekilde çatışmaya düşmekte ya da bir boşluk meydana getirdiğinde, Avrupa'da kurulmuş olan 'nazik kuvvet dengesi'ni bozmaktadır" diyor.

Kitabın ilk bölümünde Osmanlı İmparatorluğu'nun geriye doğru 1774'e kadar tarihi, ardından 1774-1919 arasındaki dönemde Batı etkisi ve onlarla oluşan çalkantılar anlatılmaktadır. Kitabın ana bölümünde ise, 1919-1922 Kurtuluş Savaşı ve Devrimi, sonra da 1923 Lozan Antlaşması'nın ardından biçimlenmekte olan Türkiye ele alınıyor. Türkiye'nin Batı'yla ilişkilerine 1926 Batısı'ndan önyargısız olmaya çalışan bir bakış niteliği taşımasıyla, Arnold Toynbee'nin kitabı ilgilenilmeye ve değerlendirilmeye değer.

- Niyazi Berkes, *Batıcılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler*, Kaynak Yayınları, Ağustos 2002, 162 s.
- Türkiye ve Avrupa, Arnold J. Toynbee, Çev. Kasım Yargıcı-Mehmet Ali Yalman, Örgün Yayınevi, 2002, 252 s.

Türkçe'de Kuzey Kore ile ilgili ilk kitap

Öğretmen Dünyası dergisi Yazı İşleri Müdürü araştırmacı-yazar Zeki Sarıhan'ın Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti ile ilgili gözlemleri ve araştırmaları *Doğu'nun Seher Yıldızı Kore* adıyla yayımlandı. Yazar 2000 yılı yazında ve 2001 yılı ilkbaharında 15'er gün süreler için gittiği Kore'de birçok anıtı, tesisi, müzeyi görüp resimlemiş. İşyerlerini, okulları, bir Kore köyünü ve dünyanın en büyük barajını gezmiş. Kore'de işçi, mühendis, öğretmen, öğrenci gibi meslek üyeleriyle ve bir papazla röportajlar yapmış. Kore tarihi, Kore'nin siyasi, toplumsal ve kültürel yapısıyla ilgili bilgilerin de yer aldığı kitap, Türkçe'de Kuzey Kore ile ilgili olarak yayımlanmış ilk çalışma. Kitabın Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti'nin Türkiye'de tanınmasına ve iki ülke arasında dostluk bağlarının güçlenmesine hizmet edeceği düşünüldüğü için, kitabın Kore'de Kore dilinde de baskısının yapılmasının planlandığı belirtiliyor. Kitapta, sık sık Türkiye-Kore karşılaştırması yapıldığı için kitabın Kore'de Türkiye'nin tanınmasına da yarayaacağı düşünülüyor. Kitabı edinmek için telefonlar, 0312. 433 12 83 (Ankara) ve 0212. 252 21 56 (İstanbul).

- Zeki Sarıhan, *Doğu'nun Seher Yıldızı Kore, Kore Dostluk Derneği Yayını, Haziran 2002, 191 s.*

Kitapçı rafı

Troia -Bir Kent ve Mitleri Yeni Keşifler-, Birgit Brandau, Çev. Vedat Çorlu, Arkadaş Yayınevi, Ağustos 2002, 414 s.: Homeros'un *İlyada* ve *Odysseia*'sının mekânı, bugün Çanakkale il sınırları içinde bulunan görkemli Troya kenti, 1871'den beri kazılıyor. 50 yıl ara verilen kazılara, Prof. Dr. Manfred Korfmann başkanlığında, 1988'de yeniden başlandı. Son dönem yürütülen kazılarla, Troya kentinin bugüne kadar sanıldığından en az on kat daha büyük olduğu anlaşılmış durumda. Yazar Birgit Brandau, Troya'da çalışan Türk, Alman ve ABD'li bilim insanlarının çalıştığı kazı ekibiyle yaptığı uzun röportajlar sonunda, Troya'yı bütün bulgularıyla, sonuçlarıyla, tartışmalarıyla ve yankılarıyla ele alıyor.

Bodrum'da Yağma, Osman Öndeş, Remzi Kitabevi, Ağustos 2002, 232 s.+resimler: Karya satrapı Kral Mausolos'un dünyanın yedi harikası arasında sayılan anıt-mezarı Mausoleum, 1852-1859 yılları arasında, Sultan II. Abdülmecid'in fermanı sayesinde, İngiliz arkeolog Sir Charles T. Newton tarafından Bodrum'dan sökülerek British Museum'a taşındı. 19. yüzyılda, Avrupa imparatorluklarının neredeyse resmi devlet politikası haline gelen, Anadolu uygarlıklarına ait eserleri talan etme eğiliminin gazabına uğrayan Mausoleum da, Pathenon, Zeus Sunağı gibi benzerlerinin yanında, ait olduğu topraklardan, üstelik padişah izniyle koparıldı. Araştırmacı-yazar Osman Öndeş, *Bodrum'da Yağma*'da işte bu inanılmaz arkeolojik talanın hikâyesini anlatıyor.

Atomaltı Parçacıklar -Bir Keşif Serüveni-, Steven Weinberg, Çev. Zeke-riya Aydın, TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları, Nisan 2002, 269 s.: Nobel Ödüllü parlak bir çağdaş kuramsal fizikçi olan Steven Weinberg, bu kitabında, elektron, proton ve nötronun keşfini olanaklı kılan 20. yüzyıl fiziğindeki ana gelişmelerin öyküsünü, klasik fiziğin bu keşiflerde önemli roller oynamış temelleriyle birlikte anlatıyor. Tıpkı Einstein,

Eddington ve Feynman gibi, Weinberg de, kendi konusunu herkesin anlayabileceği bir biçimde anlatma yeteneğine sahip: Böylece atom ağırlıkları, Dalton'un sabit oranlar yasası, elektroliz, elektron yükünün ölçümü, radyoaktivite ve benzeri konular, Weinberg'in kalemi sayesinde akıcı öykülere dönüşüyor. Ünlü fizikçinin daha önce, evrenin başlangıcını konu alan *İlk Üç Dakika* adlı kitabı da Türkçe'de yayımlanmıştı.

Kent Araştırmaları Bibliyografyası, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, Aralık 2001, 571 s.: Kent tarihi araştırmacılarına yol gösterici olacağı düşünülen bu çalış- ma, gönüllü bir ekip tara-

fından bir yılda hazırlanmış. Bibliyog- rafyanın içerdiği konu başlıkları: Eko- nomi araştırmaları, demografi, sosyo- kültürel gruplar, kent kültürü araştırmaları, sağlık, çevre, kent tarihi, arkeoloji ve tarihi miras, kent planlaması, mimarlık, siyaset-yönetim-toplum... Bu konu başlıkları altında, kitap, makale, dergi, ansiklopedi maddeleri, yayımlanmamış yüksek lisans, doktora ve yeterlilik tezle- ri, tanıtım kitapçıkları ve raporlara yer verilmiş.

Râmâyana -Hint Destanı-, Val- mîki, Çev. ve Özetleyen Korhan Kaya, İmge Kitabevi Yayınları, Ağustos 2002, 291 s.: Hint kültürü- nü öğrenmek için *Râmâyana*'yı bil- mek gerekiyor. Bu ki- tap, dünya edebiyatının da seçkin örneklerinden biri olan Râmâyana Destanı'nın en kapsamlı Türkçe çevirisi. Valmîki tarafından yazılan *Râ- mâyana*, 24 bin beyit ve 7 bölümden oluşan gör- kemli bir destan. Bu eserde ilk bölümden itiba- ren, destanın konusu içine sıkıştırılmış, Hint mitoloji- siyle ilgili çeşitli efsaneler ustalıkla anlatılıyor. Diğer bölümlerde evlilik töreni, kralın taç giy- me töreni, saray entrikası, sürgün, yaşlı kralın ölümü, orman yaşamı, pastoral sahneler içinde yaşanan aşk, ayrılık, aşk acısı, kardeş bağlılığı, dostluk gibi ko- nular işleniyor. Karanlık ile aydınlığın mücadelesi müthiş bir savaşla son bulu- yor.

Melek Tavus'un Halkı Yezidiler, Sabiha Banu Yalkut, Çev. Sabir Yüce- soy, Metis Yayınları, Eylül 2002, 113 s.:

Yezidiler, dini inançlarının kurbanı bir halk. İnanıkları Melek Tavus, Tanrı'nın cennetten kovduğu meleklerle, yani Şeytan'la bir tutulduğu için, Müslüman ve Hristiyan komşuları tarafından dışlan- mış, lanetlenmişler. Sabiha Banu Yalkut, Yezidiler üzerine çalışmaya, arkeoloji öğrencisi olarak gittiği Mardin'in Mid- yat ilçesinde karar vermiş. Çalışması, artık sayıları birkaç yüze inmiş olan Türkiyeli Yezidiler'in göç etme neden- lerini, göçün yarattığı dönüşümü ve di- aspora koşullarında var olma ve var kal- ma mücadelelerini göstermeyi amaçlı- yor.

Batıdaki Doğu, Jack Goody, Çev. Burhan Mert Angılı, İsmail Mert Bez- gin, Dost Kitabevi Yayınları, Temmuz 2002, 319 s.: Avrupa ile Asya arasındaki karşıtlık, Batı'da kaleme alınan ilk tarih metinlerinde, Yunanlılar ile Persler'in, "buradaki" bir dünya ile "oradaki" bir başka dünyanın karşılaşmasına dayanır. "Özgürlüğe olan yeteneği ile Batı" kar- şısında "köleliğe meyilli Doğu" terimle- ri, Ortaçağ Hristiyan kimliğinde iyice yer etmiştir. Öte yandan "Avrupa ticare- tinin 17. ve 18. yüzyıllarda yayılmasıyla birlikte Doğu hakkında edinilen bilgide- ki artış, Avrupa ve Asya arasındaki bu genel karşıtlığın doğruluğundan kuşku duyulmasına sebep olmuştur". Yazar Jack Goody bu çalışmasında, Batı'nın neden yükseldiği, Japonya'nın Batılı ol- madığı halde bu yükselişe katılmasının ne anlama geldiği ve Batı'nın bu duru- mu nasıl açıkladığı sorularından yola çı- karak "Batı'daki Doğu'nun yeniden ele alınması" gerektiği sonu- cuna ulaşıyor.

Osmanlı'nın İstanbu- lu, Juan Goytisolo, Çev. Neyyire Gül Işık, Yapı Kredi Yayınları, Ağustos 2002, 152 s.: İmparator- luklar kenti İstanbul'da yaşam, farklılıkların bu- luşması üzerine kuruldu. Dinler ve diller, tarihin her döneminde, kendi kültür- lerini bu coğrafyada yaşat- tılar. Sonuçta İstanbul, Doğu ve Batı'nın yüz yü-

ze geldiği bir tarih sahnesi oldu. Juan Goytisolo, Doğu ve Batı arasındaki kül- türel çatışmayı, Osmanlı'nın İstanbu- lu'nda, Avrupa merkezli oryantalist bakış açısını eleştirerek gözler önüne seriy- or. Batı dünyasının kurguladığı tarihsel "Türk" imgesi, bu çalışmada siyasi ve kültürel boyutlarıyla İstanbul'un günde- lik hayatı içinde ele alınıyor. Goytisolo, Topkapı Sarayı'ndan gündelik hayatın popüler mekânlarına doğru genişleyen

toplumsal kültür yelpazesinde Osmanlı dünyasının özgünlüğünü vurguluyor, Batı'nın önyargılarıyla hesaplaşıyor.

Bilim Ahlakı, Albert Bayet, Çev. Vedat Günyol, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ağustos 2001, 101 s.: Bilim buluşlardan buluşlara atılırken, ahlak bu atılışa ayak uyduramıyor. İnsanlar daha bilgili olmakla daha doğru olmuyorlar. Aklın en şaşırtıcı ilerlemelerine tanık olduğumuz çağımızda, açlık ve savaşlar da eksik olmuyor. Buradan yola çıkarak bilimin öldürme gücümüzü artırdığını, insanı makineye köle ettiğini, lüksü, açgözlülüğü azırdığını ileri sürenler hiç de az değil. Peki ne yapılabilir? Albert Bayet, bu denemesinde bu soruya yanıt arıyor. Bayet, bugün insanların, insan soyunu yok edebilecek korkunç silahlara sahip olduğuna dikkat çekiyor ve "Ne zaman ki bilim ahlakı, bilimin ilerlemesine yoldaşlık edecek, belli ilkeler üzerinde insan beyninin sağlam birliğini kuracak, işte o zaman yaşamımıza bir coşku katacaktır" diyor.

Hegel ve Aydınlanma Yüzyılı, Derleme, Çev. Hüsen Portakal, Cem Yayınevi, Mayıs 2002, 173 s.: *Hegel ve Aydınlanma Yüzyılı*, Hegel'in düşünce

kaynaklarının bir önceki yüzyılda, özellikle Fransız Aydınlanma düşüncesinde olduğunu ileri süren, Hegel'in diyalektik düşüncesine uygun, tartışmalı bir kitap. Her bölümünü ayrı bir yazarın kaleme aldığı bu kitap, Hegel'i çeşitli yönlerden anlatırken, aynı zamanda Aydınlanma yüzyılının başlıca filozofları olan Montesquieu, Voltaire, Diderot ve Rousseau gibi büyük düşünürleri de yakından tanıtmış oluyor. Aydınlanma yüzyılı ile birlikte Alman idealizmini de anlamak isteyen felsefesever okuyucular için...

Toplumsal Çözümle, Gürcan Dağdaş, Ümit Yayıncılık, Ağustos 2002, 151 s.: Gürcan Dağdaş, son yıllarda ekonomik, politik ve sosyal olumsuzlukların içinde bocalayan ve sorunlarının kaynağını hep kendi dışında

arayan Türkiye toplumuna çevirmiş ay-nasını. Dağdaş "Bu kitaptaki yazılar suçlu avcılığı yapmak yerine toplumun kendisini bir eleştiri süzgecinden geçirmesi gerektiği üzerine odaklanırken, bu konuda düşünsel bir kıvılcım ortaya çık-masına mütevazı bir katkı sağlarsa bun-dan mutluluk duyacağım" diye açıklıyor yazma kaygısını.

Zincirinden Kurtulan Anılar, Lenore Terr, Çev. Neşenur Domaniç-Nusret Avhan, Literatür Yayıncılık, Temmuz 2002, 320 s.: Kaliforniya Üniversitesi Psikiyatri Kliniğinde profesör olarak çalışan Lenore Terr, çocuklukta geçirdiği-miz bir travmayı nasıl unuttuğumuzu ve bu anıları niçin yeniden hatırladığımızı anlatıyor. Franklin Roosevelt'in "Hiç kimse ve hiçbir güç hafızayı durduramaz..." sözüyle başlayan kitap, yazarın polisiye öykü tarzıyla ve psikiyatr yaklaşımıyla, bellek üzerine yapılan son araştırmalardan yararlanmamızı ve hafızamızdaki gerçeği kurgudan ayırmamızı sağlıyor. Kitapta yedi vaka anlatılarak yitirilen ve geri gelen bir anının bütünüyle yanlış olma olasılığının çok düşük olduğu açığa çıkartılıyor. Unutulmaya çalışılanlar hatırlandığında, neler olduğu da ortaya konuluyor.

Ritalin Çözüm Değil, Dr. David B. Stein, Çev. Ali Ercivan, Kuraldışı Yayıncılık, İstanbul, 2002, 209 s.: Virginia Longwood College'da psikoloji profesörü olan Stein, kitapta hiperaktivite ve dikkat eksikliği sendromu teşhisi konmuş çocukların ritalin ve diğer bağımlılık yaratan ilaçlarla tedavisini eleştiriyor. Son birkaç yılda bu ilaçların verildiği

çocukların sayısındaki artışa dikkat çeken yazar, ritalin ve amfetaminin beyin, zihin ve davranış üzerindeki ters etkilerini ortaya koyuyor. Yazar, ebeveyn olmanın getirdiği sorumluluktan kaçışı, reçete ve ilaçlara sığınmakta bulan toplumun panaromasını sunuyor.

Paris Yazıları, Melih Cevdet Anday, Adam Yayınları, Ağustos 2002, 139 s.: Kitap, çağdaş edebiyatımızın önemli yazarlarından Melih Cevdet

Anday'ın 1979'da eğitim danışmanı olarak bulunduğu Paris'ten *Cumhuriyet* gazetesine gönderdiği yazılardan oluşuyor. Anday, Avrupa'nın sanat ve düşün merkezi Paris'teki düşün ve sanat etkinliklerinin yanı sıra, kültür ve uygarlık sorunlarıyla, günlük hayatın ilginç yan-larından da söz ediyor.

Aşk ve Acı: Frida Kahlo

Resimlerinden yaşadığı fiziksel ve psikolojik acılar akan, Meksikalı komünist kadın ressam: Frida Kahlo. Resimlerinden taşanlar, onun "gerçeği". Kendisini sürrealist ressam olarak değerlendirenlere, "Ben sürrealist bir ressam değilim. Asla hayallerimi resimlemedim. Yalnızca kendi gerçeğimi resimledim" diyor.

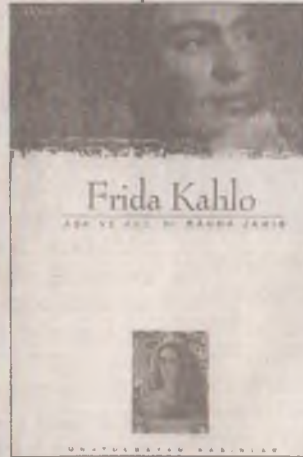
Frida henüz 15 yaşında geçirdiği talihsiz bir kaza sonucu, ömür boyunca ağır fiziksel acılara mahkûm olmuştur. Resim yapmaya da, iki yıl çakılı olduğu yatağın tavanına asılan ayna yüzünden başlar. Aynadaki Frida'dır çizdiği.

Frida'nın aşkları da çalkantılıdır. Hayatına girenler arasında Troçki de vardır. Ama en yoğun, tutkulu ilişkisini ressam Diego Rivera'yla yaşar. Henüz 19 yaşındayken tanıştığı Rivera ile, ömrünün sonuna kadar, kesintilerle de olsa sürecek bir ilişkileri olur.

Rauda Jamis'in kaleme aldığı, Frida Kahlo'nun sarsıcı ve çarpıcı, aşk ve acı yüklü yaşamöyküsü Everest Yayınları tarafından geçtiğimiz ay Türkçe'de yayımlandı.

Frida'dan Rivera'ya yazılmış bir pasaj: "Gecelerim, çarpan kocaman bir yürek gibi. Gecelerim aysız; pencereden süzülen gri ışığa gözünü kırpmadan bakıyor. Gecelerim ağlıyor, yastığım nemli ve soğuk. Gecelerim beni yokluğuna itiyor; seni arıyorum, yanımdaki dev bedenini, solugunu, kokunu arıyorum. Neredesin? Bedenim, şu sakat külçe, senin sıcaklığında bir an kendini unutmak istiyor. Gecelerim paçavraya dönmüş bir yürek. Gecelerim beni aşkla tutuşturuyor, ama senin eksikliğini çektiğini biliyor ve bu gerçek karanlıkta bir bıçak gibi parlıyor. Gecelerim sana uçabilmek, seni uykunda sarmalayıp bana getirebilmek için kanatları olsun istiyor. Ama gecelerim her türlü deliliğin yasak olduğunu ve düzensizlik yarattığını biliyor. Gecelerim senin ve benim hazzı eriştiğimizi görmek için röntgencilik yapmak istiyor, ama bedenim birkaç sokağın ya da adı bir coğrafyanın bizi ayırdığını anlayamıyor..."

Aşk ve Acı: Frida Kahlo, Rauda Jamis, Çev. Hülya Uğur Tanrıöver, Everest Yayınları, Ağustos 2002, 333 s.

İdealizme Karşı Diyalektik ve Tarihsel Materyalizm, Haz. Hakkı Özdal, Evrensel Basım Yayın, Temmuz 2002, 178 s.: Derlemede taraf tutmanın zorunlu olduğu bir alan olan "bilim" dünyasına, bilimin dünya-üstü, tarih-üstü bir kendinelik veya dokunulmazlık hali var gibi yaklaşımlara karşı çıkan ve insanlığın safında yer almayı seçen bilim insanlarının yazıları bulunuyor. Bilim alanında yaşanan bugünkü şaşırtıcı gelişmelerin nüvelendiği dönem hatırlatılıyor. Bunun için de, 1930'lardan itibaren SSCB'de bilimsel çalışmalara sağlanan büyük olanaklarla nasıl sıçramaların yaşandığı gözler önüne seriliyor.

Paylaşılmayan Kutsal Topraklar ve İsrail, Jean-Christophe Attias-Esther Benbassa, Çev. Nihal Önel, İletişim Yayınları, 2002, 296 s.: Kitap, Eski Ahit'ten bugüne "İsrail toprağı kutsallaştırmasının" yaşadığı çelişkili macerayı ele alıyor. Yahudi devletin kurulmasının bu kutsaliyetin dünyevileşmesine yetmediğini belirten yazarlar, günümüzde Filistinliler tarafından dökülen kanın, toprak üzerinde aynı hakkı bu millete de verdiği gerçeğini gözler önüne seriyor.

Türkiye-Filistin Hattı: Kadınlar Yazdı, Derleme, Birün Kültür Sanat Yayıncılık, Mayıs 2002, 173 s.: 38 yazı ve iki röportajdan oluşan bir derleme. Filistin'de 21. yüzyılın ilk büyük vahşeti yaşanırken kaleme sarılan bir grup kadın, gönülden gönüle bir hat kumuş Türkiye ve Filistin arasında. Alev Alatlı, Nuray Mert, Fatma Kutluoğlu gibi isimler bulunuyor bunlar arasında. Siyasi analizler ve sıradan akıl yürütmelerle geçirtilmeyecek bir barbarlığa, kurdukları empatiyle karşı koymaya çalışan aydınların insanlık onurunu koruma çabaları var her satırda.

Amerika'nın Irak Yalanları, Yılmaz Dikbaş, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, Eylül 2002, 247 s.: Yılmaz Dikbaş, Sovyetler Birliği'nin çözülüşü sonrası mutlak kontrolü elinde tutmak isteyen Amerika'nın özellikle enerji kaynaklarının keşif noktasında bulunan Irak'a yönelik politikalarını tersten okuyor. Kitapta Amerika'nın tüm dünyayı aldatmak, kandırmak ve korkutup sindirmek için ne tür entrikalar çevirdiğini, ne çeşit komplolar tezgâhladığını anlatıyor. ABD'nin aslında dünyanın en çok terörist yetiştirmiş ve desteklemiş devlet olduğu ortaya konuyor.

Bir Şark Savaşı Güncesi, Giles Kepel, Çev. Haldun Bayrı, Doğan Kitap, Eylül 2002, 120 s.: Dünyanın önde ge-

len "İslami hareketler" uzmanlarından biri olan Giles Kepel, 11 Eylül'ün hemen ertesinde, 13 Ekim-26 Kasım 2001 tarihleri arasında İslam ülkelerine bir di-zi seyahat yaptı. Bu gezilerinde her kesimden insanla 11 Eylül saldırısı, Usame bin Ladin ve siyasal İslam üzerine konuştu. Bu görüşmelerin yer aldığı kitap, İslam ülkelerinin 11 Eylül'e bakış açılarını anlatıyor.

Tarladan Sofraya Tarım - 1980-2002 Türkiye Tarımında Yapılanma(ma)-, Abdullah Aysu, Su Yayınları, Şubat 2002, 395 s.: Türkiye Tarımcılar Vakfı Genel Başkanı Abdullah Aysu bu incelemesinde, tarım reformlarının ve özelleştirmelerin Türkiye'deki uygulanış biçimlerini ele alıyor. Ve bugünkü IMF ve Dünya Bankası yaptırımlarının, Osmanlı Devleti'nin sonunu getiren Düyun-u Umumiye ve Reji İdaresi'nden farkının olmadığını kavrayamayan hükümetlerin politikaları olduğunu ortaya koyuyor. Aysu, bu politikalar karşısında üretencilerin politikalarını savunuyor.

Sanayi Toplumunda Kriz, Norman Birnbaum, Çev. Tarkan Karatekin-Filiz Ülgüt, Babil Yayınları, Temmuz 2002, 184 s.: Bir denemeler bütünü niteliğinde olan bu kitapta, akademisyen olan Birnbaum 1960'lar sonrası Avrupa'sında sanayi toplumunu sınıf, iktidar ve kültür gibi çeşitli kavramlar ekseninde inceliyor.

Nazım Hikmet: Yaşamı ve Yapıtları, Ekber Babayev, Çev. Ataol Behramoğlu, İnkılap Kitabevi, 2002, 353 s.: Nazım üzerine onlarca kitap yazılmıştır. Sağlığında da, öldükten sonra da. Ekber Babayev'in kaleme aldığı bu kitap, hem Nazım'ın yapıtları üzerine kapsamlı ve bilimsel bir çalışma

niteliği taşıyor, hem de Babayev'in büyük usta ile ilgili anılarını ve onun çeşitli konulara ilişkin görüşlerini yansıttıyor. Nazım'ın ülkesinden uzak geçirmeye mahkûm olduğu yıllarda, onun yurt hasretini gidermesine yardımcı olan Türkoğ Babayev, ustası Nazım gibi Türkiye ve Türkçe tutkunu.

Akdeniz Mutfağı ile Montignac, Yemek Sanatı 2, Michel Montignac, Çev. Nuriye Yiğitler, Alfa Yayınları, 281 s.: Bir devam kitabı niteliğini taşıyan çalışma, yemek sanatının inceliklerini temel sağlık ilkeleriyle birlikte mutfaklara taşıyor. 200'e yakın tariftan oluşan kitap pratik ve basit Akdeniz mutfağı menülerinden oluşuyor.

Defterler 1, Albert Camus, Çev. Ümit Moran Altan, İthaki Yayınları, 2002, 193 s.: Yabancı, Veba, Düşüş, Sisifos Söylemi... Çağının tanıdığı bir yazarın çağına tanıklık eden ünlü anlatıları... Varoluşçuluğun en önemli yazarı ve kuramcısı sayılan Camus, çalkantılı yaşamı boyunca farklı siyasal ve felsefi konumlar da yer almış, ancak her seferinde aynı ilkeye vurgu yaparak ciddiyetsizliğin uzağında durabilmiştir: "İnsanı savunuyorum, çünkü düştüğünü gördüm."

Pardayanlar: Faust'un Sonu, Michel Zevaco, Çev. Kemal Yalım, Tüzmamanlaryayıncılık, Ağustos 2002, 323 s.: "Mösyö Pardailan ölmedi!... Onun ayarında bir insan asla ölmez, ölümsüzdür! Azrail bile ona kuru parmaklarıyla dokunamaz!... Hayır, Pardailan, şövalyelerin şövalyesi, yiğitlerin yiğiti, asla ölmedi!... Ve bir gün, hiç beklemediğimiz bir anda, yeni bir destan yaratan Şövalye de Pardailan'ı aramızda göreceğiz!..."

Binbir Kadın Masalları, Nuray Çiftçi, Sel Yayıncılık, Eylül 2002, 112 s.: 1989 yılından bu yana Cumhuriyet gazetesinde "Bulut Bebek" çizgi bant karikatürleriyle tanınan Nuray Çiftçi, bu çalışmada yaşamın farklı yerlerindeki 54 kadını resmediyor. Her sayfa, başka bir kadının öyküsünü çıkartıyor okuyucunun karşısına. Yazar bu incelikli çalışmayı "Binbir güzelliği ve kusuruyla binbir çeşit kadınız, bizim binimizden başka..." sözleriyle özetliyor.

Bugün İçmeyeceğim, Candan Osma, Dharma, Eylül 2002, 122 s.: "Bir alkoliği sadece diğer bir alkolik anlayabilir ve yardımcı olabilir... Onlara olan manevi borcumu ben de başkalarına yardım ederek ödeyebileceğim." Bu cümleler bu kitabın ortaya çıkışında büyük itki oluşturmuşlar. Candan Osma'nın bir alkolik olarak başlayan yaşamı, bağımlılığından kurtulmasının ardından, kendisi gibi bağımlıların da kurtulmalarına yardımcı olma yolunu seçmesiyle yeni bir boyut kazanmış.

Eylül ayı ödüllü sorumuzu doğru yanıtlayan okurlarımızdan Kemal Ateşli (Adapazarı), Ceren Çay (İzmir) ve Adıgüzel Şarman (İstanbul) bizden kitap kazandı. Ekim ayı bulmacasını doğru yanıtlayan okurlarımız arasında çekilecek kurayla belirleyeceğimiz üç kişi 29 Ağustos'ta yitirdiğimiz Hasan Yalçın'ın Selim Uslu adıyla kaleme aldığı denemelerden oluşan, Kaynak Yayınları'nın yayımladığı *Devlet ve Ben* adlı kitabını kazanacak.

Düzeltilme: Eylül 2002'de yayınlanan bulmacada bir "büyük" hata da benden. Soldan sağa 2. sorudaki kaplıca OYLAT olması gerekirken bizde Olyat olmuş. İnegöllü dostlardan ve bulmacaseverlerden özür dilerim...

Soldan sağa

1) *Doğa Yasaları Üstüne* adlı yapıtında özetle, "Erdem, bir güvenlik gerekmesi değildir. İnsan, toplum, devlet ve evren aynı amaca doğru yürümektedir. Bu amaç, en üstün iyiye varmak amacıdır. İnsan ne topluma, ne devlete, ne de evrene karşı değildir; tersine onlarla uyumludur, büyük bir bütünün parçasıdır. Erdem, korkunun değil, bu bütüne varmak eğiliminin bir sonucudur. Doğal yasa, tüm evrenin, her türlü varlıklarıyla birlikte, en yüksek iyiye yönelmesini buyurur. Akıl insana bu doğal yasaı gösterir. İnsan da bu doğal yasaya özgecil (diğergâm) içgüdüleriyle uyarak bütün insanların, bütünüyle evrenin iyiliğini ister. Bencil içgüdünün verdiği bir mutluluk da vardır elbet; ama bu mutluluk sürekli değildir. Öteki mutluluksa sürekli, sonsuz haz vericidir. Çünkü insan, ancak evren ve toplumla uyumlu olarak yaşarsa mutlu olabilir." diyen Richard önadlı 1632-1716 yılları arasında yaşamış İngiliz düşünür. Bir kimsenin yönetimini, egemenliğini tanıma.

2) Kendinden geçme, dalınç.- Dinin devlet işlerine, devletin din işlerine karışmaması durumu.

3) "... baha" (Osmanlı Dönemi'nde bazı devlet memurlarına ekmek bedeli olarak verilen para).- İngilizler'i Kıbrıs'tan kovmak ve adayı Yunanistan ile birleştirmek için kurulan Kıbrıs Rum gizli örgütü.- Kızartması yapılan sığır ya da at eti parçası.

4) Argoda "para sızdırma".- Adriya Denizi'nde Hırvatistan'a bağlı bir ada.- Kaburga kemiği.

5) Bir köleyi özgürlüğüne kavuşturma, azat etme.- Yakınlık, dostluk, arkadaşlık.- İskambilde birli.

6) Sancı, ateş ve öksürükle kendini gösteren, tehlikeli bir akciğer Yangısı.- Sümerce'de "Gökyüzü Evi" anlamında Uruk'un İnanna ve An dinine adanmış

başlıca tapınağı.

7) Halk dilinde "efendi" anlamına gelen bir sözcük.- Mesleğini, sanatını uygulama yoluyla öğrenip uygulayan.

8) Aşık.- Küme.- Fırsat, uygun durum.

9) Kurçatovyum'un simgesi.- Serseri, hırsız.- Lantan'ın simgesi.

10) "... Oral" (Karikatür ustalarımızdan).- Çin'in efsanevi lideri.- "... yılan" (Halk dilinde sinsi kişi).- Yavru, çocuk.

11) Tuluat tiyatrolarında, Doğu giysileriyle yapılan dans.- "Benim ruhuma gurbet ... olmuş/ Olsun sabret, sus be ağlama gözüm/ Ömrümün baharı sararıp solmuş/ Solsun sabret, sus be ağlama gözüm." (Devran Baba).- Jüpiter'in bir uydusu.- Fransiyum'un simgesi.

12) Türk resminde, minyatürden yağlıboya geçildiği bir aşamada, ılık-gölge biçimselliğine ve ölçülü bir oylum anlayışına dayanan realist bir biçim geliştirerek, bir sonraki kuşağa bir başlangıç sağlayan, 1841-1907 yılları arasında yaşamış, Batı sanatına dönük Türk resminin öncülerinden ünlü ressamımız.

Yukarıdan aşağıya

1) *Kişi, Akdeniz, Mor, Benim Oğlum Bina Okur* gibi yapıtları üretmiş; Ankara Etimesgut Camii, Türk Dil Kurumu gibi binaların mimarlığını yapmış, 1934 Denizli doğumlu mimar, şair ve yazarımız.

2) John Dos Passos'un bir yapıtı.- Tantal'ın simgesi.- Dalgalı parıltılar ve rılmış olan bir tür kumaş.

3) Kağıt, parşömen ve fildişi üzerine boya ve yaldızla, ışık, gölgeboyut verilmeden yapılan resim sanatı.- Toz, toz bulutu.

4) Brom'un simgesi.- Göz merceği.- Berilyum'un simgesi.

5) "... Sayın" (Türk Sanat Müziği sa-

natçısı).- Bir nota.- Eskiden Müslümanlar'a ait verimli topraklara verilen ad.

6) Suyun buz tutması "0" derece, kaynaması 80 derece gösterilen ve her ikisi arası seksen eşit parçaya bölünerek elde edilen sıcakölçer.- Tibet'in başkenti.

7) Oğlak, kuzu ve dağkeçisi derilerinin ikiye ayrılmasıyla elde edilen ve eskiden, ince maroken eşya, eldiven ve şişe kılıfı yapmakta kullanılan çok ince deri.

8) Keklik avında kullanılan, çeşitli renklerle boyanmış bez tuzak.- Ferruh Doğan'ın bir karikatür albümü.- Çare.

9) Olumsuzluk bildiren bir örnek.- Endonezya'nın plaka imi.- Alev, yalım.

10) Beceriksiz, yeteneksiz.

11) "*Sağım Solum* ..." (Atilla İlhan'ın bir yapıtı).- Mimarlığın Küçük Asya kökenli beş düzeninden biri.- Asarak öldürme cezası.

12) "... İnsanlar" (Peyami Safa'nın bir romanı).- Bir sınav şekli.- İri bir yılan.

13) Sapa (yer).- "... Planı" (Emiliano Zapata'nın Kasım 1911'de ilan ettiği devrim planı).

14) Sıradan, bayağı.- Yunan abecesinde bir harf.

15) "O mest-i işveyi der-hab edip behâne ile/ Hele muradına erdin gönül ... ile" (Nedim).- Utanç.

Eylül bulmacasının yanıtı

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1	H	O	C	A	K	A	D	R	I	N	A	S	I	H	
2	A	M	E	L	I	M	A	N	D	A	A	R	A	Z	
3	L	U	R	I	L	E	R	A	R	A	B	A	Ş	I	
4	D	R	E	V	A	R	S	M	E	L	A	H	P		
5	U	A	R	R	I	Y	A	L	A	H	L	A	K		
6	N	I	C	E	K	A	I	R	Z	A	S	I			
7	T	A	Y	T	A	R	A	K	L	A	M	A	N		
8	A	R	O	M	A	D	I	L	D	O	S	A			
9	N	E	C	O	B	U	D	A	M	A	K	D	K		
10	E	U	L	A	M	A	R	A	S	A	R	A			
11	R	A	O	L	Y	A	T	N	I	A	M	E	Y		
12	K	A	Z	O	A	N	Y	A	R	A	S	A			

Aydınlanma ve Bilim Deyince...

Yeni Kitaplarımızla Fuarlardayız...

Kitap Dünyası Fuarı

05 - 13 Ekim 2002

Dolmabahçe Kültür Merkezi

Beşiktaş - İstanbul

TÜYAP Kitap Fuarı

26 Ekim - 3 Kasım 2002

TÜYAP / Beylikdüzü Fuar Alanı

Beylikdüzü - Büyükçekmece

KAYNAK

YAYINLARI

DAVETLİSİNİZ

3.00 Kitap Dünyası Fuarı

Kitap
Fuarının
Yeni
Adresi!..

05-13 Ekim '02
Dolmabahçe Kültür Merkezi
Beşiktaş/İstanbul

Yaşar KEMAL
Onur Konuğumuz.

www.kitapfuari.com
Online Davetiye

KATKILARIYLA

GrupMedya

Tel : (+90 212) 361 03 13
Fax : (+90 212) 361 03 22

ORGANİZASYON

